

МУТААССИБЛИКНИ КЕЛТИРИБ ЧИҚАРУВЧИ ИЖТИМОЙ ОМИЛЛАР ҲАМДА МАҲАЛЛА, ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ВА ОИЛА ҲАМКОРЛИГИ ТАҲЛИЛИ МАСАЛАЛАРИ

республика илмий-амалий
КОНФЕРЕНЦИЯСИ

Тошкент – 2016

**МУТААССИБЛИКНИ КЕЛТИРИБ
ЧИҚАРУВЧИ ИЖТИМОЙЙ
ОМИЛЛАР ҲАМДА МАҲАЛЛА,
ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ВА ОИЛА
ҲАМКОРЛИГИ ТАҲЛИЛИ
МАСАЛАЛАРИ**

республика илмий-амалий
К О Н Ф Е Р Е Н Ц И Я С И

УЎК: 28:323(575.1)
КБК: 66.4 (0)
М 92

Халқимизнинг табиатига мутлақо ёт бўлган диний экстремизм, ақидапарастлик ва бошқа ёвуз оқимларнинг минтақамизга кириб келиши ва тарқалиши тинчлик ва осойишталикка, ёшларимизнинг келажигига катта хавф тугдиришини одамлар онига чуқур синдириб бориш – ҳар бир онгли ва калби уйғок инсоннинг зиммасидаги юксак масъулиятдир. Ушбу масъулият ишлар фаолияти бўйича бир-бирига ўзаро боглиқ бўлган уч омил, яъни маҳалла, таълим муассасалари ва оила ҳамкорлиги асосида титимли равишда чора-тадбирлар амалга ошириб келинмоқда. Мазкур китобда ҳамкорликни янада самарали йўлга қўйиш, ёшлар орасида диний мутаассиблик, ҳуқуқбузарлик ва жиноятлар содир этилишининг, шунингдек, диний экстремизм ва шунга ухшаш иллатларнинг олдини олиш, уларнинг бўш вақтларини маъмули ўтказиш бўйича илмий мақолалар гўпиланган.

Илмий гўпилам Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Ёшлар сиёсати, таълим, маданият ва спорт масалалари Комплекси мажлисининг 2016 йил 2 январь кундаги 3-сон босени билан тасдиқланган «2016 йилда ижтимоий-маънавий мухит барқарорлигини таъминлаш, конфессиялар ва миллатлараро тотувликни мустаҳкамлашга қараган чора-тадбирлар дастури»нинг 15-банди ижроси доирасида нашр этилди.

Китоб кенг китобхонлар оммасига мулжалланган.

УЎК: 28:323(575.1)
КБК: 66.4 (0)

М а с ъ у л м у х а р р и р

Бунёдбек Шамсутдинов, Фуқаролик жамияти шаклланишини мониторинг қилиш мустақил институти лойиҳа раҳбари

Тўпловчи ва нашрга тайёрловчи

Саиджасур Саидқодиров, Фуқаролик жамияти шаклланишини мониторинг қилиш мустақил институти етакчи мутахассиси

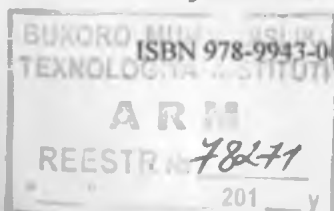
Т а х р и р х а й њ а т и:

А. Мансуров, Ж. Камалов, Х. Эшов, Ў. Уразова, О. Ходжамов, Ш. Ҳамдамов, М. Абдурахмонова, А. Султонов, Ш. Салимов, А. Ҳайитов

М 92 Мутаассибликни келтириб чиқарувчи ижтимоий омиллар ҳамда маҳалла, таълим муассасаси ва оила ҳамкорлиги таҳтили масалалари [Матн] / тўпловчи ва нашрга тайёрловчи С. Саидқодиров. – Т.: «Маънавият». 2016. – 280 б.

ISBN 978-9943-04-308-4

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг 2016 йил 20 июндаги 3414-сон ҳулосаси асосида тайёрланди.

© «Маънавият», 2016

1-ш ў ў б а.

МАМЛАКАТИМИЗДА ҲУКМ СУРАЁТГАН ТИНЧЛИК ВА ОСОЙИШТАЛИКНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ МАСАЛАЛАРИ

ИСЛОМ – БАҒРИКЕНГЛИК ДИНИ

У. Алимов,

*Ўзбекистон мусулмонлари
идораси раиси, муфтий*

Меҳрибон ва раҳмли Оллоҳ ўз бандаларига моддий ва маънавий неъматларни ҳисобсиз тарзда яратиб қўйди. Биз ҳозирда ана шу бебаҳо неъматлар ичида яшаймиз. Ундан баҳра оляпмиз. Ҳатто, нафасимизнинг кириб-чикиб тургани, танамизнинг соғ-саломатлиги, юртимизнинг тинч-осойишталиги, етарли даражада озуқа ва кийим-кечагимизнинг борлиги, жаннат райҳонлари бўлмиш фарзандлар ато этиб қўйилганининг бари-бариси Оллоҳ таолонинг бизга берган улуг инъомидир. Бунинг эвазига эса У биздан фақат бир нарсани – Ўзига итоат қилишимизни, берган неъматларига шукур қилиб яшашимизни сўрапти, холос.

Мустақиллик, озодлик, бировларга қарам ва муте бўлмасдан яшаш – Яратганнынг халқимизга, юртимизга, миллатимизга тақдим этган энг улуг бахтидир. Бахт бўлганда ҳам у шундай бахтки, ҳар кун, ҳар соатда унинг қандай қўлга киритилгани ҳақида фикр юртишимиз, ҳар дам унга шукроналар келтириб, қадру шарафини, бардавомлигини кўз қорачигидай асраб-авайламоғимиз даркор.

Пайгамбаримиз Муҳаммад (с.а.в) бошқа дин ва эътиқод вакилларига бағрикенг бўлиш, уларнинг эътиқодини ҳурмат қилиш, ҳақларига риоя этишнинг олий намунасини кўрсатибгина қолмай, умматларини ҳам ҳамиша ана шу йўлдан боришга даъват қилишдан чарчамадилар. Расулуллоҳ (с.а.в)дан Анас ибн Молик розияллоҳудан ривоят қилинган ҳадисда: «Халқнинг барчаси Оллоҳнинг қарамоғидадир. Уларнинг Оллоҳга маҳбуброғи аҳли-аёлига наф берувчирогидир», дейилган.

Яна бир ҳадиси шарифда: «Ким гайридинга азият берса, менга азият бергандай бўлади, ким менга заҳмат берса, қиёмат кунини унга хусуматчи бўламан», деганлар.

Яна бир бошқа ҳадиси шарифларида шундай марҳамат қилганлар: «Ким гайридин ёки аҳдлашилган бошқа дин вакилини ўлдирса жаннатнинг ҳидини ҳам ҳидламайди».

Ислом дини шундай динки, аввалбошданок у инсониятга асл мурувватни, диндошларига, ҳатто, гайримуслимларга ҳам эҳтиром ҳамда бағрикенглик билан муносабатда бўлишни ўргатиб келган ва ҳозир ҳам ўргатиб келмоқда. Ислом ўздан аввалги самовий динларни, яъни яҳудийлик, насронийликни шунчаки ҳурмат қилиш билан чекланмай, ўша дин аҳлларига чексиз мурувватлар кўрсатган. Уларнинг ҳақ-ҳуқуқларини қонун билан мустаҳкамлаб, муҳофазасини таъминлаб қўйган. Маданияти ва анъаналарига эҳтиром билан қараган. Мусулмонлар асрлар давомида бу қондаларга амал қилиб яшаб келишди. Улар бир-бирларига ва ҳатто, ораларида яшайдиган бошқа миллатларга, аҳли зиммага ҳам меҳр-мурувватнинг мислсиз намуналарини кўрсатиб, бутун инсониятга ибрат бўлдилар.

Чуқурроқолиб қарайдиган бўлсак, мурувват, диний бағрикенглик исломнинг тамал тоши, эътиқод ва динлар тарихидаги бир янгилик ҳисобланади. Ислом илк даврларданок собиқ динларга ҳеч қандай тазйиқ ўтказмади, турфа мазҳаб ва мафкураларга қарши таассубликда бўлмай, аксинча, уларнинг ғамини еди.

Ислом динининг қудрати шундаки, унинг асоси – Қуръони карим ва суннати набавияда қўни-қўшничилик ва бошқа турли қўринишдаги ўзаро муомалаларда ҳам бағрикенгликка қўрилган. Пайгамбаримиз саллаллоҳу алайҳи васаллам кўплаб ҳадисларида гайридинга ҳам инсонийлик юзасидан яхши муомалада бўлишни тарғиб қилганлар. Зеро, Сарвари қонот мутаассиблик ислом руҳига мутлақо зид эканини очиқ-равшан баён этиб, барчамизни огоҳлантирадилар: «Исломда мутаассиблик йўқ». Яратганга шуқурлар бўлсинки, юртимиз мўмин-мусулмонлари бу анъаналарга содиқ қолиб, диний, миллий аҳиллик ва тотувликни таъминлашга катта ҳисса қўшиб келмоқдалар. Бу борада бутун жаҳон аҳли бизга ҳавас билан қарамокда. Бироқ, глобаллашадиган терроризм дунёнинг деярли барча қўшаларида умумий хавфсизликка ва динлараро тотувликка хавф солиб, жиддий таҳдидга айланиб бораётганининг

гувоҳи бўлиб турибмиз. Сир эмас, тажовузкор кучлар томонидан юртимизда эътиқод эркинлиги борасида олиб борилаётган кенг қамровли эзгу ишлар, эришаётган беқиёс ютуқларимизни атайлаб бузиб кўрсатишга уринишлар бўлмоқда.

Интернет ва баъзи хориж оммавий ахборот воситаларида турли миш-мишлар тарқалаётганига ҳаммамиз гувоҳ бўлиб турибмиз. Ҳолбуки, одамларни динга ва диний кўрсатмаларни бажаришга зўрлаш исломнинг моҳияти ва руҳига мутлақо зид бир нарсадир. Қолаверса, Қуръони каримнинг Бақара сураси 256-оятида: «Динда зўрлаш йўқ, зеро, тўғри йўл янглиш йўлдан ажрим бўлди....» ҳақида алоҳида кўрсатмалар келган.

Террорчиларнинг худкушлик усулини ишга солиб портлатишлар содир этаётгани, жирканч ва қабиҳ саналган бу ишларга, айниқса, болалар ва аёлларни, ҳали ҳаётнинг нималигини англаб етмаган ёшларни жалб қилаётгани қалбида имони бор ҳар қандай инсонда нафрат уйғотади. Қолаверса, бундай худкушликлар ислом дини учун мутлақо ёт нарсадир. Қуръони каримда: «... Ўзларингизни (бир-бирингизни ноҳақ) ўлдирмангиз» (Нисо сураси, 29-оят), деб буюрилган.

Ҳадиси қудсийда эса: «Эй бандаларим, мен асло зулм қилгувчи эмасман, сизларнинг зулм қилишингизни ҳаром қилдим, бир-бирларингизга асло зулм қилманглар», дейилади. Бу эса ўз жонига қасд қилиш ва бошқа одамларнинг ҳаётига зомин бўлиш ислом асосларига тамоман зид эканини кўрсатади.

Шукурлар бўлсинки, кўпни кўрган, ҳаётнинг аччиқ-чучугини татиган донишманд халқимизнинг кўпчилиги бундай нопок қилмишларни қаттиқ қоралайди. Улар динимизни, аҳли сунна вал жамоа таълимотига содиқлигини янада мустаҳкамлаш йўлида собитдир. Юртимизда азал-азалдан турли эътиқодга мансуб миллат ва элатлар яшаб келган. 130 дан зиёд миллат фарзандларининг ҳур ва озод диёрда туғилиб, тинчлик ва осойишталик кайфиятида яшашлари Ватанимиз бағрикенглик ўлкаси эканининг ёрқин намунасидир. Уларнинг баҳамжиҳат, аҳил-иноқликда, бир-бирларининг эътиқодларини ҳурмат қилиб, эҳтиром руҳида яшаб келишларининг ўзи Яратгanning халқимизга берган катга тухфасидир. Мамлакатимизнинг барча жабҳалари тараққий этаётгани, фуқароларимизнинг юрт осойишталиги ва фаровонлиги йўлида елкадош бўлиб меҳнат

қилаётгани, илм-фан, саноат, қурилиш, маданият, санъат ва спорт соҳасида эришяётган ютуқларимизнинг замирида халқимизнинг аҳиллиги ва бағрикенглиги асосий мезон бўлиб хизмат қилмоқда. Дастурхонимизнинг тукин-сочинлиги, ҳар йилги ҳосилдорликнинг мўл-кўллиги, биргина буғдой ва пахтанинг ўзидан улкан хирмон кўтариб, мусаффо осмон остида тинч ва осойишталикда умргузаронлик қилаётган кўпмиллатли халқимизнинг тотувлиги Ярагганнынг иноятидандир.

Юртимиз мусулмонлари бошқа дин вакиллари билан биргаликда ягона мақсад — Ўзбекистоннинг янада гуллаб-яшнаши йўлида ҳаракат қилмоқдалар. Динлараро бағрикенглик гоёси бутун жамият аъзоларининг эзгулик йўлидаги ҳамкорлигини назарда тутди ҳамда тинчлик ва барқарорликнинг муҳим шарти ҳисобланади. Азал-азалдан юртимизнинг йирик шаҳарларида масжид, черков ва синагоглар ўз ибодатчиларига эмин-эркин хизмат кўрсатиб келмоқда. Тарихимизнинг оғир синовли дамларида ҳам диний можароларнинг чиқмагани халқимизнинг бағрикенг халқ эканидан далолат беради.

Мамлакатимиз тарихан кўпмиллатли ўлка бўлгани туфайли бу заминда турли-туман дин вакиллариининг эмин-эркин яшашлари учун барча шароитлар яратилган. Юртимиздаги бошқа ташкилотлар қатори диний жамоалар ҳам жамият тараққиётида тобора фаол иштирок этиб, халқимизнинг маънавияти ва қадриятини тиклаш, ўз-лигимизни англаш, энг асосийси, мустақиллигимизнинг мустаҳкам ва боқий бўлишига ўз ҳиссаларини қўшмоқдалар.

ТИНЧЛИК ВА ОСОЙИШТАЛИК — ОЛИЙ НЕЪМАТ

А. Мансур.

*Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг
раис ўринбосари*

Халқимизнинг хўп яхши кўрган ва кўп такрорлайдиган дуоси бор, бу — «Илоҳо, хонадонларимизни тинч ва осойишта, юртимизни обод қил» деган дуодир. Доно халқимиз томонидан «Кўшнинг тинч — сен тинч», «Бир кун уруш бўлган жойдан қирқ кун барака кетади», «Тинчлигинг — ҳурлигинг», «Уруш томошабинга осон» каби мақоллар бежиз яратилмаган. Бундан кўриниб турибдики тинчлик

— ҳалқимиз учун энг бебаҳо неъмат. Табаррук ота-боболаримиз ўз насиҳатларида, муҳтарама оналаримиз эса айтган аллаларида тинчлик, хотиржамлик сўзини бежиз қўп бора тилга олмайди.

Барчамиз ҳозирги пайтда юрт тақдирига дахлдорлик ҳисси билан яшаб, ён-атрофимизда бўлаётган ҳодисалардан огоҳ бўлиб, аҳоли уртасида тинчлик ва барқарорликнинг қадрига етиб яшамокдамиз. Хусусан, дунёнинг турли мамлакатларида давом этаётган нотинчликлар борасида, уларнинг асл сабабларини янада яхшироқ англамоқдамиз. Албатта, рўй бераётган ривожланиш ва тараққиёт юртимизда ҳукм сураётган тинчлик ва хотиржамлик туфайлидир. Бироқ, тинчлик ўз-ўзидан пайдо бўлиб қоладиган, осонликча қўлга киритиладиган неъмат эмас. Кези келганда таъкидлаш жоизки, қўлга киритилган ютуқлар ҳалқимизга хос бўлган сабр-бардош, мамлакат келажагига қатъий ишонч, ҳамжиҳат ва ҳамфикр бўлиб яшаётганимиз сабаблидир. Тинчлик-тотувликни асраш, бағрикенг бўлиш, ўзаро меҳр-оқибат кўрсатиш каби улуг фазилатлар ҳақида аҳолимизга, хусусан, ўсиб келаётган ёш авлодга сўзлаб беришимиз лозим. Токи, бугунги мураккаб шароитда тинчликни асраш учун огоҳлик, сезгирлик, ҳушёрлик ҳар қачонгидан кўра муҳимлигини тулик тушуниб етсинлар.

Атрофга бир назар ташлайлик, юртимизда амалга оширилаётган бунёдкорлик, ободончилик ва кундан-кунга гўзаллашиб бораётган гўшаларни кўриб, кишининг кўзи қувонади, дили яйрайди. Ёшларимиз дунёнинг ҳавасини келтирадиган, истеъдодли ва баркамол авлод бўлиб вояга етишяпти. Буларнинг бари тинчлик-осойишталик, фаровон ҳаёт маҳсули, қолаверса, ёш авлоднинг илмли ва билимли бўлишлари учун яратилган шарт-шароитларнинг натижасидандир. Шуларни аввало ўзимиз тўлик ҳис қилиб, сўнгра фарзандларимизга тўғри тушунтирмоғимиз лозим. Токи улар Оллоҳ берган бутун куч-гайратим, ақл-заковатим ва истеъдодим, олган билим-тарбиямни мана шу юрт учун, ота-онам учун, дину диёнатим, эл қори учун сарф қиламан, деб гурур ва ифтихор билан яшашга ўргансин, гўзал диёримиз ривожига ўз ҳиссасини қўшадиган бўлиб, ўсиб-улғайсин.

Тинчлик Оллоҳ таоло томонидан бутун инсониятга инъом этилган улуг неъматдир. Ислом дини тинчлик тушунчасини ўзининг бош ғояси ва муҳим шиорига айлантиргани бежиз эмас, албатта. Оллоҳ

таоло Куръони каримда баён қиладики: «Эй имон келтирганлар! Ёппасига тинчлик ишига киришингиз...» (Бақара сураси, 208-оят).

Афсуски, Оллоҳ таолонинг улуғ неъматини булмиш тинчликдан ҳамма ҳам баробар баҳраманд эмас. Чунки дунёнинг турли бурчакларида террорчилар томонидан ноҳақ қон тўкилишлар содир этилмоқда. Қабих ниятли бузғунчи гуруҳлар амалга ошираётган бундай мудҳиш воқеалар бутун дунё тинчликсевар халқлари қатори Ўзбекистон халқининг ҳам қалбини ларзага солади. Шунинг учун ҳам биз доимо тинчлик ва меҳр-оқибатни ўзида мужассам этган муқаддас ислом динимизни пок сақлаш, уни турли хил ғаразли хуруж ва ҳамлалардан, тухмат ва бўхтонлардан ҳимоя қилиш, унинг асл моҳиятини униб-ўсиб келаётган ёш авлодга тўғри тушунтириш, ислом маданиятининг эзгу ғояларини кенг тарғиб этишни долзарб вазифа сифатида биламиз. Шунингдек, ислом динини ниқоб қилиб, ўзларининг ғаразли мақсадларига эришишга уринаётган ҳаракат ва кучларга қарши доимо сергак ва хушёр туриш зарурлигини қайта-қайта таъкидлаймиз.

Халқ орасида фитна қўзғатиш, тухмат ва игво тарқатиш йўлидаги уринишлар тинчлик ва хотиржамликни издан чиқарувчи ҳодисалардан ҳисобланади. Бундай ҳаракатлар Исламнинг моҳиятига мутлақо зид эканини Қуръони каримнинг «Бақара» сураси 191-оятидаги «...Фитна қотилликдан ҳам ашаддийроқдир...» деган кўрсатма яна бир бор тасдиқлайди.

Огоҳ ва хушёр бўлиб яшаш, тинчликни таъминлаш, турли хил қўнғилсизликлар ва хавфу хатарларнинг олдини олиш бугуннинг зарурий шартини ҳисобланади. Зеро, гофиллик ва бепарволик турли нохушликларга замин яратади.

Ислом оламининг эътиборли уламолари томонидан мўътабар манбалар асосида берилаётган раддияларни тан олмаётган турли йўналиш ва фирқалар аъзоларини ҳам юқоридаги оятда келтирилган кимсаларга киёслаш мумкин. Тинчлик улуғ неъмат деб эълон қилган динимизда бу йўлда нафақат амал билан, балки сўз билан ҳам зарар келтиришдан қайтарилган. Пайғамбаримиз (с.а.в.) марҳамат қилганлар: «Ҳақиқий мусулмон бу мусулмонлар унинг тили ва қўлидан омонда бўлишликлариدير».

Дарҳақиқат, мусулмон киши жамият учун фақат яхшиликни раво кўрмоғи, ёмонликлардан тийилмоғи ва бошқаларга азият беришдан

йироқ бўлмоғи зарур. Бу бежиз эмас, албатта. Зеро, сўз, яъни тилдан етадиган озор қўлдан етадиган зарардан аввал зикр этилиши, қўл билан бошқаларнинг фақат бу дунёси — саломатлиги, оиласи, мулкига зарар етказилса, тил билан инсонларни турли бузгунчи ғояларга тарғиб қилиш, уларни тўғри йўлдан чалғитиш орқали икки дунёсини барбод этиш мумкин. Урушлар туфайли инсонлар ўртасида меҳр-оқибат, одамгарчилик унутилади, бошланган хайрли ишлар, улуғ мақсадлар ора йўлда қолиб кетади. Барчанинг ҳаётидан ҳузур-ҳаловат, турмушидан ором-фарогат кўтарилади. Шунинг учун ҳам Оллоҳ таоло бандаларини бўлар-бўлмас сабаблар билан урушлар чиқаришдан, манфаатлар йўлида бир-бирларига қурол кўтаришдан қайтарган.

Парвардигори оламнинг амрларидан чекинган инсонлар бир-бирларига қурол кўтариб жанг қилишади, қанчалаб одамларни ҳалок қилишади ёки асир олиб ҳўрлашади. Дунёда уруш олови ёкилиб турган мамлакатларни олинг, қанчадан-қанча бегуноҳ кишиларнинг ҳалок бўлаётганига гувоҳ бўласиз. Энг аянчлиси шундаки, инсоният бошига катта қулфатлар келтирган, қанчалаб қурбонларга, вайронагарчиликларга, болаларнинг етим қолишига сабаб бўлувчи бу урушлар, одатда, бир ҳовуч урушқоқ кимсаларнинг истаги ёки манфаати билан бошланиб кетади. Улар урушлар баҳонасида ўзга юртларни босиб олиш, табиий ва моддий бойликларини талон-торож қилиб, уруш қуролларини урушаётган томонларга пуллашади, урушларни рўқач қилиб, ўзларидаги муаммолар ва жиноятлардан ўз халқларининг фикрини чалғитишни кўзлашади.

Оллоҳ таоло бандаларини урушга қақирмаган, аксинча, ўзаро иттифоқликда, аҳилликда, сулҳи-салоҳда, тинчлик-омонликда яшашга даъват этган. Самовий китобларнинг бирортасида урушга, ихтилофга даъват қилинмаган, аксинча, тинчликка, омонлик ва сулҳга тарғиб этилган. Динларнинг бирортасида зулм, қотиллик, хунрезлик, одам ўлдириш каби ҳолатлар ёқланмаган. Аксинча, динларнинг барчасида одамлар меҳр-оқибатга, инсонпарварликка, раҳм-шафқатли бўлишга қорланган. Динларнинг энг охиргиси ислом мусулмонларга фақат дину диёнат ва ҳаётларига бошқалардан тажовуз бўлгандагина уларга қарши Оллоҳ йўлида курашишга ижозат этган. Демак, у халқларнинг ҳар хиллиги урушиш, жанжаллаши-

ши учун эмас, балки бир-бирлари билан танишишлари, битта замин устида ахил-иноқ яшашлари учун экан. Бинобарин, бир ота ва бир онадан тарқалган инсониятнинг бир-бири билан Оллоҳ таққлаган ишлар туфайли урушиб-галашиб юриши ислом динига ҳилофдир.

Пайгамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом ҳам кўплаб ҳадисларида бу каби эзгу гоёларни илгари сурганлар. Ул зот ўзларининг охирги вадо ҳажларида: «Бир-бирингизнинг қонингиз ва обрўингизни тўкишингиз, мол-мулкингизга тажовуз қилишингиз барчангизга ҳаромдир», деганлар (Имом Муслим ривояти).

У зот (с.а.в) яна бир ҳадисларида: «Ҳеч ким биродарига қурол ўқталмасин, чунки шайтон васваса қилиб жаҳаннам қаърига етаклаётганини билмай қолиши мумкин», деганлар.

Бошқа бир ҳадиси шарифда: «Мен вафот этганимдан сўнг бир-бирларингизнинг бўғзига тиг урадиган қофир бўлиб кетманглар», дейилган (Имом Бухорий ривояти).

Яратгандан бир-биримизга тинчлик, беғубор осмон, осойишта ҳаёт, хотиржамлик тилайлик! Оллоҳ таоло тинчлик-осойишталигимизни ҳамиша барқарор айласин, жаннатмакон юртимизни тинч, меҳнаткаш халқимизни фаровон, осмонимизни мусаффо этсин.

МИЛЛИЙ ТАРАҚҚИЁТ – МАДАНИЙ ТАРАҚҚИЁТ

Ҳ. Мусурмонов,

*Сурхондарё вилояти Денов туманидаги
41-сон умумий ўрта таълим мактаби
тарих фани ўқитувчиси*

Давлатлар тараққиётида миллий масалага алоҳида эътибор қаратилиши ҳеч кимга сир эмас. Миллатлараро муносабатларнинг қай йўсинда ҳал қилиниши давлат тинчлиги, равнақи ва маданий тараққиётида асосий ўрин тутати.

Ўзбек халқи тарихи ва маданий меросига назар ташласак, мустабид совет тузуми даврида миллий масала, жумладан, ўзбек миллий урф-одаг ва қадриятларига муносабат «миллатларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқи» деб номланган сохта шиор асосида олиб борилди. Кўплаб халқлар ватанларидан мажбурий кўчирилди, депортация қилинди. Шу асосда ҳукумат мамлакатнинг ижтимоий муаммоларини ҳал этишни мақсад қилиб олди.

XX аср бошларида Туркистон ўлкаси бошқарув органларида марказнинг назорати, ўлкани руслаштириш жараёни кучайди. Маҳаллий тиллар рус тили билан тенг ҳуқуқли давлат тили деб эълон қилинган бўлса-да, давлат идораларида рус тили асосий муомала тили бўлиб қолаверди. Давлат бошқарувида туб аҳоли вакилларининг салмоғи камайиб, европаликларнинг нуфузи ортиб борди. Бу ҳолат ўлкадаги айрим маҳаллий раҳбар ходимларнинг норозиликгига асос ва марказга талабномалар билан мурожаат қилишларига сабаб бўлган. Ушбу талабномалар билан ҳисоблашишга мажбур бўлган марказ 1923 йилда Туркистон АССР Марказий Ижроия Қўмитасининг декрети асосида давлат аппаратини маҳаллийлаштириш сиёсатини амалга оширди.

Совет ҳокимияти ва большевиклар партияси Ўзбекистонда миллий маърифатпарвар кадрларнинг мавжуд сиёсий ҳолатдан норозиликларини зимдан кузатиш, ўрганиш ва уларга зарба бериш мақсадида Бирлашган Давлат Сиёсий Бошқармаси (БДСБ) фаолиятидан фойдаланди.

Маърифатпарвар зиёлиларнинг иш фаолиятлари, мағбуот саҳифаларидаги мақолаларини назорат қилиш, уларни чоп этишни тўхтатиш каби ишлар амалга оширилди. У 1928 йил 14 майда ВКП (б)

Марказий Комитетига «Ўзбек маърифатпарварларида шовинизмнинг ривожланиши ва ўсиши тўғрисидаги махфий ҳужжатларни текшириш ҳақида» маълумот жўнатади. Бирлашган Давлат Сиёсий Бошқармасининг маълумотлари 2005 йил Москвада чоп этилган Л.С. Гатагова, Л.П. Кошелева, Л.А. Роговаялар томонидан нашрга тайёрланган «ЦК РКП (б) – ВКП (б) и национальный вопрос» деб номланган китобда ўзбек миллий маърифатпарварларининг республикада мустамлакачилик сиёсатининг кучайиб бораётгани, маҳаллийлаштириш ўрнига руслаштириш сиёсати авж олаётгани ҳақидаги фикрлар баён қилинган.

Жумладан, Мунаввар қори Абдурашидхоновнинг: «Маҳаллийлаштириш йўқ. Атайин «Осиё-нон»га кирдим, 1 нафар ўзбек ишляпти, Давлат Сиёсий Бошқармаси маҳаллийлаштирилмаган. Ўзбекистоннинг мустақиллиги қани? Табиий равишда гуруҳий курашни алангалатмоқда. Москва бўйруқ бeryпти. Қайта сайловлар Давлат Сиёсий Бошқармаси қўлида. Биз ўзимизникини жойлаштирамиз, улар ҳайдайдилар»¹ сингари фикрлари Бирлашган Давлат Сиёсий Бошқармаси томонидан салбий таҳлил қилинган.

Маърифатпарвар ўқитувчи Эсон Афандининг: «Кучлар руслар томонида ва бунинг ҳеч қандай ҳайратланарли томони йўқ, чунки уларни бизга кўплаб жўнатишмоқда. Бизнинг шаҳарда янги қурилган 2800 та участка (ҳовли)»дан 24 тасигина ўзбекларга берилган. Мана Совет давлатининг миллий сиёсати. Советлар Туркистонга русларни кўчирмоқда ва уларга яхши боғларни ажратмоқда. Ўрта Осиё давлат университети рус талабалари билан тўлмоқда, ўзбек талабалари жуда кам. Большевикларнинг салбий томони шундаки, у мустамлакачилик сиёсатини олиб бормоқда ва Туркистонни руслар билан тўлдирмоқда»², каби мулоҳазалари бу бошқарма томонидан давлат сиёсатига қарши манба сифатида тўплаб борилган ҳамда уларни жазолаш учун фойдаланилган.

1924–1933 йилларда большевиклар партияси Ўзбекистон ССР МИК ҳузурида «Давлат аппаратини ўзбеклаштириш», кейинчалик эса «Давлат аппарати ва саноатни маҳаллийлаштириш» деб номлан-

¹ РКП (б) – ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 1., 1918–1933гг. Сборник документов. Составители Л.С. Гатагова, Л.П. Кошелева, Л.А. Роговая. М: РОССПЭН, 2005. 574-бет.

² Ўша ерда.

ган Комиссия тузиб, бу ҳолатга «барҳам бериш» чора-тадбирларини «излади». Мазкур Комиссия Ўзбекистонда давлат аппарати ва саноат корхоналарида маҳаллий, миллий кадрлар салмоғини ошириш вазифасини қўйди, округларда ҳам комиссия бўлимлари ташкил этилди, ўзбек ва рус тилларини ўрганиш курслари очилди.

Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат архивда сақланаётган жамгарма ва даврий матбуот материалларини таҳлил қилиш шундан далолат берадики, ўзбеклаштириш, маҳаллийлаштириш жараёни хусусида қарорлар юзаки амалга оширилган, давлат органларини раҳбар кадрлар билан таъминлаш юқори партия ташкилотларининг вазифаси бўлиб қолаверган, марказий аппаратларда ходимларнинг асосий қисми европалик миллат вакиллари ҳиссасига тўғри келиши давом этаверган.

Масалан, Ўзбекистон МДА да 1927 йил 4 сентябргача Ўзбекистон ССР Халқ Комиссарликлари, марказий давлат ва хўжалик ташкилотларида иш ҳужжатларини икки тилда юритиш, аппаратни ўзбеклаштириш, аппарат ходимларининг сони ҳақидаги манбада қуйидаги манзарани кузатиш мумкин:

№	Марказий давлат, хўжалик ташкилотлари ва халқ комиссарлигининг номи	Икки тилда иш юритиш-ни ташкил этиш (% ҳисобида)	Жами ходим-лар сони (нафар)	Маҳаллий миллат вакил-лари (нафар)	Ўзбек-лаштириш жараёни (% ҳисоб-ида)
1.	Марказий статистика бошқар-маси	5 %	83	4	4,8 %
2.	Молия ишлари халқ комиссар-лиги	25 %	201	25	12,4 %
3.	Ўзбек давлат савдоси	-	109	3	11,9 %
4.	«Ўзбеквино»	-	67	3	4,5 %
5.	Соғлиқни сақлаш халқ комис-сарлиги	5%	26	2	7,7 %
6.	Ўзбекистон божхона бошқар-маси	100 % русл	14	3	21,4 %
7.	Давлат банки	100 % русл	61	4	6,6 %
8.	Давлат сугурталаш бошқармаси	25%	71	13	-
9.	Сув хўжалиги бошқармаси	25%	60	12	20 %
10.	Ижтимоий таъминот халқ ко-миссарлиги	5%	13	2	15,5%

11.	«Кўшчи Союзи»	100 %	17	7	90 %
12.	Ўзбекистон матлубот жамияти	20%	107	10	9,3%
13.	Ўзбек кишлок хўжалиги итти- фоки	25%	129	16	12,4 % ¹

М а н б а: Ўз. РМДА. 86-жамгарма. 1-рўйхат, 4455-иш, 111–112-бетлар.

Келтирилган маълумотлардан кўриниб турибдики, халқларнинг миллий, маданий меросида тил, унга муносабат масаласи асосий ўрин эгаллайди. Халқнинг ақл-идроки, тафаккури, тарихи, маданияти унинг тилида ўз ифодасини топади. Тил халқнинг қалби, маданий, маънавий мероси, миллий қадриятидир. Тил миллатнинг тарихини, маънавий бойлигини, ижтимоий ҳаёти, маданияти ва руҳиятини чуқур эгаллашга хизмат қилади.

Мустақиллик кенг қамровли ислохотлар, демократия ва ошқораликни ривожлантириш, миллий масала, миллий тил ва маданият, миллий урф-одат, миллий қадриятларга, ўтмиш тарихимиз, маданий меросимизга миллий ва миллатлараро муносабатлар борасида совет тузуми даврида олиб борилган зўравонлик сиёсати ва у келтириб чиқарган мураккаб муаммоларни бартараф этиш учун кенг йўл очиб берди.

Мустақиллик шарофати билан ўз эрки, озодлигига эга бўлган ўзбек халқи ўз тилига қайтди, миллатлараро муносабатларга янгича сиёсий, фалсафий, ҳуқуқий тафаккур асосида ёндашилмоқда ва шу асосда унутилган миллий, маданий ва маънавий мерос тикланди. Ўзбек тилини астойдил муҳофаза қилиш, унга давлат тили мақомини бериш, тиклаш, ривожлантириш ва етук миллатлар тиллари даражасига кўтариш ишлари амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон кўп миллатли давлат бўлиб, ҳозирда бу ерда 130 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари истиқомат қилмоқда. Унда барча миллат ва этник гуруҳлар, миллатлар ўзларини эркин ва тенг ҳуқуқли деб ҳис қилишлари учун барча имкониятлар яратилган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 4-моддасида: «Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида истиқомат қилувчи барча миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналари ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратади»¹, деб белгиланган.

¹Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т.: «Ўзбекистон», 2009, 4-бет.

Президент Ислам Каримов таъкидлаганидек: «Ўзбекистон аҳолисининг кўпмиллатлилиги – ўзбек халқининг миллий ўзлигини англаши ва маънавий қайта тикланишининг ўсиши билан чамбарчас боғлиқ ҳолда жамиятни янгилаш, уни демократлаштиришга ундовчи зўр куч бўлиб хизмат қилмоқда. Бу республиканинг жаҳон ҳамжамиятига қўшилиши учун қулай шарт-шароит яратмоқда»¹.

Дарҳақиқат, шундай экан, жамият тараққиётининг истикболи, инсонларнинг бахт-саодати, фаровон ҳаёт кечириши миллатлар, элатлар, барча ижтимоий гуруҳлар ўртасидаги ҳамкорлик, ҳамжиҳатлик муносабатларининг ривожига тил, маданият, миллий муносабатларга қай даражада эътибор қилинаётганлиги билан бевосита боғлиқ. Миллийликка эътибор эса маданий тараққиёт белгисидир.

SOG'LOM ONA VA BOLA – TINCH VA OSUDA MAMLAKATDA SHAKLLANADI

N. Mamatova,

Andijon viloyati Asaka tumani

Respublikamiz jahon maydoniga o'ziga xos tizim va sharqona falsafasi bilan qadam tashlab kelmoqda. Sababi, har yili joriy qilinayotgan yilnoma va dasturlarning davlat siyosati darajasiga aylanishi, xalq manfaatlarini kafolatlaydi. Shuningdek, har bir kunimiz, har bir onimiz ezgu maqsad sari yo'naltirilganini izohlaydi. Buni qarangki, 1998-yil – «Oila yili», 2000-yil – «Sog'lom avlod yili», 2001-yil – «Onalar va bolalar yili», 2005-yil – «Sihat-salomatlik yili», 2010-yil – «Barkamol avlod yili», 2012-yil – «Mustahkam oila yili», 2014-yil – «Sog'lom bola yili» shiori ostidagi dasturlarning bardavomiyligini «Sog'lom ona va bola yili» Davlat dasturining qabul qilinishi bilan ham izohlasak bo'ladi.

Mamlakatimizda «Sog'lom ona va bola yili» nomli Davlat dasturining joriy etilishi, shuningdek 2016-yil – «Sog'lom ona va bola yili» deb e'lon qilinishi, yurtimizda yashayotgan har bir ona va bolaga hukumatimiz tomonidan qaratilgan alohida e'tibor va g'amxo'rlik ifodasidir.

Bunday islohotlarni amalga oshirish: ma'naviy yetuk, jismonan sog'lom va barkamol avlodning baxtli kelajagini yaratishga, sog'lom

¹ Ислам Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида, хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. –Т.: «Ўзбекистон», 1997, 72-бет.

muhitni yuksaltirishga qaratilgan. Ayni kunda nafaqat O'zbekistonda, balki butun dunyo mamlakatlarida ham «Sog'lom ona va bola», «Sog'lom turmush tarzi» ni shakllantirishga istak va ehtiyojlar mavjud.

Sog'lom ona va bola, albatta, sog'lom muhitda, tinch va osuda jamiyatda shakllanadi.

Bugunning onasi, bugunning farzandi chinakamiga baxtli. Chunki hamma zamonlarda ham ona va bolaga bu darajada g'amxo'rlik ko'rsatilmagan.

Istiqlol yillaridan boshlab ona va bolani muhofaza qilish, davlat qonunlari bilan belgilab qo'yildi. Ular uchun qulay sharoit va imkoniyatlar yaratildi. Negaki, farzandlarimiz sog'lom bo'lishi uchun ona sog'lom, ona sog'lom bo'lishi uchun u yashagan muhit sog'lom bo'lmog'i darkor. Shundagina sog'lom onadan sog'lom farzand tug'iladi.

Hukumatimiz tomonidan biz kabi onalarga qaratilgan e'tibor, bizdan ham ulkan mas'uliyat talab qiladi. Ya'ni farzandlarimizni jismolan sog'lom bo'lishidan tashqari, ma'naviy-ma'rifiy barkamolligini ta'minlash, to'g'ri tarbiya berish asosiy vazifamiz ekani ta'kidlanadi.

«Sog'lom ona va bola yili» shiorining tub mohiyati onalarimizni sog'lom zurriyotni dunyoga keltirishga chorlasa, uning otasidan, farzandining har tomonlama komil inson bo'lib voyaga yetishi uchun oilaviy sog'lom muhit yaratish talab qilinadi.

Yurtboshimizning teran fikrlarida ham ana shunday ezgu maqsadlar o'z ifodasini topgan: «Shaxsan menga «nasl» va «nasiba» degan so'zlar o'rtasida qandaydir ilohiy bog'liqlik bordek tuyuladi. Albatta, har bir bandaga rizq-nasibani Olloh taolo beradi. Lekin bu hayotda nasibasi butun va to'la bo'lishi uchun insonning o'zi ham chin dildan intilishi, zurriyotini sog'lom muhitda tarbiyalashi katta ahamiyatga ega ekanini unutmasligimiz zarur».

O'zbek xalqi bolajon, oilaparvar xalq. Bolaning qornini to'q, ustini but qilib unga mehr berishni har bir ota-ona yaxshi biladi. Lekin asosiy burchi: bolani go'zal xulqli, odob-axloqli, yuksak ma'naviyatli qilib tarbiyalash ikkinchi masalaga aylanib qolmoqda. Bola nafaqat jismonan sog'lom, ma'naviy barkamol bo'lib yetishishida ota-ona, oila tarbiyasi muhim ahamiyatga ega. Chunki bola ilk hayotiy tushunchalarni, mehr-muhabbat, pokiza tuyg'ularni, ezgu amallarni ota-onadan va ularning xatti-harakatidan oladi.

Hayotiy ko'nikmalardan ayonki, jismonan sog'lom tug'ilgan chaqaloqlarni hech kim yaxshi-yomonga ajrata olmaydi. Chunki, uning kelajakda qanday shaxs bo'lib yetishishi u yashagan olam, tarbiya olgan muhitga bog'liq. Biz o'z farzandlarimizning kamolini ko'rishni istar ekanmiz, ularning baxt-u iqboli va buyuk kelajagini yaratish uchun nafaqat oilada, balki mahallada, maktabda, qo'ni-qo'shni, qarindosh-urug' o'rtasida ham o'z ta'sirimizni ko'rsatmog'imiz hamda zimmamizda ulkan mas'uliyat borligini unutmasligimiz darkor.

Sog'lom bola – sog'lom jamiyat poydevori. Vatanimizning kelajagi ularga bog'liq. Vatan ham ona kabi munosib vorislarining ko'magida farzandlar baxtini ko'rishni istaydi.

Bugungi kunda davlatimiz tomonidan olib borilayotgan barcha islohotlar farzandlarimizning nurli kelajagi, baxt-u kamolini ko'rish uchun amalga oshirilmoqda.

Kelajagimiz davomchilari bo'lgan intellektual, kreativ, odobli, bilimli, mehnatsevar, barkamol shaxslar nafaqat ota-onaning, balki butun jamiyatning eng katta boyligidir.

Har tomonlama sog'lom va barkamol farzandlargina avlodlar davomiyligini ta'minlaydi. Mamlakat barqarorligi, jamiyat mustahkamligini sog'lom ona, sog'lom bola, sog'lom oila yuksaltiradi.

Yurtboshimiz o'z fikrlarini quyidagicha ifodalaydi: «Muxtasar aytganda, hammamizga ayon bo'lishi tabiiyki, oila sog'lom ekan – jamiyat mustahkam, jamiyat mustahkam ekan – mamlakat barqarordir».

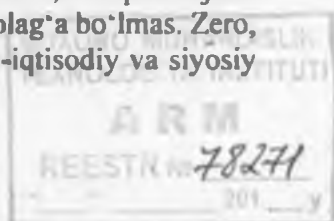
Biz, ma'naviy hayotimizni mustahkamlab, kelajagimizni sog'lom fikrli munosib vorislarga topshirish maqsadida yosh avlod ong-u tafakkurini zamonaviy, sharqona odob bilan tarbiyalash yo'lini tanladik.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SIYOSATIDA TINCHLIKNI SAQLASH ENG USTUVOR VAZIFA

S. Matkarimova,

*Urganch shahar 9-son umumiy o'rta ta'lim
maktabining tarix fani o'qituvchisi*

Bundan 25 yil muqaddam O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqilligini e'lon qilib, tarixiy taraqqiyotning yangi bosqichiga qadam qo'ygan edi. O'tgan davr mobaynida respublikamiz, xalqimiz juda murakkab va sharaflı yo'lni bosib o'tdi, desak mubolag'a bo'lmas. Zero, xalqimizning shu davr davomida erishgan ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy

sohadagi taraqqiyot natijalarini xolisona baholash zaruriyati mavjud. Bizga ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqilligini o'ta og'ir bir sharoitda, jahon arenasida alg'ov-dalg'ovliklar yuz berayotgan bir davrda qo'lga kiritdi. Mustaqillikni qo'lga kiritish ulkan yutuq bo'lsa-da, uni saqlab qolish, dunyodagi boshqa mamlakatlar orasida o'z mavqeyini mustahkamlash, tenglar orasida teng bo'lish, jahon maydonining tarkibiy qismiga aylantirish, odamlarning munosib turmush kechirishini ta'minlay olish, insonning huquq va erkinliklarini himoya qila oladigan chinakam demokratik jamiyat qurish juda qiyin va murakkab vazifa bo'lib, bu yo'lda qiyinchiliklar va sinovlarga duch kelishi aniq va ularni yengib o'tishga qodir iroda va o'ta kuchli siyosat, shuningdek, xalqning qo'llab-quvvatlashi zarur edi.

Respublikamizda Prezidentimiz tomonidan olib borilgan oqilona siyosat murakkab jarayonlar va qo'rqinchli o'pqonlar ummonidan O'zbekistonni ulkan yo'qotishlarsiz olib chiqdi va taraqqiyot sari yuzlantirdi. Milliy istiqlol mafkurasiga asoslangan etnik siyosat demokratiyaga asoslangan bo'lib, bugungi kunda uni butun dunyo tan olmoqda. Shuning uchun ham, taraqqiyotning «o'zbek modeli», «yangi uy qurmay turib, eskisini buzmag», «Islohot-islohot uchun emas, avvalo inson uchun», «Xalqimizga faqat tinchlik va yana tinchlik kerak!» kabi mashhur tamoyillar bugun dunyo e'tirofida. Ushbu tamoyillar nafaqat yurtimiz, balki bizga qardosh va tengdosh davlatlarning ham tinchligini ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda.

Istiqlol yillarida Prezidentimiz yo'l boshchiliklarida erishilgan va erishilayotgan yutuq va marralar, mana shunday dorilamon kunlarda farovon yashayotganimiz, emin-erkin mehnat qilayotganimizning tub mohiyati, albatta, yurtimizda hukm surayotgan tinchlik-osoyishtalikdandir.

Maqolada shunday murakkab va ziddiyatli vaziyatda butun dunyoda tinchlikni saqlash eng katta muammoga aylanib borayotgani, O'zbekiston Respublikasi tinchlikni saqlash borasida olib borayotgan siyosatining tub mazmun-mohiyati haqida mulohazalar berilgan.

Bugun biz tez sur'atlar bilan o'zgarib borayotgan, insoniyat hozirga qadar boshidan kechirgan davrlardan tubdan farq qiladigan o'ta shiddatli va murakkab bir zamonda yashamoqdamiz. «Agar biz bugungi hayotimizga, bunyodkorlik ishlarimizga, erishayotgan yutuqlarimizga to'g'ri baho bermasak, ularning qadriga yetmasak, o'z hushyorligimizni yo'qotib, bizni har qadamda kutayotgan tahdidlarni, tinch turmushimizga,

xavfsizligimizga raxna solayotgan, oyoq ostidan chiqayotgan har xil balo-qazolarni ham payqamay, sezmay qolishimiz mumkin»¹.

So'nggi yillarda butun dunyo xavfsizligiga xalqaro terrorizm, ayirmachilik, diniy ekstremizm tahdid solmoqda. Siyosiy hokimiyatga intilayotgan, diniy shiorlarni niqob qilib olgan aqidaparast oqimlar Markaziy Osiyo mamlakatlari, xususan, O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatga salbiy ta'sir o'tkazishga harakat qilmoqda. Jumladan, soxta «jihodchilar», «salafiyalar» diniy-siyosiy guruhlar, «Xizbut tahrir» diniy-ekstremistik guruhi respublikamizda faol harakat qilishga o'zining yovuz maqsadlari yo'lida barcha vositalardan foydalanib, osoyishtaligimizga raxna solishga urinmoqdalar. Bunday vaziyatda dunyoda tinchlikni saqlash uchun barcha davlatlar birlashib, xavfsizlikka tahdid solayotgan omillarga qarshi kurashishi lozim. Eng avvalo, har qanday urush, mojaroning oldini olish, notinchlik yuz berayotgan hududlarda esa barcha masalalar muzokara va siyosat orqali hal qilinishi lozimligi Prezidentimizning asarlarida izohlab berilgan. Buning eng to'g'ri yo'l ekanini bugun dunyo e'tirof etmoqda.

Ko'pni ko'rgan keksalarimiz har gal duoga qo'l ochganlarida «Yurtimiz tinch, osmonimiz musaffo bo'lsin, xonadonlarimizdan fayz-u baraka arimasin», deya tilak bildirishadi. Tinchlik va xotirjamlik hukm surgan joyda ezgu ishlar bardavom bo'ladi. Bu hayotiy haqiqatni bunyodkor xalqimiz, har birimiz istiqlol yillarida muhtaram Yurtboshimiz rahnamoliklarida, barcha sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlar samaralaridan teran anglamoqdamiz.

Mamlakatimizda hukm surayotgan tinchlik va osoyishtalik, millatlararo totuvlik, hamjihatlik el-yurtimiz ravnaqi yo'lida amalga oshirilayotgan ezgu ishlarning mustahkam asosi bo'lib xizmat qilmoqda.

Yurtimiz tinchligi va osoyishtaligini saqlash uchun madaniy-ma'rifiy sohalarda quyidagi tadbirlarning o'tkazilishi maqsadga muvofiq bo'ladi:

– kelajak vorislariga tinchlikning qadri, mustaqillik ato etgan ulkan imkoniyatlar, Prezidentimiz rahnamoligida amalga oshirilayotgan keng ko'lamlı islohotlar mazmun-mohiyatini har bir dars avvalida tushuntirish;

¹ Ислам Каримов. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – широнард мақсадимиз. – Т.: Ўзбекистон, 1999, 31-6. (8-бет)

– «Qo‘shning tinch – sen tinch» shiori ostida turli xil tadbirlar tashkil etish. (Afg‘oniston, Iroq, Ukrainadagi siyosiy voqealar, u yerdagi bolalar hayoti misolida);

– Ikkinchi jahon urushi qatnashchilari va Afg‘on urushi ishtirokchilari bo‘lgan vatandoshlarimiz bilan uchrashuvlar o‘tkazish;

– shukronalik ruhida tarbiyalash barobarida, tinchlikni saqlash kelajak yoshlar qo‘lida ekani va buning uchun milliy g‘oya va mafkura. Vatanga sodiqlik ruhini yoshlar ongiga singdirib borish;

– har bir fuqaromizda daxldorlik hissi yuksak darajada shakllangan taqdirdagina tinchligimizni saqlashga o‘z hissamizni qo‘sha olishimiz va kelajak avlodga ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot qoldira olishimiz mumkinligini yoshlarimizga tushuntirib borish;

– yoshlarga yurtimizda hukm surayotgan tinchlik va osoyishtalikning qadriga yetish, uni har kuni, har daqiqa asrab-avaylash zarurligini tushuntirish. Mamlakatimizda yaratilayotgan sharoit va imkoniyatlardan unumli foydalanish, Vatanimiz ravnaqi yo‘lida sidqidildan xizmat qilish navqiron avlodning muqaddas burchi ekanini uqtirib borish lozim.

Shunday qilib, Vatanimizda hukm surayotgan tinchlik va osoyishtalikning tub mohiyati O‘zbekiston Respublikasi rahbarining ichki va tashqi siyosatda o‘z pozitsiyasini qat’iy belgilab, shunga amal qilib kelayotganidadir. Shu o‘rinda Prezidentimizning: «Yoshlarimiz: bu Vatan – meniki, agarki uni har qanday balo-qazolardan asrash, himoya qilish uchun men kurashmasam, kim kurashadi?» degan fikr bilan yashasa, mana shunday qarash unib kelayotgan bolalarimiz uchun ong katta da’vatga, hayotiy e’tiqodga aylanib, ularning qalbidan, ong-u tafakkuridan chuqur joy olsa, aytinglar, bunday xalqni yo‘lidan qaytarib bo‘ladimi, bunday xalqni yengib bo‘ladimi?!» deb aytgan so‘zlari barcha uchun shior bo‘lsa arziydi.

MAMLAKATIMIZDA HUKM SURAYOTGAN TINCHLIK VA OSOYISHTALIKNING MAZMUN-MOHIIYATI

N. Mamatova,

*Andijon viloyati Asaka tumani 54-son umumiy o'rta
ta'lim maktabining O'TIBD o'rinbosari*

Z. Kabilova,

*filologiya fanlari nomzodi, AVXTXQTUMOI til va
adabiyot ta'limi kafedrasi dotsenti*

D. Fatidinova,

*Andijon viloyati Asaka tumani
54-son umumiy o'rta ta'lim maktabi direktori*

*Biz barqaror taraqqiyot va farovon hayotga
erishish yo'lida o'z oldimizga qanday reja va das-
turlarni qo'ymaylik, barcha oliyjanob orzu-inti-
lishlarimizni amalga oshirishning yagona sharti va
garovi – bu tinchlik va osoyishtalikdir.*

ISLOM KARIMOV

Odam uchun kindik qoni to'kilgan qadrdon o'lkada yashash qanchalik ulug' baxt bo'lsa, uning kelajagini barpo etishda ishtirok etish ham shunchalik katta sharaftir.

Bu baxtni anglash uchun Vatanni chin yurakdan sevib-ardoqlab yashash kerak. Vatan shu xalqning mehnati, yaratuvchanlik salohiyati tufayli rivojlanadi. Chunki inson o'zi tug'ilib, unib-o'sgan joyiga mehr qo'ymasa, uni haqiqiy Vatan deb bilib, asrab-avaylamasa, gullatib-yashnatmasa, avlodlarga meros qilib qoldirmasa, hayotda rivojlanish, qadriyat va an'analar ham bo'lmaydi.

Bizning ota-bobolarimiz Vatanni ajdodlar xokini asrovchi muqaddas makon deb bilganlar. Milliy g'urur-iftixorimiz bo'lgan To'maris, Shiroq, Spitamen, Najmiddin Kubro, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Bobur kabi vatanparvar ajdodlarimizning qahramonliklari zahirida ana shu tuyg'u mujassam.

Insonni yurtidan, ona makonidan ayirish, uni o'z uyida bezovta qilish eng katta gunoh hisoblanadi. Har bir insonning uyi – uning daxlsiz vatanidir. Ajdodlarimiz nafaqat insonni, balki har qanday jonivorni vatanidan judo qilib qo'yishni ham gunoh deb bilganlar.

Ma'rifatparvar bobomiz Abdulla Avloniy shunday deydilar: «Har bir kishining tug'ilib o'sgan shahar va mamalakati shul kishining vatani deyilur. Har kim tug'ilgan, o'sgan yerini jonidan ortiq suyar. Hatto bu vatan hissi hayvonlarda ham bor. Agar bir hayvon o'z vatanidan, uyuridan ayrilsa, o'z yeridagi kabi rohat-farog'at yashamas, maishati talx bo'lib, har vaqt dilining bir go'shasida o'z vatanining muhabbati turar».

Biz o'z oldimizga buyuk maqsad – yurtimizda huquqiy demokratik davlat, fuqarolik jamiyati barpo etish vazifasini qo'ygan ekanmiz, uni amalga oshirish uchun, albatta, milliy g'oyamiz tarkibida yurt tinchligi masalasi birinchi o'rinda turibdi. Chunki tinchlik dunyodagi eng buyuk boylik hisoblanadi. Agar tinchlik bo'lsa, hamma erkin nafas oladi. oila qurish, farzand o'stirish, to'y-u tomoshalar qilish, bir so'z bilan aytganda, nimaiki ezgu niyati bo'lsa, ularning barchasini amalga oshirish imkoniyati paydo bo'ladi.

«Bizning qariyalarimiz, yuzdan oshgan otaxon va onaxonlarimiz yurtimiz tinch va osoyishta, hayotimiz farovon bo'lsin deb, bugungi kunimizga shukronalar aytadi. Chunki o'zbek xalqiga tinchlik va omonlik kerak»¹.

Tinchlik bo'lmagan joyda fayz-u baraka ham, rivojlanish ham bo'lmaydi. «Bir kun janjal chiqqan joydan qirq kun fayz-u baraka ko'tariladi», degan maqol bejiz aytilmagan. Bu – xalqimizning necha asrlar davomida tinchlikning qadr-qimmatini har tomonlama chuqur anglab chiqargan haqqoniy xulosasidir.

«Agar tinchlik-osoyishtalik bo'lmasa, mehr-oqibat bo'lmasa, biz orzu qilgan va intilayotgan erkin va farovon hayotni qurib bo'lmaydi»².

Tinchlik eng ulug' ne'mat, bebaho boylik sifatida milliy qadriyatlarimiz, urf-odat va an'analarimiz, butun turmush tarzimizning ma'no-mazmuniga singib ketgan.

Yurtimizdagi har bir xonadonda, har qanday yig'in va ma'rakada ezgu niyatlar bilan fohihaga qo'l ochganda yosh-u qari, erkag-u ayol, barcha yurtdoshlarimiz Yaratgandan tinchlik-xotirjamlik berishini so'raydi.

«Biz uchun tinchlik va omonlik kerak. Haqiqatan ham, yurtimizdagi qaysi xonadonga kirmang, qariyalarimiz duoga qo'l ochib, Yaratgandan, avvalo, el-yurtimizga tinchlik va omonlikni so'raydi. Chunki xalqimiz

¹ Islom Karimov. Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. –T.: «O'zbekiston», 2015, 280-bet.

² O'sha yerda, 227-bet.

tinchlik bo'lsa, farovonlik va taraqqiyot bo'lishini yaxshi biladi, tinchlikning qadr-qimmatini yaxshi anglaydi»¹.

Bugungi kunda dunyo ahli yurt tinchligi taraqqiyotning asosiy sharti, garovi ekanini anglab yetmoqda. Shuning uchun Yer yuzida tinchlik va barqarorlikni asrash har bir xalqning, mamlakatning, balki butun insoniyatning muqaddas burchiga aylandi.

«Yurtimizda hukm surayotgan tinchlik va barqarorlik, millatlararo va fuqarolararo hamjihatlik, o'zaro hurmat muhitini saqlash, huquqiy savodxonlikni, yurtdoshlarimiz, ayniqsa, yoshlarimizning siyosiy madaniyati va faolligini oshirishni ta'minlashda fuqarolik jamiyati institutlarining rolini yanada kuchaytirishi muhim vazifa bo'lib qolmoqda»².

Yoshlar hamma zamonlarda ham millat suyanchi, xalqning tayanchi bo'lib kelgan. Shuni nazarda tutib, xalqimiz «Yoshlar – Vatanimiz kelajagi», deydi. O'zining kelajagini o'ylaydigan har qanday davlat avvalo yoshlar tarbiyasiga katta e'tibor beradi.

«Men yoshlarimizga qarab aytmoqchiman: agarki qachon biz xohlagan zamon kelsa, ana o'shanda murodimizga yetamiz degan fikr bilan bemalol yuradigan bo'lsak, bilib qo'yinglar, bunday zamon hech qachon o'z-o'zidan kelmaydi»³.

Tinchlikka hech qachon osonlikcha erishib bo'lmaydi. Tinchlikka erishish, uni asrab-avaylash uchun tinimsiz mehnat qilish, kurashish, doimo hushyor va ogoh bo'lib yashash talab etiladi. Ozgina loqaydlik va beparvolikka yo'l qo'yilsa, tinchlikka putur yetadi. Negaki, tinchlik-totuvlik Vatan ravnaqi, xalq farovonligining asosiy belgisidir.

«Bugungi kunda dunyoda sodir bo'layotgan voqealarni xolisona baholar ekanmiz, keskinlik va xavf-xatarlarning tobora o'sib, geosiyosiy qarama-qarshiliklar, o'z ta'sir doirasini kengaytirishga qaratilgan kurashning, radikalizm, terrorizm va ekstremizm kabi tahdidlarning kuchayib borayotgani barchamizni tashvish va xavotirga solmasdan qo'ymaydi, albatta»⁴.

Bugungi hayot shunchalik murakkabki, Vatanimizning kelajagini ko'rolmaydigan, uning buyuk davlatlar qatoridan joy olishini ista-

¹ Islom Karimov. Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – oliy saodatdir. –T.: «O'zbekiston» 2015, 276-bet.

² O'sha yerda, 275-bet.

³ O'sha yerda, 30-bet.

⁴ O'sha yerda, 273-bet.

Ma'rifatparvar bobomiz Abdulla Avloniy shunday deydilar: «Har bir kishining tug'ilib o'sgan shahar va mamalakati shul kishining vatani deyilur. Har kim tug'ilgan, o'sgan yerini jonidan ortiq suyar. Hatto bu vatan hissi hayvonlarda ham bor. Agar bir hayvon o'z vatanidan, uyuridan ayrilsa, o'z yeridagi kabi rohat-farog'at yashamas, maishati talx bo'lib, har vaqt dilining bir go'shasida o'z vatanining muhabbati turar».

Biz o'z oldimizga buyuk maqsad – yurtimizda huquqiy demokratik davlat, fuqarolik jamiyati barpo etish vazifasini qo'ygan ekanmiz, uni amalga oshirish uchun, albatta, milliy g'oyamiz tarkibida yurt tinchligi masalasi birinchi o'rinda turibdi. Chunki tinchlik dunyodagi eng buyuk boylik hisoblanadi. Agar tinchlik bo'lsa, hamma erkin nafas oladi. oila qurish, farzand o'stirish, to'y-u tomoshalar qilish, bir so'z bilan aytganda, nimaiki ezgu niyati bo'lsa, ularning barchasini amalga oshirish imkoniyati paydo bo'ladi.

«Bizning qariyalarimiz, yuzdan oshgan otaxon va onaxonlarimiz yurtimiz tinch va osoyishta, hayotimiz farovon bo'lsin deb, bugungi kunimizga shukronalar aytadi. Chunki o'zbek xalqiga tinchlik va omonlik kerak»¹.

Tinchlik bo'lmagan joyda fayz-u baraka ham, rivojlanish ham bo'lmaydi. «Bir kun janjal chiqqan joydan qirq kun fayz-u baraka ko'tariladi», degan maqol bejiz aytilmagan. Bu – xalqimizning necha asrlar davomida tinchlikning qadr-qimmatini har tomonlama chuqur anglab chiqargan haqqoniy xulosasidir.

«Agar tinchlik-osoyishtalik bo'lmasa, mehr-oqibat bo'lmasa, biz orzu qilgan va intilayotgan erkin va farovon hayotni qurib bo'lmaydi»².

Tinchlik eng ulug' ne'mat, bebaho boylik sifatida milliy qadriyatlarimiz, urf-odat va an'analарimiz, butun turmush tarzimizning ma'no-mazmuniga singib ketgan.

Yurtimizdagi har bir xonadonda, har qanday yig'in va ma'rakada ezgu niyatlar bilan fotihaga qo'l ochganda yosh-u qari, erkag-u ayol, barcha yurtdoshlarimiz Yaratgandan tinchlik-xotirjamlik berishini so'raydi.

«Biz uchun tinchlik va omonlik kerak. Haqiqatan ham, yurtimizdagi qaysi xonadonga kirmang, qariyalarimiz duoga qo'l ochib, Yaratgandan, avvalo, el-yurtimizga tinchlik va omonlikni so'raydi. Chunki xalqimiz

¹ Islom Karimov. Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. –T.: «O'zbekiston», 2015, 280-bet.

² O'sha yerda, 227-bet.

tinchlik bo'lsa, farovonlik va taraqqiyot bo'lishini yaxshi biladi, tinchlikning qadr-qimmatini yaxshi anglaydi»¹.

Bugungi kunda dunyo ahli yurt tinchligi taraqqiyotning asosiy sharti, garovi ekanini anglab yetmoqda. Shuning uchun Yer yuzida tinchlik va barqarorlikni asrash har bir xalqning, mamlakatning, balki butun insoniyatning muqaddas burchiga aylandi.

«Yurtimizda hukm surayotgan tinchlik va barqarorlik, millatlararo va fuqarolararo hamjihatlik, o'zaro hurmat muhitini saqlash, huquqiy savodxonlikni, yurtdoshlarimiz, ayniqsa, yoshlarimizning siyosiy madaniyati va faolligini oshirishni ta'minlashda fuqarolik jamiyati institutlarining rolini yanada kuchaytirishi muhim vazifa bo'lib qolmoqda»².

Yoshlar hamma zamonlarda ham millat suyanchi, xalqning tayanchi bo'lib kelgan. Shuni nazarda tutib, xalqimiz «Yoshlar – Vatanimiz kelajagi», deydi. O'zining kelajagini o'ylaydigan har qanday davlat avvalo yoshlar tarbiyasiga katta e'tibor beradi.

«Men yoshlarimizga qarab aytmoqchiman: agarki qachon biz xohlagan zamon kelsa, ana o'shanda murodimizga yetamiz degan fikr bilan bemalol yuradigan bo'lsak, bilib qo'yinglar, bunday zamon hech qachon o'z-o'zidan kelmaydi»³.

Tinchlikka hech qachon osonlikcha erishib bo'lmaydi. Tinchlikka erishish, uni asrab-avaylash uchun tinimsiz mehnat qilish, kurashish, doimo hushyor va ogoh bo'lib yashash talab etiladi. Ozgina loqaydlik va beparvolikka yo'l qo'yilsa, tinchlikka putur yetadi. Negaki, tinchlik-totuvlik Vatan ravnaqi, xalq farovonligining asosiy belgisidir.

«Bugungi kunda dunyoda sodir bo'layotgan voqealarni xolisona baholar ekanmiz, keskinlik va xavf-xatarlarning tobora o'sib, geosiyosiy qarama-qarshiliklar, o'z ta'sir doirasini kengaytirishga qaratilgan kurashning, radikalizm, terrorizm va ekstremizm kabi tahdidlarning kuchayib borayotgani barchamizni tashvish va xavotirga solmasdan qo'ymaydi, albatta»⁴.

Bugungi hayot shunchalik murakkabki, Vatanimizning kelajagini ko'rolmaydigan, uning buyuk davlatlar qatoridan joy olishini ista-

¹ Islom Karimov. Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. –T.: «O'zbekiston» 2015, 276-bet.

² O'sha yerda, 275-bet.

³ O'sha yerda, 30-bet.

⁴ O'sha yerda, 273-bet.

maydigan qora kuchlar ham yo'q emas. Ular, avvalo, yurtimiz kelajagi bo'lgan yosh avlodni o'z ta'siriga olmoqchi, shu tariqa mamlakatimiz kelajagiga bolta urmoqchi bo'ladi. Bunday xavf-xatarlarga xalqaro terrorchilik va ekstremizm, diniy aqidaparastlik, har xil mafkuraviy oqimlar, axloqsizlik, soxta madaniyat, giyohvandlik, kashandalik kabi illatlar kiradi.

«Men bugungi imkoniyatdan foydalanib, butun xalqimizga qarata aytmoqchiman: mana shunday o'ta tahlikali zamonda biz tashqi siyosatimizni o'tkazishda ogoh va sezgir bo'lib, shu yo'lda harakat qilishimiz har qachongidan ham muhimdir. Chunki yon-atrofimizda bo'layotgan voqealar bizdan shuni talab qilmoqda»¹.

Dunyoda tinchlikni buzish, ming-minglab bolalarni yetim va qarovsiz qoldirish, odamlarni boshpanasiz, och-nahor, sarson-sargardon qilish orqali g'arazli maqsadlariga yetishishni o'ylaydigan yovuz kimsalar, vahshiy kuchlar hamma zamonda bo'lgan va ular hozirgi kunda ham o'z qiyofasini o'zgartirib yovuz maqsadlarini amalga oshirishga urinib kelmoqda. Biz jahonning turli burchaklarida sodir bo'layotgan terrorchilik, ekstremizm, millatchilik, shovinizm, aqidaparastlik, giyohvandlik, ommaviy madaniyat kabi illatlarni o'z ko'zimiz bilan ko'rib, guvohi bo'lib turibmiz. Ular islom dinini o'ziga niqob qilib olib, aslida dinga butunlay teskari bo'lgan yot g'oyalar bilan insoniyat hayotiga xavf solib kelyapti. Keyingi kunlarda jamoatchilik foydalanadigan transport vositalari, uy-joylar, ma'muriy va madaniy binolarni portlatish, begunoh insonlarni garovga olish, ularning hayotiga qasd qilish holatlari tez-tez uchrab turibdi. Bunday ofatlar tufayli odamzod azob-uqubat girdobida, urush-qirg'inlar orasida qolib ketmoqda. Jahonning turli joylarida: Iroq, Afg'oniston, Liviya, Suriya, Ukraina, Nigeriya, Isroil, Falastin kabi mamlakatlarda ro'y berayotgan dahshatli urush manzaralari, mamlakatimizda hukm surayotgan tinchlikning qadriga yetish, uni asrab-avaylashdek shukronalik tuyg'usini qalbimizga muhrlaydi. «Dunyoda yashayotgan ko'pchilik xalqlar qatori bizning xalqimiz ham urush qaytarilmasligini istaydi. Shuning uchun bizning qilayotgan barcha harakatlarimiz, davlatimiz, hukumatimiz, rahbariyat amalga oshirayotgan ishlar, albatta, nimaga qaratilgan, deb so'rasak, mana

¹ Islom Karimov. Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy sandatdir. –T.: «O'zbekiston» 2015, 277-bet.

shu tinchlikni saqlash uchun, deb javob berish har tomonlama to'g'ri bo'ladi»¹.

Agar urush qirg'inlar bo'lmasa edi, insoniyat taraqqiyotida ancha ilgari ketgan bo'lardi. Chunki har bir urush va janjal odamzodga qarshi qaratilgan, uni rivojlanishdan yuz, ming yillar orqaga surib yuboradigan katta ofatdir. «Biz nimani istaymiz ona Vatanimizda tinchlik va omonlik bo'lishini istaymiz. Boshqalarga ham shuni tilaymiz»².

Bizning mamlakatimizda tinchlik va barqarorlikni asrab-avaylash mustaqilligimizning birinchi kunlaridan boshlab eng muhim ustuvor masala bo'lib kelmoqda. Biz, o'z oldimizga buyuk maqsadlar qo'yib yashayotgan xalqimiz. Bu jamiyatning qiyofasini siz-u biz kabi ozod va obod Vatan bag'rida yashayotgan, har tomonlama barkamol, aqlli va iste'dodli, kuchli va g'ayratli insonlar belgilab beradi. Davlatimiz mamlakatimizda yashayotgan har bir insonning tinch va osuda hayot kechirishi uchun barcha chora-tadbirlarni ko'rmoqda. Chunki tinch yashash va mehnat qilish Konstitutsiyamiz va qonunlarimizda insonning eng muqaddas huquqlaridan biri sifatida muhrlab qo'yilgan.

Vatan ajdodlardan avlodlarga bebaho me'rosdir. Shuning uchun Vatanning roziligi ajdodlar roziligi ifodasidir. Haqiqiy farzandlar Vatanni rozi qilishga intiladi. Vatan roziligi avvalo unga munosib farzand bo'lish bilan ado etiladi.

DAVLATIMIZ VA XALQIMIZ HAYOTIDA TINCHLIK VA OSOYISHTALIKNI TA'MINLASHNING ZARURATI VA DOLZARBLIGI

J. Oripov,
SamVXTXQTMOI
ijtimoiy-iqtisodiy fanlar kafedrası assistenti

Olamda millat, xalq va davlatlar juda ko'p. Ana shu har bir millat va xalqning o'ziga xos manfaatlari, maqsad va orzu-umidlari bor. Ana shu orzu-umidlar, maqsadlarni amalga oshirish va ro'yobga chiqarish jamiyatda hukm surayotgan tinchlik va osoyishtalik bilan bog'liq. Chunki tinchlik, osoyishtalik hukm surgan davlatda har qanday islohotlarni

¹ Islom Karimov. Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy sandatdir. –T.: «O'zbekiston» 2015, 276-bet.

² O'sha yerda, 277-bet.

amalga oshirish imkoniyatini yaratish bilan birga, jamiyat hayotidagi tub ijobiy o'zgarishlar va yangilanishlarga zamin yaratiladi. Ana shuning uchun ham bugun yurtimizda tinchlik va osoyishtalikni saqlash davlatimiz siyosatining ustuvor va dolzarb vazifalaridan bo'lib kelmoqda.

Hozirda dunyoning goh u burchagida, goh bu burchagida sodir bo'layotgan urushlar yoki turli diniy ekstremistik guruhlar tomonidan amalga oshirilayotgan terrorchilik harakatlari insoniyatning boshiga tashvish keltirmoqda. Urushlar, sodir etilayotgan qo'poruvchilik harakatlari, davlat va jamiyatning rivojlanishiga va barqarorligiga putur yetkazish bilan bir qatorda moddiy-ma'naviy taraqqiyotiga to'sqinlik qilmoqda.

Xalqimizda «Bir kun janjal chiqqan joydan qirq kun fayz-u baraka ko'tariladi», degan hikmatli so'zlaridan, jamiyat hayotida muhim bo'lgan iqtisodiy-ijtimoiy va moddiy-ma'naviy boyliklarning talon-toroj bo'lishi, mehnat maromining buzilishi, inson omilining intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qiluvchi salbiy holatlar nazarda tutiladi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Shu o'rinda alohida urg'u berib aytish kerakki, har qanday urushning natijasi qon to'kish, zulm, zo'ravonlik, yovuzlik, axloqsizlik, shafqatsizlik va qo'poruvchilikdir.

Hammamizga yaxshi ayonki, urush, notinchlik, janjal-to'polonlar, avvalo, inson qalbi va ma'naviy olamini izdan chiqaradi. Ana shunday sharoitda ulg'ayayotgan diydasi qotgan yosh avlodda mehnat qilish, ilm olish, ezgulik, nafosat, yuksak ideallar va komillik kabi yuksak fazilatlariga qiziqish uyg'otish, ishonitirish mushkul. Ularning yagona maqsadi qanday, qaysi yo'l bilan bo'lmasin faqat tirik qolishdan iborat bo'ladi.

Bugungi kunda, dunyoda tobora keskinlashib borayotgan qarama-qarshiliklarni, yaqin va uzoq atrofimizda qonli to'qnashuvlar yoki dunyoning turli burchaklarida sodir etilayotgan terrorchilik harakatlari kuchayib borayotganini, bir so'z bilan aytganda, bunday ofatlar tinchlik va osoyishtalikka nisbatan o'ta jiddiy xavf va tahdid solayotganini tinch va osoyishta yashayotgan xalqimiz guvohi bo'lmoqda, juda xavotir bilan kuzatmoqda. Yurtboshimiz Islom Karimov: «... biz barqaror taraqqiyot va farovon hayotga erishish yo'lida o'z oldimizga qanday reja va dasturlarni qo'ymaylik, barcha oliyjanob orzu-intilishlarimizni amalga oshirishning yagona sharti va garovi – bu tinchlik va osoyishtalikdir»¹, – deb ta'kidlagan edi.

¹ Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –T.: «Ma'naviyat», 2015, 72–73-betlar.

Yurtboshimizning ushbu fikrlaridan yosh avlod shuni anglab olishi lozimki, yurtimizdagi bugungi tinchlik, osoyishtalik va barqaror taraqqiyotni ta'minlash shunchaki o'zi bo'layotgani yo'q. Bu hukumatimiz rahbari va qanchadan qancha shaxslarning jonbozligi, sa'y-harakati natijasidir.

«Bizga qo'shni Afg'onistonda 35 yildan buyon beqaror vaziyat hukm surmoqda va hali-beri uning oxiri ko'rinmayapti. Ekstremizm, terrorizm deb nom olgan, tobora kengayib borayotgan xatarlar, fashizm degan balo yana maydonga chiqayotgani barcha-barcha yurtdoshlarimizda tashvish uyg'otmoqda.

Bunday murakkab va tahlikali vaziyat, boshimizdan kechirayotgan shiddatli zamon, so'zsiz, barchamizdan doimo sezgir, ogoh va hushyor bo'lib yashashimizni talab qilmoqda»¹, deb ta'kidlaydi Prezidentimiz Islom Karimov.

Yurtboshimizning ushbu chaqiriqlari, yosh avlod va yurtimizda yashayotgan barchani, hozirgi zamondagi sodir bo'layotgan u yoki bu jarayonlardan ogoh bo'lishga undaydi. Qolaversa, ogohlik globallashuv jarayoni kechayotgan bugungi davr talabi ekanini barchaning yodiga solib qo'ymoqda.

Ana shu hayotiy haqiqatdan kelib chiqqan holda Yurtboshimiz Islom Karimov: «Bugungi kunda yoshlarimiz nafaqat o'quv dargohlarida, balki radio-televideniye, matbuot, Internet kabi vositalar orqali ham rang-barang axborot va ma'lumotlarni olmoqda. Jahon axborot maydoni tobora kengayib borayotgan shunday bir sharoitda bolalarimizning ongini faqat o'rab-chirmab, uni o'qima, buni ko'rma, deb bir tomonlama tarbiya berish, ularning atrofini temir devor bilan o'rab olish, hech shubhasiz, zamonning talabiga ham, bizning ezgu maqsadlarimizga ham to'g'ri kelmaydi»²,— deb ta'kidlagani, bizning yuqorida bildirgan fikrlarimizning isbotidir. Chunki o'quvchi-yoshlarga ana shunday bir tomonlama tarbiya berish, ajdodlarimizdan bizga meros bo'lib qolgan ta'lim va tarbiya uzviyligi, degan tamoyilga ham mos kelmaydi.

Inson qalbi va ongiga hayot haqida falsafiy, siyosiy, huquqiy, diniy, estetik, axloqiy, badiiy, kasbiy tushuncha va qarashlarni, ezgulik va

¹ Islom Karimov. Tinchlik va osoyishtalik — barcha yutuqlarimiz asosi. // «Zarafshon» gazetasi. 2016-yil 11-may

² Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —T.: «Ma'naviyat». 2015. 114-bet.

yovuzlik, bunyodkorlik va vayronkorlik o'rtasidagi azaliy ziddiyatlarni tushuntirish, muayyan g'oya va mafkura tamoyillarini innovatsion pedagogik texnologiyalarni ijtimoiy fanlar tizimiga joriy etish orqali bosqichma-bosqich singdirib borishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, yurtimizda hukm surayotgan tinchlik va osoyishtalikni ta'minlashning asosiy garovi yosh avlodni turli tahdidlarning mohiyatini tushunib yetishlari uchun, eng avvalo, ularda mustaqil fikrlash va keng dunyoqarashni shakllantirishni talab etadi. Bu jarayonni samarali tashkil etishning yagona yo'li tushuntirish, targ'ibot va tashviqot ishlarini kuchaytirish, tinchlik va osoyishtalikni ta'minlashning yo'nalishlari va mohiyatini anglab olishlari uchun zamin yaratishdir. Ya'ni ta'lim-tarbiya maskanlarining barcha yo'nalishlarida, ushbu masala yuzasidan munosabatlar doirasi qamrovini yanada kengaytirish, oila va mahalla faollari tomonidan ham ushbu masala yuzasidan targ'ibot ishlarini yanada takomillashtirishni taqozo etadi.

ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИДА ЁШЛАР КАМОЛОТИ ВА АХЛОҚИЙ-ЭСТЕТИК ТАРБИЯ

М. Шарипова,
БухМТИ ўқитувчиси

Бугунги кунда истиқлол аталмиш буюк бир неъматнинг шарофати билан биз ҳар жабҳада улкан ютуқларга эришмоқдамиз. Шукроналик ҳисси билан шуни айтишимиз мумкинки, обод Ватанимиз мустақиллиги қўлга киритилган дастлабки кунлардан бошлаб, аждодларимиз томонидан кўп асрлар давомида яратилган бой маънавий ва маданий меросимиз, миллий қадриятларимизни тиклашга алоҳида эътибор қаратилди. Мамлакатда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантириш жараёни жадал суръатлар билан бораётган ҳозирги шароитда ҳар бир мутахассисдан юксак маънавий-ахлоқий салоҳият, мукамал билим, юқори малака ва маҳорат талаб этилмоқда.

Истиқлол шарофати билан халқимиз ўз тақдири ва тарихининг ҳақиқий эгаси, ўзига хос миллий қадриятларнинг, маданиятнинг ижодқори эканини яққол намоён этмоқда. Ҳақиқатан ҳам, муҳтарам Президентимиз Ислам Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч»

асарида таъкидлаганидек, бу йўлда эришаётган ютуқларимизни халқаро ҳамжамият тан олгани, катта имкониятларнинг барчасини айнан мустақиллик берганини бугун ҳаммамиз чуқур англаб турибмиз.

Мустақил диёримизда ҳар жабҳада кўплаб ислохотлар амалга оширилмоқда. Бугун юксак маънавий-ахлоқий салоҳият, юқори малакага эга бўлган мутахассис-кадрларни тайёрлашни замон талаблари даражасига етказиш борасида республика жамоатчилиги салмоқли ишларни амалга оширмоқда. «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да назарда тутилган вазифаларни амалга ошириш мақсадида мамлакатимизда муайян имкониятлар яратилган. Жумладан, республикаимизда ижтимоий-сиёсий барқарорлик ўрнатилган, билим олиш, ўз касбий тайёргарлигини юксалтириш учун таълим муассасаларида ёшларнинг маънавий, сиёсий, иқтисодий ҳақ-ҳуқуқлари қонун билан кафолатланган, ёшларнинг маънавий-маърифий салоҳиятини ривожлантириш усул-усул масала қилиб белгиланган. Зеро, муҳтарам Президентимиз Ислам Каримов таъкидлаганидек, «Биз олдимизга қандай вазифа қўймайлик, қандай муаммони ечиш зарурати тугилмасин, гап охиروқибат, барибир кадрларга ва яна кадрларга бориб тақалаверади. Муболағасиз айтиш мумкинки, бизнинг келажагимиз, мамлакатимизнинг келажаги ўрнимизга ким келишига ёки бошқачароқ айтганда қандай кадрлар тайёрлашимизга боғлиқ»¹. Кўриниб турибдики, мамлакатимизнинг келажаги бўлажак мутахассисларнинг касбий маҳоратига, ижтимоий-маънавий фаоллигига, ақлий, ахлоқий, эстетик, руҳий ва жисмоний тайёргарлигига ҳамда ҳар томонлама баркамоллигига боғлиқ. Маълумки, инсон баркамоллигининг муҳим таркибий қисмларидан бири, ўзида гўзал табиат, мукаммал жамият ва ижтимоий ҳаёт, сермахсул меҳнат тўғрисидаги тасаввурларини акс эттирадиган, инсоннинг оламга, ишлаб чиқаришга, турмушга, фаолиятга муносабати, дунёдаги ўрни, ижтимоий йўналиши ва ўзлигини англашга даъват этувчи — ахлоқий-эстетик дунёқараш ҳисобланади. Бунда фақатгина ахлоқий меъёрлар асосида яшаш, гўзаллик қонунлари асосида фаолият юритиш тушунилмайди, бал-

¹ Ислам Каримов. Ўзбекистон XXI асрга интиломоқда. —Т.: «Ўзбекистон», 1999, 18-бет.

ки инсоннинг воқелик тўғрисидаги шундай ахлоқий-эстетик муносабати ва меҳнати бўлиб, унинг таъсирида умуминсоний ғоялар, идеаллар, билимлар, эътиқодлар таркиб топади, ривожланади ва амалда қўлланилади. Инсонга хос бўлган табиат, жамият, тафаккур, фаолиятнинг ривожланишидаги бош масалаларни англашга қаратилган қарашлар, эътиқодлар, идеаллар тизими деганда дунёқарашни тушунамиз ва у инсоннинг маънавий оламини бойитиб боради. Ҳар қандай инсоннинг дунёқарашини мукаммаллаштириб борган сари ўз олдида эзгу мақсадлар қўяди, унга эришиш учун тинчмай ижодий меҳнат қилади, келажак авлодни иймонли, эътиқодли бўлишга, она Ватанга чексиз меҳр-муҳаббатининг ошишига, Ўзбекистоннинг буюк келажagini яратишда фаол иштирокчи бўлишга ундайди.

«Дунёқараш – табиат, ижтимоий жамият, тафаккур ҳамда шахс фаолияти мазмунининг ривожланиб боришини белгилаб берувчи диалектик қарашлар ва эътиқодлар тизимидир. Мазкур тизим доирасида ижтимоий-ғоявий, фалсафий, иқтисодий, табиий-илмий, маънавий-ахлоқий, эстетик, ҳуқуқий ва экологик билимлар негизида шаклланган эътиқодлар асосий таркибий унсурлар сифатида намоён бўлади»¹. Дунёқараш шахснинг онгли равишда тўпланган, изоҳланган, маънавий-моддий ҳаёт учун зарур бўлган билимлар йиғиндисини ташкил этади. Инсон ўз дунёқарашини ёрдамида олам ва одам тўғрисидаги маълумотларга эга бўлиб, соғлом ақлга, тафаккурга, мукаммал ҳаёт ҳақидаги билимларни эгаллайди. Унинг инсон ва жамият тараққиётидаги ўрнини, аҳамиятини англаб етади. Шу маънода дунёқараш одамларнинг турмуш тарзи, ҳаёти, ахлоқ-одоби, маънавияти ва маданиятини ўзида мужассамлаштирган билимлар манбаи сифатида намоён бўлади. Дунёқараш тарих, ҳуқуқ, ахлоқ, экология, нафосат каби тушунчалар билан бевосита алоқадордир. Педагог олимлар С. Шермухаммедов, К. Зарипов, М. Очилов, Ж. Ҳасанбоев, файласуфлар И. Эргашев, Э. Юсупов ва бошқалар ҳам миллий мустақилликни ривожлантириш йилларида мамлакатни ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маънавий, ҳуқуқий-маърифий жиҳатдан мустаҳкамлаш ҳамда такомиллаштиришда

¹ Педагогика (Педагогика назарияси ва тарихи): М.Х. Тохтаходжаева, С. Нишонов, Ж. Ҳасанбоев ва бошқ. – Т.: «Ўзбекистон файласуфлар миллий жамияти» нашрияти, 2010, 231-бет.

меҳнаткашларнинг илмий дунёқарашини юксалтириш муҳим ижтимоий-фалсафий ва руҳий-педагогик аҳамият касб этишини алоҳида таъкидлаб ўтадилар. Инсонпарварлик, ватанпарварлик, адолатпешалик, иймон-эътиқодлилиқ, табиатни асраш, жамият қонунларига ҳурмат, мамлакат мустақиллигини қўллаб-қувватлаш, урф-одатларимиз, умуминсоний кадриятлар, расм-русумларга садоқатли бўлиш каби фазилатларнинг ҳаммаси дунёқараш билан боғлиқ. Ахлоқ ва дунёқараш ўзаро алоқадор бўлиб, ёш авлодда ахиллик, ҳамкорлик, ҳалоллик, поклик, бурч, виждон, эътиқод, иймон, олийжаноблик, фидойилик, Ватанга муҳаббат, элни эъзозлаш, ростгўйлик, ўз шаъни, гурурини ҳимоя қилиш каби инсоний фазилатларни тарбияловчи омиллар бўлиб ҳисобланади.

Ёшларнинг ахлоқий дунёқарашини ривожлантиришда фан ютуқлари, миллий ва умуминсоний кадриятлар, маънавий мерос, диний манбалар ва иқтисодиётнинг тараққиёт қонунларига таяниш мақсадга мувофиқдир. Ахлоқан баркамол инсон – эстетик онг, эстетик ҳис-туйғу, эстетик идеалга эга бўлган шахс ҳамдир. Эстетик идеал мазмунида ҳалоллик, эрксеварлик, нафосат, мукаммаллик, адолат, олийжаноблик, инсонпарварлик, миллатпарварлик, халқсеварлик каби фазилатлар мужассамлашган. Ёшларда фуқаролик жамиятини барпо этиш шароитида гўзал ижтимоий-иқтисодий ҳаёт, мукаммал жамият, ёт мафкуравий қарашларга муросасизлик каби ҳислатларни тарбиялашимиз лозим. Бу орқали биз бевосита халқимизнинг удумлари, урф-одатлари, анъаналари, маънавий мероси, тили, тарихи, руҳий-иродавий хусусиятларини асраб-авайлашни ривожлантирамиз. Бугунги кунда барчамиз миллий мустақилликни мустаҳкамлаш, келажаги буюк давлатнинг бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтишини таъминлашга ҳисса қўшишимиз зарур ва бунинг учун янги ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маънавий муносабатларнинг қарор топа бориши, мамлакатда амалга ошириладиган барча ислохотлар инсон манфаатларига хизмат қилишининг йўлга қўйилгани ҳамда баркамол авлодни вояга етказиш давлатимизнинг устувор вазифасига айланганининг гувоҳи бўлиб турибмиз. Ҳуқуқий демократик давлатни қуришни такомиллаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг халқ иродасига, руҳиятига, миллий туйғуларига, орзу-интилишларига мос бўлишини таъминлашнинг лозимлиги барчамизга маълумдир. Миллат ва Ватан манфаатлари,

келажак режалар, миллий анъаналаримиз мазмуни инсон рухиятига мос ҳолда ривожланади. Мамлакатда олиб борилаётган ислохотлар жараёни, тараққиётнинг турли жабҳалари (сиёсий, ҳуқуқий, маънавий, иқтисодий ва ҳ.к.)даги ижобий ўзгаришларга ҳар бир инсон, айниқса, ёшлар тўғри муносабатда бўлиши лозим. Эндиликда олдимизда турган энг муҳим вазифа маънавий покланиш ва юксалишнинг иқтисодий ривожланиш билан уйғунлашиб бориши учун миллий истиқлол мафкурасининг асосий мақсад ва гоյларини ҳаётта татбиқ этиш йўлида хизмат қилишдир. Зеро, ҳуқуқий жамият ва маърифатли, баркамол авлод тушунчалари ҳамоҳангдир.

Мамлакатимиз маданияти, маънавияти, тафаккури хазинасига улкан ҳисса қўшган Муҳаммад Мусо Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Наср Форобий, Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Имом Бухорий, Баҳоуддин Нақшбанд, Имом Термизий, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Заҳириддин Муҳаммад Бобур сингари юзлаб аждодларимиз мамлакатимизни бутун дунёга танитишди. Уларнинг фалсафий-педагогик тафаккур маҳзанида яратилган, маънавиятлилик, адолатпарварлик, инсонпарварлик гоյлари билан суғорилган ва Шарқ педагогикаси асосини ташкил этган таълимотларини ёшлар онгига сингдириш, уларда илм-фанга интилиш ҳиссиётларини тарбиялаш барчамизнинг инсоний бурчимиздир.

Глобаллашув даврида мамлакат мустақиллиги ва тинчлигини асраш, унинг меҳнаткашлари тотувлигини, ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий барқарорлигини таъминлаш, ёшлар камолоти, жамият ҳаёт тарзига хавф солиши мумкин бўлган таҳдидларга қарши оғоҳлик ҳамда фидойиликни кучайтиришда ижтимоий-гуманитар фанлар мазмунидаги маълумотларнинг ўрни бекиёс. Шу боис, ушбу маълумотлардан ёшларимизни ўз халқи тарихи, ўзлиги, миллий маънавияти, урф-одатлар, анъаналар мазмунини чуқур ўзлаштиришда фойдаланишга ўргатишга ҳар бир устоз-мураббий масъулдир.

2-ш ў ў б а.

ДУНЁДА СОДИР БЎЛАЁТГАН НОХУШ ВОҚЕАЛАР, АЙНИҚСА, МУСУЛМОН ДУНЁСИДАГИ КАРАМА-ҚАРШИЛИКЛАРНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ САБАБЛАРИНИ ЁШЛАРГА ТУШУНТИРИШ МАСАЛАСИ

ЁШЛАРГА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ БЕРИШ ЖАРАЁНИДА ЮРТИМИЗДАГИ ТИНЧЛИКНИНГ ҚАДРИГА ЕТИШ ТУШУНЧАЛАРИНИ СИНГДИРИШ ЗАРУРИЯТИ

У. Ҳамидов,
*ТВХТХҚТУМОИ ижтимоий-иқтисодий
фанлар кафедраси катта ўқитувчиси*

Бугунги кунда оммавий ахборот воситаларида тез-тез номи тилга олинаётган, дунёнинг турли ҳудудларида кўпуровчилик ҳаракатларини содир этаётган, ўз сафларига кўплаб мамлакатлардан аъзоларни ёллаётган ва ўзларини «Ислом давлати» деб атаётган террорчилик ташкилоти дунё тинчлигига раҳна солаётган кучга айланиб улгурди.

Дастлаб, мазкур ташкилот 2003 йилда Ироқда «Ироқ ал-Қоида» номи билан ташкил этилади. Унинг асосчиси иорданиялик Аҳмад Фадил Халейла бўлиб, Абу Мусаб аз-Зарқавий номи билан танилган. Абу Мусаб аз-Зарқавий дастлаб «Мужоҳидлар кенгаши» ташкил қилади. Кенгаш таркибига бир нечта маҳаллий-диний ғуруҳлар бирлашади. 2006 йилга келиб бошқа радикал исломий ғуруҳлар билан қўшилиши натижасида ташкилотнинг номи «Ироқ ислом давлати» (ИИД) деб ўзгаради. ИИДнинг биринчи раҳбари этиб Абу Умар ал-Бағдодий тайинланади.

2013 йил 9 апрелда «Ироқ ва Сурия ислом давлати» (баъзан Ироқ (Шом), Левант ислом давлати) (ИШИД) деб ўз номини ўзгартиради. Чунки айнан шу вақтларда «Ироқ ислом давлати» жангарилари Суриядаги фуқаролар урушида мустақил куч сифатида қатнаша бошлаган эди.

2014 йилнинг ёзида ташкилот Ироқнинг шимоли-шарқий районлари, шунингдек, шимолий Сурия (Курдистон)да кенг қўламли ҳарбий ҳаракатларни бошлаб юборганидан сўнг, дунё жамоатчилигига анча «танилиб» қолади.

2014 йил 29 июнь куни жангарилар «Халифалик» тузишганини эълон қилишади. Унинг таркибига Суриянинг шимолидаги Ҳалаб шаҳридан Ироқ шарқидаги Диала провинциясигача бўлган ҳудудлар киритилган эди. Жангарилар раҳбари Абдулла Иброҳим ас – Самарий (у Абу Бакр ал-Бағдодий номи билан маълум) халифа деб эълон қилинади. Халифалик эълон қилинган, гуруҳ аввалги географик номи (Ироқ Шом ислом давлати) ни олиб ташлайди.

Хўш, нима сабабдан «Ислом давлати» бир гуруҳ жангариларнинг оддийгина йиғилишидан (2003 йил) қисқа вақт ичида бутун дунёга даҳшат солаётган улкан хавфга айланди? Бунга қандай ички ва ташқи омиллар таъсир кўрсатди?

Баъзи оммавий ахборот воситаларида «Ислом давлати»нинг пайдо бўлиши ва ривожланиб боришига қуйидаги омиллар сабаб қилиб келтирилади:

1. Ироқда давом этаётган нотинчлик.
2. Суриядаги фуқаролар уруши.
3. Ал-Қоиданинг сиёсий майдондаги сустлашуви.
4. Катта нефть захираларининг террорчи ташкилот тасарруфига ўтиши.
5. Ўз вақтида бу ташкилотга нисбатан писанд қилмаслик қайфиятининг бўлиши.

6. Мутаассибшахсларнинг «Ислом давлати» сафларига қўшилишлари тугамаётгани.

7. Кучли тарғиботнинг мавжудлиги ва бошқа сабаблар¹.

Ироқда давом этаётган нотинчликлар 2003 йилда бошланган Ироқ уруши кетидан авж олиб кетган эди.

Уруш Ироқ иқтисодий аҳволига ва аҳолининг турмуш-тарзига жуда катта салбий таъсир кўрсатди. Инфраструктура ишдан чиқди. Жорж Бушнинг Ироқдаги ноиби Пол Бремер ҳукумати эски иқтисодиётни тиклашга ҳаракат қилди. Аммо бирор ўзгариш юз бермади, аксинча, янги муаммолар вужудга келди.

¹ <http://www.qadriyat.uz>

Ислом давлати гуруҳининг кучайиб кетиш сабабларидан яна бири Сурияда бошланиб кетган фуқаролар уруши бўлди. Араб баҳори тўлқинларидан илҳомланган ҳукуматга қарши кучларнинг намоёишлари 2011 йил мартдан Суриянинг турли шаҳарларида оммавий норозиликларга айланиб кетади. Ёзга келиб эса кенг қўлам-ли қуроли тўқнашувлар ҳам юз бера бошлади. Мухолифатчилар ва ҳукумат ўртасидаги зиддиятлардан диний мазмундаги турли гуруҳлар унумли фойдаланиб қолишди. Вақт ўтиши билан дунёвий мухолифатнинг мавқеи пасаяди ва диний гуруҳларнинг роли ошиб боради. Улар орасида энг таъсири кучли бўлганлари: «Жабхат ан Нусра» ва «ИШИД» каби террорчи ташкилотлардир.

Сурияда давом этаётган уруш мамлакатни бутунлай харобага айлантирди. Аҳолининг кўпчилик қисми қочқинларга айланди. Тинч аҳоли вакилларида кўплаб қурбонлар берилди.

«Ислом давлати» бугунги кунда Суриядаги 50–60 фоиз нефтга эгалик қилмоқда. Нефть хомашёси бозор нархларидан арзон баҳода Яқин Шарқ давлатлари, хусусан Ироқ ва Суриянинг ўзига ҳам сотилмоқда. Маълумотларга кўра, «Ислом давлати»нинг нефтдан оладиган бир кунлик даромади 3 миллион долларни ташкил қилади. Иш шу даражага бориб етдики, Forbes журнали Ислом давлатини «энг бой террорчи ташкилот» деб атаган¹.

Ироқ энергетика институтининг маълумотига кўра, «Ислом давлати» Ироқдан суткасига 30 минг, Суриядан 50 минг баррель нефть казиб олмоқда.

Мазкур ташкилот «давлат» даражасига кўтарилгунга қадар, дунёнинг етакчи давлатлари унинг олдини олиш борасида етарли даражада амалий ҳаракат қилмади.

2014 йилда Ироқдаги сайловларда шиалардан Маликийнинг галаба қозониши Саудияни ташвишлантириб қўяди. Чунки Маликийнинг Эрон, Россия ва Сурия билан яқинлашуви Техрондан Байрутгача «шиалар занжири»ни юзага келтириши мумкин эди. АҚШ ҳам Ироқдаги таъсирининг камайишидан хавотирга тушиб қолади. Бир вақтнинг ўзида Украина шарқида вазият кескинлашуви ҳамда АҚШнинг Эрон билан яқинлашиш воқеалари юз беради. Украина

¹ <http://www.voprosik.net/22/01/2015/otkuda-dengi-u-igil/>

ва Эрон АҚШ учун Москвани иқтисодий жиҳатдан сиқувга олиш, хусусан уни Европа газ бозоридан узиб қўйиш учун зарур эди¹. Дунё етакчиларининг бу каби «банд»лигидан ИШИД усталлик билан фойдаланади.

Юқоридаги ҳолатлар таҳлили шуни кўрсатадики, Араб давлатларида содир бўлаётган воқеалар замирида бир гуруҳ кучларнинг бойлик ва ҳокимиятни эгаллашга бўлган ҳирси юз минглаб одамларнинг ҳаётини хавф остида қолдирмоқда. ИШИДнинг бугунга келиб бундай жиддий хавф-хатарга айлангани, аввало, Ироқ ва Сурия ҳудудларида носоглом муҳитнинг ҳукм суриши, мамлакатларда аҳолининг жипслигини таъминловчи ягона миллий мафқуранинг мавжуд эмаслиги, низоларга диний тус берилиши, ташқи кучларнинг геосиёсий мақсадлари ва маҳаллий аҳолининг ижтимоий-иқтисодий муаммоларининг уйғунлашиб кетгани билан боғлиқ. Бундай ҳолатда ҳокимиятга интилаётган мутаассиб кучлар йиллар давомида тўпланиб қолган муаммолардан усталлик билан фойдаланишга, «адолатли жамият»ни барпо қилиш каби ваъдаларни эътиқод билан уйғунлаштиришга ҳаракат қилади.

Минг афсуски, «Ислом давлати» жангарилари сафида бизнинг ёшларимизнинг борлиги жуда ачинарли ҳолат. Бундай ҳолатларнинг асосий айбдорлари, биринчи навбатда, ёшларнинг ўзи десак, масалага юзаки ёндашган бўламиз. Вояга етмаган фарзандларимизнинг назоратсиз қолиши, бўш вақтларининг тўғри ташкил этилмагани, таълим муассасаларида ва маҳаллаларда тушунтириш-тарғиботишларининг етарли даражада йўлга қўйилмагани шундай салбий ҳолатларнинг юзага келишига йўл беради.

Ёшларимизга таълим-тарбия бериш жараёнида юртимиздаги тинчликнинг қадрига етиш, унинг бардавомлигини таъминлашга ҳар биримиз масъул эканимизни қайта ва қайта уқтиришдан тўхтамаслигимиз керак. Зеро, миллатнинг келажаги соғлом фикрловчи ёшларимиз қўлида.

¹<http://www.ru.journal-neo.org/2014/10/16/kto-stoit-za-islamskim-gosudarstvom-kuda-dvizhetsiya-konflikt-na-blizhnem-vostoke/>

ДИНИЙ МУТААССИБЛИК ВА УНИНГ ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИГА САЛБИЙ ТАЪСИРИ

Б. Султанов,

*Фуқаролик жамияти шаклланишини мониторинг қилиш
мустақил институти Тошкент шаҳар ҳудудий
булинмаси етакчи мутахассиси*

*Маънавиятга қарши қаратилган ҳар қандай таҳ-
дид ўз-ўзидан мамлакат хавфсизлигини, унинг миллий
манфаатларини, соғлом авлод келажagini таъмин-
лаш йўлидаги жиддий хатарлардан бирига айланиши
ва охир-оқибатда жамиятни инқирозга олиб келиши
мумкин.*

ИСЛОМ КАРИМОВ

Цивилизациялар тўқнашуви кескин тус олиб бораётган ҳозирги даврда, ғаразгўй кучлар томонидан инсонлар онгини ўз манфаати йўлида бошқаришга интилиш тобора кучайиб бормоқда. Хусусан, диний экстремистик ва террористик гуруҳлар томонидан турли ахборот ташувчи воситалар орқали мутаассибликни тарғиб қилувчи ахборотлар тарқатилмоқда. Мазкур ахборот хуружлари давлат, жамият ва фуқаролар тинчлиги ва осойишталигига турли кўринишдаги таҳдидларни юзага келтирмоқда.

Мутаассиблик – бирон-бир фикр ёки гояга кўр-кўрона эргашиш, унинг чуқур моҳиятига етмасдан бутун фикри-зикри ва вужуди билан қаттиқ ишониш, уни мутлақ ҳақиқат сифатида қабул қилиш. ҳар қандай ҳолатда ҳам инкор этмасликка ҳаракат қилиш ҳамда унга қўшилмайдиганлар ва рад этувчиларга ғаразгўйлик билан қараш.

Аксарият адабиётларда «мутаассиблик» сўзи ўрнида «фанатизм» тушунчасини кўпроқ қўлланилишини кузатишимиз мумкин. Фанатизм латинча «fanatismus» сўзидан олинган бўлиб, ўзбек тилида «ҳаддан зиёд асабийлашиш», «қаттиқ жазавага тушиш» маъноларини англатади. Фанатизм – диний эътиқодларга, хурофотга ёки бирор назарий қарашларга қаттиқ ёпишиб олиб, ҳар қандай қарашларни рад этиш, ўтакетган мутаассиблик, бошқа фикр ва гояларга нисбатан ғаразгўйлик, жоҳиллик демакдир¹.

¹ Қ. Жўраев. Тинчлик ва бағрикенглик атамалари изохли лугати. –Т.: ЖИДУ, 2005, 78–79-бетлар.

Ушбу тушунчага «Миллий истиқлол гоёси: қисқа изохли тажрибавий лугат»ида қуйидагича таъриф берилган: «Фанатизм – муайян гоёларнинг тўғри эканига қаттиқ ишониш, уларга муккасидан берилганликни, ўзгача қараш ва гоёларга муросасиз муносабатни ифодаловчи қарашлар ва хатти-ҳаракатлар тизими. Фанатизм аввалдан инсоннинг ҳиссиётидан, бирор-бир нарсга ўта берилувчанлигидан келиб чиқади. Масалан, динга муккасидан берилиш ҳам фанатизмнинг бир белгисидир. Инсон ўзи қилаётган хатти-ҳаракатларини тўғри деб ҳисоблайди, айтилган ҳар қандай тенбеҳ ва эътирозларни мутлақо тан олмайди. Бунда инсоннинг илмсизлиги ва жоҳиллиги намоён бўлади»¹.

Мутахассис олимлар фанатизмни бир қанча турларга ажратишади. Улар қуйидагилардир: маиший руҳдаги фанатизм (масалан, автомобиль русуми, вегитарианлик, футбол жамоаси), шахсга нисбатан фанатизм, сиёсий фанатизм (сиёсий қарашлар ва гоёларга фанатиклик), миллатчилик руҳидаги фанатизм, ирқий айирмачилик руҳидаги фанатизм, диний фанатизм. Алоҳида таъкидлаш лозимки, инсонлар онгида фанатизмнинг барча кўринишлари жамоавий муҳит ва ундаги ахборот аламашинуви таъсирида юзага келади. Фанатизмнинг энг хавфли кўринишларидан бири – бу диний мутаассиблик бўлиб, у диний экстремизмнинг бошланғич нуқтаси ҳисобланади. Шунингдек, француз руҳонийси Жак-Бенинь Боссуз илк маротаба «фанатизм» тушунчасини диний мутаассибликка нисбатан қўллаган ва XVII асрда ушбу тушунчани диний адабиётларга олиб кирган. Жак-Бенинь Боссуз динлараро муросасизликнинг тарғиботчиси бўлган. У ўз қарашларида ҳар бир шахсга «эътикод ўлати»ни (фр. «la peste spirituelle») юктириш ва уни фанатикка айлантириш зарурлигини таъкидлаган. Жак-Бенинь Боссузнинг юқоридаги қарашлари турли диний-экстремистик оқимлар томонидан амалиётга кенг татбиқ этиб келинаётгани бугунги кунда ҳеч кимга сир эмас.

Диний мутаассиблик инсон онгида ўз-ўзидан пайдо бўлмайди. унинг ҳосил бўлиши қатор ижтимоий-психологик омиллар билан боғлиқдир. Ушбу омиллар сифатида қуйидагиларни санаб ўтиш мумкин:

¹ Т. Рискнев. Миллий истиқлол гоёси: қисқа изохли тажрибавий лугат. –Т.: «Янги аср авлоди», 2001, 180–181-бетлар.

- шахснинг атроф-муҳит ва жамиятдаги ўзгаришларга ло-

қайдлиги;

- қарор қабул қилиш куникмаларининг нотўғри шаклланиши;
- шахслараро муносабатга кам киришиш ёки ундан ҳайқиш;
- билим даражасининг пастлиги;
- шахснинг ўзига бўлган ишончининг сустлиги;
- инсон ҳис-туйғуларида қўрқув ҳиссининг устунлиги;
- шахснинг ҳаётда маълум бир мақсадга эга эмаслиги;
- аниқ йўналтирилган диний мутаассибликни тарғиб қилувчи

маълумотларни тўғридан-тўғри қабул қилиш;

- диний мутаассиблик руҳидаги жамоа ва етакчисининг таъ-

сири.

Юқоридаги маълумотларга асосланган ҳолда қайд этиш лозимки, ўзининг мустақил фикрига эга бўлмаган, дунёқараши тўла ривожланмаган ва ўз олдига аниқ мақсад қўймаган инсонларнинг диний мутаассиблик гоялари таъсирига тушиш эҳтимоли юқорироқдир. Диний мутаассиблик асосида инсонлар онгини манипуляция қилиш осон бўлган демографик гуруҳ бу шубҳасиз ёшлардир. Шу сабабли ҳам бугунги кунда ёшлар энг кўп фойдаланувчи ахборот тармоқлари орқали диний мутаассиблик руҳидаги, улар онгини заҳарловчи маълумотлар диний ақидапараст ва экстремистик кучлар томонидан тарқатилмоқда. Ушбу ғаразгўй кучлар даставвал, ёшларда ўзларининг диний қарашларига қизиқиш уйғотувчи рекламалардан фойдаланадилар. Сўнгра улар томонидан ўз гоя ва қарашларини ёшлар онгига сингдиришга қаратилган маълумотлар давомий тарзда бериб борилади. Бошқача қилиб айтганда, «эътиқод ўлати»ни юктиришга ҳаракат қилинади. Кейинги босқичда, ғаразгўй кимсалар онги заҳарланган ёшлардан ўз мақсадлари йўлида фойдаланишга ўтишади.

Шунингдек, ёшлар онгининг заҳарланишига айрим ҳолларда диний мутаассиблик гоялари таъсирига тушиб қолган ота-оналарнинг фарзандларини сохта қарашларга кўр-кўрона эргашишга мажбурлашлари ҳам сабаб бўлади.

Бундай инсонлар бир қанча сифатлари билан жамиятнинг бошқа аъзоларидан ажралиб туради. Улар қуйидагилардан: ташқи кўриниши, кийиниши ва муомаласида ўзининг диний қарашларини ифода этиш; онгини заҳарлаган диний қарашларни тўғри деб билиш

ва ундан ҳеч қачон қайтмаслик; ўзининг эътиқод шаклидан бошқа барча дин ва мазҳаблар ҳамда уларнинг вакиллари билан муроасиз бўлиш; миллий ва умумхалқ байрамлари, шунингдек, туғилган кунларни нишонламаслик; дунёвий билимларни ўзлаштиришда ўз ўзига чекловларни қўйиш; оммавий, маданий ва кўнгилочар тадбирларда иштирок этмаслик; санъат турларини (хусусан: музика, кино, театр, рассомчилик в.б.) рад этиш; кундалик ҳаётда ўзи билан ҳамфикр инсонлар билангина суҳбатлашиш; ибодатларни амалга оширишда ўзига хосликнинг намоён бўлиши ва ибодатни ўз уйларида ёки турли ҳужраларда амалга ошириши; давлат муассасалари ва ташкилотларида ишлашни хоҳламаслик ҳамда айрим ҳолларда давлат ташкилотлари томонидан кўрсатиладиган ёрдамларни рад этиш; аёлларнинг меҳнат қилишини қатъий ман қилиш; расмий дин уламоларига эргашмаслик ва уни тарғиб қилишдан иборатдир. Юқорида санаб ўтилган сифатлар ўз навбатида ёшларнинг ижтимоий мослашувчанлигига салбий таъсир кўрсатувчи омиллар ҳамдир.

Ҳар бир ёш ижтимоий мослашув жараёнида ўзи яшаётган атроф-муҳитни англайди, унга мослашади, унда устун бўлган қонун-қондаларга амал қилади ва умумэътироф этилган ҳулқ-атвор меъёрларини қабул қилади, анъана, қадрият ва урф-одатларни ўзлаштиради. Энг муҳими, ушбу жараёнда ёшларда давлат ва жамият ҳаётига дахлдорлик ҳисси шаклланади. Шу сабабли ҳам, турли ғаразғўй кучлар мустақил ҳаётий позицияси шаклланиб келаётган ёш фуқароларимизнинг онгини ўзгартириш орқали Ватанимиздаги тинчлик ва барқарорликка раҳна солишга ҳаракат қилиб келмоқдалар.

Кўплаб мутахассислар диний мутаассибликка диний экстремизм ва фундаментализмнинг бошланиш нуктаси сифатида қарашади. Чунки, онги заҳарланган ёки фанатга айланган шахслар қилаётган ишларини тўғри деб ҳисоблаган ҳолда, ўзларининг қабих мақсадлари йўлида ҳар қандай номақбул ишлардан ҳам бош тортмайдилар. Колаверса, психолог С. Хассен ўз тадқиқотлари якунида диний мутаассиб шахсларда ўз жонига қасд қилишга уриниш ис-таги рухий касалларга нисбатан бир неча баробар юқори бўлишини аниқлаган. Шу ўринда, француз файласуфи Волтернинг «диний мутаассиб – шундай инсонки, у ўз аҳмоқлигини ўзи тугатмагунча (ўлдирмагунча) қўллаб-қувватлайди», – деган фикрини эслаш жо-

издир. Юқорида келтирилган маълумотлар асосида диний мутаассибликни одамлар онгига сингдиришдан мақсад фанатик инсонлардан тирик курул сифатида фойдаланиш эканини яна бир бор таъкидламоқчиман.

Юзага келиши мумкин бўлган турли салбий ҳолатларни олдини олиш ва ёшларимизни мутаассиблик гоялари таъсирига тушиб қолишининг олдини олишга қаратилган куйидаги таклифлар ўз аҳамиятига эгадир:

- диний мутаассибликка мойиллик жамоавий таъсир асосида юзага келишини инобатга олган ҳолда, улар таъсирига тушган ёшлар онгини соғломлаштиришга қаратилган психологик даволаш методларини кенг жорий қилиш;

- таълим муассасаларида фаолият кўрсатувчи психологларнинг диний мутаассибликка мойиллиги бўлган ўқувчи-ёшлар билан ишлаш борасидаги касбий билим ва маҳоратларини ошириш;

- таълим муассасаларида фаолият кўрсатувчи психологлар ёрдамида диний мутаассибликка мойиллиги бўлган ўқувчи-ёшларни аниқлаш, мойилликнинг келиб чиқиш сабаблари ва омилларини ўрганиш ҳамда ўрганиш якунлари асосида мазкур ёшлар ўртасида психологик тузатиш ишларини олиб бориш бўйича методик қўлланмалар ишлаб чиқиш.

Бугунги таҳликали замонда мамлакатимиз тинчлиги ва халқимиз фаровонлигига хавф туғдириши мумкин бўлган ҳар қандай иллатни ўз вақтида аниқлаш ва уни бартараф этиш ҳар биримизнинг фуқаролик бурчимиздир.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, турли маънавий таҳдидларга қарши курашишда муҳтарам Президентимиз томонидан билдирилган куйидаги фикрларни ҳар доим онгу шууримизда сақлашимиз лозим: «Агарки мендан, ҳозирги кунда маънавиятимизни асраш учун нима қилиш лозим ва унга таҳдид соладиган хуружларга нисбатан қарши қўйиш керак, деб сўраса, мен авваламбор шу юртда яшаётган ҳар қайси инсон ўзлигини англаши, қадимий тарихимиз ва бой маданиятимиз, улуг аجدодларимизнинг меросини чуқурроқ ўзлаштириши, бугунги тез ўзгараётган ҳаёт воқелигига онгли қараб, мустақил фикрлаш ва диёримиздаги барча ўзгаришларга дахлдорлик туйғуси билан яшаши зарур, деб жавоб берган бўлардим».

«БОЛТА» ФАЛСАФАСИ ЁКИ МИССИОНЕРЛИКНИНГ АСЛ МАҚСАД-МУДДАОЛАРИ

Ж. Шухратов

*Фуқаролик жамияти шаклланишини мониторинг
қилиш мустақил институти Навоий ҳудуди
булиммаси етакчи мутахассиси*

Қалин ўрмонзор сукунатини узоқдан эшитилаётган болтанинг тақиллаши-ю, аллақандай аламли нола бузиб юборди.

— Эй Чинор, шу ёшга кириб биздек ниҳолларга ҳаётни, дўст душман ким эканини ўргатганинг учун сени кадрлаймиз. Аммо, бугун бизни ҳайрон қолдиряпсан? — сўради ёш қарағайлардан бири.

— Нима сени ҳайрон қолдирди, айт жавоб берай, — деди танасидаги азобдан қийналаётган чинор.

— Ахир сени танангни болта чопиб ташлаяпти. Вужудинг титраяпти. Нега жимсан? Нега ҳеч кимдан нажот сўрамаяпсан? — дебди раҳми келиб қарағай.

— Эй дўстим, қарағай! Пастга қара, ўша болтанинг дастаси кимнинг шохига ўхшаркан? — сўрабди чинор.

— Наҳотки! Ахир сени чопаетган болтанинг дастаси кеча сен вужудингдан узиб берган мустаҳкам шохингдаги новда-ку, — ажабланибди қарағай.

— Ҳамма гап шунда, қарағай дўстим. Ўзимники бугун илдимизни чопяпти. Дардимни кимга айтай. Эшитмаганмисан, бу дунёда шундай гап бор. «Ўзимдан чиққан балога, қайга борай даъвога», — деб нола қилган экан чинор.

Ўз-ўзидан савол туғилади. Ушбу ривоятнинг бугунги кундаги энг долзарб мавзу бўлган миссионерлик ва прозелитизмга қандай алоқаси бор? Бизнингча, мақолани ёритиш мобайнида миссионерларнинг улкан чинорларни қулатишда айнан шундай усуллардан фойдаланаётгани ойдинлашиб боради.

Миссионерлик бошқа бир динга эътиқод қилувчи инсонни ўз динига чақириш, даъват қилишга бўлган тарғибот усулидир. Миссионерликнинг узвий қисми бўлган прозелитизм — тўғридан-тўғри бирон-бир динга ишонган фуқарони ўз динидан воз кечишга ва ўзга динни қабул қилишга мажбур қилишни англатади. Бугун дунёда амалга оширилаётган миссионерлик ҳаракатининг 80 фоизи хрис-

тиан динини тарғиб қилишга қаратилган турли хил пухта режалар тарғибот-ташвиқот усулларида иборат. Маълумотларга кўра, замонавий миссионерликда христианлик динининг протестантлик йўналиши асосий ҳомий бўлиб қолмоқда. Ушбу ҳомий давлатларга АҚШ, Германия, Буюк Британия, Жанубий Корея давлатларини кўрсатишимиз мумкин. Гарчи энг қадимги буддавийлик динида миссионерлик фаолияти христиан миссионерлигидан анча олдин, миллоддан аввалги III асрдан бошлаб ёйилган бўлса-да, ҳозирда буддавийлик эътиқоди кенг ёйилган кўплаб минтақаларда христиан миссионерларининг самарали фаолияти натижаларини кўриш мумкин. Жумладан, Жануби-Шарқий Осиёдаги Жанубий Корея, Филиппин, қарийб 150 миллион мусулмон аҳолиси бўлган Индонезиядан ажратиб олинган Шарқий Тимор аҳолисининг катта қисми христиан динига эътиқод қилаётгани ҳам айнан бугунги кунда миссионерларнинг бутун бир миллатни дини билан қўшиб, ўзлари хоҳлаган қолипга солишда куч-қудрати етишидан далолат беради. Шунингдек, бир тилда гаплашадиган, умумий тарих ва ягона давлатга эга бўлган, аммо турли динлар ёки конфессияларга эътиқод қиладиган миллатлар ҳамон ички бирликни таъминлай олмаётгани, кичкина бир сабаб қайта-қайта низоли вазиятлар ва фуқаролар урушининг келиб чиқишига замин яратаётгани ва мамлакатлар ўз тараққиётида ўнлаб йилларга орқада қолиб кетаётгани ҳам шундай ҳулоса чиқариш имконини беради. Қарийб аҳолисининг 90 фоиздан ортигини араблар ташкил этадиган, расмий тил араб тили сифатида қабул қилинган Ливанда аҳолининг бир қисми исломга (сунний, шиъа, друз), қолган қисми христианликка (мароний, православ, католик) эътиқод қилиши натижасида миллий бирликни таъминлаш қийин кечмоқда. Худди шундай сиёсий-диний найранглар оқибатида Африка қитъасидаги аксарияти мусулмон бўлган Судан давлатининг иккига ажралгани, турли миллат ва дин вакиллари истиқомат қилиб келган Югославиянинг бутунлай парчаланиб кетгани ҳам этноконфессионал зиддиятлар қандай оғир оқибатларга олиб келиши мумкинлигининг ҳаётий-амалий ифодасидир. Қолаверса, бутун дунё жамоатчилигини даҳшатга солаётган Суриядаги динлараро зиддиятлар, улкан туризм потенциалига эга бўлган, ҳозирда беқарорлик сабаб хавfli ҳудудга айланиб улгурган, оқибатда иқтисодий инқирозга учраётган Мисрдаги «араб баҳори»

воқеаларининг асосий негизида ҳам ўша миллат тараққиётини таъминлаш наззулга бошлаш, ҳокимиятни заифлаштириш орқали давлатнинг ер усти ва ер ости, энг асосийси бебаҳо бойлиги бўлган ёшлар оқинини эгаллашни мақсад қилгани барчамизни, айниқса, биз ёшларни бир лаҳза бўлса-да, мудрамасликка чорлайди. Масаланинг асоси шу жиҳатига эътибор берилса, миссионерлик ҳаракатлари ортида диний заминда миллатни ичидан бўлиб ташлашга қаратилган ғаразли сиёсий мақсадлар ётганини ва у келтириб чиқарадиган фожиаларни англаб етиш мумкин. Бу эса бугунги кунда ҳеч бир минтақа, ҳеч бир давлат миссионерларнинг ёвуз ниятларидан четда қолмаётганини кўрсатади.

Масаланинг яна бир томони шундаки, ҳозирда миссионерлар ўзлари фаолият олиб борадиган мамлакатга ҳос энг нозик ижтимоий жараёнларни умуман четда қолдиришмаяпти. Бу эса уларнинг бегона миллат билан фикрлашишига, уларнинг маънавий ҳаётига кириб боришларида энг сирли муомала воситасини ўтамоқда. Масалан, муҳтож оилаларга «беғараз» моддий ёрдам беришга, «ичимлик сувининг сифатини яхшилаш», «экологик вазиятни барқарорлаштириш», «болалар ва оналар саломатлигини мустаҳкамлаш», «қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришни оқилона ташкил этиш» деган турли шиорлар ва тамойиллар остида иш олиб боришга ҳаракат қилишларини алоҳида қайд этиш лозим. Бундан ташқари, табиатан ишонувчан, ташқи таъсирга мойил бўлган ва айни пайтда, ҳаётда сабр-бардошли ва фидойи бўлиш билан бир қаторда ҳамиша маънавий-руҳий кўмакка, қўллаб-қувватлашга эҳтиёж сезадиган аёллар, ёшлар ҳамда қарияларга ҳам алоҳида эътибор қаратаётганини, оилада битта бўлса ҳам прозелит аёлни тарбиялашга интилиш ортида жамиятда беқарорликни келтириб чиқариш, ижтимоий ва миллий тотувлик асосларига раҳна солишдек мақсад-муддаолар ётганини эсдан чиқармаслик шарт.

Энг асосийси, ривожланаётган давлатларда ёшларнинг фаол ижтимоий кучга айланиб бораётгани бугунги кунда уларнинг турли мафкуравий таъсир ва таъйиқларнинг нишонига айланишига, жамиятда ҳали етарли тажрибага эга бўлмаган, ташқи таъсирларга тез берилувчан ҳамда энг ҳаракатчан қатлами экани миссионерларнинг ёвуз мақсадларини амалга оширишда қўл келмоқда.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, миссионерларнинг асл мақсади ва муддаоси ҳокимият ва бойлик экани, миллатнинг тарих синовларидан ўтган асл маданияти, миллий ўзлиги, иймон-этиқодидан бўлиб бўлган улкан чинорни қулатишда ташқи кучлар қўли билан эмас, айнан ўша миллат ёшлари орқали амалга оширишга интилаётганини ақл кўзи очик ҳар бир инсон кўриши мумкин. Ёшларимиз оғини ва дунёқарашини дин даллоллари бўлган миссионерларнинг захарли мафкураларидан асрашда уларни миллатлараро тотувлик ҳамда диний бағрикенглик руҳида тарбиялашимиз, сиёсий-диний саводхонлигини оширишимиз лозим. Улкан илдизга эга бўлган чинорни қулатишга уринаётган ёвуз кучларга қарши қурол сифатида вояга етиб келаётган ёш авлоднинг соғлом дунёқарашини ва ўз юртига бўлган дахлдорлик ҳиссини кучайтириш, мамлакатда амалга оширилаётган ҳар қандай ислохотларда, албатта, ёшларнинг ҳам ўрни ва фикри муҳим эканини улар оғинга сингдириш вазифаси ҳар соҳада ойдинлашиб бормоқда. Зеро, бугунги замон ва охири кўринмаётган дунёнинг мафкуравий манзараси барчамиздан теран фикр ҳамда аниқ фуқаролик позициясига эга бўлишдек салоҳият ва кучли тафаккур эгаси бўлишни талаб қилмоқда.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ ВА ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШДА ЁШЛАРДА МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Н. Джанибекова,

Гулистон давлат университети талабаси

Инсоният ҳавфсизлигига дахл қиладиган жиноий ҳаракатлар ичида диний экстремизм ва терроризм ўзининг салбий таъсирига кўра тинчликни бузувчи энг оғир ҳаракатларга киради. Айниқса, глобаллашув жараёнлари жадал ривожланаётган даврда бу каби иллатлар дунёда яшайдиган барча халқларга қатор мусибатлар олиб келди. Бугунги дунёда кечаётган мураккаб жараёнлар, айрим мамлакатларда авж олган ирқчилик, миллатчилик, диний экстремизм кўринишдаги жиноятларнинг бутун инсониятни ҳавотирга соладиган жиҳати шундаки, дастлабки босқичда уларни оммавий тарзда англаб етиш мураккаблашиб, вақт ўтиши билан таъсир кучи кенгайиб, оммавий тус олиб, таҳдид даражасига кўтарилмоқда.

Интернетда ижтимоий тармоқларнинг кўпайиши эса террористик ва экстремистик гуруҳларнинг жаҳон миқёсида ўз тарғиботи олиб боришга янада қулайликлар яратиб беради. Террористик ва экстремистик ташкилотлар мутлақликка даъват этадилар ва уларга ҳар қандай вазиятда мурасасизлик ҳосдир. Мазкур ташкилотларнинг асосий мақсади — давлатда қонун билан ўрнатилган тузумни ағдариш ҳисобланади. Бунга эришиш учун улар ҳар қандай воситалардан фойдаланишга тайёрлиги билан тавсифланади. Биринчи навбатда, ўз ҳаракатлари орқали омма орасида кўркув пайдо қилиш учун портлашлар, диверсиялар, одам ўғирлаш, сотиш каби жиноятларни содир этадилар. Иккинчидан, оммавий ахборот воситалари орқали мамлакат, унинг ҳокимияти тўғрисида ёлгон маълумотлар тарқатишни бошлайдилар ва фуқароларда давлатга нисбатан ишончсизлик ўйғотишга ҳаракат қиладилар. Учинчидан, фуқаролар айниқса ёшлар ва аёллар ўртасида тарғибот ишларини олиб бориб, экстремистик гояларини сингдириб борадилар. Бунинг учун қурол-яроғ ва наркотик моддаларни сотиш, одам савдоси орқали тупланган катта миқдордаги молиявий манбалардан фойдаланадилар. Ҳокимият учун ноқонуний йўллар билан курашда террористик ва экстремистик ташкилотлар кучли мутахассисларни жалб этадилар, қурол-яроғ, заҳарловчи ва портловчи моддалардан фойдаланадилар, энг замонавий алоқа ва транспортга эғалик қиладилар, бу ўз навбатида мазкур ташкилотларнинг вақтинчалик бўлса ҳам кучайишига олиб келади.

Инсоният ривожига таҳдид солиб турган терроризм ва экстремизмнинг хусусиятларидан бири унинг иштирокчилари Ватан туйғуси, ватанпарварлик, миллий гуруҳ каби тушунчалардан узоқда бўладилар. Улар учун қариндош-уруғчилик удумлари, оила қадриятлари ва миллат анъаналари бегонадир. Шунинг учун нафақа бегоналарни, балки ўз оиласини ҳам писанд қилмайдилар, вазият тақозо этса оила аъзоларини ҳам ўз гайрининсоний мақсадларига эришиш йўлида қурбон қиладилар. Бир сўз билан айтганда, зомбилашган, манкуртга айланган, одам қиёфасида бўлган, аммо фақат ҳайвоний ҳирслари кучли бўлган мафкуравий носоглом террорист ва экстремистлар халқ тинчлигига, ёшлар мафкурасига хавф туғдирувчи катта кучга айланади. Шундай экан, барчамизнинг олдимиздаги асосий вазифа — оммага, айниқса, ёшларга дунёда содир

бўлаётган нохуш воқеаларнинг асл сабабларини тўғри таҳлил қилиб тушунтириб бериш, диний экстремизм ва халқаро миқёсида авж олган терроризмга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришдан иборатдир.

Ҳар қандай таълим биринчи навбатда тарбиядан бошланади. Ёшларга чуқур билим беришда маънавий замин катта ўрин эгаллайди. Оиласини, халқини, Ватанини асраб-авайлайдиган инсонгина воқеликда фаол иштирок эта олиш қобилиятига эга бўлади.

Мухтарам Президентимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек: «Ақл-заковатли, юксак маънавиятли кишиларни тарбиялай олсак-кина, олдимизга қўйган мақсадларга эриша оламиз, юртимизда фаровонлик ва таракқиёт қарор топади». Албатта, таълим-тарбия жараёнида «оила — маҳалла — таълим муассасаси» ҳамкорлигини ўрнатиш мафкуравий иммунитетни шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади.

Ҳар бир инсон илк тарбияни оиладан олади. Оила аъзолари қанчалик аҳил бўлса, бир-бирига меҳр ва ҳурмат шаклланган бўлса, болада табиий равишда ота-онага ҳурмат ва муҳаббат ўйғонади. «Нима эксанг, шуни ўрасан», деган нақл бежиз эмасдир. Оилада шаклланадиган хусусиятлардан бири — бағрикенглик, толерантликдир. Бағрикенглик хилма-хил эътиқодга эга бўлган кишиларнинг бир Ватанда, эзгу ниятлар йўлида ҳамжиҳат бўлиб яшашни англатади. Бағрикенг инсон дунё маданиятларининг хилма-хиллигини тан олади ва барча инсонларни ирқи, миллати, дини, жинси, эътиқоди, ижтимоий келиб чиқиши ва аҳволидан қатъи назар тенг кўради. Ўз навбатида, бағрикенг инсон ушбу тамойилларни менсимайдиганларга, терроризм ва экстремизм гояларини тарқатувчиларга бутун нуҳуди билан қарши чиқади.

Инсон оилада олган тарбияни маҳаллада намоён қилади. Бир болага етти маҳалла тарбиячи деган ақида халқимизнинг азалий қадриятидир. Бекор юрган ёки нотўғри йўлга киришни бошлаган ёшларни вақтида қайтариш ҳам маҳалланинг асосий вазифасига саналади. Маҳалла фаоллари мафкуравий профилактикага оид билимларга эга бўлиши зарур. Лекин ушбу билимлар ва кўникмалардан ўз ўрнида фойдаланилмаса, маҳалла ёшлари турли оқимларга билмаган ҳолда кириб кетиш эҳтимоли кўпаяди. Нима қилиш керак? Биринчи навбатда, ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини

шакллантириш мақсадида маҳаллаларда турли тўғараклар очилиши, маънавий-маърифий кечалар уюштирилиши, танловлар ва мусобакалар ташкил этилиши мақсадга мувофиқдир. Турли сабабларга кўра маҳаллада оиланинг доимий назоратсиз юрган ёшлар мавжуд. Бундай оилаларни аниқлаб, улар билан алоҳида ишлар олиб бориш лозим. Ёшларда муаммолар пайдо бўлиши билан улар енгил ечимни излашни бошлайдилар. Мазкур ҳолатда нопок кимсалар вазиятдан, ёшларнинг мафкуравий билимсизлигидан ёки атрофдагиларнинг лоқайдлигидан фойдаланиб, ўз мақсадлари йўлида жиноятларига шерик қилиши осондир. Чунки ким муаммоларини ҳал қилса ёшлар учун халоскорга айланишни бошлайди ва бундай ҳолатда ёшларга қандай вазифани буюрсанг бажаришга тайёр бўлади. Шунинг учун ҳам маҳаллада мавжуд муаммоларни ўрганиш уларни бартараф этиш, ёшларга тадбиркорликни ўргатиш, ишларни бамаслаҳат бажариш каби қатор вазифалар белгиланиши зарур. Ҳар бир маҳаллада бепул психолог маслаҳатхоналари, кечгача ишлайдиган бепул ахборот ресурс марказлари фаолият олиб борса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Ахборотдан тўғри фойдаланиш, уни талкин қилишни ўрганиш, ахборот истеъмол маданиятини шакллантириш ҳам ахборот хуружлардан ҳимояланишнинг бир йўлидир. Ёшлар «ургимчак тўри» ҳисобланмиш Интернетдан фойдаланганда, қайси маълумотлар ишончли, қайси маълумотлар ёлгон эканини ажрата олиш қобилиятига эга бўлиши керак. Ёшларнинг билими қанча чуқур бўлса, қанча кўп классик китобларни мутолаа қилган бўлса, унинг онгини заҳарлаш шунча қийин бўлади. Бу борада мактаблар ва бошқа таълим муассасаларининг ўрни катта. Таълим муассасаларида нафақат фан бўйича дарсларни янги педагогик технологиялар асосида олиб бориш зарур, балки дарсдан кейинги маънавий-тарбиявий тадбирлар ҳам мафкуравий пухта тайёрлангани билан ажралиб туриши лозим. Чунки бугунги глобаллашув жараёнида мафкуравий полигонларда олиб бораётган ҳаракатларимизда зарар қўришимиз асло мумкин эмас.

ЁШЛАР ОРАСИДА МУТААССИБЛИКНИ КЕЛТИРИБ ЧИҚАРУВЧИ ИЖТИМОИЙ ОМИЛЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ – БУГУНГИ КУННИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАСИ

С. Саядқодиров,
ФЖШМҚМИ етакчи мутахассиси

Бугунги кунда диний ақидапарастлик, мутаассибликнинг ил-
диз отиши ва жамият тараккиётига зид жаҳолат гоёларининг пайдо
булишига қарши илмий асосда кураш олиб бориш муҳим аҳамият
касб этмоқда. Шу боис, диншунос ва исломшунос мутахассислар
олдидаги муҳим вазифа – «XXI аср вабоси» дея баҳоланаётган ди-
ний экстремизмнинг пайдо бўлиши, экстремистик ташкилотлар,
уларнинг фаолияти, хавфи ва унинг олдини олиш чора-тадбирла-
рини чуқур ўрганиш ҳисобланади. Зотан, Президентимиз Ислом
Каримов таъкидлаганидек: «Ҳозирги кунда диний экстремизм маф-
курасига, кўпуровчилик-террорчиликка қарши курашдаги асосий
вазифа – аҳоли ўртасида, айниқса, ёшлар билан олиб бориладиган
гарғибот-ташвиқот ва тарбиявий ишларни изчил, чуқур ўйланган
тизим асосида ташкил этиш ва уларнинг таъсирчанлигини кескин
кучайтиришни бугун бошимиздан кечираётган ҳаётнинг ўзи тақозо
этмоқда».

Инсоният хавфсизлигига дахл қиладиган жиной қаракатлар
ичида диний экстремизм ва терроризм ўзининг салбий таъсирига
кўра тинчликни бузувчи энг оғир қаракатларга киради. Айниқса,
глобаллашув жараёнлари жадал ривожланаётган даврда бу каби ил-
латлар дунёда яшайдиган барча халқларга қатор мусибатлар олиб
келди. Бугунги дунёда кечаётган мураккаб жараёнлар, айрим мам-
лакатларда авж олган ирқчилик, миллатчилик, диний экстремизм
кўринишидаги жинойятларнинг бутун инсониятни хавотирга сола-
диган жиҳати шундаки, дастлабки боскичда уларни оммавий тарзда
англаб етиш мураккаблашиб, вақт ўтиши билан таъсир кучи кен-
гайиб, оммавий тус олиб, таҳдид даражасига кутарилмоқда.

Диний экстремистик ташкилотларнинг асосий фаолият услубла-
ри: экстремистик руҳдаги адабиёт, видео ва аудио тасмалар, элект-
рон диск ва мобил телефон хотира карталарини тарқатиш хуфия
гуруҳ (жамоат, ҳалқа)лар тузиш яширин диний «хужралар»нинг
фаолиятини йўлга қўйиш республикадаги ижтимоий-сиёсий вази-

ятни кескин коралаш, давлат ва диний идора вакиллари обрўсидан лантиришга қаратилган ҳаракатларни амалга ошириш террорчилик ҳаракатлари ўтказишдан иборат.

Бугунги глобаллашув жараёнида турли ғоялар кураши, ахборот хуружлари, мафкуравий тазйиқлар тобора авж олаётгани ҳам сир эмас. Бундай шароитда айрим ёшлар воқеа-ҳодисалар уммонида адашмоқдалар, уларни баҳолашда ақлга эмас, фақат ҳиссиётга суяниш оқибатида нотўғри хулоса чиқармоқдалар. Баъзи кишилар террорчилик йўлига кириб қолишини моддий қийинчилик, оиладаги етишмовчилик, ишсизлик, кам таъминланганлик, аламзадалик, сиёсатдан норизолик каби қатор ижтимоий ҳолатлар билан боғлашга интиладилар. Аслида эса экстремистлар инсонларнинг маънавий-руҳий оламига ҳос хусусиятлардан усталлик билан фойдаланаётганларини кўриш мумкин.

Ёшларнинг турли оқимларга кириб қолишининг яна бир сабаби уларнинг диний илмларни эгаллашга бўлган қизиқишлари ва интилишлари ҳамда ишонувчанликларидир. Экстремистлар бундан яхши билган ҳолда, ёшларга гўёки соф исломни ўргатамиз, деб ўзларининг сохта, бузғунчи мақсадга йўналтирилган ғояларини тикиштирмоқдалар.

Шу билан бирга, диншунос, исломшунос ва психолог мутахассислар томонидан ёшларнинг диний экстремистик оқим найрангларига алданиб қолишларига қуйидаги омиллар сабаб бўлаётгани таъкидланади:

- максимализм балоси. Экстремистлар баъзи ёшларни бирданига ҳамма нарса бойлик, шон-шухрат, мартабага осонгина эга бўлишга, қаҳрамон сифатида танилишга, гўёки шарафли ишни бажараётганликларига ишонтиришлари;

- экстремистлар ўзларига аъзо бўлганларга индивидуал тарзда ёндашишлари ва уларнинг бошқа нарса билан чалғиб қолишларига умуман имкон бермасликлари;

- экстремистлар ўз ғояларини тарғиб этишда, эътибордан четда юрган, ҳаётда кўп нарсага эришмаган, ўз иқтидорини юзага чиқаришга интилмаган, ўзини гўёки камситилган деб ҳисобловчи кишиларни ўзларига жалб қилишлари;

- диний кўринган, аслида оқим ғояларини акс эттирувчи брошюра ва китобларни турли йўللار билан бепул тарқатиб, мустақил

фикри умуман шаклланмаган, бефарқ ва лоқайд кишиларни йўлдан уришга ҳаракат қилишлари;

- аёллардаги тез ҳиссиётга берилувчанлик, таъсирчанлик, ишонувчанлик, раҳмдиллик, қизиқувчанлик каби туйғулардан ўзларига жалб қилиш йўлида фойдаланишлари;

- руҳан эзилган, яқин кишисидан ажралиб қолган, ҳаёт зарбасига учраган, бедаво дардга чалинган аёллар ёки ёшларни ақлан ва жисмонан кучсизликларидан фойдаланиб, уларга жисмоний зулм ўтказиш, калтаклаш ёки наркотик моддаларга қарам қилиб ўз мақсадлари йўлида кўнгирчоққа айлантиришлари;

- экстремистлар ўзларини «бегараз ёрдам», «ғамхўрлик» қилувчи кишилар сифатида кўрсатишга ҳаракат қилиб, бунинг учун эҳтиёжманд оилаларни, турли касалхоналарни, меҳрибонлик уйлари топиб, «хайрия тадбирлари»ни ўтказиб уларнинг ишончига киришга ҳаракат қилишлари.

Бинобарин, маънавий кадриятларимизга таҳдид солаётган ушбу муаммоларни ҳал этишда, энг аввало, ўсиб келаётган ёш авлодда бундай тажовузларга қарши иммунитетни шакллантириш, баркамол шахсни тарбиялашнинг маънавий-маърифий йўллари ҳамда усуллари тақомиллаштириш ва амалиётга жорий этиш муҳим омил саналади. Шунинг билан бирга, мамлакатимизда ахборот хавфсизлиги ва инфорацион хуружлардан сақлаш масалаларининг қонуний асосда мустаҳкамлаб қўйилгани ҳам тадқиқ этиладиган мазкур муаммонинг долзарб эканидан далолат беради. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси «Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида»ги Қонунининг 14–15-моддаларида давлат ва жамиятни ахборот хавфсизлиги ва инфорацион хуружлардан ҳимоя қилиш қуйидаги йўллار билан таъминланиши белгиланган: жамиятнинг маънавий, маданий ва тарихий бойликларини, мамлакатнинг илмий ва илмий-техникавий салоҳиятини асраш ҳамда ривожлантириш; миллий ўзлиқни англашни издан чиқаришга, жамиятни тарихий ва миллий анъаналар ҳамда урф-одатлардан узоқлаштиришга, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштиришга, миллатлараро ва конфессиялараро тотувликни бузишга қаратилган ахборот экспансиясига қарши ҳаракат тизимини барпо этиш; Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумини зўрлик билан ўзгартиришга, ҳудудий яхлитлигини, суверенитетини бузишга, ҳокимиятни босиб

олишга ёки конуний равишда сайлаб қўйилган ёхуд тайинланган ҳокимият вакиллари ҳокимиятдан четлатишга ва давлат тузумига қарши бошқача тажовуз қилишга очикдан-очик даъват этишни ўз ичига олган ахборот тарқатилишидан ҳимоя қилиш; уруш ва зўравонликни, шафқатсизликни тарғиб қилишни, ижтимоий миллий, ирқий ва диний адоват уйғотишга қаратилган терроризм ва диний экстремизм ғояларини ёйишни ўз ичига олган ахборот тарқатилишига қарши ҳаракатлар қилиш. Шунингдек, «Ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунда ёшлар орасида носоғлом ахборотларни тарқатишга қаратилган ҳар қандай хатти-ҳаракатлар тақиқланади.

Зеро, глобаллашув жараёнида ахборотларни тезкорлик билан тўплаш, тарқатиш ва истеъмол қилишда кўплаб ижобий томонлар билан бирга ғаразли кучларнинг ғоявий кураш йўлида амалга ошираётган ахборот хуружлари ҳам кузатилмоқда. Масалан, биргина ижтимоий тармоқлар орқали амалга оширилган тартибсизликларнинг салбий оқибатларини 2011 йилнинг бошларида бир қатор араб давлатларида юз берган «твиттер инқилоби» воқеаларида кўриш мумкин. Хусусан, ташқи кучлар томонидан Facebook, Twitter ижтимоий тармоқлари ва прокси-IP хизматида фойдаланган ҳолда Тунис, Миср, Ливия, Баҳрайн, Эрон, Суриядаги тартибсизликлар назорат этиб турилган. Ижтимоий тармоқларнинг жамият учун хавfli томонларини англаб етган қатор мамлакатлар салбий ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида бир қатор чора-тадбирлар ишлаб чиқиб, амалга татбиқ этиб келмоқда. Бироқ, шунга қарамасдан, бузғунчи кучлар мамлакат ҳудудида Интернет ва бошқа ижтимоий тармоқлардан фойдаланишни чеклаб қўйган ҳолатда ҳам ўзаро алоқани таъминлашнинг янги усул ва воситаларини ишлаб чиқишмоқда.

Дин ҳақидаги мантикий асосланган билимларни шакллантириш ёшларда динга нисбатан соғлом муносабатни ҳосил қилиш, уларни турли экстремистик гуруҳларга аъзо бўлишларининг олдини олиш умуман ёшлар орасида мутаассибликни келтириб чиқарувчи ижтимоий омилларга қарши кураш – бугунги куннинг долзарб масаласи ҳисобланади.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ ВА ТЕРРОРИЗМ – ТАРАҚҚИЁТ ДУШМАНИ

Ш. Ҳамроев,

ТВХТХМОИ катта ўқитувчиси

Инсоният асрлар давомида уруш ва низоларга барҳам бериш учун курашиб келади. Бутун инсоният тарихи давомида сайёрамизда 15 мингдан ортиқ уруш бўлиб ўтган. Бу урушларда 3,5 миллиард атрофида одам ҳалок бўлган. Шунинг учун ҳам кишилар вужудга келган муаммоларни тинчлик йўли билан ҳал этиш ҳақида бош котирадилар. Афсуски, ҳозирги асримизда ҳам тинчлик неъматини баъзи мамлакатлар учун ҳамон орзу бўлиб қолмоқда. Бунга 2011 – 2014 йилларда бир нечта араб мамлакатларида рўй берган ва ҳамон давом этаётган сиёсий инқирозлар оқибатида юзага келган қонли тўқнашувлар мисол бўла олади. Мазкур оммавий тартибсизликлар туфайли Тунис, Миср, Ливия, Сурия, Ироқ каби давлатларда ҳар йили минглаб бегуноҳ кишилар қурбон бўлмоқда. «Араб баҳори» номи билан бегуноҳ инсонларнинг ёстигини қуритаётганлар аслида сиёсий мақсадларни кўзлаб, динни ниқоб қилиб олган бузғунчи кучлар экани, улар экстремистик оқим ва террористик гуруҳлардан фойдаланаётгани ҳам ҳеч кимга сир эмас. Юртбошимиз бу ҳақда: «Ҳозирги кунда бутун дунёда ёш авлоднинг онги ва қалбини эгаллаш учун қандай кескин кураш бораётгани, бизнинг ҳаёт тарзимизга, маънавиятимизга, динимизга мутлақо зид бўлган зарарли фикр ва гояларни тарқатиш орқали ҳали дунёқараши мустаҳкам шаклланиб улгурмаган фарзандларимизни ўзининг қабих тузоғига илинтириш учун турли марказлар томонидан қанча-қанча куч ва маблағлар сарфланаётгани сизларга яхши маълум»¹.

Бундай ҳолат айниқса, ҳозирги кунда бутун дунёга таҳдид солаётган «Ироқ ва Шом ислом давлати» («ИШИД») мисолида ўз аксини топмоқда. Яқин Шарқдаги бир неча террорчи гуруҳларни бирлаштирган ташкилот 2006 йил 15 октябрда «Ироқ ислом давлати» номи остида Ироқда тузилган. БМТ Хавфсизлик кенгаши маълумотларига кўра, дунёдаги энг хавфли ҳисобланган «ал-Қоид» фаолли-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон ўқитувчи ва мураббийларига байрам табриги»дан. «Маърифат» газетаси, 2015 йил 1 октябрь.

гининг камайиши унданда кучлироқ террорчилик ташкилотлари хусусан «ИШИД»нинг пайдо бўлишига сабаб бўлган. Ўзининг бош мақсади сифатида «ИШИД» Ироқ ва Сурия мамлакатлари негизини сунний мусулмонларнинг ягона давлати бўлган «халифалик» барпо этиб, уни босқичма-босқич Яқин Шарқ, Шимолий Африка мамлакатлари ва Марказий Осиё ҳудудигача кенгайгириш режасини ўз ичига қилди. Сурияда кечаётган можароларга мустақил армия сифатида келиб қўшилганидан сўнг, 2013 йил 9 апрелдан бошлаб ташкилот «Ироқ ва Шом ислом давлати» деб номланди. 2014 йил 29 июнда ташкилот раҳбарлари томонидан Ироқ ва Шом (Сурия) ҳудудида халифалик тузилгани эълон қилинди. Шу йилдан, «ИШИД» ўзини «Ислом давлати» деб номлади.

Бугунги кунга келиб, ИШИД энг хатарли террорчи гуруҳга айланди. Унинг таркибида юз мингга яқин жангари бўлиб, уларнинг асосий қисмини дунёнинг 80 дан ортиқ мамлакатидан келган хорижлик ёшлар ташкил этади. Хориждан келиб, урушга қўшилган қанчадан-қанча гурӯҳ ёшлар шу ерда ҳаёт билан видолашди. Омон қолганлари эса юртига қайтиб боргач, қўпоровчи ғоялар манбаига айланади. Ўз мамлакатида ҳам бузғунчилик кайфиятида яшайдиган Айримлари амалий фаолиятга ҳам киришади. Бундай террорчилик ташкилотлари бутун бир мамлакат учун каттагина муаммога айланиб, тинчлик ва барқарорликка хавф солмоқда.

Дунёдаги бирорта ислом дини уламози бу «давлат»ни тан олмади. 2014 йил сентябрь ойида дунёга машҳур 126 нафар уламо қўпоровчи ташкилот бошчисига Очиқ хат ёзди. Унда ИШИДчилар амалга ошираётган ҳаракатлари Қуръон ва ҳадисга тамоман зид экани айтилиб, инсонийликдан йироқ, манфур жиноятлари қораланди.

«Ислом давлати» шиори остида четдан туриб бошқарилаётган ушбу тўда ўзини гўёки ислом тартиб-қоидаларига «тўлиқ» риоя этувчи қилиб кўрсатиб, динимизга буткул зид ишларни амалга оширмоқда. Ўзини халифа деб атаган тўдабоши Абу Бакр Бағдодий ён-атрофдагиларини зўравонлик, ваҳшийлик билан ушлаб туради. У Интернет орқали танилгани учун «твиттер халифа» деган лақабни олган. Бу лақаб унинг фаолияти виртуал эканини билдиради.

ИШИДчи газандалар қилаётган ваҳшийликлари оқибатида миллионлаб бегуноҳ инсонлар қочоққа айланди. Масалан, яқинда телевидение орқали берилган хабарда, саҳро ва чўлларда 1 мил-

анон 800 минг одам, айниқса, оч-наҳор болалар чодирларда аян-чли ҳолатда кун кечираётгани кўрсатилди. ИШИДчилар 2014 йил 14 июнь куни жиноий ишларини маъқулламаган 12 нафар уламони Мосул шаҳридаги «ал-Исро» масжиди ёнида намойишкорона қатл этилди. Сўнгги вақтларда масжид, метро, автобус, бозор каби одамлар гавжум бўладиган жойларда камикадзелар томонидан мудҳиш қўпоровчилик ишлари содир этиш ҳолатлари кўпайиб бормоқда. Улар ўзларининг бу жирканч жиноятларини «шаҳидлик» деб даъво қилишмоқда. Ҳаттоки, Ироқ ва Сурияда асиралар бозорлари ташкил этилиб, уларда асирга олинган аёллар жангариларга жория ва хизматкор сифатида сотилмоқда. ИШИД эндигина 8 ёшга тўлган болаларни ҳам жангарилар сафига қўшмоқда. Энг даҳшатлиси, ҳали жуда ҳам кичкина, бегубор болаларни ИШИД қонхўрлари «Жаннат қушчалари» дея атаб, уларнинг белларига портловчи моддаларни боғлаб, алдаб, одамлар гавжум жойларга юбориб, қўпоровчилик во-ситаси сифатида портлатиб юборишмоқда.

2015 йил январь ойининг охирида Ироқнинг Мосул шаҳрида жангарилар 13 нафар ўғил болани Ироқ ва Иордания терма жамоалари ўртасидаги учрашувни кўргани учун пулемётдан отиб ўлдири-шади, шунингдек, одамларни тириклайин ёқиб ёки кўмиб юбориш жиноятларини ҳам содир этишмоқда. Ваҳшийларча ўлдирилган бегуноҳ одамларнинг кесилган бошларини копток қилиб отиб ўй-наш ва тирик асирларга қарата ўқ узиш ёки бўйнига пичок тортиб, қўй каби бўғизлашга ёш болаларни ундаш каби инсонийлик чегара-сига сиғмайдиган жиноятлар ИШИД газандалари амалга ошираёт-ган ёвузликларнинг айримларигина холос.

Бутун дунё мусулмон уламолари кенгаши ўз баёнотида ИШИД-ни энг ваҳший террорчи ташкилот, унинг исломга умуман алоқаси йўқ, ҳатто бу тўда аъзолари инсон зотидан эмас, деб таъкидлади. Шунингдек, улар эълон қилган «халифаликни» шаръан ботил деб фатво берди.

Ўйлаб кўринг! Ҳокимият ва бойлик орттириш илинжида ҳар қандай тубанликдан қайтмайдиган, ислом тарихидан мутлақо бе-хабар, ўзи террорчи жамоалар таъсирида улғайиб, Ғарбнинг қора ниятли кучларининг қўғирчоғи вазифасини бажараётган Абу Бакр Бағдодий бошчилигидаги жангарилар тўдасини «халифалик» деб бўладими? Одам савдосидан тортиб автомашиналарни ўғирлаш,

банкларни умариш, одамларни кўрқитиб пул талаб қилиш, бошқаруви кинчилик билан эгалланган ҳудудлардаги нефтни сотиш, аҳолининг мол-мулкларини талон-торож қилиш кабилар ИШИДнинг кинчилик даромадлари манбаларидир. Бундан ташқари, дунёнинг турли жойларидаги ИШИД тарафдорлари бундай қабих ишларни молиялаштириш учун маблағ ажратишмоқда.

ИШИД ўз таркибига бутун дунёдан юқори малакали мутахассисларни жалб этмоқда. Манфаати тегадиган баъзи одамларнинг пора бериш йўли орқали ўзига оғдириб олган. Масалан, молия ишларини асли австралиялик бўлган шахс бошқармоқда. Кузатувчиларнинг таъкидлашига кўра, ҳар ойда ИШИД таркибига турли мамлакатлардан кўплаб жохил кимсалар келиб қўшилмоқда. Ҳатто, жангари аёллар тўдалари ҳам пайдо бўлган. ИШИД жангариларида заррача раҳм-шафкат йўқ, одамларни ваҳшийларча қатл қилаётганларини кўриб, кишида уларнинг инсон зотидан эканига шубҳа уйғонади.

ИШИД жангариларининг дастлабки тарқатган видеолавҳаларида бегуноҳ одамларни қўйдек бўғизлаш каби ваҳшийлик акс эттирилган бўлса, энди бу конхўрлар тарқатаётган сўнгги видеолавҳаларда бундай даҳшатли тасвирлар йўқ. Чунки жангариларнинг ушбу ваҳший тасвирларини халқаро ҳамжамият, хусусан оммавий ахборот воситалари уларнинг зарарига қўлламақда. Шунинг учун бугунги кунда жангарилар, гўё ислом йўлида «қурбон» бўлаётганлари акс этган фотосурат ва видеолавҳалардан тарғибот мақсадида фойдаланишмоқда. ИШИД видеолавҳалари юқори сифат ва профессионал маҳорат билан ишланган. Бу ишга катта малака ва тажрибага эга бўлган европалик мутахассислар жалб этилган. Ҳар сафар жангарилар томонидан чиқарилган видеолавҳа аввалгисидан фарқ қилади. Бундай лавҳалар халқаро жамоатчиликка қандай таъсир этишини кўриб, кузатиб, шунга яраша иш тугтилмоқда.

ИШИД ва унинг Ғарбдаги қора ниятли ҳамтовоқларининг яширин мақсадларига қуйидагилар қиради:

- ислом маърифати тарқалишига тўсқинлик қилиш;
- бутун оламни ислом динидан кўрқитиш ва чўчитиш;
- ислом динига нисбатан оммавий нафратни пайдо қилиш;
- ислом дини ва мўмин-мусулмонларни ёмонотлиқ қилиш;
- «Жиход» шиори остида ёшларнинг умрини хазон қилиш;

— ислом уламоларини кофирга чикариш йўли билан йўқ қилиш;
— мусулмон ўлкаларида таҳликали фитналарни уюштириш ва
низо чикариш.

Хуллас, бугун дунёда тинчлик ва тараққиётга таҳдид солаётган бузгунчи кучлар ўз мақсад ва манфаатлари йўлида ҳар қандай қотиллик, тубанлик, бўхтон ва ваҳшийликлардан тап тортмасдан бор имкониятларини ишга солмоқда. Шунинг учун ҳам юртимиздаги тинчлик ва барқарорликни асраб-авайлаш, ёшларимизни турли ғоявий, мафкуравий ва информацион хуружлардан ҳимоя қилиш масаласи бугунги давр талабига айланмоқда.

DUNYODA SODIR BO'LAYOTGAN NOXUSH VOQEALAR, AYNIQSA MUSULMON DUNYOSIDAGI QARAMA-QARSHILIKLARNING KELIB CHIQISH SABABLARINI YOSHLARGA TUSHUNTIRISH MASALASI

D. Egamov,

*Xorazm viloyati Bog'ot tumani 19-son umumiy
o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisi*

Bugungi kunga kelib musulmon dunyosida sodir bo'layotgan mud-hish voqealar hech kimni befarq qoldirmaydi, albatta, hammamizga ayonki, islom dini necha asrlardan buyon insonlar o'rtasida mehr-oqibatlikni, tinchlik-osoyishtalikni, inson Olloh tomonidan yaratilgan eng muqaddas mavjudot ekanini targ'ib etib keladi. Shunga qaramasdan ayrim insoniylik chegarasidan chiqqan nopok kimsalar muqaddas dinimizni buzib, tanqid qilib kelishmoqda. Bugungi kunda dunyoning bir qancha hududlarida, yon qo'shni davlatlarda sodir bo'layotgan diniy kurashlar hech kimni taajjubga solmay qo'ymaydi. Shu o'rinda Prezidentimizning quyidagi so'zlariga bir quloq tutsak: «Bugungi kunda dunyoning turli mintaq va hududlarida avj olayotgan qarama-qarshilik, jumladan, Yaqin Sharqda, Iroq va Suriya mamlakatlarida bo'layotgan qonli to'qnashuvlar, musulmon dunyosidagi turli mazhab va oqimlar o'rtasida kuchayib borayotgan o'zaro nizo va ziddiyatlar, begunoh odamlarning qurbon bo'layotgani barchamizni tashvish va xavotirga solmay qo'ymaydi.

Diniy qadriyatlar, ezgulik va insoniyatning dushmani bo'lgan yot g'oyalarning asl mohiyatini ochib berish, buzg'unchi oqimlarni jilovlash,

jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish, mana shunday tinch, musallot osmon ostida bunyodkorlik mehnati bilan band bo'lib, shukrona keltirib yashayotgan oliyjanob xalqimizning tinch hayotini har qanday balo-qazolardan asrashga o'z hissamizni qo'shish – bugungi kundagi eng dolzarb vazifamiz bo'lishi kerak».

Bugun O'zbekiston diniy bag'rikenglik (tolerantlik) va dinlararo mu-rosa borasida nafaqat MDH davlatlariga, balki butun dunyoga namuna bo'lmoqda. Bu haqda Moskva va butun rus patriarxi Aleksey II, AQSH senatori Xillari Klinton xonim va sobiq AQSH davlat kotibi Madlen Olbraytlar yurtimizga ziyoratlari vaqtida ta'kidlab o'tdilar. Albatta, xalqimizga azaldan xos bu xislat bir zumda paydo bo'lgan emas, u uzoq tarixga ega. IX asrdan boshlab hozirgi O'zbekiston hududida islom dini sunna yo'nalishining hanafiy (Imom A'zam) mazhabi qaror topdi. Bu ham bejiz bo'lmas kerak, zero, Imom A'zam mazhabi o'zga dinlar va mahalliy urf-odatlariga nisbatan erkinlik berish bilan boshqa mazhablardan ajralib turadi. Mustaqillik tufayli o'zligimizni anglash, ma'naviy qadriyatlarimizni tiklash jarayoni kechayotgan hozirgi paytda umuman dinga, ayniqsa, ota-bobolarimiz dini bo'lib kelgan islomga munosabat tubdan o'zgardi. Bu sohadagi yutuqlarni sanab o'tishga hojat yo'q deb o'ylayman, ularni ko'rmaslik mumkin emas, ko'rolmaslik mumkindir, balki. Siyosiy mustaqillikka erishgan barcha yosh davlat-larda yuz bergani kabi bizning mamlakatda ham xalq ta'limi yo'nalish-larining o'zgarishi, davlat tili, an'analar, milliy madaniyatga e'tiborning ortishi, bularning hammasi, obyektiv ravishda diniy omil ahamiyatining yuksalishiga olib keldi. Mustaqillik yillarida kutilmagan voqealarga ham duch kelindi. Bu – ba'zi qo'shni mamlakatlarda siyosiy va diniy barqarorlik mavjud bo'lmagani bois diniy ekstremistik guruhlarining ko'payib ketgani va ularning mamlakatimizga bevosita tahdidi vujudga kelganidir. Diniy ekstremizm xalqaro terrorizm bilan uyushib ketdi va endilikda bu muammoning yechimi muayyan bir mamlakatning qo'lida emas, balki u umumbashariy miqyosda sa'y-harakatlarni talab qiladi. Dunyoda islom dinini niqob qilib olgan bir qancha guruhlar mavjud.

Vahobiylilikning bosh maqsadi: Ular fuqarolarni o'z tomonlariga og'dirib olish uchun dastlab insonga yoqadigan fikrlardan keng foy-dalanadilar. Vahobiylar o'zlariga qo'shilmaganlarni, hatto, ularning qarindosh-urug'larini ham musulmon emas, deb e'lon qiladilar va h.k.

«Hizbut-tahrir»ning maqsadi: hozirgi kunda VII asrdagi xalifalikni tiklash va h.k.

«Iroq va Shom islom davlati» tashkilotining maqsadi: «Xalifalik qurish» shiori ostida hokimiyatni qo'lga kiritish. Bu tashkilot «xalifalik» iddaosi bilan zo'ravonlik va zulm o'tkazish kabi mal'un ishlarni qilmoqda.

Aqidaparast oqimlar va diniy siyosiy partiyalar qanday nom bilan atalmasin, ularning mohiyati bir xil, ya'ni «dinni tozalash», «poklash» niqobi ostida davlat hokimiyatini qo'lga kiritish va shu orqali islom davlatini tuzishdir. «Muayyan siyosiy kuchlar musulmonlarga «xalifalikni tiklash» g'oyasini 60 yildan beri tiqishtirib keladi. Ularning niyatiga ko'ra, mabodo musulmonlar xalifa tiklash uchun ommaviy harakat boshlasa, xalifani qaysi yurt va qaysi millatdan saylash muammosining o'zi musulmonlararo qirg'inbarot janglar keltirib chiqaradi.

Ana shundan keyin islom dushmanlari boshlarini og'ritib kelayotgan katta bir tashvishdan qutuladi, islomning XXI asrda taraqqiy etishining oldi olingan bo'ladi. Hech qanday qurol va xarajatsiz islom dini inqirozga uchrab, uning ustidan g'alaba qozoniladi. Mana, ularning hiylasi-yu, musulmonlarning aldanuvchanligi! «Aqidaparastlik qator davlatlar kabi O'zbekistonga ham tahdid solmoqda. Shuning uchun ham Prezidentimiz Islom Karimov doimo O'zbekiston fuqarolarini kuchayib borayotgan diniy aqidaparastlik va ekstremizm xavfidan ogoh bo'lishga, hushyor bo'lishga da'vat etib kelmoqda. Yurtboshimiz Islom Karimov «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida» nomli asarida aqidaparastlik tahdidi O'zbekiston uchun quyidagilarda namoyon bo'layotganini ta'kidlagan:

– Eng avvalo, aqidaparastlar dindor musulmonlarning islohotchi davlatga bo'lgan ishonchini yo'qqa chiqarishga urinmoqdalar.

Nega shunday qilmoqda? Bir jamiyat o'miga ikkinchisini qaror toptirish uchun o'tkazilayotgan islohotlar odamlar istaydilar, yo'qmi baribir muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bu aholining tabaqalanishida, ayni paytda, aholi ma'lum qismi turmush darajasining pasayishida namoyon bo'ladi. Aqidaparastlar bu vaziyatda islomning ommaga yoqadigan tenglik g'oyalarini ilgari suradilar. Islomning ma'naviy-axloqiy me'yorlariga qattiq rioya etishni talab qiladilar. Bu o'rinda iqtisodiy qiyinchiliklar – vaqtinchalik hodisadir.

– Aqidaparastlikning tahdidi mamlakatimizda boshlangan islohotlar muvaffaqiyatining garovi: siyosiy barqarorlikni, milliy, fuqarolararo va millatlararo totuvlikni buzishga urinishda namoyon bo'lmoqda.

– Aqidaparastlar dunyoviy davlatni, ko'pmillatli va ko'p dinli davlatni obro'sizlantirishga urinmoqdalar.

– Aqidaparastlarga ko'r-ko'rona ergashayotganlar – ular irodasi qul bo'layotganligi ham tahdid solmoqda. Chunki aqidaparastchi tashkilotlar o'z azolariga umumiy maqsad yo'lida also chekinmaslik, o'z molidan va jonidan kechish majburiyatini yuklaydi hamda qasam ichtiradi. Natijada, ular tashkilotning shafqatsiz va fonatik jangarisiga aylanadi.

– Aqidaparastlik fuqarolarni «haqiqiy» va «soxta» dindorlarga ajratib, tahdid solmoqda. Buning qanday oqibatlariga olib kelishi Afg'oniston va Jazoir tarixi voqealaridan bizga ma'lum.

– Aqidaparastlik O'zbekistonning janubiy qo'shnilari bo'lgan davlatlarda davom etayotgan fuqarolar urushi va ichki siyosiy inqirozning hamon davom etayotgani bilan ham tahdid solmoqda.

– Aqidaparastlik musulmon va musulmon bo'lmagan mamlakatlar, ularning jamoatchiligi orasida O'zbekiston haqida ko'ngilsiz fikrlarni tarqatish bilan ham tahdid solmoqda.

ДУНЁДА БОЛАМ, ДЕБ ЯШАЙДИ ЎЗБЕК

И. Бобожонов

*Хоразм вилояти Янгибозор туманидаги
10-сон умумий ўрта таълим мактабининг
она тили ва адабиёти фани ўқитувчиси*

Мустакил юртимизда амалга оширилаётган инсон манфаатларини кўзлаган ислохотлар, соғлом ва баркамол авлодни тарбиялашга қаратилган эътибор, шаҳару қишлоқларни обод этиш замирида бахт, мустаҳкам оилани барқарор этишдек улкан бир мақсад ётади. Дарҳақиқат, Юртбошимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек: «Бу ёруғ оламда ҳаёт бор экан, оила бор. Оила бор экан ҳаёт абадийлиги, бебаҳо неъмат бўлмиш фарзанд бор. Фарзанд бор экан, одамзод ҳамиша келажагини ўйлаб, эзгу орзу ва интилишлар билан яшайди...»

Ўсиб келаётган ёш авлодни тинчлик аталмиш буюк неъматнинг қадрига етиш руҳида тарбиялашни ҳамиша диққат марказимизда тутмоғимиз даркор. Огоҳлик давр талабига айлангани боис Ватанимизнинг келажаги бўлмиш ёш авлодга дунёда бўлаётган ноҳуш воқеалар, айниқса, мусулмон дунёсидаги қарама-қаршиликлар уларнинг келиб чиқиш сабабларини тушунтириш лозим.

Тинчлик – барча халқларнинг, шунингдек, ўзбек халқининг ҳам азалий орзуси бўлиб келган. Тинчлик инсонпарвар ва бағрикенг халқимизнинг тили ва дилидан мустаҳкам жой олган энг олий кадрят ҳисобланишини алоҳида қайд этиш лозим.

Инсон вужудидаги саломатлик етмиш икки томиридаги қон айлананишнинг муътадиллиги билан баҳоланса, унинг жамиятдаги обрў-эътибори, одамийлик қиёфаси иккита асосий мезонда ўлчанади. Зеро, иймони пок одам эзгуликка мойил бўлади. У ҳар доим ён-атрофидаги инсонларга, демакки юртига, Ватанига хизмат қилишни ўзининг инсонийлик бурчи деб билади. Виждон уйғоқлиги эса кишини сергакликка, ўзи тугилиб ўсган юртига оид ҳар қандай жараёнга дахлдорлик ҳиссини тарбиялайди. Бу хислатлар ватанпарварликдан далолатдир.

2010 йил декабрь ойида бошланган норозилик ҳаракатлари тез орада Тунис, Ливия, Миср, Яман, Сурия ва бошқа мамлакатларни камраб олди. Шундан буён давом этиб келаётган можаролар ҳали-ҳануз ўз ечимини топгани йўқ. Қанчадан-қанча одамлар қурбон бўлиб, шаҳар ва кишлоқлар вайрона ҳолга келтирилди. Араб давлатларининг бошига тушган кулфатлардан ер юзидаги хур фикрли инсонларнинг барчаси маҳзундир.

Бугунги кунда юқоридаги давлатларда содир бўлаётган хунрезликлар ортида диний экстремизм ва терроризм гояларини тарғиб қилувчилар турибди.

Диний экстремизм – жамият учун анъанавий бўлган диний кадрятлар ва ақидавий аҳкомларни рад этиш ва ўз гояларини муросасизлик ва зўрлик билан тарғиб қилишдир.

Терроризм – қўрқитиш ва зўравонлик ишлатишни англатувчи ижтимоий феномен, муайян сиёсий мақсадларда, жамиятда беқарорлик келтириб чиқариш ҳамда аҳолининг кенг қатламларида наҳима ва қўрқув уйғотиш учун зўравонлик ишлатиш ёки зўравонлик ишлатиш билан қўрқитиш.

Терроризм – сиёсий, диний, мафкуравий ва бошқа мақсадларга эришиш учун шахснинг ҳаёти, соғлигига хавф тугдирувчи, мол-мулк ва бошқа моддий объектларнинг йўқ қилиниши (шикастлан-тирилиши) хавфини келтириб чиқарувчи ҳамда давлатни, халқаро ташкилотни, жисмоний ёки юридик шахсни бирон-бир ҳаракатлар содир этишга ёки содир этишдан тийилишга мажбур қилишга,

халқаро муносабатларни мураккаблаштиришга, давлатнинг суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини бузишга, хавфсизлигига пушартиришга, қуролли можаролар чиқаришни кўзлаб илгари суришга, аҳолини қўрқитишга, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштиришга қаратилган, Ўзбекистон Республикасининг Жинёв ят кодексида жавобгарлик назарда тутилган ўрлик, зўрлик ишлари билан қўрқитиш ёки бошқа жиноий қилмишлар.

«Ал-Қоида» («Асос») трансмиллий диний-сиёсий гуруҳининг дастлабки структуралари 1988 йили Усама бин Лоден раҳбарлигида Покистоннинг қўшни Афғонистон билан чегарадош ҳудудида очилган «Мактаби Хидомат» ташкилотига келган жангарилар асосидан вужудга келган.

«Толибон» ҳаракати 1990 йилларда Покистонда вужудга келган ҳарбий-сиёсий ташкилот. Унинг бош мақсади — Афғонистон ва Покистонда уруш йўли билан ислом халифалигини тиклаш.

Экстремистик оқим вакиллари ўз мақсадлари йўлида аёллар ва болаларни, уларнинг ҳаёти ва келажаги билан ҳисоблашмай, қурбон қилишмоқда. Минтақада ҳозирги кунда фаолияти кузатилаётган диний экстремистик гуруҳлар қаторига «Туркистон ислом ҳаракати», «Ислом жиҳоди иттиҳоди» ва бошқа «Жиҳодчилар» жамоатлари, «Салафийлар» гуруҳлари, шунингдек, «Ҳизбут-таҳрир», «Нурчи» ва «Таблиғчилар» киради.

Бугунги кунда Сурия давлатида юз бераётган воқеалар ҳам ана шу кучлар ҳаракати экани сир бўлмай қолди. 2016 йил Сурияда «Ислом давлати» деб номланган террористик ташкилот барпо қилинган бўлиб, шу асосда ер юзида «халифалик» барпо қилишни режалаштирган.

Меҳнат қилиш учун чет давлатларга чиқиб кетаётган иродасиз бўш, диний ва дунёвий билимлари саёз, тор дунёқарашга эга бўлган фуқаролар одам савдоси жиноятидан жабрланиб, диний экстремистик гуруҳларга қўшилиб қолмоқдалар.

Шунингдек, жиноий ташкилот аъзолари айрим фуқароларни Туркия ва қўшни давлатларда катта пул туланидиган иш борлигига ишонтириб, у ердан ноқонуний равишда Сурия давлатига ўтиш, жангарилар сафига қўшилиб қолишга сабаб бўлмоқда. Бугунги кунда хорижда меҳнат қилаётган айрим юртдошларимиз онгига ҳам бир мусулмон киши «Ҳижрат», «Шаҳид», «Жиҳод» қилишлари

амал қилиши кераклиги ҳақидаги нотўғри даъватлар сингдирилиб, алдов йўли билан Сурияга олиб кетилмоқда.

«Жиҳод» сўзи «Жадду-жаҳд», яъни инсон ўз мақсади йўлида бор имкониятларини ишга солиш маъносини билдиради. Имом Термизий Расулulloҳ саллоллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қилган ҳадисда «Жиҳоднинг афзали ўз нафсингга қарши жиҳод қилмоғингдир», дейилган.

Шаҳид — ислом динига кўра, Оллоҳнинг ризоси йўлида фидойилик қилган, имони, эътиқодини Ватан озодлигини ҳимоя қилиш йўлига бахшида қилган ва жаннатга киришга шаҳодат (ваъда) қилинган кишидир. Ўз жонига қасд қилиш ва бошқа одамларнинг ҳаётига зомин бўлиш шаҳидлик амалларидан ҳисобланмайди, аксинча, ислом асосларига кўра, оғир гуноҳдир.

«Ҳижрат» сўзи изохли лугатда бирор нарсадан ажраш, шарикатда эса Пайғамбаримиз Маккани тарк этиб, Мадинага боришига, киёсан ислом дини йўлида мусулмонларнинг яшаб турган ерларини ташлаб, бошқа юртларга кўчиб кетиши назарда тутилади. Ҳозирда ислом дини ақидасини бузиб, аслида ғаразли мақсадларни кўзлаётган кимсалар «ҳижрат қилмаганлар кофир» деган сохта даъволар билан одамларни алдаб, хориждаги жангарилар тайёрланадиган марказларга жўнатишга ҳаракат қилмоқда.

Бугунги кунда Сурия давлатида юз бераётган воқеалар ҳам ана шундай кучларнинг саъй-ҳаракати экани намоён бўлмоқда. Тасаввур қилинг, Туркиянинг Сурия билан чегарадош Ақчакалъа ҳудудига Сурия томонидан ҳарбий снаряд келиб тушган ва 5 нафар киши ҳалок бўлган. Афсуски, бунинг ташкилотчиси ким экани ва нима учун бундай ишни амалга оширганини ҳеч ким билмайди. Ва буни топиб, тинчликни барқарор этишга ҳеч ким ҳаракат қилгани ҳам йўқ. Халқаро муносабатлар эса уларни ҳаспўшлаш ва уруш оловини авж олдиришдан бошқа нарсасиз.

Дунёда содир бўлаётган нохуш воқеалар, айникса, мусулмон дунёсидаги қарама-қаршиликларнинг келиб чиқиш сабаблари, мустақиллигимизни мустаҳкамлаш, тинчлик ва осойишталикни сақлаб қолиш, униб-ўсиб келаётган ёш авлодга тушунтириш масаласида қуйидагиларга эътибор қаратмоқ даркор:

— тарбияни фақат ота-она, устозлар ва маҳалладаги ҳаётий таърибага эга оқсоқол ва онахонлардан олиш;

— Президент Ислом Каримов асарлари тўпламларида келтирилган демократияга оид маъруза ва нутқларнинг мазмунини таҳлил қилишга қаратилган семинар, давра суҳбати, конференция ва тренинглар ўтказиш;

— дарсларни пухта ўзлаштириш, асосий эътиборни чуқур илм олиш ва жисмоний ривожланишга қаратиш;

— диний экстремистик оқимларнинг фаолияти мусулмонлар бўлашига кулфат, низо ва ривожланишдан ортда қолишни олиб келаётганини тегис равишда ва тенгдошларига ҳам тушунтириш;

— ўқувчи ва талабалар ичида ноқонуний тарзда чоп этилган диний мазмундаги адабиёт, диск, мобил телефонлардаги маъруза ва лавҳаларни тарқатмаслик, уларни «мутлақ ҳақиқат» сифатида қабул қилиш на ислом динига, на амалдаги қонунларимизга тўғри келмаслигини қатъий аниқлаш;

— ёшларда ҳуқуқий демократия ва миллий кадриятларимизга оид тушунча ва кўникмаларни ривожлантириш;

— мамлакатимизда барпо этилаётган ҳуқуқий демократик давлат ва эркин фуқаролик жамиятининг ўзига хос жиҳатларини ёритиб беришга оид тадбирларда ёшларнинг мунтазам иштирокини таъминлаш;

— таълим муассасаларида ўтказиладиган маънавий ва ахборот соатларида мазкур мавзуга оид янгиликлар ва тушунчаларни етказишда турли кўргазмалар воситалардан фойдаланиш;

— ёшлар ўртасида маънавий, ғоявий-сиёсий қарашларга оид социологик сўровлар ўтказиб туриш;

— «оммавий маданият» кириб келиши ва кенг кулабда ёйилишининг олдини олишга қаратилган турли тадбирлар уюштириш ва ёшларнинг бўш вақтини самарали ўтказишга қаратилган қизиқарли тадбирларни мунтазам ўтказиб туриш;

— интернетдаги ижтимоий тармоқларнинг ижобий ва салбий жиҳатларини ёшларга тушунтириш ва алдовларга ишонмасликка даъват қилиш;

— ёшларда ахлоқий бузуқлик, зўравонлик, индивидуализм каби иллатлар шаклланишига қарши тарғибот-ташвиқот ва маърифий ишларни олиб бориш зарур.

Таълим-тарбия жараёнида ёшлардаги миллий ғурур туйғусини шакллантириш масаласига алоҳида эътибор қаратилиши глобалла-

шув шароитида тарбия жараёнининг муваффакиятини таъминлайди. Халкимизда асрлар давомида сайқалланиб, янада ёркинлашиб келаётган маънавий-ахлоқий кадриятларимиз ёшлар учун қалқон бўлиши, мамлакатимизнинг юксалишига хизмат қилиши шубҳасиз.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ – ТАРАҚҚИЁТ ДУШМАНИ

С. Бахритдинов,

*ФЖШМҚМИ Жиззах ҳудудий бўлинмаси
етакчи мутахассиси*

Ўзбекистон мустақилликнинг илк кунларидан бошлаб динга бўлган муносабатини аниқ ва принципиал белгилаб олди. Жамият ҳаётида диннинг ўрнига ва буюк аجدодларимиз томонидан ишлаб чиқилган кадриятларни тиклашга эътибор қаратди. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 31-моддасида виждон ва эътиқод эркинлиги тўлиқ кафолатлаб қўйилди, диний русумларни тўсиқсиз амалга ошириш ва энг муҳими, хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч бир динга эътиқод қилмаслик эркинлиги белгиланди.

Истиклол йилларида Ўзбекистондаги диний бағрикенглик сиёсати ва барча динларга етарлича шароит яратиб берилганига қарамасдан, ўзларича ислом давлатини қуришни мўлжаллаган, амалда тинч ҳаётимизга раҳна солишни мақсад қилган турли ёт оқим тарафдорлари ҳали ҳаётий позициясига эга бўлмаган ёшларни ўз томонига оғдиришга ҳаракат қила бошлади. Бир гуруҳ экстремистлар алоҳида шахсларни ўзига оғдиришга ва улар орқали жамиятга тўлиқ таъсир ўтказишга интилишди. Экстремистлар ҳар хил диний оқимлар ва ғояларни олиб киришга уринди. Уларнинг очик намоёниши халқ ўртасида қўллаб-қувватланмаганидан кейин, экстремистлар маънавий зарар кўрсатиш мақсадида ваҳобийликнинг синалган усулларига мурожаат қилишди. Бугун эса Интернет тармоқлари экстремистлар тарғиботининг хавfli воситасига айланди.

Экстремизм ҳар доим радикал кайфиятни намоён этиб келган. Бир неча давлатлар тарихидан келиб чиқиб айта оламизки, ҳар

кандай ҳудудда бу оқим тарафдорлари кескин қаршиликка учради. Бунга жавобан экстремистлар ноқонуний ҳаракат қилишга ўтиб, ўзининг фаолларидан, ҳатто уларни қурбон қилиб бўлса-да, «халқ қаҳрамон»нани яратишга ҳаракат қилишди. Афғонистон, Ироқ, Сурияда ҳукуматга эгалик қилиш мақсадида хорижий ҳамкорлар билан бирлашиб, ўзларига ҳомийлар топишди ва ўзининг давлатига қарши қуролли қўзғолон кўтариб, уни жиҳод деб эълон қилишди.

Экстремизмни жамият учун ниҳоятда хавфли эканини қуйидагиларда кўриш мумкин:

Биринчидан, бундай кимсалар ўз доғмаларида (жамиятда фақатгина диний тартибни қатъий ўрнатиш билан боглик) туриб олади ва тараққиётга интиладиганлар билан келиша олмайди.

Ижтимоий тараққиёт узлуксиз жараён. Уни тўхтатиш ёки бунга интилиш халқни умумжаҳон тараққиётдан узоклаштириб, қолоқлаштиради. Ўтган асрда шўролар халқимизнинг олди зиёлиларини қатағон қилиш ҳисобидан халқ тараққиётини тўхтатишга уринган, миллий бирдамликни йўққа чиқарган эди. Экстремистлар айнан тараққиётга тоқат қила олмайди. Буни Афғонистондаги сўнги 35 йилдан буён давом этаётган халқнинг оғир аҳволи, қолоқ иқтисодиёти мисолида асослаш мумкин. Айни пайтда бу ҳудудда асосий бойлик наркотик бўлиб қолмоқда ва иқтисодиётнинг реал тармоқлари ривожланмаяпти.

Ижтимоий тараққиётни таъминлайдиган энг муҳим омил, бу таълимдир. Таълим тизими ривожланган давлатларда ишлаб чиқаришда юксалиш бўлади. Интеллектуал салоҳият энг муҳим бойликдир. Бугун Ироқ ва Сурияда жангарилар маҳаллий болаларнинг мактабга боришига, телевизор кўришига, Интернет билан мулоқот қилишига тўсқинлик қилишмоқда. Ҳаттоки, уларнинг мактабга боришига йўл қўймаслик учун ваҳшийликлардан ҳам қайтмаяпти. Болаларни мактабдан чеклайдиган бундай манфурлардан яна нима кутиш мумкин?

Иккинчидан, экстремистлар мусулмонлар ўртасида можаролар келтириб чиқаради, аммо диний бағрикенгликка тоқат қила олмайди.

Ер юзида турли миллат ва элатлар яшайди. Ҳар бирининг ўзига хос эътиқоди бор. Тўғри, Ер шарининг аксар аҳолиси ислом.

христианлик, буддизм ва ҳиндуйликка эътиқод қилишади. Аммо кам сонли халқлар эътиқод қиладиган динлар ҳам уларнинг ўзлари учун диний-руҳий озуқа манбаидир. Экстремистлар диний бағрикенгликни қабул қилмаслик билан бирга, мусулмонлар ўртасида ҳам келишмовчилик ва зиддиятлар келтириб чиқармоқда. Масалан, Афғонистон, Ироқ, Сурия каби давлатлар аҳолиси бу ҳудудларда экстремистлар жойлашиб олгунга қадар ҳам ислом динига эътиқод қилишар эди. Демак, экстремистларнинг мақсади ислом динини ёйиш эмас, балки адоват, қон тўкиш ва аллақандай халифаликдир. Бундай мақсаддаги террорчилик ҳаракатлари бир неча йилдирки миллионлаб одамларнинг ҳаётдан қўз юмишига сабаб бўлмоқда.

Учинчидан, экстремистларнинг ўзлари бир-икки диний қондани ёдлаб олиб, ҳаммани диндорликка ундайди, лекин Қуръонни ва исломнинг ҳақиқий маъносини биладиганларни ислом динини тушунмайди, деб ҳисоблайди.

Ислом дини ҳеч қачон одамларни ёмонликка чорламайди. Қон тўкиш, бировга озор етказиш, ҳаттоки бировнинг орқасидан гийбат қилишни тақиқлайди. Бизнинг аждодларимиз ҳақиқий ислом қондаларини саралаб, ислом маърифатига беқиёс ҳисса қўшган. Шундай улуғ зотлар вояга етган бу юртнинг айрим ёшлари Интернет тармоқлари орқали сохта диндорларнинг алдовига эргашётгани умуман тушунарсиз ҳолдир.

Тўртинчидан, экстремистлар тарихий қадриятларга, халқ меросига тоқат қила олмайди. Улар учун тарих — халифалик.

Аслида ҳар бир халқнинг узоқ ва бой тарихи бор. Ўзига хос урф-одатлари, қадриятлари мавжуд. Тарихни халқ яратади, унинг қаърида минг йиллар давомида халқнинг кечмиши, маънавияти, маданий қадриятлари, урф-одатлари мужассам. Экстремистлар учун бундай мерос сарик чақага ҳам арзимаёди. Аслида халқ хотира билан, тарих билан тирик эмасми? Халқнинг тарихидан жудо қилиш ўзлигидан жудо қилиш билан тенг. Чингиз Айтматовнинг манкурт образини кўпчилик яхши билади. Бундай кимсалар хотирадан ажралган, ҳаттоки ўз онасига қарши қўл кўтарадиган кимсалардир. Бугун ўз Ватанига қарши қурол кўтараётган кимсаларнинг манкуртдан нима фарқи бор?

Афғонистонда, Ироқда, Сурияда ЮНЕСКО рўйхатига кири-
тилган меъморий-тарихий обидалар мавжуд эди. Минг афсуски
бу халқларнинг маънавий мулки бўлган тарихий обидалар бир
гуруҳ жангарилар томонидан йўқ қилинди.

Бешинчидан, мазкур «диндорлар»га янги масжидлар барпо
этадиган, ислом дини ривожланишига барча шарт-шароитни яра-
тиб берадиган ҳукуматни ўзларига муҳолифат деб ҳисоблайди
ва ҳокимиятга эгалик қилиш мақсадида одамларни тўғри йўлдан
уришга уринади.

Экстремистларнинг бутун дунёда бажараётган хатти-хара-
катларини таҳлил қилсангиз, уларнинг асл нияти конституция-
вий тузумни эгаллаш бўлиб чиқади. Ёт оқимга қўшилганлар бун-
дай қабиҳ ният ортида турган ҳомийларнинг асл мақсадларини
билармикан? Яна шуни ҳам англаб олишлари керакки, амалдаги
ҳокимиятга таъсир этиш орқали мамлакатда ҳарбий полигон яра-
тиш, халқнинг мулки бўлган ресурсларни талаш ва наркотрафия-
ни авж олдириш, қурол-яроғ савдосига шароит яратиб бериш қаби
манфур ҳаракатлар афгон, сурия ва ироқ халқига беҳисоб азият ва
зарар келтирмоқда. Бу Афғонистон, Сурия ва Ироқ мамлакатларини
узок ўн йилликлар давомида қайта тикланишини қийинлаштириб
юборди. Демак, бундай зўравонликлардан «ҳомийлар»дан бошқа
ҳеч ким наф кўрмайди.

Тарихни улуғ мураббийга ўхшатишади. Инсоният ўтган аср-
да ва янги асрнинг бошларида минглаб террорчилик актларининг
гувоҳига айланди. Тарих шуни ўргатмоқдаки – экстремизм тараққиёт
душмани. Ёт оқимлар инсонийликка ёт бўлган ҳаракатлар асосига
қурилган. Агар шундай бўлмаганда, тинч аҳоли орасида террорчи-
лик ҳуружларини амалга ошириш, ўз Ватанига қарши қурол кўта-
риш, ўзининг энг яқин одамларини экстремистга айлантириш син-
гари жирканч ҳаракатлар содир этилмасди, албатта.

INTERNETDAGI MAFKURAVIY TAHDIDLAR XAVFI

X. Shahobiddinova,
Toshkent islom universiteti talabasi

Bu dunyoda, tabiatda ham, jamiyatda ham bo'shliq bo'lmaydi. Qayerdadir bo'shliq paydo bo'ldimi, hech shubhasiz, uni albatta kimdir to'ldirishga harakat qiladi.

ISLOM KARIMOV

Bugungi kunda mamlakatimizda ma'naviyat sohasida asosiy e'tibor unib-o'sib kelayotgan yosh avlodning qalbi va ong-u shuurini buzg'un-chi, yot, vayronkor g'oya va mafkuralar ta'siridan saqlash va himoya qilishga qaratilmoqda. Chunki «...shaxsni manqurtga aylantirish uchun Chingiz Aytmatov yozganidek, tuya terisini odamning taqir boshiga kiydirish shart emas. Endi sodir bo'ladigan urushlar jang maydonida emas, balki mafkura poligonida yuz beradi. Shu jihatdan qaraganda, yoshlarning ko'p vaqtini internetda behuda sarflashi katta fojia¹dir». Sababi, endigina mustaqil hayotga qadam qo'yayotgan, hayot tajribasi yetarli bo'lmagan, shamol qay tomonga essa shu tomonga og'ishga moyil bo'lgan bu yosh nav-nihollar turli guruh va oqimlar ta'siriga tushib qolmasligiga qarshi hali internetda ham, ijtimoiy tarmoqlarda ham himoya tizimi to'la shakllanmagan. Ayni davrda yoshlarni soxta g'oya va mafkuralardan xoli, mustaqil, sog'lom fikrga ega, oqni qoradan ajrata oladigan, yuksak ma'naviyatli qilib kamol toptirish davr talabi. Zero, ma'naviyatni buzishga qaratilgan har qanday tahdid o'z-o'zidan mamlakat xavfsizligini, uning milliy manfaatlarini, qolaversa, porloq kelajagini ta'minlash yo'lida jiddiy to'siqlardan biriga aylanadi.

Diniy ekstremistik oqimlar va guruhlar esa o'z faoliyatlarini kengaytirishda turli dasturlar yaratib, Internet tarmog'idan muntazam foydalanib kelmoqdalar. Chunki muloqotning bu usulida hech qanday chegara va to'siq yo'qligi, undan uzatilayotgan ma'lumot va axborotlar inson dunyoqarashiga kuchli ta'sir qilishi, faoliyatning maxfiyligi, cheksiz auditoriya va aloqaning tezkorligi bilan tajovuzkor guruhlar foydasiga ishlatilmoqda. 2015-yil ma'lumotlariga qaraganda, g'araz maqsadda bo'lgan

¹ Internetdagi tahdidlardan himoya. —T.: «Movarounnahr», 2016, 5-6et.

buzg'unchi, ekstremist-terroristik mafkura va g'oyalarni targ'ib qiluvchi veb-saytlar soni 10 mingga yetgan. Birgina, «Al-Qoida» diniy ekstremist oqimi o'z targ'ibotining 99 foizini Internet orqali amalga oshiradi. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilarining soniga nazar tashlasak,

– «WhatsApp» ijtimoiy tarmog'ining kunlik foydalanuvchilar soni eng yuqori natija 200 milliondan ko'p;

– «Telegramm» messenjeri 2015-yil ma'lumotlariga qaraganda foydalanuvchilar sonini 50 millionga yetkazgan;

– «Instagram» dan foydalanuvchilar 2011-yilda 5 millionga yetgan bo'lsa, 2014-yilda esa 200 million iste'molchi ro'yxatga olingan. Ularning 90 foizi 35 yoshdan kichik yoshdagilar va 68 foizi xotin-qizlardir;

– «Viber» messenjeridan esa 2014-yil 280 million foydalanuvchi ro'yxatga olingan;

– «Skype» dasturi 28 xil tilda uzatilib, foydalanuvchilarining soni 2015-yilda 300 millionga yetkazgan va tarmoqning 25 foiz aloqalar videoqo'ng'iroqlar;

– «Odnoklassniki» saytining a'zolari birgina mamlakatimizda 3 millionga yetgan. Bu tarmoqlarning kattagina qismini yoshlar barcha etganidan ko'z yumib bo'lmaydi, albatta. Bularning barchasini inobatga olsak, muammoning naqadar jiddiy tus olganini ko'rish qiyin emas. Chunki mamlakatimiz aholisining 60 foizdan ortiq qismini yoshlar tashkil etishini inobatga olib, masalaga jiddiy yondashish lozim.

O'rgimchak to'rida uya qurgan bir guruh qo'poruvchilar o'z g'ayratini maqsadlarini amalga oshirish uchun o'zlarini «hidoyatchilar» deb ko'rsatib, diniy aqida va ilmlarni chuqur egallamasdan turib, din-u diynat haqidagi sayoz fikrlari-yu xitoblari bilan butun bir dinga, sof e'tiqodga qarshi chiqmoqdalar. Bu kabi johilona faoliyatdan ogohlantirish Qur'oni karimda Olloh taolo: «(Ey inson!) O'zing (aniq) bilmagan narsaga ergashma! Chunki quloq, ko'z, dilning har biri to'g'risida (har bir inson) mas'ul bo'lur (javob berur)», – deya xitob qilgan (Isro. 20 oyat).

Yoshlarimizni mana shunday buzg'unchi guruhlar domiga tushirish maslaktari uchun har bir maskanda, ilm dargohlarida ma'naviy-ma'rifiy targ'ibot va tashviqot tadbirlarini, tarbiyaviy ishlarni izchillik bilan hech qanday sustkashliklarsiz, muntazam olib borish muhimdir. Internet tarmog'idan foydalanishda, avvalo, axborot iste'moli madaniyatini o'rgatish, ma'lumotni to'g'ri tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirish

Internet tarmoqlardan qanday va nima maqsadda foydalanayotganini nazorat qilib, ularni qiziqtirgan savollarga esa «uz» domeni asosida faoliyat yurituvchi rasmiy saytlardan javob olishlari mumkinligi haqida tushuncha va ko'rsatmalar berib borish lozim.

Bu borada, oila – mahalla – maktab hamkorligini ta'minlagan holda, yosh avlod masalasida hushyor va e'tiborli bo'lishga chaqirish, maktab, kollej va oliy o'quv yurtlarida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni, yoshlar o'rtasida tushuntirish ishlarini olib borib, bolalar va yoshlarning bo'sh vaqtini unumli va foydali o'tkazish uchun turli to'garaklar va sport mashg'ulotlariga jalb etish maqsadga muvofiqdir.

Ommaviy axborot vositalari bu borada aholini ogohlikka da'vat etuvchi turli ijtimoiy reklama va videoroliklarni yaratib, ularni muntazam namoyish etib borishlari, turli davra suhbatlarini o'tkazib, din va boshqa sohalarda yuzaga kelgan savollarga o'z mutaxassislaridan javob olishlarini tashkil qilishlari zarur bo'ladi.

Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, bugungi davrda yoshlarni jahon hamjamiyatida sodir bo'layotgan voqea-hodisalardan ogoh, xabardor etib borish, ularni Vatanga muhabbat, jamiyatimizga daxldorlik, tarixiy o'tmishimiz hamda merosimizga hurmat ruhida, sof e'tiqodli qilib tarbiyalash har birimizning insoniy burch va mas'uliyatimizdir.

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАХДИДЛАР

Я. Турдимуратов,

*Олмазор Енгил sanoat касб-хунар коллежи
олий тоифали тарих фани ўқитувчиси*

Ҳар бир мамлакат ўз мустақиллигига эришгач, ўзининг миллий тарихий негизларини, аجدодларининг авлодларга қолдирган бой маънавий-ахлоқий меросини тиклашга, уларни янада ривожлантиришга ҳаракат қилади. Шу асосда ўзининг стратегик тараққиёт йўлини белгилаб, уни амалга ошириш учун бу негизлардан кенг фойдаланишга интилиб, асрлар давомида ота-боболари орзу қилган оҳидлик ва эркинлик асосида ўзлигини англашга, жаҳонда ўзининг мустақкам ўрнини топишга бел боғлайди. Мустақиллик туфайли жамиятимизда содир бўлаётган сифат ўзгаришлари ёшлар онги,

дунёкарашига сезиларли даражада таъсир кўрсатмоқда. Шунингдек, мамлакат тараққиётида ўсиб келаётган ёш авлоднинг маънавий ва ахлокий тарбияси ўта муҳим ўрин эгаллайдики, ёшларимиз маънавиятини юксалтириш, уларда юриш-туриш одоби, мулоқот қилиниш маданиятида меъёрни сақлай билиш кўникмасини ҳосил қилиш учун миллийлик билан замонавийлик уйғунлигини таъминлаш бугунги куннинг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади.

Президентимиз Ислам Каримов 2005 йил 7 декабрда Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 13 йиллигига бағишланган тантанали йиғилишида сўзлаган нутқида таъкидлаганидек, «ҳозирги даврда, халқаро майдонда турли сиёсий манфаатлар тўқнашаётган мураккаб бир шароитда фақат ўз фикри, ўз ҳаётий позициясига эришган бўлган халқлар ва жамият енгилмас кучга айланиб, ўз келажагини ўз қўли ва ақл-заковати билан қуришга қодир бўлади».

Дарҳақиқат, бизнинг ота-боболаримиз ҳеч қачон Хитой, Хиндистон, Греция, Рим, Европа каби маданиятлар орқасидан кўр-қулоқ эргашмаган. Бизнинг ўз маданиятимиз, ўз танлаган йўлимиз ва уни амалга оширадиган иқтидорли ёшларимиз бор.

Бугунги дунё бошидан кечириётган глобаллашув жараёни инсоният учун катта имкониятлар эшигини очиб бермоқда. Лекин, дунёдаги айрим кучлар мураккаб дунёни янада мураккаблаштиришга зўр бермоқдалар. Хусусан, доимо зўравонлик ва гегемонлик ҳисобида бўйлик орттириб келган кучлар «оммавий маданият» шиори остида турли салбий ғояларни кенг тарғиб қилмоқдалар.

Бу жараён бугун рок ва поп мусиқа, видео ва турли жанрдаги фильмлар, сериаллар, ранг-баранг кўнгилочар шоу-томошалар йўйинларни камраб олмоқда. Оммавий маданият ниқобида аксинча маданият пайдо бўлиб, тобора кенг ёйилиб бормоқда. Социолог-олимлар таъкидлаганидек, «оммавий маданият» этагини тутганлар йўриқ-йўналишсиз оқим бўйича сузаётган одамлардир. Шунинг учун улар қобилиятлари, имкониятлари катта бўлишига қарамай ҳеч нарса яратмайди. Оммавий одам ахлоқдан маҳрум, чунки унинг онг-тафаккури бу ҳаётда фақат ўйнаб-қулиб қолишга интилади.

Ўз-ўзидан равшанки, «оммавий маданият» асосан ҳаётий тажрибаси камроқ ёшларни оҳанрабодек ўзига тортади. Президентимиз ўзининг «Юксак маънавият – енгилмас куч» номли асарида ҳақиқат равишда таъкидлаганидек: «Табиийки, «оммавий маданият» дета

ниқоб остида ахлокий бузуклик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқагиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан боғлиқ орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни қўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни таъсирга солмай қўймайди».

Оммавий маданиятни ниқоб қилиб, бузуклик ва зўравонлик сингаринсон шахсини руҳан емирадиган ғояларни тарғиб этадиган асарларнинг ҳақиқий маданиятга ҳеч қандай алоқаси йўқ. Ушбу маданиятнинг асосида аввало тижорат, моддий манфаатдорлик борлигини замонавий фан ҳам эътироф этмоқда.

Шундай экан, оммавий маданиятга эмас, балки оммавий маданиятни ниқоб қилиб олган аксил маданиятга, унинг дидсизлигига ва ахлоқсизлигига, инсонни ҳақоратловчи, тубанлаштирувчи маҳсулотларга қарши курашиш давр талабидир.

Мустақил ривожланиш йўлини танлаб янги жамият қураётган ҳар бир миллат учун ахлоқ ва миллий маданиятни сақлаш ва янада ривожлантириш — энг долзарб ва устувор вазифадир. Глобаллашувнинг ёшлар тарбиясига ўтказаетган салбий таъсири информацион воситаларнинг юксак ривожланиши натижасида Интернет, уяли телефон, телекоммуникациялар ва турли ахборот нашрларининг кириб келиши, бу воситалар орқали тақлиф этилаётган «қадриятлар» қўп ҳолларда ёшларимизни ўзимизнинг миллий қадриятларимиздан узоқлаштириб қўймоқда, бошқача қилиб айтганда, ўзига хос «илдизи йўқ индивид»ларнинг шаклланишига олиб келмоқда. «Оммавий маданият»нинг турли хил кўринишлари ёшлар орасида тобора кенг тарқалиши булар асосан кийинишда, кизикишларда, бўш вақтни ўтказишда, дидларнинг саёзлашувида, миллий қадриятларга муносабатда намоён бўлмоқда. Булар эса беҳаёлик ва зўравонлик, миллий қадриятларга ва ижтимоий манфаатларга беписандлик билан муносабатда бўлиш каби иллатларни келтириб чиқармоқда.

Бугунги кунда ёшлар орасида тақлидчилик ҳолатларининг кучаяётгани ва янада авж олаётгани кузатилмоқда. Бунинг натижасида, хорижда кенг тарқалган ахлокий ва маънавий юриш-туриш андозалари кинофильмлар, мода ва турли хил рекламалар орқали ёшларимизнинг онгини маълум маънода заҳарлаётганини сезиш кийин эмас. Ёшлар ўртасида китоб ўқишдан кўра компьютер ўйин-

ларининг олдида вақтини ўтказиш, мазмунан саёз бўлган турли хил жанрдаги фильмларни томоша қилиш одат тусига кириб бормоқда.

Шу боисдан ҳам мамлакатимизда қабул қилинган катор мазҳабий-ҳуқуқий ҳужжатларда ёшларни маънавиятимиз, соғлом турмуш тарзимизга ёт гоёлар, айниқса, «оммавий маданият» таъсирини тушиб қолишдан асрашга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги ҳузуридаги Ахборот хавфсизлигини таъминлаш маркази томонидан ўзбек ва рус тилларида «Онлайн муҳитда ёшларни ҳимоя қилиш бўйича қўлланма» ишлаб чиқилди.

Мазкур қўлланма Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги, Халқ таълими вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2016 йил 7 апрелдаги қўшма қарори асосида тасдиқланди. Қўлланманинг тасдиқланиши, шунингдек, Республика Маънавият тарғибот маркази ва Республика «Камолот» ЕИХ Марказий кенгаши билан келишилди.

«Онлайн муҳитда ёшларни ҳимоя қилиш бўйича қўлланма» вояга етмаганлар ва уларнинг ота-оналарига мўлжалланган бўлиб, унда болаларни Интернет тармоғидаги хавф-хатарлардан асраш ва уларнинг ахборот хавфсизлиги меъёрларига риоя қилишлари бўйича тавсиялар мавжуд. Жумладан, қўлланмада вояга етмаганлар 3 тоифага (7 ёшдан 10 ёшгача, 10 ёшдан 13 ёшгача, 13 ёшдан 16 ёшгача) бўлинган ҳолда, уларга ва уларнинг ота-оналарига бир-биридан алоҳида тарзда таклифлар ва тавсиялар берилган.

Умуман олганда, глобаллашувнинг салбий оқибатларини, «оммавий маданият» ниқобидаги аксилмаданият ва турли ғаразли, ноҳолис ахборотлар хуружининг таъсирини мумкин қадар камайтириш учун аҳоли, айниқса, ёшларнинг сиёсий онгини, ҳуқуқий, ахлоқий, эстетик маданиятини юксалтириш талаб этилади. Навқирон авлодни миллий ва умумбашарий қадриятларга, маданият дурдоналарига болалиқдан бошлаб ҳурмат руҳида тарбиялаш, уларда «оммавий маданият»га ҳос айрим қўринишларга танқидий муносабатни, аксилмаданиятга, турли бузғунчи гоёлар ва ахборотларга нисбатан мафкуравий иммунитетни шакллантиришда алоҳида аҳамият касб этади.

3-ш ў ў б а.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ, ТЕРРОРИЗМ ВА АКИДАПАРАСТЛИК КАБИ ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ ОЛИБ БОРИШ, УЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МАСАЛАСИ.

БУГУНГИ ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА ОММАВИЙ МАДАНИЯТНИНГ ТУРЛИ ЗАРАРЛИ ГОЁЛАРИГА ҚАРШИ МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК ВА ПЕДАГОГИК ВАЗИФАЛАРИ

У. Қосимов,

Бухоро вилояти халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти педагогика, психология ва таълим менежменти кафедраси мудири, пс.ф.и.

Бугун биз ўз олдида эзгу ва улуг мақсадлар қўйиб, тинч-осойишта ҳаёт кечираётган, авваламбор, ўз куч ва имкониятларига таяниб, демократик давлат ва фуқаролик жамияти қуриш йўлида улкан натижаларни қўлга киритаётган жаннатмакон мамлакатда яшамоқдамиз.

Ҳозирги глобаллашув шароитида оммавий маданиятнинг ҳаётимизнинг ҳар бир жабҳасига кириб келиши боис, ёшлар онгига ёт гоёлар сингдирилишининг олдини олиш, бу ҳолатларга қарши самарали психологик муҳофаза механизмларини шакллантириб бориш педагогика ва психология фанининг долзарб вазифасига айланиб бормоқда.

Таълим-тарбия узлуксиз жараён бўлиб, инсон дунёга келишидан тортиб, то умрининг охиригача давом этиб боради. Бу жараён давомида атроф-муҳитдаги воқеа-ҳодисаларнинг шахсга салбий ёки ижобий таъсир этиши унинг инсоний фазилатлари қай даражада шаклланишини белгилайди. Бугунги глобаллашув шароитида, оммавий маданият кенг қулоч ёйган вазиятда таълим муассасалари олдида турган энг долзарб муаммолардан бири салбий таъсирларнинг олдини олишга қаратилиши лозимдир. Айтиш жоизки, ўқувчиларда мустаҳкам мафкуравий иммунитетни шакллантиришнинг самара-

ли психологик усулларини ишлаб чиқиш, уни ўз вақтида самарали қўллаб бориш орқали ўқувчиларнинг онгида гоявий бўшлиқ пайдо бўлиши олдини олиш мумкин. Ушбу жараёнда умумий ўрта таълим, ўрта махсус, касб-хунар таълим муассасаларида психологик хизматнинг родини кучайтириш уларнинг узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш талаб қилинади. Яъни, бу борада таълим муассасаларида психопрофилактик, психокоррекцион, психодиагностик психологик хизматларни ўз вақтида узлуксиз йўлга қўйиш орқали, уларнинг психологик ҳолатларини, қизиқишларини, характер хусусиятларини, мойилликларини, дунёқарашларини ўз вақтида аниқлаб бориш ва таҳлил қилиш орқали илмий, диний, ахлокий томондан асослаб, жамият тараққиётини белгиловчи бунёдкор гояга йўналтиришга эришмоғимиз зарур. Бу борада оила, маҳалла, таълим муассасалари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ташкилотлар, диний идоралар, радио, телевидение билан ҳамкорликда ўқувчи-ёшлар онгига ёт гоялар таъсирининг оқибатлари, унинг домига тушиб қолганларнинг аянчли ҳаётини акс эттирувчи кинофильмлар, видеороликлар, радиороликлар намоишлари, маънавий-маърифий тадбирлар, семинарлар, тренинглар ташкил қилиш орқали педагогик-психологик профилактик ишларни олиб бориш зарур. Президентимизнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида шундай дейилади: «Ҳар қандай касалликнинг олдини олиш учун аввало киши организмда унга қарши иммунитет ҳосил қилинади». Шунинг учун ўрта махсус таълим муассасаларида олиб борилаётган барча ижтимоий-гуманитар фанларни ўқитиш жараёнида диний экстремизм ва терроризм ҳамда оммавий маданиятнинг ўқувчи-ёшлар дунёқарашига салбий таъсирини олдини олишнинг педагогик шарт-шароитларини очиб бериш, жаҳон ва Шарқ педагогик тафаккурида соғлом авлод камолоти ҳақидаги гояларнинг шаклланиши, диний экстремизм ва терроризм салбий таъсирининг олдини олишнинг мафкуравий профилактикасини миллий гоя ва қадриятларимиз нуқтаи назаридан ёритиш, оммавий маданиятнинг салбий таъсирига қарши ўқувчи-ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш усулларини ишлаб чиқиш айрим ёшларнинг диний экстремизм ва терроризмнинг зарарли таъсирига тушиб қолиш сабабларини таҳлил этиш каби муҳим вазифаларни бажаришимиз лозим. Шундагина ўқувчи ёшларнинг тарбиясида ижобий ўзгаришлар бўлиб, уларнинг дунёқараши кенг ва маънавий юксак

бўлишига эришилади. Шуни таъкидлаш керакки, бунинг учун бир катор таълим муассасаларида илгор тажрибани ўрганиш, тажриба-синов ишларини ташкил этиш, уларнинг натижаларини ўрганиб, самарали усулларни жорий этиш яхши натижаларга олиб келади.

Юқоридагиларга асосланиб, қуйидаги педагогик ва психологик назифаларни амалга ошириш жоиздир:

1. Умумий ўрта таълим мактабларининг «Дунё динлари тарихи» фани ўқув модулига «Ёшларга диний экстремистик, ақидаларастлик ва миссионерлик оқимлари ва зарарли гояларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришнинг педагогик-психологик йўллари» мавзусини киритиш ва 2 соат ажратиш.

2. Умумий ўрта таълим мактаблари, лицей ва коллеж психолог-ларининг бу борадаги психопрофилактик, психокоррекцион ва пси-ходиагностик ва психологик маслаҳат ишларини кучайтириш.

3. Бу борада оила маҳалла, мактаб, лицей, коллеж, олий таъ-лим муассасалари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ташкилотлар, диний идоралар, радио, телевидение билан ҳамкорликда терроризмнинг мудҳиш оқибатлари, унинг домига тушиб қолганларнинг фожи-али ҳаёти, ҳар хил оқимлар, жумладан, динни ниқоб қилиб олиб, ўзининг ғаразли ниятларини амалга ошираётган «ваҳобийлар», «ҳизбут-таҳрир»чилар, «акромийлар», «нурчилар» каби ватанфу-рушларнинг асл мақсадларини акс эттирувчи кинофильмлар, видео-роликлар, радиороликлар намойишлари, маънавий-маърифий тад-бирлар, семинарлар, тренингларни узлуксиз ташкил қилиш.

4. Бу борада таълим муассасаларида, оммавий ахборот восита-ларида яхлит, илмий асосланган профилактика тизимини яратиш.

МАЪНАВИЙ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ – ЁШЛАР ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ ГАРОВИДИР

Б. Абдусамадов,

*Тошкент ирригация ва мелиорация
институтини 1-босқич талабаси*

Бугунги мураккаб глобаллашув даври маънавият соҳасида ву-жудга келаётган долзарб муаммолар, хусусан, дунёнинг айрим минтақаларида тобора кучайиб, илдиз отиб бораётган маънавий инқироз хавфи халқимиз маънавиятини асраш баробарида уни юк-салтириш, айниқса, ёш авлоднинг қалби ва онгини турли зарарли

гоя ва мафкуралар таъсиридан ҳимоя қилишни талаб қилмоқда. Албатга, бундай маънавий таҳдид ва мафкуравий хуружлар минглик ва диний томирларимизга болта уриши, улардан айниқса, фарзандларимиз кўпроқ азият чекиши мумкинлиги ёшларда мафкуравий иммунитет ва гоявий курашчанлик руҳини янада кучайтириш лозимлигини тақозо этмоқда. Ёш авлод ўртасида маънавий тарбиянинг долзарблиги хусусида фикр билдириб, Президент Ислам Каримов: «... маънавий тарбия масаласи ҳеч шубҳасиз, бекиёс аҳамият касб этади. Агар биз бу масалада ҳушёрлик ва сезгирликни имизни, қатъият ва масъулиятимизни йўқотсак, бу ўта муҳим ишни ўз ҳолига, ўзибўларчилиқка ташлаб қўядиган бўлсак, муқаддас қадриятларимизга йўғрилган ва улардан озиқланган маънавиятимиздан, тарихий хотирамиздан айрилиб, охир-оқибатда ўзимиз интилган умумбашарий тараққиёт йўлидан четга чиқиб қолишимиз мумкин», деб таъкидлайди.

Президентимизнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида ёшларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини оширишда маънавий тарбиянинг ўрни масаласига алоҳида тўхталиши, бу масаланинг бугунги кун учун ҳам ҳаёт-мамот даражасида ўта муҳимлигидан далолат беради. Маънавий олам, маънавий борлик жамият ва инсон ҳаётининг энг муҳим жиҳатларидан бири ҳисобланиб, у жамият тараққиётининг барча жабҳаларида содир бўлаётган жараёнлар билан узвий алоқадорликдадир. Жамият ҳаётининг ундан холи бўлган бирон-бир соҳаси йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас. Жамиятнинг маънавий ҳаёт қамрови ниҳоятда кенг, мазмунан чуқур, шаклан хилма-хилдир. Маънавий ҳаёт инсон ақл-идроки ва тафаккурининг барча маҳсулларини жамият томонидан тупланган маданий бойликларида ифодаланган ютуқларини, ижтимоий онг шаклларини, кишиларнинг гоялари, қарашлари, тасаввурлари, дунёқараши, одоб-ахлоқи, бутун маънавий оламни қамраб олади. Инсонлар томонидан узоқ тарихий тараққиёт жараёнида яратилган ва ривожлантирилган маънавий бойликлар, ижтимоий онгнинг илмий, бадий, ҳуқуқий, диний, ахлоқий, фалсафий ва бошқа шакллари, дунёқарашнинг бутун соҳасини ҳам, бадий асарлар, эстетик қарашларни ҳам жамият маънавий ҳаётига киритиш мумкин. Жамият маънавий ҳаёти бошқача айтганда, умуман маънавий ишлаб чиқаришни ўз ичига олади. Маънавий ишлаб чиқариш жараёнида инсон тафаккури ме-

валари — гоялар, карашлар, назариялар, таълимотлар, концепциялар, таълим-тарбия тизимлари, диний ва бадий образлар, ижтимоий меъёр ва қонун-қоидалар, ясоқ ва тузуқлар, панду насиҳатлар, йўл-йўриқлар, режалар, дастурлар яратилади. Маънавий ишлаб чиқариш маҳсуллари қўлёзмалар, китоблар, тошлардаги битиклар, ёзувлар, рисмлар, чизмалар сингари бошқа шаклларда ҳам намоён бўлади.

Маънавий тарбиянинг илдизлари асрлар қаърига бориб тақалади. Дунёдаги қадимий цивилизациялардан бири бизнинг минтақамизда, Турон заминда пайдо бўлган, десак, ҳеч муболага бўлмайди. Халқимиз маънавияти, маънавий ҳаёти шаклланиши ва ривожланиши тарихига назар солсак, унинг заминлари ниҳоятда мустаҳкам эканига ишонч ҳосил қиламиз.

«Ҳозирги Ўзбекистон деб аталувчи ҳудуд, яъни бизнинг Ватанамиз, — дейди Ислоҳ Каримов, — нафакат Шарқ, балки умумжаҳон цивилизациясидан бири бўлганини бутун жаҳон тан олмоқда. Бу қадимий ва табаррук тупроқдан буюк алломалар, фозилу фузалолар, олиму уламолар, сиёсатчилар, саркардалар етишиб чиққан. Диний ва дунёвий илмларнинг асослари мана шу заминда яратилган, сайкал топган. Эрамизгача ва ундан кейин қурилган мураккаб сув иншоотлари, шу кунгача кўрку файзини, маҳобатини йўқотмаган осори-атиқаларимиз қадим-қадимдан юртимизда деҳқончилик, ҳунармандчилик маданияти, меъморчилик ва шаҳарсозлик санъати юксак бўлганидан далолат беради. Бешафкат давр синовларидан омон қолган, энг қадимги тош-ёзувлар, битиклардан тортиб бугун кутубхоналаримиз жавонида сақланаётган 20 мингдан ортиқ қўлёзма, уларда мужассамлашган тарих, адабиёт, санъат, сиёсат, ахлоқ, фалсафа, тиббиёт, математика, физика, кимё, астрономия, меъморчилик, деҳқончиликка оид ўн минглаб асарлар бизнинг бекиёс маънавий бойлигимиз, ифтихоримиздир. Бунчалик катта меросга эга бўлган халқ дунёда кам топилади. Шунинг учун ҳам бу борада жаҳоннинг санокли мамлакатларигина биз билан беллаша олиши мумкин, деб дадил айта оламан».

Ўзбекистонда илм-фан, маданият ва маънавиятга, инсон ақл-заковатининг ноёб ва гузал бойликларига бундан бир неча асрлар илгари асос солинган. Мамлакатимиз фани, санъати, маданияти жуда қадим замонлардан юксала бошланганини, унинг илдизлари, заминлари чуқур, қудратли ва қадимийлигини яхши биламиз.

Маънавий бойликлар, илм-фан, ақл-заковат асрлар давомида ўзбек миллатига, бутун инсониятга табиат сир-асрорларини ўрганишда тиббиёт, фалсафа, ҳуқуқшунослик, илоҳиёт, адабиётшунослик ва хизмат қилиб келмоқда. Илмлар хазинасини очган буюк аждодларимизнинг номларини бутун дунё билади. Бу бизлар учун чексиз фахр-ифтихордир. «Токи бизнинг қонимизда, бизнинг суягимизда бизнинг наслимизда қандай улуг маданият бўлганини, биз нечоғли буюк маданият ворислари эканимизни дўстларимиз ҳам билишсин. Бу мақсадни амалга оширишни шахсан ўзим ҳам қарз, ҳам фарз деб ҳисоблайман», — деб бежиз таъкидламаган Президентимиз.

Ёшларга бўлган эътиборнинг кучайиб бориши, қолаверса, мамлакатимизнинг мустақиллик бошлаб берган ўзига хос ва ўзига мос тараққиёт йўлидан буюк келажак сари тезкорлик билан илгарилаб бориши учун халқ маданияти, маънавияти, маърифатини доимий равишда юксалтириб бормоқ, маънавий ривожланишга алоҳида эътибор бермоқ мақсадга мувофиқдир, чунки тараққиёт тақдирини маънавий жихатдан етук ёш авлод ҳал қилади.

Маънавият инсоннинг ҳаёт тажрибаси, меҳнати, билими, ахлоқ ва одоби, авлодлар ўғити асосида шаклланиб боради. Маънавият инсоннинг ҳаёти ҳамда фаолиятига мақсад ва йўналиш беради. Маънавият инсоннинг ўз халқи тарихини, унинг маданияти ва назифаларини чуқурроқ билиш ва тушуниб етишига ёрдамлашади. Инсон маънавиятсиз яшай олмайди. Маънавият алоҳида бир инсон учунгина эмас, жамики одамлар учун ҳам, халқ, элат ва миллат учун ҳам, жамият тараққиёти учун ҳам ўта зарур ва муҳимдир. Маънавиятсиз инсон бўлмаганидек, маънавий етук, ахлоқан пок ва мукамал инсонларсиз жамият ва миллат ҳам бўлмайди.

Тарих сабоқларидан шу нарсани аниқ ва равшанки, қайси бир давлат ёки жамият ўзининг моддий бойликларига ишониб, асосий эътиборни фақат уни кўпайтиришга қаратиб, халқнинг маданиятини инсоннинг маънавий эҳтиёжлари ривожланишини ўйламас экан, у албатта, инқирозга юз тутаяди. Ўзбекистон мустақил Республика деб эълон қилинган биринчи кунларданок инсоннинг одоб-ахлоқи, билими, дунёқараши, маънавияти ривожига катта аҳамият берилганлиги унинг келажаги буюк эканига яққол далилдир. Маънавий камолот, билим, одоб-ахлоқ, иймон-эътиқод, фалсафий дунёқараши инсон учун ҳам, жамият учун ҳам бебаҳо бойликдир.

Ўзбекистон мустақилликка эришган дастлабки кунларданок янги тарихий шароитда ўзгариб бораётган жамият учун муносиб бўлган, ҳар томонлама етук ва баркамол ёшларни тарбиялаш кун тартибидagi долзарб муаммолардан бири сифатида белгиланди. Бу муҳим вазифани амалга оширишда таълим-тарбия тизими зиммасига улкан масъулият юкланиб, бу борада ҳам муайян ишлар амалга оширилимоқда. Аммо шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ёшларни қомил инсон қилиб тарбиялаш машаққатли, аммо натижаси барчамизга ҳузур бахш этувчи заҳматли вазифадир. Зеро, Президентимиз айтиб ўтганидек: «Бугун олдимизга турган ўта муҳим, улкан вазифалардан яна бири — бизнинг ўрнимизга келаётган, ўз фикри, ўз дунёқараши, замонавий билим ва тафаккурга эга бўлган янги авлод тарбиясидир».

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ, ТЕРРОРИЗМ ВА АҚИДАПАРАСТЛИКНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШГА ҚАРАТИЛГАН ИШЛАРНИ ТИЗИМЛИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Р. Боймирзаяева, М. Тўхтасинов,

*Наманган вилоят халқ таълими ходимларини қайта
тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти
ижтимоий-иқтисодий фанлар кафедраси ўқитувчилари*

Таҳдид ҳақида гапирар эканмиз, энг аввало, диққат ва эътиборимизни XX аср охирига келиб кучайган умумсайёравий муаммоларга қаратмоғимиз лозим. Ҳозирги кунда ана шундай муаммолар қаторида террорчилик, гиёҳвандлик, диний экстремизм ва ақидапарастлик каби иллатларни алоҳида таъкидлаш мумкин.

Расмий маълумотларга кўра, бугун дунёда 500 дан ортиқ террорчилик ташкилотлари мавжуд. Улар 60 та давлат ҳудудида ўз термoқларини ёйишга муваффақ бўлдилар. Айни даврда 84 та давлат фуқароларига қарши террорчилик ҳаракатларини амалга оширмоқдалар¹.

Мутахассислар фикрича, жаҳоннинг турли мамлакатларида содир этилган қупорувчилик ҳаракатларининг 47 фоизи — портлаш

¹ Р. Жумаев. Давлат ва жамият: демократлаштириш йулида. —Т.: «Шарк», 1998.

(улардан 13,7 фоизи бомбалар ёрдамида), 7,4 фоизи – котиллик, 7,5 фоизи – фукароларни ўғирлаш, 5,5 фоизи – қуроли тажовузлар орқали амалга оширилган экан¹.

Дарҳақиқат, терроризм кўпгина давлатларда жиддий хавфга айланиб, халқаро миқёсдаги муаммо бўлиб бормоқда. Бу ёвузликка қарши самарали кураш олиб бориш учун янги, ноанъанавий шакл ва усулларни ишлаб чиқиш зарур. Хусусан, Президент Ислам Каримов ушбу жиддий хавфга етарлича баҳо берилмаётганини, унга юзаки ёндашиш жиддий сиёсий хато эканини қайд этган ҳолда «...ҳар қандай тажовуз ва террорчилик хуружларининг олдини олиш, уларнинг мафкуравий заминини йўқотиш аввало, ёшларимизнинг қалби ва онги, соғлом тафаккури учун курашни тақозо этмоқда...»², – деб ҳақли таъкидлаган эди.

Терроризм – сиёсий, диний, мафкуравий ва бошқа мақсадларга эришиш учун шахснинг ҳаёти, соғлиғига хавф тугдирувчи, мол-мулк ва бошқа моддий объектларнинг йўқ қилиниши (шикастлантирилиши) хавфини келтириб чиқарувчи ҳамда давлатни, халқаро ташкилотни, жисмоний ёки юридик шахсни бирон-бир ҳаракатлар содир этишга ёки содир этишдан тийилишга мажбур қилишга, халқаро муносабатларни мураккаблаштиришга, давлатнинг суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини бузишга, хавфсизлигига путур етказишга, қуроли можаролар чиқаришни кўзлаб игвогарликлар қилишга, аҳолини кўрkitишга, ижтимоий-сиёсий вазиятни бекарорлаштиришга қаратилган. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси (155-модда)да жавобгарлик назарда тутилган зўрлик, зўрлик ишлатиш билан кўрkitиш ёки бошқа жиноий қилмишлардир.

Диннинг сиёсийлашуви инсоният ҳаёти учун ҳар доим хавф солиб келган ва яқин келажакда ҳам шундай бўлиб қолиши мумкин. Замонавий муаммо ва ечимини кутаётган масалалар нуктаи назаридан келиб чиқадиган бўлсак, ҳозирги пайтда бу ҳаракатлар

¹ Стабильность в Центральной Азии в постконфликтный период. –Т.:Редакционно-издательский комплекс ИСМИ при Президенте РУз., 2002: Предупреждение терроризма//Общественные науки и современность. –М.: «Наука». 2004,1-сон, 89–95-бетлар.

² Ислам Каримов. Витанимиз тинчлиги ва хавфсизлиги ўз куч-қудратимиз, халқимизнинг ҳамжихатлиги ва буюкмас иродасига боғлиқ // Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжихатлигимиз ва катъий иродамизга боғлиқ. 12-жид. –Т.:«Ўзбекистон», 2004. 266–267-бетлар.

бутун инсониятнинг фаровон ҳаёти учун ҳеч қачон бугунгидек сезиларли даражада хавф туғдирмаган. Бу оқим ва ҳаракатларнинг асосий моҳияти ҳамда мазмуни тарафдорларининг мутаносиблигида, гайрининсоний ғояларни қўллаб-қувватлашида, бошқа диний эътиқодларга мурасасиз муносабатда бўлишида ифодаланади. Ўз ҳақлигини исботлаш йўлида бундай кимсалар зўравонликка, қотилликка мурожаат қилишади, яъни мақсадларини амалга ошириш йўлида ҳеч нарсадан воз кечмайдилар. Террорчилик, экстремизм, ақидапарастлик бугунги кунда умумжаҳон муаммо даражасига кўтарилган¹.

Диний ақидапарастлик терроризм билан қўшила бориб, натижада ўзини ва юзлаб бегуноҳ одамларни ўлдириш ҳодисалари содир бўла бошлади.

Ақидапарастларнинг ёшларни ўз ғоялари руҳида тарбиялашда ишлатаётган — «дини ислом йўлида ота-онадан ҳам воз кечиб юбориш мумкин», деган ғояси Пайғамбаримиз томонидан айтилган «Ота-оналарининг ҳар иккисини ёки бири бўлмаганда бошқасини рози қилиб жаннати бўлиб олмаган фарзанд хор бўлсин, хор бўлсин ва яна хор бўлсин», деган ҳадисга мутлақо зиддир.

Диний экстремист ва террористларнинг гумашталари Оллоҳнинг эътиқодларига қарши ишларни қиладилар. Далилимизни бобокалонимиз Имом Бухорийнинг 600 минг ҳадисдан саралаб олган саҳиҳ, яъни фақат тўғри, ишонарли ҳадисларнинг биридан олампаси: «Бир киши ўзини ўзи жароҳатлаб ўлдирди. Шунда Оллоҳ таоло: «Бандам ўзини ўзи ўлдириб шошди, энди мен унга жаннатимни абадий ҳаром қилдим!» деди. Яна: «Кимки ўзини темир билан ўлдиргайдир, ўшал темир бирлан унга жаҳаннамда азоб берилгайдир»².

Бу ўринда гап оилада болаларни ёт ғоялардан ҳимоя қилиш учун яратилган шароит, уларни маънавий-ахлоқий жиҳатдан соғлом этиб тарбиялаш ҳақида бормоқда.

¹ Ш. Пахрулдинов, «Таҳдид» тушунчаси: назария ва амалиёт. —Т.: Абу Али ибн Сино, 1998; А. Сильнов, В. Луинов, В. Петришев, Концептуальные основы обеспечения террористической защиты объектов науки и промышленности и современные формы участия государства в соответствующей деятельности // Социальные и психологические проблемы борьбы с международным терроризмом. —М.: «Наука», 2002.

² Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий, Ҳадис I. (Ишонарли тўплам). —Т.: Қомуслар бош таҳририяти, 1991, 371–372-бетлар.

Оилада соғлом маънавий-ахлоқий муҳит барпо этишда маҳалла ва хотин-қизлар ташкилотларининг ролини ошириш даркор.

Ушбу йўналишнинг ҳал қилувчи вазифаларидан бири — бу хотин-қизларнинг мафкуравий таълим ва малака даражасини оширишдир. Маҳалла маслаҳатчиларидан диний экстремизм ва ақидапарастликнинг олдини олиш учун ўз маҳаллаларида аҳоли, айниқса, хотин-қизлар ва уюшмаган ёшларнинг манфаат ҳамда эҳтиёжларини, нимага қизиқишлари ва қандай фаолият билан машғулликларини чуқур ўрганиш талаб этилади. Хусусан, қуйидагиларни амалга ошириш тавсия этилади:

- маҳаллалардаги ички имкониятлардан келиб чиқиб, хотин-қизларни, айниқса, уюшмаган ёшларни турли тўғаракларга, спорт мусобақаларига жалб этиш;

- соғлом турмуш тарзини шакллантириш мақсадида танлов ва мусобақалар ўтказиб бориш;

- маданий-маърифий тадбирлар давомида уларни Ўзбекистонда кечаётган демократик жараёнлар билан таништириб бориш;

- маҳаллаларда (туман/шаҳар, вилоят, республикада) истиқомат қилаётган энг ибратли, обрў-эътиборли кишилар — олимлар, ёзувчи ва шоирлар билан ёшларнинг учрашувларини, давра суҳбатлари, мулоқотларини ташкил этиш;

- маҳалла фуқароларининг, айниқса, ёшлар ва хотин-қизларнинг муаммоларини чуқур ўрганиш ва аниқланган муаммоларни тегишли мутасадди ташкилотлар билан ҳамкорликда бартараф этиш борасида жонбозлик кўрсатиш;

- маҳаллаларда ўтказиладиган маданий-маърифий тадбирларда, тўй-маросимларда, умуман маҳалла ҳаётида диний ва дунёвий қарашлар қарама-қаршилиги юзага келишига мутлақо йўл қўймаслик имкониятларини излаш;

- фермерлик, хусусий тадбиркорлик, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантиришда хотин-қизларнинг фаол иштирокини таъминлашга ҳисса қўшиш;

- ёшларимизнинг маданий-тарихий анъаналарга ҳурмат, Ва-танга муҳаббат, мустақиллик ғояларига садоқат руҳида тарбиялаш мақсадида ота-оналар ва ёшлар билан алоҳида-алоҳида учрашув ва суҳбатлар ўтказиб бориш;

- қизларимизни оилавий турмушга тайёрлаш ишлари билан шуғулланиш;

- «Оила — маҳалла — таълим муассасаси» ҳамкорлиги концепциясидаги барча талаб ва тадбирларни ўз вақтида бажарилишини таъминлаш;

- маҳалла ёки туман имом-хатиби ва тумандаги отинлар билан учрашув ҳамда давра суҳбатлари, очик мулоқотлар ўтказиб бориш.

Мухтасар қилиб айтганда, маҳалладаги хотин-қизлар, айниқса, уюшмаган ва ишсиз ёшларнинг бўш вақтларини самарали ўтказиш-ларига кўмаклашиш зарур.

ОГОҲЛИК ВА ҲУШЁРЛИК — ХАВФСИЗЛИГИМИЗ ГАРОВИ

Т. Тоғайқулов,

Тошкент вилоят ХТХҚТМОИ

ижтимоий-иқтисодий фанлар

кафедраси катта ўқитувчиси

Бугунги кунда огоҳлик давр талабига айланмоқда. Чунки ён-атрофимизда ва биздан анча олис мамлакатларда содир бўлаётган дин ниқоби остидаги хунрезликлар бизни янада ҳушёрроқ бўлишга, тинчлик ва барқарорликни кўз қорачигидек асрашга ундамоқда. Зеро, огоҳлик ва ҳушёрлик бор жойдангина турли бало-офатлар чекинади. Огоҳлик йўқолган жойда эса барча пушаймон ва кулфатларнинг сабабчиси бўлган лоқайдлик ҳукм суради. Лоқайдликка берилган миллат ва жамият ўзининг ҳимоя қобилиятини йўқотади. Президентимиз Ислам Каримов таъкидлаганидек: «Ҳимоя дегани нима? Ҳимоя дегани — аввало, огоҳ бўлиш дегани. Бемаъни ишларни, кабиҳ ниятларни сездингми, ёвуз кучларнинг хатти-ҳаракатини, башарасини кўрдингми, бепарво бўлма! Нимага деганда, эртага шулар туфайли сенинг бошингга кулфат тушиши мумкин»¹.

Ҳақиқатан ҳам, огоҳлик — хавфсизликнинг энг муҳим шarti бўлиб, огоҳликсиз хавфсизлик бўлмайди. Бугунги глобллашув жараёнлари кучайган, мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кўпроқ кучга эга бўлиб бораётган, диний экстремизм,

¹ Ислам Каримов. Танланган асарлар. 8-жилд. 7-бет.

терроризм, ақидапарастлик, «оммавий маданият» каби бузгунчи тахдидлар бутун инсониятга хавф солаётган ахборот-коммуникация технологиялари асрида Ватан факат қурол билан эмас, балки ҳар бир одамнинг ўз атрофидаги воқеа-ҳодисаларга ўта ҳушёр синчков муносабати ҳамда ёш авлод қалбига миллий ва умуминсоний қадриятларни ҳаётий ўғитлар орқали чуқур сингдириши билан ҳам ҳимоя қилинади. Чунки бутун дунёга кенг тарқалиб бораётган масофа, чегара билмайдиган мафкуравий урушнинг энг хавфли томони шундаки, «...бунда нишонга олинган мамлакатнинг ёшлари босиб келяётган ёвнинг аскарларига айлантирилади»¹.

Бугунги кунда ўзга мамлакатларни забт этиш учун қуролли ҳужум қилиб, уларнинг аҳолисини жисмонан йўқ қилиш шарт эмас. Забт этиш мўлжалланган ҳудуд аҳолисининг қалби ва онги душманга фойда келтирадиган йўналишга ўзгартирилса бўлди, кейин ҳам аҳоли кўмагида ҳар қандай табиий бойликларга эгалик қилиш мумкин. Шу сабабли ҳам бугунги кунда бузгунчи кучлар ўзларининг гаразли мафкураларини замонавий ахборот-коммуникация технологиялари орқали бутун ер юзига тарқатмоқда. Улар турли тухмат ва бўҳтонлар воситасида инсонларнинг, айниқса, тажрибасиз ёшларнинг онгини захарлаб, ўзларига қарам қилишга уринмоқда. Аниқ шундай вайронкор мафкуралардан бўлган халқаро терроризм ва диний экстремизмнинг кундан-кунга кучайиб бораётган хуружлари натижасида дунёда минглаб бегуноҳ инсонлар, жумладан, аёллар ва қариялар, энг даҳшатлиси ёш болалар қурбон бўлмоқда. Буни диний ниқоб қилиб олган террорчиларнинг Ироқ ва Сурияда амалга оширган ваҳшийликларидан ҳам билса бўлади. Илгари инсоният цивилизациясининг бешикларидан бўлган Ироқ ва Сурия бугун вайронга айланиб, у ерларда яшовчи миллионлаб тинч аҳоли жон саклаш мақсадида ўз уй-жойларини ташлаб кетишга мажбур бўлган.

Ҳўш, бир пайтлар миллионлаб сайёҳларни ўзига тортган Бағдод ва Дамашқ каби қадимий шаҳарларга бугун нима учун туристлар қадам босмайди? Нима учун диний экстремист ва террористлар Ироқ ва Сурияда ўзларига ин қуриб олди? Бунинг энг асосий сабаби араб халқларининг лоқайдлик ва бепарволикка берилиб, хавф-хатарнинг

¹ Муҳаммад Қуронов. Огоҳлик: тарих ва замон сабоқлари. –Т.: «Мяъна» 2015, 40-бет.

ўз вақтида олдини олмаганликлари бўлди. Агар улар лоқайд бўлмаганларида, гафлатда колмасдан ҳушёр ва огоҳ бўлиб, хавф-хатарни бартараф этиш учун биргаликда курашганларида минглаб оилалар уруш азобларини тортмаган ва бегуноҳ инсонларнинг қони тукилмаган бўларди.

Шу нуқтаи назардан қараганда, инсон қалби ва онгини эгаллаш учун маънавий тахдидлар кучайган, ақидапарастлик, диний экстремизм ва халқаро терроризмнинг хуружлари авж олган бугунги таҳликали замонда юртимиздаги тинчлик ва барқарорликни асраб-авайлаш, ёшларимизни турли бузгунчи мафкуравий хуружлар таъсиридан ҳимоя қилиш энг долзарб масалага айланган. Шу сабабли ҳам ўзини шу Ваган фарзанди деб ҳисоблайдиган ҳар бир инсон мажбур хавфларнинг моҳиятини чуқур англаб, улардан огоҳ бўлиб, ўзида мафкуравий иммунитетни, «Фикрга қарши – фикр, ғояга қарши – ғоя, жаҳолатга қарши – маърифат» билан курашишни тарбиялаб бориши шарт. Чунки бузгунчи кучлар инсонларнинг диний ҳис-туйғуларидан ўз гаразли мақсадлари йўлида усталик билан фойда-данишга ҳаракат қиладилар. Бунга тарихдан кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Президентимиз Ислом Каримов Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатаси ва Сенати қўшма мажлисидаги маърузасида: «Ақидапарастлик қандай қиёфада бўлишидан қатъи назар – бу диний ақидапарастлик бўладими ёки коммунистик ақидапарастлик бўладими – ўз мафкурасига, ҳаёт қарашларига мос келмайдиган ҳамма нарсани инкор этади ва «кимки биз билан эмас экан, демак, у бизга қарши» деган тамойил асосида иш кўради», деб таъкидлаган эди. Ҳақиқатан ҳам ақидапарастлар ўзлари ишонган коинда ва тартибларни кўр-кўрона қўллашга уриниб, бошқаларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўладилар. Фақат ўзини ҳақ деб билиш, ўз ақидасидан бошқа ҳақиқатни тан олмасликка асосланган манманлик эса диний экстремизмни келтириб чиқаради.

Диний экстремизм – экстремизмнинг дин ниқоби остида намоён бўлиш шакли бўлиб, у ўта хавфли чора-тадбирларни, фикр-қарашларни ёқловчи вайронкор ғояни англатади. Диний экстремистлар қаерда фаолият кўрсатмасин, асосий мақсади ҳокимиятни қўлга олиш бўлиб, бунга ўзаро низолар, қон тукиш ва зўрлик билан эришишни кўзлайди. Бу йўлда улар энг жирканч усулларни, жумладан террорни қўллашдан ҳам тап тортмайди. Одамларни гаровга

олиш, ўлдириш, портлатиш, кўрқитиш ва даҳшатга солиш орқали ўз ҳукмини ўтказишга уриниш террорчиликка хос бўлиб, мамлакат тинчлиги ва тараққиётига катта хавф солади.

Бугунги кунда диний экстремистлар ва террорчилар Интернетдаги ўзларига тегишли сайтларида одамларни алдаб ўз томонида оғдириб олиш ва кенг аҳоли катлами томонидан қўллаб-қувватланишга эришиш мақсадида қуйидаги тарғибот усуллари билан бор кучи билан фойдаланмоқда:

- улар ўзларини ягона тўғри йўлда юрувчилар деб ҳисоблаб, ўзларига эргашмаганларни кофир санашади;

- имон келтирмаган ёки бошқа динга эътиқод қиладиган ҳар қандай кишини душман деб айтишади;

- Ер юзиде адолат ўрнатишнинг ягона йўли – исломий давлат қуриш ва шу мақсадда «ҳижрат» ва «жиход» қилиш ғояларини илгари суришади;

- ўзларининг жиноятчи тўдабошилари билан бошқа олимларни қоралаб, уларни ҳақоратлашади ва ёмонотлик қилишади;

- давлат ҳокимиятига нисбатан норозилик кайфиятини уйғотиш ва мавжуд камчиликларни бўрттириб кўрсатиш орқали одамларни ваҳимага солишади;

- халқ билан гўёки яқинлигини билдириш мақсадида уларнинг қийинчилиги ва ташвишига ўзларини «шерик» қилиб кўрсатишади. Аслида эса уларнинг диний туйғуларидан усталик билан фойдаланишади;

- ихтилоф чиқарадиган масалаларни ўз саҳифалари орқали ериштириб, одамларда ўз қарашлари тўғрилигига ишонч ҳосил қилишни уринишади.

Ҳозирда баъзи одамлар маълумотларни сараламасдан, дуч келган ахборотни тўғри, деб қабул қилишмоқда. Натижада, ўзлари атрофдагиларнинг онгини захарлашмоқда. Аслида эса, ҳар қандай хабар ҳам тўғри ва ҳолис бўлавермайди. Шунинг учун инсон ўзини зарарсиз ахборотларни қабул қилиш, зарарли ва хавфли маълумотларни эса қабул қилмаслик кўникмаларини шакллантириши лозим. Шу мақсадда қуйидаги тавсияларни келтириб ўтамиз:

- ёшларда Интернетдаги хабар ва маълумотларни таҳлил қилиш олиш малакасини ҳосил қилиш зарур;

– Ёшларга Интернетдаги қандай маълумотни олиш керагу, кайсыларини қабул қилмаслик лозимлигини тушунтириш;

– Ёшларнинг Интернет тармоғига қизиқишларини мунтазам ўрганиш ва бу борада керакли маслаҳатлар бериб бориш;

– келажак авлодни миллий маънавиятга, одоб-ахлоққа салбий таъсир этувчи маълумотлардан ҳимоя қилиш;

– Интернет хуружларига қарши мунтазам тарғибот ишларини олиб бориш;

– диний экстремистик сайтларга кирмаслик. (Бундай сайтларнинг аломатлари: «ҳижрат» ва «жиҳод»га даъват қилиш, дунёвий давлат ва тузумларни кофирликда айблаш, Давлат мустақиллиги, Янги йил, Навруз, 8 март каби байрамларни, тугилган кунни нишонлашни ҳаром деб эълон қилиш, Афғонистон, Ироқ ва Сурия каби мамлакатлардаги жангариларни мақташ);

– Интернет сайтларида диний мавзуда илмоқли, нозик саволлар бериб, суҳбатга чорлаётган шахслар билан мулоқотдан тийилиш, дунёвий жамиятни танқид қилиб, диний турмуш тарзини даъват қилаётган шахслар билан умуман алоқа қилмаслик;

– электрон почта орқали номаълум шахслардан келган диний мазмундаги даъват ва танишув ҳақидаги таклифларга жавоб бериб, юборилган электрон материалларни юклаб олмаслик;

– мобиль телефонларига мутаассиблик руҳидаги кўшиқлар, маърузалар, суратлар, видеороликлар юклаб олмаслик ва тарқатмаслик;

– ноқонуний тарзда чоп этилган ёки тайёрланган диний мазмундаги адабиёт, диск ва мобил телефонлардаги материаллардан фойдаланмаслик ва олиб юрмаслик;

– диний мавзуда қизиқтираётган маълумотларни фақат «uz» доменида расмий фаолият олиб бораётган давлат ва диний ташкилотлар сайтларидан олиш;

– ёшлар қалби ва онгида соғлом турмуш тарзи, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат туйғусини шакллантириш;

– мафқуравий таҳдидларга қарши доимо сергак, огоҳ ва ҳушёр бўлиб яшаиш;

– ёшлар онгида ваганпарварлик, инсонпарварлик, меҳр-оқибат, адолат, шаънини ардоқлаш каби улуғвор фазилатларни камол топиш;

тиришда «Оила — маҳалла — таълим муассасаси» ҳамкорлигини мустаҳкамлаш;

— ёшларда диний бағрикенглик, бошқа дин вакиллариغا ҳурмат, ўзаро биродарлик, миллатлараро ҳамжиҳатлик, дўстлик туйғуларини шакллантириш;

— ёшларни старли даражада ахборот билан таъминлаш.

Хуллас, диний экстремизм ва терроризм билан курашда, асосан ҳуқуқ-тартибот органларига суяниш, фақат жазо чораларини қўллаш орқали унга барҳам беришга интилиш мазкур салбий ҳодисанинг оқибати билангина курашиш деганидир. Бундай йўлдан борилса, диний экстремизм ва терроризмни озиклантириб турган «илдиз»лар зарарланмай қолаверади. Шунинг учун бундай манфур кучларнинг кирдикорларини фош этишга ҳар бир киши ўз ҳиссасини қўшиши лозим. Бугунги мураккаб ва таҳликали замон барчамиздан лоқайдлик ва бепарволик кайфиятларидан бутунлай халос бўлишни, доимо огоҳ ва ҳушёр бўлиб яшашимизни, бетакрор Ватанимиздаги тинчлик ва барқарорликни кўз қорачигидай асрашни кун тартибидидаги энг долзарб масала сифатида олдимизга қўймоқда.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ ВА ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШДА МАЪНАВИЙ ВА МАФКУРАВИЙ ТАРБИЯ УСУЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШДАГИ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАР

Х. Эгамберганова,

*Урганч шаҳар 1-сон умумий ўрта таълим
мактабининг маънавий-маърифий
ишлар бўйича директор ўринбосари*

Маълумки, давлатимиз ўзи танлаган одилона сиёсат ҳамда ривожланишнинг «ўзбек модели»га асосан обод ва фаровон турмуш қуриш, ёшларимиз учун буюк келажак яратиш йўлида илдам қадамлар билан тараққий қилмоқда. Шу йўлда белгиланган муҳим вазифаларни амалга ошириш мақсадида бугунги кунда олиб бораётган маънавий-маърифий фаолиятимизнинг асосий маъно-мазмунини, аввало, биз танлаган тараққиёт йўлининг ҳар томонлама тўғри ва ҳаётий йўл эканини, янги демократик давлат ва фуқаролик жамия-

ти қуриш борасида эришаётган ютуқ ва марраларнинг моҳияти ва аҳамиятини жаҳон жамоатчилигига, юртимиз аҳолисига, жумладан, ота-оналар ва ўқувчиларимизга етказиш, уларнинг кадр-қимматини чуқур англашга даъват этишимиз зарур.

Бугунги глобаллашув жараёнида юртимиздаги тинчлик ва осойишталикка раҳна солаётган кўплаб омиллар: гиёҳвандлик, одам савдоси, диний экстремизм, терроризм, инфорацион хуружлар, «оммавий маданият» каби салбий иллатлардан ёшларимизни асраш баробарида улар тафаккурида халқлараро бирдамлик, миллатлараро тотувликни мустаҳкамлаш, мамлакатимизда ҳукм сураётган тинчлик ва осойишталикнинг мазмун-моҳиятини тушунтириш, миллий ғоянинг ёшлар онгида ёт ғояларга қарши иммунитет вазифасини бажаришдаги аҳамиятини англашти ҳам муҳим вазифалардан биридир. Юқорида қайд қилинган салбий иллатлардан бири — диний экстремизм ва терроризм хавфи, унинг дунё ҳамжамиятига таҳдиди барчамизни огоҳликка, ҳушёрликка ундайдиган жиҳатлардандир.

XXI аср бошида дунё бўйича глобаллашув жараёни содир бўлаётган ҳозирги шароитда, бир томондан, инсониятнинг муштарак бўлган кўпчилик манфаатларини кўзлаб, янгича ижтимоий — иқтисодий ва сиёсий муносабатлар қарор топаётган бўлса, иккинчи томондан, эса инсоният тор доирадаги манфаатлар бўлган диний ва миллий руҳдаги экстремизм, нарқобизнес ва халқаро терроризм тушунчалари ва уларнинг мудҳиш ҳодисаларига дуч келмоқда. Шу нуқтан назардан экстремизмнинг мазмун ва моҳияти тўғрисида фикр юритилса, айтиш мумкинки, жамиятда қабул қилинган ва фаолият кўрсатаётган қонун-қоидаларга мос келмайдиган ва уларга зид бўлган ғоялар «экстремистик» ҳисобланади.

Диннинг қандайдир бир йўналишини бузган ҳолда талқин этиб, сиёсий мақсадни кўзловчи ҳаракат диний экстремизмга олиб келади. Диний экстремизм қандай номланмасин ёки қандай кўринишга эга бўлмасин, унинг асосий мақсади жангари гуруҳларни шакллантириш орқали ҳокимиятни қўлга олишдан иборатдир. Бундай хавфли иллатдан Ўзбекистон мамлакати ҳам тўлалигича холи бўлмаганини мухтарам Юртбошимиз Ислон Каримов таъкидлаганидек: «Яна бизга шуниси ҳам яхши маълумки, қўлга киритаётган ютуқларимиз ганимларга, бизга ўзини хайрихоҳ кўрсатувчи аслида эса эришган ютуқларимиздан гаши келаётган баъзи «дўст»ларимизга ёкмайди.

Ҳаётимиздаги янгиланишлар уларнинг асабларини бузади, ҳаловатини ўғирлайди. Айримлар бу ҳолатни мевади дарахтга тош отилади, деган нақл билан изоҳлашар, лекин мамлакатимиз томон «отилаётган» гоҳ мафкуравий, гоҳ ахборот хуружи тарзидаги бу тошлар, афсуски оддий эмас. Бу «тош» гараз, ҳасад, адоват, хусумат, ёвузлик, худбинлик сингари иркий иллатлардан ташкил топгандир. Шунинг учун ҳам у хавфлидир, зулматга элтувчидир».

Диний экстремизм ислом оламида ҳам кенг тарқалган бўлиб, улар каерда фаолият кўрсатмасин, асосий мақсади «халифалик» давлатини барпо қилишдир. Бу мақсадга ўзаро низолар, ихтилофлар келтириб чиқариб қуролли тўқнашувлар орқали, яъни қон тўкиш, зўрлик билан эришишни кўзлайдилар. Бу эса ҳар бир миллатнинг мустақиллигига, жамият тараққиётига катта ҳов ҳисобланади.

Экстремизм турли кўринишларда бўлиши мумкин. Масалан, у — большевизм, фашизм, диний экстремизм каби турларга бўлинади. Улар ўз гоялари, ҳаракатлари, ташкилотлари, моддий таъминлаши ва ташкилий тузилмалари фаолиятлари йиғиндисидан иборат бўлади. Экстремистик тузилмалар қандай кўринишда бўлишидан қатъи назар, унинг асосий мақсади жангарилик йўли билан ҳокимиятни қўлга олишдир. Ёки сиёсий ҳокимиятга эришиш орқали жамиятнинг тўла ислом шариати қонун-қоидалари асосида қайта ташкил қилиш ва бошқариш лозим деб ҳисоблайдилар.

Ислом диний экстремизми ўзининг икки хусусияти билан бошқа экстремистик гуруҳлардан ажралиб туради. Биринчиси, уларнинг ақидаларига кўра, гўё барча ҳозирги замон исломга эътиқод қиладиган давлатлардаги мусулмонлар жамоалари исломий тусларини йўқотган бўлиб, ислом келиб чиқишидан аввалги араблардаги маънавий бузилиш давридагидек жамиятларга айланиб қолган, деб ҳисоблайди. Бундай ёндашув фаолиятдаги ҳукумат ва унинг олиб бораётган сиёсатини танқид қилишга асос қилиб олинади. Иккинчидан, улар гўё, «ҳақиқий» мусулмонлар бўлиб, ўзларини ҳокимиятга келишлари учун барпо қиладиган «исломий тартибни» қарор топтиришнинг ягона йўли кескин ва жангарилик йўли билан агрессив ҳаракат қилиш лозим, деб ҳисоблайди.

Аслида эса ислом экстремизми гояларининг Марказий Осиёга кириб келишидан кўзланган асосий мақсад — диний қадриятларни қайтадан тиклаш эмас, балки ана шу гоялардан фақат восита ва

никоб сифатида фойдаланиш орқали минтақада беқарорликни, диний ва миллатлараро низоларни вужудга келтириш, иқтисодиётни турли йўллар билан издан чиқариш, иқтисодий инқирозни келтириб чиқариш орқали ҳукуматни кучсизлантириб обрўини туширишдир.

Уларнинг асосий мақсадларидан яна бири, турли оммавий ахборот воситалари ёрдамида гўё «мамлакатда фуқароларнинг виждон эркинлиги борасидаги ҳуқуқлари бузилмоқда ва диний эътиқод поймол этилмоқда», каби даъволар билан ҳам конституцион ҳукуматга ишончсизликни келтириб чиқаришдир. Шунингдек, мамлакатимиздаги кам сонли диний ташкилотларга ҳужум уюштириб, диний адоватни кучайтириш, миллатлараро адоватни келтириб чиқариб беқарор вазиятни вужудга келтиришдир.

Ислом экстремизми ўзининг шундай гаразли ҳаракатларида муқаддас Қуръони карим оятларидан фойдаланиб, исломнинг соф гояларини жамиятга татбиқ этиш эмас, балки юрдошларимизнинг эътиборларини чалғитиб ислом омили орқали ҳокимиятга интилишдан бошқа нарсани кўзламайди. Шу ўринда Президентимиз Ислом Каримов: «Оқ-қорани, дўст-душманни танийдиган халқимиз дин нима-ю, сохта ақидалар нималигини, ким пок ниятли ҳудожўй инсон, ким мунофиқ, риёкор эканини яхши билади. Таассуфки, баъзан ислом дини ва ислом фундаментализми ҳақида гапирганда бу икки тушунчани бир-бирига аралаштириб юбориш ҳоллари учрамоқда. Муқаддас ислом динини никоб қилиб, манфур ишларни амалга ошираётган аллақандай мутаассиб кучлар, табииyki, Ер юзидаги барча мусулмонларнинг руҳий олами ва дунёқарашини белгилай олмайди», — деб қайд этади. Дарҳақиқат, ислом динининг маърифий-маънавий моҳияти ва мазмунини халқимиз яхши билади. Шу муҳим жиҳатга катта аҳамият қаратган ҳолда эртанги кун ворислари бўлган ёш авлод тарбиясига алоҳида масъулият билан қараш, уларни қарарли иллатлардан ҳимоя қилиш, манфур ният йўлидаги ёт қараш ва гояларга қарши маърифат билан қуроллантиришга эришмоғимиз зарур.

Ўзбекистон йигирма беш йиллик мустақил тараққиёт даврида оқил ва обод Ватан, фаровон турмуш қуриш гояси барча давлат органлари, шу жумладан, таълим муассасалари фаолиятининг мазмун-моҳиятида намоён бўлмоқда. Эътиборлиси яна шундаки, юртимиз

келажаги бўлган ёшлар тарбияси энг муҳим ва устувор масала экани белгилаб қўйилди.

Мазкур вазифаларни амалга ошириш баробарида ўтказилаётган маънавий-маърифий, ҳуқуқий тарғибот ишларида, мактабларда ташкил этиладиган давра суҳбатларида энг муҳим устувор йўналишларга алоҳида эътибор қаратилиши лозим. Жумладан, тарихан қисқа даврда биз қандай улкан ривожланиш йўлини босиб ўтганимизни баҳолашда «Ким эдигу ким бўлдик?» деган ҳаётий ҳақиқатни асосий ва бош ғоя сифатида белгилаш, дунёда катта қизиқиш уйғотаётган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва Мактаб таълиминини ривожлантириш умуммиллий дастури, бир сўз билан айтганда, таълим-тарбия соҳасига энг устувор аҳамият берганимиз мамлакатимизнинг катта суръатлар билан барқарор ривож топишида ва юртимизнинг дадил қадамлар билан илгарилаб боришида мустахкам пойдевор яратиб берганига алоҳида эътибор қаратиш; биз учун ўтган муҳим бўлган соғлиқни сақлаш, илм-фан, маданият ва санъат, спорт соҳаларида қўлга киритган ютуқ ва марраларимизнинг ҳаётий омилларини очиб бериш; бугун биз бошимиздан кечираётган ўтмиш таҳликали ва қалтис замонда, ён-атрофимизда турли хавф-хатарлар кучайиб бораётган бир шароитда энг катта ва бебаҳо бойлигимиз бўлган тинчлик-осойишталикни кўз қорачигидек сақлаш, миллатлар ва фуқаролар ўртасидаги дўстлик ва ҳамжиҳатлик, ўзаро ҳурмат ва меҳр-оқибат муҳитини янада мустахкамлаш, доимо хушёр ва огоҳ бўлиб, тинчлик учун курашиб яшаш ҳал қилувчи аҳамиятга эга эканини чуқур ақс эттириш; Ўзбекистоннинг халқаро майдонда олинган бораётган, яқин ва узоқ кўшниларимиз билан дўстона алоқалар, ўзаро ҳамкорлик муносабатларини ривожлантиришга қаратилган ташқи сиёсатини, дунёнинг турли минтақаларида юз бераётган қарама-қаршилик ва тўқнашувларни фақатгина сиёсий музокара ва тинчлик йўли билан ҳал этиш бўйича ёндашув ва қарашларининг мазмун-моҳиятини ўқувчиларга, ота-оналарга, ҳамюртларимизга кенг жамоатчиликка етказиш, юқорида баён этилган беқиёс натижалар, Ватанимизнинг изчил ва барқарор тараққиёти негизида турган асосий омил ва мезонларни очиб бериш амалга ошириладиган барча ахборот-информацион ишларимизда, маънавий-маърифий учрашувлар ва мулоқотларда, жонли суҳбатларда катта ўрин тутиши лозим.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМНИНГ ИНТЕРНЕТ ОРҚАЛИ АХБОРОТ ХУРУЖИДАН ҲИМОЯЛАНИШ ХУСУСИДА

Я. Турдимуратов,

*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия
институтини Ўзбекистон тарихи ва
ДЖҚНА кафедраси ўқитувчиси*

Маълумки, дин инсонларни ҳамisha яхшиликка, эзгу мақсадларга қорлаган. Юртбошимиз таъкидлаганидек, ислом дини бу ота-боболаримиз дини, у биз учун ҳам иймон, ҳам ахлоқ, ҳам диёнат, ҳам маърифатдир. Шу боис кейинги даврда мусулмонларнинг эътиқоди ва диний ҳиссиётларидан устакорлик билан фойдаланиб, диний экстремистлар ва террорчилар томонидан ислом байроғи остида амалга оширилаётган жиноятлар уларнинг ҳақиқий қиёфасини намойиш этмоқда. Экстремистлар ва террористларнинг ғайриинсоний ва ғайридиний ҳаракатлари бизни доимо хушёр ва огоҳ бўлишга, ҳақиқий диний қадриятларни уларнинг сохта ва ўта гаразли талқинларидан кескин фарқлашга ёрдам берадиган билимларни оғаллашга ундайди.

Ҳозирда ўз манфур ниятларини амалга оширишда ислом дини ниқоби остида фаолият олиб бораётган экстремистик ташкилотларнинг аксарияти, ёш йигит-қизлар онгини босқичма-босқич заҳарлаш орқали амалда мавжуд қонуний тузумни бекарорлаштириш, ҳокимиятга қарши оммавий намойишлар ташкил этиш, давлатни бошқариб турган раҳбарларни ҳокимиятдан четлаштириш режасини «такфир», «ҳижрат», «жиҳод» ва «шаҳид»лик ғоялари асосида амалга оширишга интиломокдалар.

Шундай ташкилотлар сафида ғайриқонуний қилаётган ҳамда амалга ошираётган ишлари билан муқаддас динимиз таълимотларига зид равишда ваҳшиётна «қонун-қондалар» жорий этаётган, ўзларини «ислом давлати» раҳнамолари дея эълон қилган «ИШИД» сафида дунёнинг турли давлатларидан минглаб жангарилар, гўёки, «соф ислом» асосида жанг қилмоқда. Афсуски, уларнинг сафларига қўшилишга, уларнинг «хизмати»да бўлишга интилаётганлар сони камаймаяпти.

Бу каби гуруҳ вакиллари замонавий фан-техника ютуқлари, жумладан, уяли алоқа воситалари ва Интернет имкониятларидан

разил мақсадларини амалга оширишда устамонлик билан фойдаланадилар. Уларнинг аксарияти Интернетда ўз саҳифалари орқали аёлларни очикдан-очик «жиҳод»га даъват этсалар, яна бир гуруҳи «хайрия ишлар» ниқоби остида тарғибот-ташвиқот билан шуғулланадилар. Масалан, Интернет тармоқларининг бирида «Оллоҳ, йўлида» (fiscibilillah) номи остида минглаб хабар, мақола ва видеолархаларнинг мавжудлиги буни исботлайди.

Лондонда жойлашган Иқтисодиёт ва тинчлик институти (The Institute for Economics and Peace) томонидан ҳозирланган Глобал террорчилик рейтингда Ўзбекистон 162 давлат ичида 124-ўринни эгаллади. Тадқиқот натижалари институтнинг сайтида эълон қилинди. Бир қанча индикаторлар асосида тузиб чиқилган индексда давлат қанча паст ўринни эгалласа, унда террорчилик хавфи ҳам шунча паст бўлади.

Минтақанинг бошқа давлатлари қайд қилган натижаларга келсак, қўшни Туркменистон Ўзбекистон билан 124-ўринни бўлишиб олди. Қозоғистон, Тожикистон ва Қирғизистонда эса вазият бироз ёмонроқ экан – улар мувофиқ равишда 83, 84 ва 86-ўринларни эгаллашди.

Шу билан бирга, 2014 йилда террорчилик қурбонлари сони ўтган йилдагига нисбатан 80 фоизга ошгани қайд қилинди.

Бешта давлатда террорчилик хавфи энг юкори: Ироқ, Нигерия, Афғонистон, Покистон ва Сурия. Бу давлатларга теракт қурбонларининг 78 фоизи тўғри келди. Ўнликка, шунингдек, Ҳиндистон, Яман, Сомали, Ливия ва Таиланд кирди. Индексда Хитойга 22, Туркияга 27, Буюк Британияга 28, Россияга 23, АКШга 35-ўрин берилди.

Бугунги кунда Интернет оламида тарқатилаётган маълумотларнинг 80 фоизи Ироқ ва Суриядаги террорчилик ташкилотлари фаолияти билан боғлиқ экани турли ижтимоий тармоқлар орқали эса «ИШИД»нинг фаол блогерлари дунёнинг исталган нуктасидаги одамларни ўз сафларига жалб этаётганлари кишиларни ўйлантирадиган ҳолат. Айнан ушбу ташкилот фаоллари пешқадам сифатида Интернет оламида террорчилик ғояларини тарғиб этиш, сафларига янги аъзолар жалб этиш мақсадида ўз тизимларида виртуал фаолият билан шуғулланишни йўлга қўювчи махсус штатлар ташкил этиб, унга малакали мутахассисларни жалб этдилар. Бунинг натижасида радикал ғоялар тарғиботи Facebook, Instagram, ВКонтакте, Twitter.

Gumbler, Telegram, Youtube каби ижтимоий тармоқлари орқали амалга оширилиши йўлга қўйилди.

Таҳлилларга кўра, терроризм, хусусан ИШИД сафларини тўлиқриб, террорчилик ҳаракатларини амалга ошираётган йигит-кизларнинг 84 фоизи бевосита ижтимоий тармоқлар, 47 фоизи Интернет тармоқларида жойланган жангари видеолавҳаларни онлайн куриш, 41 фоизи ИШИД сафларига онлайн тарзда қасамёд қабул қилиш орқали жалб этилган бўлсалар, 19 фоизи онлайн-курслар ёрдамида портловчи буюмларни тайёрлаб ўз ҳудудларида ёвуз мақсадларни амалга оширмоқдалар.

Бугунги кунда даъватчилар миллати, дини, ижтимоий мавқеидан қатъи назар барчани ўз домига тортишга ҳаракат қилмоқдалар. Лекин аксарият ҳолларда эътиборни эркакларга эмас, ёлғиз аёллар ва ёшларга қаратмоқдалар. Чунки айнан улар вақтининг асосий қисмини ижтимоий тармоқларда ўтказди. Хусусан, чуқур рухий тушқунлик ва чорасизликда қолган аёллар виртуал оламда ўзларига ҳамдард ва ҳамфикр излайдилар. Баъзан эса қалбининг тубида меҳр ва эътиборга ташна «қизалоқ» яширинган қатъиятли ва мустақил аёллар ҳам «ёрдам ва таянч қўли»ни чўзишга тайёр даъватчининг тузоғига илинмоқдалар.

Даъватчилар ижтимоий тармоқ фойдаланувчиларининг шахсий саҳифалари, уларнинг ёзаётган гаплари, омма ҳукмига ҳавола этаётган фотосуратларини синчиклаб ўрганадилар, ўз мақсадлари йўлида фойдаланиш мумкин бўлган «ўлжа»ларни кўзлаган ҳолда уларга ёвуз мақсадлар акс эттирилган видеолавҳалар жўнатилади ҳамда мавзуга оид суҳбатларга тортилади. Мазкур лавҳаларда Суриядаги оғир ҳаёт, болалар ва аёлларнинг мудҳиш қисмати, «қаердасизлар мусулмонлар, ахир биродарларингизни ҳимоя қилишингиз керак-ку» деган мазмундаги хитоблар акс этади.

Албатта, бу каби видеолавҳалар аввалига инкор этилади, қайта-қайта жўнатилиб, қўрилганидан кейин қизиқиш уйғонади. Шу тариқа фойдаланувчи қандай қилиб террористик ташкилот тузоғига илинганини сезмай қолади.

Шунингдек, пул, мафкура, жинсий алоқа, иснод келтирувчи маълумотлар ёрдамида «ўлжа»нинг онги босқичма-босқич захарланади. Аввалига, шахснинг нозик томонлари жиддий ўрганилиб, шулар орқали таъсир этилади. Даъватчи «ўлжа»нинг ишончига

киради, яхши муносабатларни йўлга қўяди ва шундан сўнг унинг қадриятлар тизимини ўзгартиришга киришилади.

Тажриба ва таҳлиллар шуни ҳам кўрсатмоқдаки, Интернет орқали олиб борилаётган яна бир оддий тарғибот усули: жангариларнинг «аъло даражада»ги ҳаёт тарзи — ҳашаматли уйлару автомашиналар олдида, бойликка кўмилиб яшаётгани акс эттирилиб, профессионал тарзда суратга олинган фотосурат ҳамда видеолархалар Интернетга жойланиб, шу орқали кизикувчилар сони кўпайтирилади ва бевосита мулоқотга жалб этилади. Қизиқиш билдираётган йигит-қизларга ўз мақсадларига эришиш йўлида қўлларида қурол билан кўрсатилаётган жасорат, қаҳрамонликлар, уларнинг сафларига қай тарзда қўшилиш ҳақида «батафсил» маълумотлар берилади.

Тарғиботчининг асосий мақсади босим ўтказиш йўли билан «ўлжа»ни террорчиларга қўшилиб қолишдан асровчи, хавф-хатарлардан огоҳ этувчи атрофини ўраб турган муҳитдан ажратиб олиб, ёлғизлатиб қўйишдан иборат. Бунинг натижасида, оила аъзолари ва дўстлари ўрнини моддий ва маънавий жиҳатдан «қўллаб-қувватловчи» опа-сингиллар, ака-укалар эгаллайдилар. Сафларига янги қабул қилинган аъзо билан ишлаш жараёнида улар ўзларини ислом динини чуқур англайдиган, теран фикр юрита оладиган, яшаб турган жамиятларида динга нисбатан ноҳақликларга қарши адолат билан кураша оладиган ҳамда ислом тамойиллари асосида фаолият юритадиган давлат барпо эта олувчи шахс сифатида кўрсатадилар. «Янгидан-янги» маълумотлар қуршовида қолган «аъзо» гапирилаётган гапларнинг қанчалар тўғри эканини англаб, фикр юритиш имкониятидан маҳрум эканини англамай, кўр-кўрона «раҳнамо»ларига эргашади. Қандай йўлга киргани, кимларга қўшилиб қолганини эса кўп ҳолларда анча кеч англайди. Баъзида йигит-қизлардаги ўта шижоатлилик ва ғайрат ҳам ғаразли мақсадлар учун муҳим восита эканини унутмаслик лозим.

Ижтимоий тармоқларда ўз хавфсизлигини таъминлашда қуйидагиларга эътибор беришингиз мақсадга мувофиқ:

- шахсий маълумотларингизни ижтимоий тармоқларда ўзингиз танимаган шахсларга ошқор қилманг;
- сиз учун шубҳали бўлган саволларга жавоб берманг;
- сиз билан дўстлашишга интилан шахс билан умумий дўстларингиз бор-йўқлигини текшириб олинг;

• сиз учун берилаётган маълумотлар ва таклифларни қабул қилишдан аввал уларнинг тўғри эканини аниқлаштиринг;

• ислом дини ва унинг арконларига оид маълумотларни ижтимоий тармоқлардан эмас, балки ишончли адабиёт ва мутахассислардан кидиринг.

Ҳаётда эзгу мақсади ва интилишига эга шахс турли бузғунчи оқим ва йўналишлар таъсирига тушиб қолиш хавфидан холи саналади. Экстремизм ва терроризмнинг на дини, на миллати ва на ватани бор. Дунёнинг турли ҳудудларида содир бўлаётган қонли тўқнашувлар оқибатида азият чекаётган бегуноҳ инсонлар фақатгина бир дин ёки миллатга мансуб эмас, балки турли миллат ва дин вакиллари ҳисобланади. Бу каби ҳаракатлар жамиятнинг фақатгина бугуни эмас, истикболига ҳам жиддий таҳдид солаётир. Инсоният унга қарши ҳамжиҳат курашсагина ижобий натижаларга эришиши мумкин.

ЁШЛАР ОНГИДА АХЛОҚИЙ ЁТ ҲОЯЛАРНИНГ ОРТИБ БОРИШИДА ИНТЕРНЕТНИНГ ЎРНИ

А. Холмахматов,

*Фуқаролик жамияти шаклланишини
мониторинг қилиш мустақил
институтини бош мутахассиси*

Бугунги кунда мамлакатимизда ёшларнинг манфаатларини янада тўлиқ таъминлашга йўналтирилган, уларнинг жамиятда ўз ўрнига эга бўлишини кафолатлашга хизмат қиладиган ҳуқуқий, иқтисодий, маънавий-маърифий, гоёвий-мафкуравий тадбирлар тизимли тарзда амалга оширилмоқда. Амалий ишлар доирасида ёш авлодни ҳаётга қатъий эътиқод ва қарашлар руҳида, менталитетимизга ёт бўлган зарarli таъсирлар ва оқимларга қарши тура оладиган миллий ҳамда шуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш масалалари билан боғлиқ комплекс чора-тадбирлар ҳам юксак самара ва сифат билан рўёбга чиқарилмоқда. Инсон онги ва қалби учун кураш глобал характер касб этган бир даврда бундай масалаларга эътибор берилиши бежиз эмас, албатта. Ёш авлод маънавий оламининг дахлсизлигини асраш учун уларни доимо сергакликка, огоҳликка ва хушёрликка

чакириш, бундай таҳдидларга қарши ҳар гомонлама чуқур ўйланган, пухта илмий асосда ташкил этилган, мунтазам ва узлуксиз равишда олиб бориладиган маънавий тарбия билан жавоб бериш мумкин. Илм инсоннинг ҳаёт сўқмоқларида адашмаслиги, ўз умрини оқилона ташкил этиши учун асосий восита бўлиб хизмат қилади. Бугунги кунда илм-фаннинг ривожланиши натижасида узоқ йиллар давомида жумбоқ бўлиб келган ҳодисалар ўз жавобини топаётгани, инсоннинг яшаши учун қулайликларнинг кўпайиб, жамият тараққиёти тезлашаётганининг гувоҳи бўлиб турибмиз. Ёшларимизни она Ватанга муҳаббат, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига садоқат руҳида тарбиялаш, уларнинг калби ва онгида мафкуравий иммунитетни кучайтириш борасида янада кўпроқ амалий ишларни кучайтириш зарур. Токи улар миллий ўзлигини, шу билан бирга, дунёни чуқур англайдиган, замон билан баробар қадам ташлайдиган инсонлар бўлиб етишсин. Жоҳил ақидапарастларнинг «даъвати» ва бегона гоёлар ёшларни ўз таъсирига тортиб олмаслиги учун уларга Интернетдан яхши мақсадлар йўлида фойдаланиш тушунчаларини ўргатишимиз керак.

Бугунги кунда Интернет ва компьютер технологиялари ҳаёtimизга кенг миқёсда кириб келди. Интернет таъсир кўрсатишининг шу даражада қутилмаган қудратли воситаси бўлиб чиқдики, унинг ютуқлари ва камчиликларини бирданига батафсил билиб олишга улгурмай ҳам қолдик. Чунки Интернет тармоғи бир вақтнинг ўзида кўптарафлама – кутубхона, концерт зали, музей, расмлар галереяси, анжуманлар майдони, видеолавҳалар ва ҳ.к. сифатида глобал кўлам касб этди. Мутахассислар ёзганидек, дунё 24 соатли жамиятга айланди.

Инсон Интернетдан керакли ахборотни олади, аммо шу билан бирга, салбий таъсир қилиши мумкин бўлган ахборотга ҳам дуч келади. Уларга бузғунчилик, турли низоларни келтириб чиқариш гоёлари ҳам сингдирилиши мумкин.

Жумладан, Интернетда ёшлар маънавий тарбиясига зарар етказадиган аудио-визуал ва контент маълумотларнинг тарқатилиши, зўравонлик, порнография, педофилия саҳналарининг эълон қилиниши кескин ортиб бормоқда. Интернетнинг ахборот майдони, дезинформация, ёлғон ва тухматлар манбаига айлангани салбий ҳолат ҳисобланади. Шу билан бир қаторда, бузғунчи сайтлар мавжудлиги

ҳамда вертуал фирибгарлик таъсирига тушиб қолиши мумкинлигини инобатга олмаган ёшлар турли сайтларга кириши туфайли руҳий ва ҳатто, жисмоний саломатлигига зиён етказувчи ахборотларга дуч келмоқда. Бундан ташқари, ривожланган мамлакатларда мактаб ўқувчиларининг қуролланган ҳолатда турли жамоат жойлари, мактаб, савдо дўконларига бостириб кириш ҳоллари тез-тез учрамоқда. Мутахассислар болалар ўртасида бу каби ҳолатларнинг кўпайиб бораётгани Интернет сайтлари, жангари фильмлар, видеолавҳалар ва бошқа воситаларнинг таъсири билан боғламоқдалар. Шу билан бир қаторда психологларнинг мулоҳазаларига кўра, ўсмирлик шахснинг физиологик ва ижтимоий ривожланишидаги ўзига хос даври бўлиб, бу даврда ўсмирлар агрессив руҳдаги томошаларга, онлайн ўйинларига берилса, бу нохуш оқибатларга олиб келиши мумкин.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоғи Хавфсизлик Кенгашининг 1373-резолуциясида (2001 йил) қайд этилганидек, халқаро ҳамжамият инфор­мацион технологияларнинг терроризм қуроли сифатида ишлатилиши глобал хавфсизлик ва тинчликка нақадар катта раҳна солишини англаб етган.

Сўнгги йилларда террористик ташкилотлар гоёларини тарғиб-ташвиқ қилишга қаратилган веб-сайтларнинг сони бир неча баробарга ошган. Диний экстремистлар ва террорчиларнинг Интернетдаги сайтларида ташкилотнинг мақсади, тарихи ҳамда ижтимоий-иқтисодий, сиёсий мазмундаги маълумотларига кенг ўрин берилади. Жумладан, террорчилар куч ишлатиш йўлига ўтишга гўёки мажбур бўлганларини асослашга, террор ва қўпоровчилик ҳаракатларини маънавий ва ахлоқий жиҳатдан оқлашга интилишадди. Бунда ўзларини «озодлик курашчиси», «партизан», «қаршилиқ кўрсатувчи» деб атаб тинчлик тарафдори қилиб кўрсатишга ва улар билан курашда ҳукумат тинч йўл билан ҳаракат қилиш лозимлигини асослашга интилиши кенг тарқалган.

«Ахборот терроризми» ҳозирги кунда замонавий терроризмнинг бир кўриниши сифатида давлатлар ўртасида ахборот урушини келтириб чиқариши, ахборот воситаларидан фойдаланган ҳолда террористик ташкилотлар томонидан теракт содир этилиши жаҳон ҳамжамиятини ташвишга солмоқда.

Булардан кўриниб турибдики, Интернет тармоғи орқали тарқатилган хавфлар глобал миқёсдаги таҳдидларнинг энг каттасидир.

Бундай таҳдидларнинг олдини олишнинг ягона йўли – бу ёш авлоди ни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялашдир.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, ёшларда Интернетдан олинадиган ахборотларга танқидий ёндашиш малакасини ҳосил қилиш тармоқнинг фойдали манбалари асосида ўз дунёқарашларини кенгайтириш, зарарли маълумотларни инкор эта билиш идрокини ҳамда мафкуравий иммунитетни ҳосил қилиш бугунги кундаги долзарб вазифа саналади. Шу ўринда айтиш жоизки, ҳар бир шахс маълум бир кўникма ва билимга, диний ва дунёвий илмлар моҳиятини тушуна олиш қобилиятига эга бўлиши, дунёда кечаётган сиёсий ва иқтисодий жараёнларга бефарқ бўлмаслиги лозим.

ЁШЛАРНИ МАФКУРАВИЙ ТАҲДИДЛАРДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ

М. Муминов,

мустақил тадқиқотчи

Диний экстремизмнинг халифалик давлати қуриш баҳонасининг тагида, яъни халифаликка асосланган ягона мафкуравий макон барпо қилиб, ислом динини сиёсийлаштириш ва шу йўл билан ҳокимиятни қўлга киритишга мусулмон аҳлини жалб қилиш замирида халқаро диний экстремизм режалаштирган давлатларда беқарорлик келтириб чиқариш ва шу талотўп, жангариликлар сабабчиси этиб мазкур жамиятни қоралаш ётади. Мана шу ниятда маблағ сарфлаб, мамлакат ичкарисидан ҳамкорлар топиб, мусулмонлар яшайдиган мамлакатлар ўртасида гўёки ҳеч қандай маъмурий чегаралар бўлмаслигига, бу давлатларнинг барчаси ягона халифалик маркази томонидан бошқарилиши зарурлигига даъват қилади. Интернетнинг Facebook, Twitter, Odnoklassniki, Telegram, WhatsApp ижтимоий тармоқлари ахборот таҳдидини ўтказиш, «Оммавий маданият» орқали ахлоқсизликни тарғиб қилиш, ёлғондан иборат даъватларига ишонтириш учун турли усулларни қўллаб, эгри йўлларни излайди. «Ўзининг фалсафаси, меъёр ва мезонларини «жаҳон стандарти» деб, уларни бошқаларга зўрлаб сингдиришга уринишлар айрим хорижий давлатлар ва сиёсий кучлар хатти-ҳаракатида яққол намоён бўлиб бормоқда...»

«Гоявий-маънавий ракибларимиз томонидан ахлоқсизлик – шахс таркиблиги, беҳаёлик – демократия тантанаси, дея тарғиб этилади. Ўзлигини, Ўз маънавияти ва миллий гурурини саклаб қолишга бўлган интилишлар босқинчи муҳолифлар томонидан «эскиликка ёпишиш, «озодликни бўғиш», «демократия тақчиллиги» деб талкин қилинмоқда»¹.

Ёшлар интернетнинг қайси сайтларига кириб маълумот олиши мумкин?

Диний масалаларда, аввало, Ўзбекистон мусулмонлар идорасининг muslim.uz сайтига, Ўзбекистон мусулмонлар идорасининг нашрлари бўлган «Ҳидоят» журнали (www.hidoyat.uz) ва «Ислом нури» газетаси (islomnurigazeta@rambler.ru) таҳририятларига, шунингдек, Ўзбекистон мусулмонлар идораси тасарруфидаги tumina.uz, povza.uz, mehrob.uz, hazratnavoiy.uz сайтларига мурожаат қилсалар, тўғри йўлни топадилар, имон-эътиқоди мукамал бўлиб, ўз қайтларини ота-оналари, ёру дўстлари, бутун жамият аъзолари билан бирга роҳат-фароғатда ўтказадилар. Миллий ва умумбашарий қадриятларга ҳурмат ва Ватан тараққиётига дахлдорлик ҳисси ортади. Ҳар бир ёшнинг қалбида саодатли, фаровон турмуш кечириш, ўз орзу-ниятларига эришиш зарурати бор. Шундай экан, улар мустақил фикр юритиб, бахтли яшашдан иборат тўғри йўлни танлаб оладилар.

Ёшлар юкоридаги сайтлардан маълумот олса, яхши-ёмонни мустақил равишда ажратиб, бузгунчи гоёларнинг гоёат таҳдидли қуйидаги қилмишларига нисбатан нафрат пайдо бўлади:

– алдамчи гоёлари билан ислом номидан иш юритиб, яъни исломни ўз сиёсий режаларига бўйсундириб, одил ҳаёт йўлини кўрсатувчи динимизнинг обрўсига путур етказадилар;

– давлат тузумига ишончсизлик келтириб чиқарадилар;

– одамлар онгини заҳарлайдилар ва уларни зомби (манкурт)га айлатадилар;

– одамларни кўрkitиш, жароҳат етказиш, ўлдиришга даъват қиладилар;

Н. Салиева. Ёшлар. Миллий гоё. Тарбия. –Т: «INFO CAPITAL GROUP», 2011, 32-бет.

— исломнинг урушни тақиқлаш гоёсига зид равишда мусулмон бўлмаган халқлар ва давлатларни босиб олишни ўйлайдилар;

— ҳозирги глобаллашув даврида амалга оширилиши мумкин бўлмаган, давлат эҳтиёжларини қондира олмайдиган халифалик давлати қуриш ҳаракатларига асоссиз равишда одамларни жалб қиладилар;

— сиёсий ҳокимиятга ингилиш оқибатида жамиятда беқарорлик пайдо қиладилар;

— ёшларни ўз оқимларига жалб қилиш мақсадида хуфёна равишда ҳужралар ташкил қилиб, дунёвий таълимдан чалғитадилар;

— ёшларни дунёдаги воқеаларни кузатиб боришга, уларни ногутри таҳлил қилишга ўргатиб, шу йўл билан ўзларининг вайронкорлик гоёлари тўғрилигини оқлашга ҳаракат қиладилар;

— маънавий, маданий, руҳий тарбиядан йироқ, фақат сиёсий ҳокимиятга интилишдан иборат мафкура билан шугулланадилар;

— ўзларининг бузғунчи режаларини амалга ошириш учун ўзгалар мададига таянадилар;

— муқаддас Қурони каримни ўз мақсадлари йўлида тафсир қилиб, умматлар орасида низо чиқарадилар, исломнинг маънавий ва гоёвий бирлаштирувчи кучини заифлаштирадилар;

— саҳиҳ ҳадисларда қайд этилган «... мендан кейин халифалик 30 йилдир» деган иборани инкор этадилар;

— ғайридинларни душман деб эълон қилиб, динлараро муносабатларни кескинлаштиришга ҳаракат қиладилар;

— одамлар тўпланган жойда қурол ишлатиш, ўзини портлатиш, объектларга ҳужум қилиш каби ноисломий ҳаракатларни амалга оширадилар;

— давлат обрўси ва уларнинг раҳбарлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятини асоссиз танқид қиладилар;

— ёшларни ўз билими, қобилияти ва иқтидорларини ишга солишдан чалғитадилар.

Бундай маънавий таҳдидлар маънавий қўпоровчиликка хизмат қилади. Бу ҳам ҳокимиятни куч билан қўлга киритишни ўйлаётган жангари муҳолифларимизнинг ўз ниятларига эришишининг яна бир воситаси бўлиб, ёшларимиздаги ватанпарварлик гоёларини кучсизлантиришга қаратилган, уларни тўғри йўлдан адаштирадиган бузғунчи гоёдир.

Факат халқимизнинг тинчликсеварлиги, маънавий жасорати, республика олий раҳбариятининг зарур чораларни кўриши нағижасидан айронкорлик хуружлари бартараф этилиб, душманларимизнинг шум ниятлари барбод бўлмоқда. Биз эришилган муваффақиятлардан қувониб, бепарволикка йўл қўймаслигимиз керак. Бугун ортга яна бир назар ташлаб, Ўзбекистон учун ташқи ва ички душманларимиз ражжаштирган қуйдаги хавф-хатарларни эслаб, унга қарши оғох бўлиб яшаш ўринли бўлади:

- миллатни ўз тарихий хотирасидан жудо этиш;
- миллий анъаналар, урф-одатлардан йироқлаштириш;
- мамлакатни босиб олиш;
- СССРни қайта тиклаш;
- халифалик бошқарувини жорий қилиш;
- ислом давлатларидан иборат империяни тиклаш;
- ёшларни манқуртлаштириш;
- террор орқали сиёсий ниятларига эришиш;
- иқтисодий қарам қилиш;
- ер ости бойликларига эгалик қилиш;
- ислом динини сохталаштириш;
- дин тазйикқа олинган, деб бўҳтон қилиш;
- давлат гегемонизми таъсирини ўтказиш;
- инсонлар ва гуруҳлараро зиддиятлар келтириб чиқариш;
- қўшни давлатларни гиж-гижлаш;
- маънавиятни издан чиқариш.

Факат истиклол туфайли, бундай таҳдидларга қарши курашадиган миллий мафкурамиз, унинг озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этишдан иборат бош ғояси, бош ғояни амалга оширишга хизмат қиладиган Юрт тинчлиги, Ватан равнақи, Халқ фаровонлиги, Комил инсон, Ижтимоий ҳамкорлик, Миллатлараро мутовлиқ, Диний бағрикенглик (толерантлик) каби ғоялар халқ эътиқодига айлангани сабаб маънавий, сиёсий, иқтисодий, мафкураравий соҳаларда оламшумул ғалабаларни кўлга киритиб, ёт таъсирлар уюштирган турли бало-қазоларни бартараф этмоқдамиз. Ўзонарлиси шуки, бундай бунёдкор ғоялар халқимизни янада жипслаштирди. Халқимизнинг эртанги кунга ишончи янада баланд бўлди. Халқимиз аجدодларимизнинг маънавий меросидан

куч олиб, миллий мафкура ва ягона мақсад остида буюк келажак сари дадил одимламоқда.

Аммо ютуқларимизни кўра олмайдиган ганимларимиз Ватанимиз ичкарисиди ҳам, ташкарисиди ҳам топилади. Чет элларга иш излаб борган ёшларимизни ўз тузоқларига илинтириш ниятида уларнинг қалбини эгаллашга ҳаракат қилаётган халқаро экстремистик кучлар бор. Улар ҳар қанча уринмасинлар, шум ниятларига асло ета олмайдилар. Чунки Ватан она каби азиз ва боболаримиз, момоларимиз, якин кишиларимиз хоки ётган тупрок биз учун мўътабар. Ватанини севиш миллий гурур, миллий ифтихор билан янада гўзал бўлади. Бу гурурни маънавий, мафкуравий таҳдидлар бука олмаслиги керак.

Экстремистик йўналишдаги жамоалар ҳақида жиддийроқ ўйлайдиган бўлсак, уларнинг раҳбарлари анъанавий исломнинг инсонпарварлик ғоясини билмайдиган, аслида халқаро экстремизмнинг тегирмонига сув қуюдиган инсонлар экани ошкор бўлади. Уларга эргашиган ёшлар кимга хизмат қилаётганини биладими?!

Ҳозирги диний оким тарафдорлари ўзларининг манфаатини ўйлаб, бошқаларни қурбон қилувчи одамлар. Ўзбекистонда яшаб юрт ободлиги ва фаровонлиги учун кўплар қатори тер тўкиб меҳнат қиладиганлар эмас, балки четдан келган бойлик ҳисобига яшаб, осон турмуш кечиришни ўйлаган ватанфурушлар.

Демак, умуминсоний ва исломий кадриятларга зид равишда кўпуровчилик ишлари билан шуғулланганлар ўз ниятларига ета олмайдилар. Кўпни кўрмаган, тажрибасиз ёшларга шуни виждонан айтиш керакки, Ватанини сотаётган ёки халқ манфаатига қарши ишлайдиган маънавий қашшоқ инсон ортидан эргашиб бўладими? Ватан хоинларининг ёлғон ваъдаларига учиб ўз халқига, ота-онаси, ёр-биродарлари, ака-сингилларига қўл кўтарган одам қаттиқ адашади. Бу ҳақда Президент Ислам Каримов шундай дейди: «Халқ билан курашиш мумкинми? Чўлпоннинг: «Халқ – денгиздир, халқ – тўлкиндир, халқ – кучдир» деган гапини биласиз-ку? Халқ билан ҳазиллашиб бўлмайди. Шуларни бу муттаҳамларга етказсангиз, ҳали ҳам кеч эмас, аклини йиғиштириб Ватани ҳақида, тақдирини ҳақида ўйласин, яна бир бор айтаман, ҳали ҳам кеч эмас»¹.

Юқоридаги фикрлардан шундай хулосалар чиқариш мумкин:

¹ Ислам Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. – Т.: «Ўзбекистон», 2001, 344–348-бетлар.

– халқаро диний экстремизмнинг амалга ошмайдиган пуч ғоя ақидапарастликни ахборот оламида ёйиб, ёшлар онгини забт этиш, уларни манкуртларга айлантириш мақсадига қарши фарзандларимизнинг ахборот олиш саводхонлигини ўстиришга, террорчиларнинг Интернет сайтларига кирмаслигини таъминлашга эътибор қаратилган;

– ақидапарастлик таҳдидидан асосан мусулмон аҳолиси жабр тортмоқда ва нишонга олинган мамлакатнинг ёшлари зиён кўрмоқда;

– халқаро диний экстремизм ҳокимиятни қўлга киритиш ва эгаллик қилиш мақсадида Ўзбекистонга нисбатан тухмаг, бўхтондан иборат мафкуравий кураш олиб бормоқда;

– халқаро диний экстремизмнинг кўпуровчиликдан иборат гаразли, шум ниятларига қарши миллий мафкурамиз зарба бера олади.

Демак, ёшларимизнинг ғоявий, мафкуравий масалаларда тўғри йўлдан адашмасликларини, умумхалқ билан яқдил бўлишларини таъминлаш учун халқаро диний экстремизмнинг Ўзбекистонга нисбатан мафкуравий таҳдидларидан ҳимоя қилишнинг барча чораларини кўришимиз шарт.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ, ТЕРРОРИЗМ ВА АҚИДАПАРАСТЛИК КАБИ ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ КУРАШИШ – МАЪНАВИЙ ЮКСАКЛИК НАМУНАСИДИР

О. Ҳазратов,

Урганч шаҳар 6-сон умумий ўрта
таълим мактабининг маънавий-маърифий
ишлар бўйича директор ўринбосари.

Бугун биз тез суръатлар билан ўзгариб бораётган, инсоният ҳозирга қадар бошидан кечирган даврлардан тубдан фарқ қиладиган ўта шиддатли ва мураккаб бир замонда яшамокдамиз.

Ёшларнинг турли хил ёмон иллатларга кириб қолмасликлари, диний экстремистик гуруҳлар домига тушиб қолмасликлари, келажакда қомил ва ҳар томонлама етук кадрлар бўлиб етишишлари бўйича давлатимиз томонидан бир қанча қарорлар ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Мактабларда ўқувчилар ўртасида диний экстремизм, терроризм ва ақидапарастлик каби таҳдидларга қарши кураш олиб бориш бўйича ҳар йили чора-тадбирлар режаси ишлаб чиқилади.

Ҳар ойда ҳуқуқ-гартибот органлари, ички ишлар бўлими ҳодимлари, маҳалла ва диний ташкилотлар билан ҳамкорликда давра суҳбати ва учрашувлар ўтказилади.

Ўқувчилар ўртасида диний экстремизм, терроризм ва ақидапарастлик каби таҳдидларга қарши кураш олиб бориш бўйича қуйидагиларга аҳамият бериш керак.

Биринчидан, маънавият соатларида, давра суҳбатларда диний экстремизм, терроризм ва ақидапарастлик каби таҳдид ҳақида тушунчалар бериш. Жумладан, қуйидагилар:

– диний экстремизм – жамият учун анъанавий бўлган диний қадриятлар ва ақидавий аҳкомларни рад этиш ва ўз ғояларини муросасизлик ва зўрлик билан тарғиб қилишдир;

– диний-экстремистик гуруҳларнинг бош мақсади – «халифалик» ёки «ислом амирлиги» давлати тузиш шиори остида ҳокимиятни эгаллашдир. Ушбу мақсадга етиш йўлида аҳолига ҳанафийлик мазҳабига зид мутаассиб ғояларни сингдириш, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштириш, ҳукуматга тазйиқ ўтказиш, аҳоли ичида қўрқув, парокандалик ҳамда давлатга нисбатан ишончсизлик уйғотиш ҳамда республика раҳбарияти томонидан диний соҳада олиб борилаётган сиёсатни обрўсизлантириш каби оралик мақсадларга бўйсундирилган фаолият олиб борилади;

– терроризм – сиёсий, диний, мафкуравий ва бошқа мақсадларга эришиш учун шахснинг ҳаёти, соғлиғига хавф тугдирувчи, мол-мулк ва бошқа моддий объектларнинг йўқ қилиниши (шикастлантирилиши) хавфини келтириб чиқарувчи ҳамда давлатни, халқаро ташкилотни, жисмоний ёки юридик шахсни бирон-бир ҳаракатлар содир этишга ёки содир этишдан тийилишга мажбур қилишга, халқаро муносабатларни мураккаблаштиришга, давлатнинг суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини бузишга, хавфсизлигига путур етказишга, қуролли можаролар чиқаришни кўзлаб илгариликлар қилишга, аҳолини қўрқитишга, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштиришга қаратилган. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексида жавобгарлик назарда тутилган зўрлик, зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш ёки бошқа жиноий қилмишлар каби тушунчаларни ўқувчиларга онгли равишда тушунтириб боришимиз зарур.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Ёшлар сиёсати, таълим, маданият ва спорт масалалари комплексининг

2016 йил 2 январдаги 3-сон мажлис баёни билан тасдиқланган «2016 йилда ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш, конфессиялар ва миллатлараро тотувликни мустаҳкамлашга қаратилган «Чора-тадбирлар» Дастури, «2016 йилда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар» Дастурида белгиланган вазифаларни, Халқ таълими вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган тавсияларни амалда бажариш мақсадида «Камолот» ГИХ ҳамкорлигида ҳафталик акцияларни ўтказишни, «Жаҳолатга қарши маърифат», «Мен диний экстремизм ва терроризмни қандай тушунаман?», «Биз диний экстремизм ва ақидапарастликка қаршимиз» мавзуларида иншолар танлови, расмлар танловини ўтказишимиз, ҳар бир ўқувчига мазкур иллатларнинг мазмун моҳиятини тушунтирган ҳолда тадбирлар ташкил этишимиз керак.

Биз юқорида қайд қилиб ўтилган тадбирларни ва вазифаларни вақтида бажарсак ўқувчиларимиз келажақда ўз кучига ишонган, руҳий дунёси, маънавий олами бақувват бўлиб вояга етадилар.

ДИНИЙ АҚИДАПАРАСТЛИК ВА ДИНИЙ ЭКСТРЕМИСТИК ҒОЯЛАРГА ҚАРШИ КУРАШДА ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИНИНГ РОЛИ

У. Ҳамидов,

*ТВХТХҚТУМОИ ижтимоий-иқтисодий
фанлар кафедраси катта ўқитувчиси*

Жамиятдаги турли қатлам фикрини ифодалаш баробарида ижтимоий фикрни шакллантириш ва йўналтириш, оммавий ахборот воситаларининг муҳим вазифалари ҳисобланади. Ўз ўрнида ахборот воситаларининг эркин ва мустақил фаолиятини таъминламай туриб, демократик ўзгаришларга эришиб бўлмайди. Юртбошимиз Олий Мажлисининг иккинчи чақириқ 9-сессиясида жамиятимиз олдидаги муҳим стратегик вазифалар, давлат сиёсатининг устувор йўналишларида тамойилларини кўрсатиб, фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришдаги муҳим устувор йўналиш сифатида сўз ва матбуот эркинлигини таъминлаш эканини шундай таҳлил этади: «Жамиятимизни янада ривожлантириш ва сифат жиҳатидан янгилаш бора-бора туртинчи ва ўйлайманки, энг муҳим устувор йўналиш – бу

инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини, сўз ва мағбуот эркинлигини, шунингдек, ошкораликни, жамиятда ўтказилаётган ислохотларнинг очиклигини таъминлайдиган демократик тамойилларни сўзда ёки қогозда эмас, амалий ҳаётда жорий қилишдир, десак ҳар томонлама тўғри бўлади»¹.

Шунинг учун ҳам, бугунги дунёда ахборот муҳим аҳамиятга эга бўлган сиёсий омил ҳисобланади. Бутун дунёга хабарларнинг тарқатувчи оммавий ахборот воситаларига эга бўлган давлатлар ёки кучлар Ер юзиде кечаётган сиёсий воқеаларни ўз манфаатларидан келиб чиққан ҳолда талқин қилади ва бошқаларга етказилади.

Рус олими Е. Старобинский таъбири билан айтганда, ҳар соҳа ўзига яраша ахборот воситасини, ҳар бир бозор эса тарғибот шаклини танлайди. Кишиларнинг айрим қатлами эса ўзига мос арзон, сифатли ва қулай воситани танлаб, кўпроқ маълумот олишга интилади².

Жумладан, Сурия ва Ироқда уя қуриб олган ва ўзларини Ислом давлати деб атаётган террорчи ташкилот ҳам ўз фаолияти тарғиботида ОАВга таяниб иш қўради. ИД (Ислом Давлати) сафларига бориб қўшилаётган жангариларнинг асосий қисми эса ОАВнинг энг кучли шакли – Интернет тармоқлари орқали ёлланмоқда. Жангарилар ташкилоти кучли ахборот муҳитини яратишга муваффақ бўлишган. ИДнинг «Ал-Ҳайят» ва «Ал-Фуркан» каби медиа марказлари ахборот иши билан шугулланадиган махсус бўлинмалар ҳисобланади. Мазкур медиа марказлар тайёрлаётган видеороликлар Интернет тармоғи орқали бутун дунёга тарқатилади. Уларда тайёрланадиган материаллар араб, инглиз, немис, француз, рус, ҳинд, урду, бенгал, турк, курд ва бошқа тилларда чиқади. Шунингдек, «Дабиқ» номи билан Интернет журнали ҳам бор. Ислом давлати ана шундай замонавий тарғибот воситалари ёрдамида кўплаб ҳорижлик ёшларни ўз сафига қўшиб олмоқда.

Халқ орасида диний низоларни қўзғашда ташқи кучлар Интернетдаги ижтимоий тармоқлар (Одноклассники, Мой мир, Facebook, Twitter, WatsApp, Telegram)дан унумли фойдаланишмоқда. Жумладан, 2012 йилда Мисрда содир бўлган инқилобий чиқишларда Ин-

¹ Ислом Каримов. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг иккинчи қўшма сессиясидаги маърузасидан.

² Е. Старобинский. Самоучитель по рекламе. –М.: 2002, 17-бет.

тернетдаги ижтимоий тармоқларнинг «хизмати» жуда катта бўлди. Бунинг бир вақтнинг ўзида Таҳрир майдонига бир неча юз минглаб оқимоннинг тўпланишида кўриш мумкин.

Айнан ижтимоий тармоқлар диний ақидапарастлик гояларининг кенг тарқалишида, мамлакатларда оммавий тартибсизликларни келтириб чиқаришда асосий воситага айланиб бормоқда. Google компанияси таҳлиллариغا кўра, Ўзбекистондан кунига Facebook сайтига 90 минг, Odnoklassniki.ru сайтига 200 минг, Мой мир сайтига 40 минг нафардан ортиқ фойдаланувчи ташриф буюрмоқда. Ижтимоий тармоқларнинг фойдаланишга қулайлиги, фойдаланувчилар сонининг кўплиги, фикр билдираётганларнинг анонимлиги, ахборот машинасувнинг тезлиги ва ахборот турларининг ранг-баранглиги бунинг асосий сабабларидир. Тадқиқотлардан маълум бўладики, ижтимоий тармоқлардан фойдаланадиганларнинг асосий қисмини ҳали диний ва сиёсий қарашлари тўлиқ шаклланиб улгурмаган ёшлар ва ўсмирлар ташкил қилади. Уларни ўз тузоқларига туширишга ҳаракат қилаётган ақидапарастлар эса замонавий ахборот воситаларидан унумли фойдаланмоқда.

Ахборот воситасида амалга ошириладиган ҳар қандай кўпурувчилик, у сиёсий ёки иқтисодий бўладими, ҳарбий ёки мафкуравий бўладими давлат ва жамият тараққиётига салбий таъсир кўрсатади, ислохотлар жараёнини сустрлаштиради. Катта иқтисодий зарар келтириб, давлатлар ўртасидаги муносабатларни салбий тарафга ўзгартиради. миллатлар, диний-этник гуруҳлар орасидаги зиддият-ни кескинлаштириб, келиштириб бўлмайдиган даражага келтиради. Бу турли миллат, элат, диний конфессия, мазҳаб ва йўналишларга мансуб бўлган, турли дунёқарашу тафаккур вакиллари яшайдиган Марказий Осиё, хусусан Ўзбекистон давлати учун ниҳоятда хавф-лидир.

Аслида терроризм, диний ақидапарастлик, мутаассиблик, гиёҳ-вандлик ва наркобизнесга қарши курашда оммавий ахборот воситалари, айниқса, радио ва телевидение асосий ташвиқот қуроли бўли-ши керак. Аммо гарблик сиёсатшуносларнинг фикрича, телевидения ва радио террорчиларнинг одамлар билан мулоқот қиладиган оддий воситага айланиб қолди.

Р. Жумаев, У. Убайдуллаев, Б. Хўжанов. Конфликтология асослари. —Т.: «Академия»си, 2000, 17-бет.

инки сақлаш масалаларига эътибор тобора кучайиб бормокда. Дунё халқларининг иқтисодий, сиёсий-ижтимоий тараққиёти ва боғлиқдир.

ОАВнинг ахборот тарқатишда кенг қўламга эгалиги, турли интерактив усуллар ёрдамида шахс онги ва руҳиятига кучли таъсир эта олиш имкониятини инобатга олган ҳолда ёш авлод ижтимоий гарбиясини ташкил этиш жараёнига уларнинг хизматини татбиқ этиш бугунги куннинг ўта долзарб вазифаларидан бири саналади.

БОРЬБА ПРОТИВ ИДЕОЛОГИИ ТЕРРОРИЗМА В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

У. Акбаров,

ведущий специалист НИМФОГО

■ Существуют различные способы распространения идеологии терроризма: семинары и тренинги по вербовке лиц, печатные брошюры, книги, статьи и т.д. В их число на сегодняшний день входят и социальные сети. Роль социальных сетей занимает все большее значение в жизни человека. Используя социальную сеть, можно с легкостью общаться с людьми в другой половине земного шара или оперативно получать необходимую информацию.

Также несложно найти интересующего человека, причем это займет считанные секунды, так как довольно часто социальные сети (например, Одноклассники, ВКонтакте, Facebook, LinkedIn, Мой мир, Google+, Instagram, Twitter) в качестве регистрации предлагают людям указывать о себе много данных: размещать фотографии и видео, указывать интересы, излюбленные места посещения, информацию о работе, об образовании, делиться личными мыслями, участвовать в опросах по которым можно определить отношение человека к той или иной проблеме и многое другое. По таким данным можно легко создать полный (в том числе и психологический) портрет конкретного пользователя, а кроме того – подбирать потенциальную аудиторию вербовщикам террористических организаций.

В причинном комплексе терроризма все более заметную роль играет идеология экстремистского толка, в том числе террористи-

ческая идеология, ее распространение в различных слоях населения. Террористическая идеология изначально предназначена для выполнения внутренних и внешних функций; она решает задачи консолидации участников террористических структур на определенных идейно-политических позициях и имеет важное значение для идейно-политической основы их деятельности.

Одновременно она используется для обеспечения внешнего влияния террористических организаций на те, или иные группы населения, прежде всего для обеспечения необходимого им притока новых участников. Однако в настоящее время террористы активно распространяют свою идеологию в обществе. Это связано, прежде всего, с происходящей трансформацией терроризма как средства политической борьбы между различными социально-политическими силами на национальном, региональном и глобальном уровнях.

Сегодняшним террористам для осуществления своих целей необходимы крупные и устойчивые по времени существования террористические структуры, относительно стабильная и широкая социальная база поддержки их, а также легитимация террористических организаций в глазах значительной части общества.

Основными задачами идеологического влияния террористов на население являются:

- широкое использование спекулятивных пропагандистских лозунгов и положений, эксплуатирующих распространенные среди населения настроения и чувства;

- высокий удельный вес критической части террористических идеологий, которая носит преимущественно дезинформационный и клеветнический характер и направлена на дискредитацию политического противника;

- подстрекательская направленность террористической идеологии, предназначенная для формирования непосредственной готовности объектов идеологического воздействия к участию в совершении террористических действий;

- направленность на оправдание и легитимацию террористических структур путем их ложной идентификации с законными действиями общественных организаций и религиозных объединений. Их насильственной практики — с правомерной деятельностью в за

менту прав человека и гражданина, свободы совести и вероисповедания, права народов на самоопределение и т.п.;

– героизация лидеров и участников террористической деятельности, демонизация политических противников террористов, призванные оправдать жестокость и несправедливость террористической деятельности;

– преувеличенное изображение значения и возможностей террористических структур, запугивание вероятных или реальных противников возможностью нежелательных для них последствий в случае принятия анитеррористических мер;

– соединение собственно идеологического воздействия с активным эмоциональным, психологическим воздействием, осуществляемым на основе широкого спекулятивного использования мотивов борьбы за справедливость, за отмщение врагам, защиту жизненных интересов этноса, религиозной общины, класса и т. п., а также мотивов самопожертвования во имя общего дела и «священных ценностей» террористических объединений и др.

Подобным образом выстроенная идеология оказывает достаточно сильное влияние на обширную аудиторию, особенно на подростков и представителей молодежи – большинства пользователей социальных сетей. Как показывают факты, деятельность значительной части участников террористических движений и симпатизирующих им определенных групп и слоев населения в той или иной мере идеологически мотивирована.

Террористические организации стремятся использовать любые коммуникационные возможности для устрашения общества, распространения информации, пропаганды своих идей, привлечения новых сторонников. В сети функционирует большое количество новостных агентств и сайтов напрямую не аффилированных с террористическими организациями, но разделяющих их идеологию и оказывающих террористам поддержку в различных формах. Многие сайты специально постоянно меняют свои адреса, а в структуры экстремистских и террористических объединений все чаще входят специалисты, как правило, из числа молодых программистов, владеющие навыками хакерства.

Социальные сети сегодня превратились в мощный инструмент манипуляции сознанием и поведением молодых людей, способный

эффективно влиять на общественное мнение. Они предоставляют молодежным экстремистским объединениям новые возможности по обеспечению формирования автономных ячеек. Для управления большими массами людей с помощью масс-медиа главным образом эксплуатируется страх, чтобы мифологизировать угрозу экстремизма в общественном сознании. Систематическое насаждение в массовом сознании представления о наличии угрозы терроризма превращает его в символ, захватывающий образ, создавая в обществе впечатление о всесильности террора.

Пропаганда терроризма в социальных сетях, помимо особенностей, изложенных выше, имеет свою специфику. Ввиду того, что в социальных сетях часто указывается личная информация, возможно целенаправленное распространение материалов, реклама групп, например, для определенной возрастной группы пользователей для оказания максимального на них влияния. Для религиозного экстремизма в качестве примера можно рассмотреть возрастной состав любой группы, пропагандирующей религиозный фундаментализм. Средний возраст подписчиков не высок, более половины составляет молодежь до 18 лет, что и представляет благодатную почву для продвижения идей религиозного экстремизма из-за внушаемости данной группы лиц.

В современной научно-публицистической литературе предлагается довольно много путей противодействия идеологии терроризма в сети Интернет и СМИ. В социальных медиаресурсах обычно размещаются: темы о деятельности идеологов экстремизма и банд подполья; предлагается обсуждать неприятие идеологии терроризма и религиозно-политического экстремизма; материалы по воспитанию уважительного отношения к традиционным религиям; приводятся высказывания духовных лидеров основных конфессий; проводятся мероприятия по не допущению того, чтобы неподконтрольные, хаотичные социальные медиа выступали в качестве рупора или ретранслятора идей экстремизма и терроризма. Также необходимо проводить политику: корректного формата взаимоотношений с активными и популярными блогерами, которые инициативно готовы помогать государству и обществу в информационном противодействии с идеологами терроризма; формирования и функционирования на постоянной основе популярных и доступных Интернет-ресурсов.

посредством которых возможен непрерывный откровенный диалог в близкой и привычной для молодых людей манере; проведение мероприятий по развенчанию и дискредитированию романтического мифа о борцах за всемирный халифат.

В качестве одного из важных путей решения этой проблемы видится налаживание механизма взаимодействия, в рамках которого создается экспертно-консультативный совет при правоохранительных органах, который организует работу по сбору, обобщению и анализу результатов мониторинга социальных медиа, блогосферы, форумов – для выявления наиболее острых и актуальных проблем, дискуссионных тем, оказывающих влияние на общественное мнение, провоцирующих их протестные настроения, конфликтные ситуации на чуждой для государства идеологии. С помощью специалистов теологов, психологов, социологов, историков и других создавать агитационно-пропагандистский продукт противодействия идеологии экстремизма и терроризма, размещать этот продукт на информационных ресурсах и социальных медиа.

Немаловажно и создание обратной связи с представителями молодежи с целью профилактики распространения идеологии экстремизма и терроризма и пропаганды патриотических ценностей. Положительный опыт проведения обсуждения актуальных проблем противодействия идеологии экстремизма и терроризма имеется и с использованием возможностей сети Интернет в формате интернет-семинаров.

Также важным в противодействии идеологии терроризма считается установка на необходимость воссоздания политики узбекской идентичности для поддержания социального равновесия и изоляции радикализма и экстремизма, нейтрализации агрессивности, угроз и насилия. В противовес идеологии терроризма агрессия и насилие должны осуждаться как проявление слабости, а не силы. Важно культивировать такие традиционные положительные качества, как выдержка, взвешенность поступков, твердость и г.д. Борьба с идеологией терроризма в социальных медиа должна вестись на регулярной основе, наступательно и на высоком профессиональном уровне.

Особенно важно также налаживание механизма взаимодействия правоохранительных органов с пользователями социальных сетей

и Интернета в целом. Это дает возможность успешно организовать работу по сбору, обобщению и анализу результатов мониторинга социальных медиа, блогосферы, форумов, что в свою очередь позволит выявить наиболее острые и актуальные проблемы, спорные ситуации, оказывающие влияние на общественное мнение, провоцирующие протестные, конфликтные настроения, агрессивные выпады. Главное в борьбе с идеологией терроризма осознать, что добиться успеха традиционными силовыми методами невозможно, но это можно сделать с позиций «политики предотвращения», в основе которой лежит широкое использование социально-экономических и культурно-воспитательных мер.

ОГОҲЛИК – ДАВР ТАЛАБИ

Ш. Адамова,

*Хоразм вилояти Янгибозор туманидаги 15-сон
умумий ўрта таълим мактабининг 1-тоифаси
она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси.*

Халқ таълими сўлоҳчиси

XXI аср бўсағасида дунёда, унинг жўғрофий-сиёсий тузилишида ва харитасида юз берган туб ўзгаришлар, яъни мустақил давлатлар, шунингдек, мустақил Ўзбекистон давлати пайдо бўлди. Ўзбекистон жамиятни янгилаш, ҳуқуқий-демократик давлат қуриш, бозор иқтисодиётини шакллантириш, миллий ва маънавий қадриятларини тиклаш ва ривожлантириш, одамлар учун фаровон турмуш шароитларини яратиш йўлидан бормоқда. Бу бир томондан шарафли бўлса, иккинчи томондан мураккаб бўлиб бир қанча муаммо ва қийинчиликларни енгиб ўтиш билан боғлиқ йўлдир. Чунки бу йўлда турли таҳдидлар мавжуд бўлиб ундан фақат оқилона сиёсат юритибгина хавфсиз ўтиш мумкин. Шу таҳдидлардан бири диний экстремизм ва ақидапарастликдир. Бунинг олдини олишнинг йўллари кўп бўлиб, булардан энг муҳимлари динлараро бағрикенглик ва миллий гоё тарғиботидир. Динлараро бағрикенглик гоёси — ҳилмат, хил диний эътиқодга эга бўлган кишиларнинг бир замин, бир Ватанда олийжаноб гоё ва ниятлар йўлида ҳамкор ва ҳамжиҳат бўлиб яшашини англатади.

Қадим-қадимдан дин аксарият маънавий қадриятларни ўзида мужассам этиб келади. Миллий қадриятларнинг асрлар оша безавол яшаб келаётгани ҳам диннинг ана шу табиати билан боғлиқ. Чунки дунёдаги динларнинг барчаси эзгулик гояларига асосланган, яхшилик, тинчлик, дўстлик каби фазилатларга таянади. Одамларни ҳалоллик ва поклик, меҳр-шафқат ва бағрикенгликка даъват этади. Ҳозирги замонда бу гоя эзгулик йўлида нафакат динда, балки бутун жамият аъзоларининг ҳамкорлигини назарда тутадиган Тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлашнинг муҳим шарҳи ҳисобланади. Азал-азалдан диёримизда ислом, насронийлик, иудаизм каби динларга эътиқод қилиб келган. Асрлар давомида йирик шаҳарларимизда масжид, черков ва синагогаларнинг мавжуд бўлиши турли миллат ва динга мансуб қавмларнинг ўз диний амалларини эмин-эркин адо этиб келаётгани бунинг тасдиғидир. Тарихимизнинг энг мураккаб, оғир даврларида ҳам улар ўртасида диний асосда можаролар бўлмагани, халқимизнинг динлараро бағрикенглик борасида катта тажриба тўплаганидан далолат беради.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда ўн бешдан ортиқ диний конфессияга мансуб диний ташкилотлар фаолият кўрсатмоқда. Уларнинг ўз фаолиятини амалга ошириш ва мамлакат ҳаётида фаол иштирок этиши учун ҳамма шарт-шароитлар яратилган. Ўқувчиларга жаҳон ҳамжамяти ҳаётида ислом қадриятларини тиклаш байроғи остида рўй бераётган ҳодисалар хилма-хил зиддиятли ва қарама-қарши қутбли эканини пухта тушунтириб бериш зарур. Ҳозирги пайтда умумий ва минтақалар хавфсизлигига «Ислом омили» билан боғлиқ бўлган айрим жараёнлар хавф-хатар солмоқда. Бу ерда гап диний экстремизм ва фундаментализм ҳақида бормоқда. Ислом экстремистлари қадимги ислом гоялари ва анъаналарини қайта тиклаш байроғи остида террорчилик, суиқасд уюштириш ишлари билан шуғулланишди. Ислом фундаменталистлари исломнинг фундаментал принципларини тиклаш, ислом вужудга келган дастлабки шарт-шароитларга қайтиш шиори остида ҳаракат қилувчилардир. Улар дин ва сиёсатни ислом билан миллат манфаатларини бир тушунча деб тарғиб қиладилар. Ўқувчилар эътиборини диний экстремизм, фундаментализм каби ҳодисалар жиддий можарони, зиддиятларини келтириб чиқариши мумкин эканига қаратиш зарур. Одамларнинг диний эътиқодлари билан боғлиқ ҳолда ҳар қандай муаммо нозик

эканига, диннинг маънавий қадриятлари билан исломни қайта тиклаш шиоридан фойдаланаётган муайян кучлар кўзлаётган, динга алоқаси бўлмаган сиёсий ва бошқа тажовузкор мақсадлар ўртасидаги фарқни тушунтириш лозим. Дин, шу жумладан, ислом дини ҳам асрлар давомида инсон табиатида чуқур илдиз отди ва ўзига хос бўлган вазифаларни адо этиб келмоқда. Диннинг аҳамияти шундаки, у умуминсоний ахлоқ меъёрларини ўзига сингдириб олиб, уни ҳамма учун мажбурий хулқ-атвор қоидаларига айлантирган, одамларнинг баҳамжихат яшашига кўмаклашган ва кўмаклашмоқда. Диннинг яна бир ижобий томони шундаки, у одамларда ишонч ҳиссини мустаҳкамлаб, уларни поклаб, юксалтириб, ҳаёт синовлари, муаммо ва қийинчиликларини енгиб ўтишда куч бағишлаб келмоқда. Дин умуман, инсоний ва маънавий қадриятларни сақлаб қолиш, уни авлоддан-авлодга етказишга ёрдам бериб келмоқда.

Шу тариқа дин жамият ҳаётининг бир қисми бўлиб қолди. Уқувчиларга шуни тушунтириш лозимки, жамиятда дин, диний тасаввурлар билан бирга дунёвий турмуш тарзи ҳам ёнма-ён яшаб келган. Шунинг учун бўлса керак, бугунги кунда бутун дунёда инсоннинг эркин фикрлаш эрки хоҳлаган динига эътиқод қилиш эркига ёки ҳеч қандай динга эътиқод қилмаслик эркига бўлган ҳуқуқи тан олинган.

Ҳозирги пайтда рўй бераётган айрим салбий ҳолатлар, ножўзхатти-ҳаракатлар, ёвуз ишлар, аввало, мафкуравий бўшлиқ туфайли содир бўлмоқда. Нега деганда ҳали ҳаётий тажрибага эга бўлмаган, оқ-қорани таниб улгурмаган ёшлар ҳар турли таъсирларга берилувчан бўлади. Мисол учун, баъзи ёшларни йўлдан чалғитиётган диний экстремизм хавфини олайлик. Бу хатарли оқим ўзига хос тарихга эга. Хусусан, 80-йилларнинг охирида мамлакатимизга ўзини «дўст», «диндош», «миллатдош» қилиб кўрсатиб, гўёки ислом динининг софлиги учун курашга «даъват» этувчи айрим кимсалар кириб келди. Улар муқаддас динимизнинг асл моҳиятини билмайдиган оддий одамларни, гўл ёшларни ўз тузоғига илинтириб бизга бегона бўлган диний ақидаларни ёйишга уринди. Албатта, бу ҳаракатларнинг олдини олиш учун тегишли чора-тадбирлар кўрилди. Лекин ўша вақтларда соддалик қилиб, уларга хайрихоҳ бўлганлар ҳам йўқ эмас эди. Одамларимиз дилидаги мана шундай эзгу туйғулардан, имон-эътиқод сари табиий интилишлардан айрим ғаразли кучлар у

мақсади йўлида фойдаланишга уриниётгани бежиз эмас. Тарихдан маълумки, бирор-бир халқни ўзига тобе қилишни истаган кучлар, аввало, уни ўзлигидан, тарихидан, маданиятидан жудо қилишга интилади.

Юқорида тилга олиб ўтилган ва шунга ўхшаш зарарли таъсирлар давом этаверса, миллат ўзлигини йўқотиши, минг йиллик анъаналарини бой бериб, оломонга айланиб қолиши ҳеч гап эмас. Табиий савол тўғрисида: «Бундай мафкуравий таъсирлар салбий оқибатларга олиб келмаслиги учун нима қилиш керак?» Бунинг йўли — одамлар авваламбор ёшларимизнинг имон-эътиқодини мустаҳкамлаш, ироасини бақувват қилиш, уларни ўз мустақил фикрига эга бўлган баркамол инсонлар этиб тарбиялаш. Уларнинг тафаккурида ўзлигини унутмаслик, ота-боболарнинг муқаддас қадриятларини асраб-авайлаш ва ҳурмат қилиш фазилатини қарор топтириш, уларнинг мен ўзбек фарзандиман, деб гурур ва ифтихор билан яшашига эришишдир. Токи улар миллий илдизлари бақувват, дунёни чуқур англайдиган, замон тараққиёти билан баробар қадам ташлайдиган инсонлар бўлиб етишсин. Ана шунда жоҳил ақидапарастнинг «даъвати» ҳам ахлоқни рад этадиганлар биз учун мутлақо бегона гоёлар ҳам уларга ўз таъсирини ўзказа олмайди. Биз барпо этаётган янги жамият юксак маънавий ва ахлоқий қадриятларга таянади ва уларни ривожлантиришга катга эътибор қаратади. Бу жараён миллий истиқлол гоёси ва мафкурасига, ўсиб келаётган ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга асосланади.

Жамиятни маънавий янгилашдан кўзланган бош мақсад — юрт тинчлиги, Ватан равнақи ва фаровонлигига эришиш, комил инсонни тарбиялаш, ижтимоий ҳамкорлик ва миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик каби муҳим масалалардан иборат. Миллий гоё, миллий мафкурани ишлаб чиқиш, уни шакллантириш учун ҳар қайси миллатнинг энг илғор вакиллари, керак бўлса, мутафаккирлари халқ ва Ватан равнақи учун ҳаётини бағишлайдиган фидойи инсанилари меҳнат қилиши лозим. Агар биз бугунги ҳаётимизга, бунёдкорлик ишларимизга, эришаётган ютуқларимизга тўғри баҳо бермасак, уларнинг қадрига етмасак, ўз ҳушёрлигимизни йўқотиб, бизни ҳар қадамда кутаётган таҳдидларни тинч турмушимизга, ҳаётиямизга раҳна солаётган оёқ остидан чиқаётган ҳар хил бало-қазоларни ҳам пайкамай, сезмай қолишимиз мумкин. Аммо

бир ҳақиқатни чуқур англаб олиш даркор: ҳар бир одам бахт саодати, жамиятимизнинг барқарорлиги кўп жиҳатдан одамзо таяниб яшайдиган ғоя ва маслакнинг қанчалик тўғри ва инсонийлигига, бу эътикод унинг оиласи, фарзандлари, халқининг эътиқодига, мақсадларига, ҳаётий манфаатларига нечоғлиқ мос келишига узви бўғлиқдир. Ҳозирги энг муҳим, энг долзарб вазифамиз – жамиятимиз аъзоларини, авваламбор, вояга етиб келаётган ёш авлодни қалбимизга яқинлаштириш уларнинг қалбида миллий ғоя, миллий мафкура, ушбу Ватанига меҳр-садоқат туйғусини уйғотиш, ўзлигини англаш, миллий ва умумбашарий кадриятлар руҳида тарбиялашдан иборатдир.

ДИНИЙ МУТААССИБЛИКНИНГ ОИЛАЛАРГА ТАЪСИРИ ВА УНИНГ ОҚИБАТЛАРИ НИМАЛАРДА ЭКАНИ ҲАМДА ОИЛАВИЙ ҲАЁТДА АХЛОҚИЙЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ

OILADA YOSHLARNI YOT G'OYALARDAN HIMOYALASHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK JIHATLARI

D. Safarov,

Navoiy viloyati XTXQTMOI o'qituvchisi

Keyingi yillarda keng jamoatchilik va olimlarning diqqatini o'ziga jalb qilib kelayotgan masalalardan biri – yoshlarning turli yot g'oyalar ta'siriga tushishi muammosidir. Bu muammoni o'rganish bugungi kunda o'zining tarixiy, madaniy, milliy va umumbashariy qadriyatlarini tiklayotgan O'zbekiston davlati ravnaqi uchun ham katta ahamiyatga ega.

Shaxsning shakllanishida, ma'naviyatining tarkib topishi va rivojlanishida oilaning o'rni, ahamiyati beqiyos bo'lib, oila bilan bog'liq masalalar oilaviy hayot psixologiyasining asosiy muammolaridan hisoblanadi. Oila va yoshlar bilan bog'liq masalalar ijtimoiy psixologiya fanining asosiy yo'nalishlaridan biri ekan, bu boradagi muammolarni tahlil qilish, o'rganish, tushunchalarni tizimlashtirish hozirgi vaqtdagi muhim vazifalardandir.

Har qanday jamiyat taraqqiyotida oilalarning, oilalar mustahkamligining ahamiyati beqiyosdir. Muayyan muhitda dunyoga kelib, shaxs sifatida shakllanib, o'zi yashayotgan davlatning fuqarosi sifatida mam-lakatning iqtisodiyoti, ijtimoiy hayoti taraqqiyotini ta'minlovchi, hal qiluvchi omil bo'lgan inson kamolotida oilaning tutgan o'rni muhim.

Shunday ekan, oilaning sog'lom bo'lishi, ularda ijobiy psixologik iqlimning hukm surishi farzandlarimizning shaxs sifatida shakllanib, davlatimizning iqtisodiyoti, ijtimoiy hayoti rivojini ta'minlovchi insonlar bo'lib yetishishidagi asosiy omil hisoblanadi. Zero, shaxs ma'naviyati, uning dunyoqarashi, insonning tasavvur va e'tiqodiga aloqador ko'nik-malar majmuyi asosan oilada shakllanadi.

Barkamol avlod tarbiyasini amalga oshirish muhim strategik masalalardan biri bo'lib, mamlakatimizning demografik xususiyatlarini inobatga olsak, bu nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega vazifalardan hisoblanadi. Bugungi globallashuv sharoitida inson ongi va qalbi uchun turli usul va vositalar yordamida keskin olib borilayotgan kurashlar davom etmoqda. Mazkur harakatlar bevosita yoshlarga yo'naltirilgan bo'lib, ularda milliy an'ana va qadriyatlarimizga, mamlakatimizda olib borilayotgan siyosatga nisbatan salbiy munosabatlarni shakllantirishga qaratilgandir. Bu muayyan ommaviy axborot vositalari, ommaviy san'at va madaniyat yordamida kerakli bo'lgan g'oyalarni shakllantirish, yo'l-yo'riqlar berish orqali amalga oshirilmoqda. Natijani jamiyatning diniy, madaniy, ijtimoiy, ma'naviy sohalarida namoyon bo'layotgan ekspansiya holatlarida ham kuzatish mumkin.

Bugungi kunda yosh avlodni jismonan sog'lom, ma'nan kuchli, aqlan yetuk va barkamol bo'lib yetishishida oiladagi sog'lom munosabatlarning ahamiyati beqiyosdir. Shu bois, mustaqil davlatimizda oilada, sog'lom ijtimoiy munosabatlar tizimini yaratish, yoshlarni yot g'oyalardan ta'siridan himoyalash va buning uchun, avvalo, ota-onalarni, mutaxassislarni psixologik bilim bilan qurollantirish ishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu masalani hal qilishda esa hozirgi paytda nihoyatda taqchil o'zbek tilidagi bosma va elektron psixologik adabiyotlarni yaratish dolzarb masala sifatida ko'tariladi.

Ushbu qo'yilgan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

- vayronkor, buzg'unchi, yot, destruktiv g'oyalarga oid tushunchalarni tasnif etish;

- qo'llanmadan o'rin oladigan asosiy tushunchalar ro'yxati va kitob mundarijasini shakllantirish;

- har bir tushunchaga zamonaviy psixologiya fani asosida ta'rif berish;

- jamlangan ma'lumotlar, tegishli adabiyotlarga qo'yiladigan talablar asosida, respublikamiz aholisi milliy-psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'llanmani nashrga tayyorlash va chop ettirish, yot g'oyalarning shaxs, jamiyatga nisbatan salbiy ta'sirining psixologik tahlilini amalga oshirish;

- oilada yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish bo'yicha olib borilayotgan targ'ibot-tashviqot ishlarining mazmuniy tahlilini amalga oshirish;

– amaliyotchi psixolog-pedagoglar uchun tegishli tavsiyanoma va yoʻriqnomalar ishlab chiqish;

– profilaktika tizimining nazariy modelini yaratish va muhim vazifalarni belgilab olish;

– yot gʻoyalar taʼsiriga tushish moyilligi bor yoshlarni aniqlash, metodikasini yaratish va psixologik xizmat koʻrsatish amaliyotiga joriy etish;

– oilada yoshlarni yot gʻoyalar taʼsiridan himoyalashga yoʻnaltirilgan ish uslublarini psixologik xizmat jarayonida qoʻllash yuzasidan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Oila shaxs ijtimoiylashuvida muhim oʻrin tutadigan omillardan biri sanalar ekan. oilada yoshlarni yot gʻoyalar taʼsiridan himoyalash muammosi butun dunyoda, shu jumladan, Oʻzbekiston Respublikasida ham alohida ahamiyat kasb etib bormoqda. Hozirgi vaqtda yoshlarning yot gʻoyalar taʼsiriga tushishi ijtimoiy-psixologik, pedagogik hamda siyosiy-psixologik tadqiqi, yoshlarni mazkur gʻoyalar taʼsiridan himoyalash masalasi dolzarb nazariy va amaliy ahamiyat kasb etyapti.

Mamlakatimiz Prezidenti Islom Karimov oʻz chiqishlarida bir necha bor ushbu masalaga eʼtibor qaratib, yoshlarimiz, xalqimizni bunday tahdidlardan asrash naqadar muhim ekanini qayta-qayta taʼkidlamoqda. «Oʻz-oʻzidan ravshanki, bugungi zamon voqelikka ochiq koʻz bilan, real va hushyor qarashni, jahonda va yon-atrofimizda mavjud boʻlgan, tobora kuchayib borayotgan maʼnaviy tahdid va xatarlarni toʻgʻri baholab, ulardan tegishli xulosa va saboqlar chiqarib yashashni talab etmoqda. Shu bois, yurtdoshlarimiz, ayniqsa, yosh avlod ongida murakkab va tahlikali hayot haqida, uning shafqatsiz oʻyinlari toʻgʻrisida biryozlama va soxta tasavvur boʻlmasligi kerak»¹.

Mamlakat yoshlarining turli yot gʻoyalar taʼsiriga tushmasliklari uchun ularning boʻsh vaqti faqatgina oilada emas, balki mahalla, taʼlim muassasalarida ham mazmunli tashkil etilishi zarur. Shu munosabat bilan «Oila – mahalla – taʼlim muassasalari» hamkorligi, nodavlat va notijorat tashkilotlarining yoshlarga yoʻnaltirilgan siyosati milliy taraqqiyot strategiyasi nuqtayi nazaridan qiyosiy tahlil etilib, ular faoliyat mazmuni- ni oshirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiqdir.

¹ Ислом Каримов. Юсак маънавият – енгилмас куч. –Т.: «Маънавият», 2015, 118-бет.

ИСЛОМДА КИЙИНИШ ОДОБИ – ИНСОН ИЧКИ МАЪНАВИЙ ДУНЁСИННИНГ СИРТДА АКС ЭТИШИДИР

Қ. Солихова,

А. Авлоний номидаги ХТХҚТМОМИ
маънавият асослари кафедраси
катта ўқитувчиси

Истиқлол Бизнинг ўзлигимиз, қадриятларимиз, қадим анъаларимиз қайтишига йўл очди. Халқимиз руҳий асоратдан, таъкибу тазйик ва қўрқувлардан озод бўлди. Бизга яшаш завқи, бунёдкорлик илҳоми бахш этилди. Юртимиз чинакамига обод ва маъмур бўлди. Не саодатки, истиқлолимизга, Ватанимизга, келажагимизга муносиб баркамол авлод вакиллари вояга етмоқда. Уларнинг одоб-ахлоқ, илму тафаккур бобидаги муваффақиятлари кўп. Бундан қувонамиз, фахрланамиз. Шунинг билан бирга, кўча-кўйда, жамонат жойларида анъаналаримизга терс тарзда кийиниб олган йигит-қизларни кўриб, кўнглимиз оғриб қолаётгани ҳам бор гап.

Шуни айтиш жоизки, баъзилар кийиниш масаласига бунчалик катта эътибор беришининг боиси нима, ахир бу арзимаган нарса-ку, дейишлари мумкин. Аввало, кийиниш арзимаган нарса эмас. Қолаверса, исломда инсон ҳаётининг арзимайдиган томонлари йўқ. Балки динимизда барча соҳалар барабар эътиборга сазовордир. Ислонинг инсонни мукаррам қилиш бўйича кўрган чоралари ичида либос масаласи ҳам бор. Бу масалада инсоннинг кийиниш маданиятига риоя қилиши ўзи учун обрў ва мартабалиги, гузаллик ва зийнатлиги, жамиятнинг бошқа аъзоларини эса ҳурматлаш экани тушунтирилади.

Биз дунёви й давлат фуқароларимиз, қандай кийиниш, шубҳасиз, ҳар бир инсоннинг шахсий иши. Аммо бир туйғу борки, уни пинсанд қилмаслик кўнгилга хавотир солади. Бу туйғу гузал хулқ-ўзбекона одобу андишага нисбатан эҳтиром ва ҳурматдир. Чуқур ва холис назар ташлаганда, кийиниш одоби миллий ўзига хослик, қадриятлар ва анъаналардан келиб чиқади. Зотан, азалдан «ҳаё раибонинг ташқи кўриниши кийимдир», деган ҳикмагона таъкид халқимиз орасида машҳур.

Оллоҳ яратган ҳар бир миллат ва элатнинг ўзига хос урф-одатлари, анъаналари бор, бу нарса илоҳий ҳикмат асосида жорий қилинган. Хужурот сурасининг 13-оятида бундай дейилади: «Эй инсонлар, дарҳақиқат, биз сизларни бир эркак (Одам) ва бир аёл (Ҳавво)дан яратдик ҳамда бир-бирларинг билан танишишларинг учун сизларни (турли-туман) халқлар ва қабила (элат)лар қилиб қўйдик. Албатта, Оллоҳ наздида (энг азизу) мукаррамроғингиз тақводорроқларингдир. Албатта, Оллоҳ билувчи ва хабардор зотдир».

Демак, дунё халқларининг турли миллатга мансуб бўлиб, бир-бирларидан фарқли равишда ҳаёт кечиришлари азалдан Оллоҳнинг иродаси ва илму ҳикмати тақозо этган ҳақиқат экан. Рум сурасининг 22-оятида бу мазмун янада аниқроқ баён этилади: «Унинг белгиларидан (яна бири) осмонлар ва Ерни яратиши ва сизларнинг тилларинг ва рангларнинг хилма-хиллигидир. Албатта, бунда барча оламлар учун аломатлар бордир».

Бу оятлардан, инсоният ва бошқа мавжудотнинг хилма-хиллиги Оллоҳнинг қудрати ва чексиз илму ҳикматига далолат қиладиган белги экани, деб хулоса қилиш мумкин. Хилма-хиллик, биринчи галда одамларнинг ташқи кўринишида, кийган кийимларида намоён бўлади. Кийинишга қараб одамнинг ички дунёси ва маънавиятига баҳо бериш барча халқларда ҳам бор гап.

Демак, инсоннинг кийиниши унинг ички-маънавий дунёсининг сиртда акс этишидир, дейишимиз мумкин. Қайси инсонда уят, ҳаё, ор-номус қаби тушунчалар бўлса, ўша инсон ўз обрўсини сақлайдиган, бошқаларнинг нафратини кўзгатмайдиган ҳолатда кийинади. Бунинг устига, кийим-бош инсоннинг доимий ҳамроҳи бўлгани учун, унга таъсир қилиши турган гап.

Мисол келтирадиган бўлсак, шифокорларнинг ўзига хос оқ кийим кийиши ҳамма халқларда қадимдан одат бўлиб келган. Бу, аввало, шифокорларга ўз вазифасини адо этишда қулайлик туғдирса, иккинчидан, махсус кийим уларга таъсир қилиб, шифокорлик руҳини тутиб туришда иш беради. Ҳагто, оддий одам шифокор кийимини кийиб олса, шифокорларга хос хатти-ҳаракатларни қилишга интилиб қолиши ҳам шундан.

Мана шу ва шунга ўхшаш бошқа кўпгина мулоҳазаларга кўра, исломда кийим-бошга алоҳида эътибор берилган. Дикқат билан қарайдиган бўлсак, инсонни ҳайвондан ажратиб турадиган аломатлардан бири ҳам либосдир. Оллоҳ таоло кийим-бошни инсонга авратини тўссин, ўзини тузатсин, деб берган. Аммо бошқа соҳаларда ҳаддида турмаган одам бу ўринда ҳам турли бузукликларга йўл қўйди. Баъзилари кийим-бошни фахр ва ғурур воситаси, иккинчилари уни ҳаётдаги асосий мақсад қилиб олди. Қадр-қийматни ҳам кийим-бош билан ўлчай бошлади. Учинчилари кийимни тор ва юпка кийиб, ундан кўзланган асосий мақсадни суниистеъмоҳ қилишга киришди. Бу ҳол юксак инсоний шарафни ерга уради. Шунинг учун ҳам ислом бу ишларда ўз таълимотларини жорий қилди.

Абу Ҳомид Ғаззолий «Қалб ажойиботлари» номли китобида кўркем ва қимматбаҳо кийимларга ўчлик шайтоннинг инсон қалбини забт этиш учун қирадиган эшикларидан бири экани ҳақида ёзган. Дарҳақиқат, шайтон инсонни умр бўйи олийнав ва фахрли кийимлар билан зийнатланишга чорлаб, шу йўл билан ҳам ўзига бўйсундиришга, нафсининг қулига айлантиришга ҳаракат қилади.

Алишер Навоий «Маҳбубул-қулуб» асарида бундай ёзган: «Эркакларнинг ўзини кўз-кўз қилиш учун яسانيши хотинларнинг оройиш учун безанишлари кабидир. Аммо бу каби безанмоқ ҳар иккаласи учун ҳам номуносиб, хусусан, эркаклар учун кўпроқ шармандалиқдир».

Одобимизда айниқса аёлларнинг кийинишига катта эътибор билан қаралган.

Америка тери касалликлари мутахассислари ўтказган тадқиқотлар натижасида гарблик аёллар ёш бўла туриб ҳусн ва жозибаларини тез йўқотаётганлари, барвақт ажин тушаётгани ва унинг тез кўпайиб кетаётгани, аксинча, муслима аёлларнинг етмиш-саксон ёшда ҳам юзлари файзли, ажинсиз ва нурли экани, уларда гарб аёлларида кўп учрайдиган тери саратони (раки) хасталиги деярли кузатилмаётгани аён бўлди.

Аждодларимиздан мерос кийиниш одоби ўзлигимизни англаштириши, асрлар шиддатига дош берган иродамиз, сабру қаноатимиз.

пок умидларимизни ифода этишини унутмайлик. Миллий кийимлар ва безак турлари тарихимиз давомида шаклланган бўлса-да, кейинги пайтда турли ўзгаришларга юз тутаётгани сир эмас. Этик ва маҳси-калиш каторида туфлилар, чопон ва чакмонлар билан бирга пальто ва куртка, костюм-шим кияётганимиз бугун ҳеч кимни таажжублантирмайди. Умуман олганда, кийимлар барча миллат кишиларида вақт ўтиши билан озми-кўпми янгиланиб туради. Бу ҳол табиий. Лекин ўзгаришлар ва янгиликларни оқилона қабул қилиш керак. Миллийлик инсон ботинида ҳам, зоҳирида ҳам шаклланиб қолиши жуда муҳим масала.

Халқимиз эскидан бутун жаҳонда гўзал хулқи билан шуҳрат қозонган. Меҳмоннавозлик, олийжаноблик, меҳр-мурувват, саховат, раҳм-шафқат, олмос тафаккур – буларнинг бари бизнинг ахлоқимизда мужассам.

Демак, кийинишимиз ҳам шунга яраша бўлиши лозим. Зукко аёлларимиз, паричеҳра қизларимиз миллий қадриятларимизга зид бўлган очик-сочик кўйлақлар, тана аъзолари кўриниб турадиган кийимларни кийишни ўзларига оғ деб билишган. Уларнинг қалб гўзаллиги сержило матолардан шарқона назокат ила тикилган кийимларида ёрқин акс этиб турган.

Яна бир жиҳат. Ўзбек қизларини беш ёшидан бошлаб оналари, опалари бичиш-тикишга пухта ўргатишган. Деярли барча қизлар чок ишларида, дўппи тикиш, сўзана ва кашталарга нақш солишни мукамал билишган. Одобда гўзал, фикрда зукко бўлиб улгайишган.

Қисқаси, андишани ҳис этишган, ҳаёни, уятни англашган, ихлос, эътиқод деган туйғулар билан қалбларини зийнатлашган.

Дарҳақиқат, сизга, айниқса, ёш оналаримизга айтадиган яна бир гапимиз бор: ҳар қандай тарбия, хусусан, насихат оилада бошланади. Бола тонгдан тунга қадар ўнлаб насихат эшитади. Шулар орасида кашанда «чекма», сўконгич «сўкма», ўзи ярим-яланғоч эса «уни кийма», «буни кий» деган ўғитларни фарзандининг қулоғига қуймоқчи бўлади. Оқибатда бола насихатдан безади. Айримлари очикдан-очик қўл силтаб нари кетади, баъзилари чидаб эшитади, бироқ амал қилмайди, ўз билганидан қолмайди. Бугунги кунда жамиятимизнинг юзини қора қилувчи пасткашлару ёмонлар, бебош-

лару ўғрилар, гиёҳвандлар ва нашавандлар... кеча тарбияларига эътибор берилмаган болалардир, дейди Абдулла Авлоний.

Тарбиясизлик балога бошлашини, бу балони факат яхши хулқ билан даф этиш мумкинлигини, аввало, тарбия берувчи ота ва онанинг ўзи яхши англаб олиши керак. Фарзандга энг биринчи яхшилик қиладиган ҳам онасидир. Нима учун «она тили» деймиз? Чунки гўдак биринчи сўзларни онасидан ўрганади. Тарбияни ҳам дастлаб она беради. Тарбиянинг бош мақсади — бир-бирига меҳроқибатли инсонларни вояга етказишдир. Ота-оналар яна унутмасинларки, бугун фарзандлари тарбиясига эътибор бермаган киши орадан йиллар ўтгач, уйсиз, оиласиз қолади.

Шуни таъкидлаш жоизки, Абу Ҳомид Ғаззолий ҳазратлари баён этган фикрларга диққат қилайлик:

— Билгин! Бола тарбияси энг муҳим ишлардандир. Фарзанд ота ва онага омонат, — дейдилар ул зот. — Бола қалби пок, нозик, содда ва ҳар қандай нақш ва суратдан холи гавҳардир. Унга қандай нақш солинса, шунга кўра шаклланади, эгган томонга эгилади. Агар бола яхшиликка ўрганиб, яхшилик ичида вояга етса, дунё ва охират содатини топади. Албатта, бу савобга унинг ота-онаси, муаллими ва унга тарбия берган ҳар бир киши шерикдир.

Агар бола эътиборсиз ташлаб қўйилса, қадриятлар, урф-одатлар, оила қадриятларига амал қилинмаса, ёмонлик ичида ўсса, бадбахтликка юз тутади ва ҳалок бўлади. Бунда гуноҳ юки шу қўйга солганларнинг, ота-онанинг зиммасига юкланади. Бу хусусда Оллоҳ таоло: «Эй мўминлар, сизлар ўзларингизни ва аҳли оилаларингизни дўзахдан саклангиз» (Таҳрим сураси), деб огоҳлантиради.

Тарбиянинг икки асоси бор: фазилатни кўриқлайдиган гузал ахлоқ ва ярамас йўлдан, ёмон аҳволга тушишдан сақлайдиган ҳушёрлик. Одобу тарбия воситасида яхши хулқларни ўргатиш, ёмонликлардан қайтариш, тўкин-сочинликка одатлантирмаслик, зийнатга муҳаббат уйғотмаслик билан ота фарзандининг ҳаётда ўз ўрнини ва ризкини топишга ҳамда маърифатли бўлишига асос солади. Аксинча, бола дунё бойликларида, тарбияда абадий ҳалокатга юз тутади. Болани тўкин-сочинликдан, қимматбаҳо кийимлар кийиб ўсган болалардан, бундай дабдабали ҳаётга рағбат уйғотадиганлар даврасига аралашиб қолишдан асрамок ке-

рак. Чунки вояга етаётган бола эътиборсиз ташлаб қўйилса, кўп ҳолларда бу ахлоқнинг тубанлашувига сабаб бўлади. Натижада, бола улғайгач, ҳасадгўй, чақимчи, қайсар, маҳмадона, енгилтак, беҳаё, ҳамма нарсани фақат пул билан ўлчайдиган, ярамас бир кимсага айланиб қолиши мумкин.

Булардан сақланишнинг бирдан-бир йўли – чиройли тарбиядир. Кейин мактабда дарс билан машгул бўлмоқ. Қачонки, болада чиройли хулқ, мактовга арзигулик бир феъл содир бўлса, уни ҳурмат билан шарафламоқ, кўнглини қувонтирадиган нарса билан қидирламоқ, кўпчилик орасида бу феъллини изҳор этмоқ зарур.

Демак, ёш оналаримизга айтадиган яна бир гапимиз бор: ярамас, бузук ишларнинг эшиклари саноксиздир. Ҳушёрлик, сезгирликни сира ҳам қўлдан берманг. Эҳтиёткорлик билан ҳаракат қилмасангиз, ярамас, бузук йўлларга кириб кетганингизни ўзингиз ҳам сезмай қоласиз.

Эҳтиётсизлик – шайтонга асир бўлишдир!

Хулоса ўрнида шуни айтиб ўтиш лозимки, Президентимиз Ислом Каримовнинг яқиндагина жаҳоннинг кўзга кўринган мухбирлари берган саволларга жавоб бера туриб: «Менинг ишончим комилки, сизларни ишонтириб айтаманки, иймонсиз одам ҳайвондан баттар», деган эди. У киши яна: «Мен Қуръони каримни ўқиб чиқдим. Қуръон – бу муқаддас китоб, ислом – бу пок дин, ислом ажойиб инсонни тарбиялайдиган дин» деган гапларни бутун дунёга баралла айтишларининг ўзи бизнинг жуда катта бахтимиздир. Бу сиёсатимизнинг оқилона олиб борилаётганидандир. Ўйлаймизки, бу нарсалар келажакда янада ривожланиб, бахтимиз, саодатимиз, юртимиз мустақиллигини мустаҳкамлашда ўсиб келаётган маънавий етук, баркамол шахс тарбиясига ижобий таъсирини, албатта, кўрсатади.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ И ОБЩЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ПО ПОДГОТОВКЕ МОЛОДЫХ ЛЮДЕЙ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ В ПЛАНЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРОГРАММЫ «ЗДОРОВАЯ МАТЬ И РЕБЕНОК»

Д. Улжасва,
учитель русского языка и литературы
специализированной школы № 37 Пахтаабадского
тумана Андижанской области

Главная цель идеи национальной независимости – объединить народ во имя великого будущего, побуждать каждого гражданина страны, независимо от его национальности, языковой и религиозной принадлежности, к жизни с чувством постоянной ответственности за судьбу своей Родины; воспитывать гордость за богатейшее наследие предков, накопленные духовные ценности и благородные традиции; формировать высоконравственных и гармонично развитых людей; превращать в смысл жизни самоотверженность ради нашей священной жизни.

ИСЛОМ КАРИМОВ

Бракоразводные процессы среди молодых продолжают стремительно расти, несмотря на проводящуюся профилактику по пресечению мер и обнаружению доминантных факторов.

Мы предполагаем, что основная первопричина таится в семейном очаге, ведь прелиминарии воспитания прослеживаются именно в семье.

Человек формируется как личность постепенно. С момента рождения он включается в существующую систему общественных отношений, всегда находится в определенных взаимоотношениях с другими людьми. Эти общественные отношения и формируют человеческую личность: человек усваивает принятые в данном обществе правила поведения, обычаи, нравственные нормы.

Кто же формирует личность? Наверное, в первую очередь, родители, с первого дня жизни.

Личность формируют воспитатели, учителя, родные и близкие: школа.

Личность формируют общество, окружающая среда.

Нас формирует природа: лес, река, цветы, дождь, горы, степь, пустыня, космос, звезды...

Формируют случайные люди — какой-нибудь прохожий мельком бросил слова, врезавшиеся в память на всю жизнь.

Итак, личность человека кто-то или что-то формирует или разрушает. Кому говорить спасибо и где искать виноватого? Посмотрите в зеркало — и вы найдете ответ. Человек прежде всего формирует себя сам!

Чтобы вы ни делали, будьте честными с самим собой, будьте искренними перед собой. Для этого нужно большое мужество. Но это то главное, что формирует личность.

Очевиден тот факт, что большая часть сегодняшнего поколения перестало читать. Перестало увлекаться искусством и наукой, политикой и образованием. Это влечет за собой профанации в воспитании и формировании духовно богатой и гармонично развитой личности. Гораздо труднее превозмочь регрессию отклонений в нравственности и моральной устойчивости индивидов, нежели своевременно успеть нуллифицировать их.

В данной ситуации преференция предоставляется школе + семье, а также махалле.

В школе индивид проводит большую часть времени, а задача классного руководителя заключается в гуманистическом отношении к каждому ученику, контролированию его поступков, деяний, умению сугубо индивидуального подхода и оценке моральных качеств, уважении его.

Главенствующей доминантой в дидактическом отношении отличаются то, в какой мере педагог проявляет любовь и уважение к детям, и насколько продуктивна его методика обучения и воспитания.

Необходимо учитывать и то, умеет ли учитель целесообразно направлять, и есть ли у него самого талант вдохновлять и опираться ли он Стандартам Государственного Образования? Насколько глубоко образован сам педагог, отвечает ли требованиям компетентности современного учителя? Эти общественно-значимые факторы непрерывно реформируются в законах об образовании и подвергаются тщательной апробации.

Самой важной целью образования является необходимость сделать человека «Человеком» в истинном смысле этого слова. «Чело-

век» в истинном смысле этого слова — это высоконравственная личность. А характер личности определяется такими ценностями, как честность, сотрудничество, забота о других, сочувствие, сострадание и т.п. Таким образом, целью образования является умение направить человека в нужное русло и оказать ему помощь в усвоении этих ценностей. Без этого образование нельзя назвать настоящим или завершенным.

Семья же считается священным уголком, и именно в семье воспитываются духовно-нравственные аспекты:

- чувство собственного достоинства;
- вера в собственную ценность и уверенность в себе;
- ответственность и способность отвечать за свои поступки и действия;
- справедливость;
- объективная оценка личностных качеств;
- стремление к совершенству;
- внутренняя потребность делать все как можно лучше.

Человек становится человеком в обществе себе подобных. Семья — основная ячейка нашего общества. Она воспроизводит главное общественное богатство — человека. Семья, дом, дети являются одним из этапов развития человеческой личности. Семья одновременно выступает малой группой — самой сплоченной первичной и стабильной ячейкой общества. Это группа лиц, живущих в одном доме, которые ведут совместное хозяйство и находятся в отношениях родства, брака или опекуна.

Воспитание подрастающего поколения на Востоке имеет свои особенности и традиции. С древних времен в городах Средней Азии существуют общины, образованные по территориальному признаку, которые называются махаллей. Жители махалли из поколения в поколение передавали особый образ жизни, духовные и нравственные нормы поведения, обычаи и обряды. Решения по наиболее важным вопросам принимались сообща.

На сегодняшний день в компетенцию махалли входят многие полномочия и функции, которые раньше выполняли государственные структуры: например, принятие решения о государственной помощи малообеспеченным семьям, социальных пособиях семьям, имеющим детей, оказание содействия городским службам в благо-

устройстве дворовых территорий и содействие органам внутренних дел в охране общественного порядка.

Но есть и обратная сторона медали. Ввиду того, что в семье должны превалировать добропорядочные отношения, нормативные морали поведения и этические принципы, не всегда случается так, как хотелось бы. Семья — как говорится выше, связующая главная нить при формировании целостно-нормативных и морально-правственных качеств индивида. Но соответствуют ли данным требованиям некоторые семьи? Как можно оправдать ранние браки и громадное количество разводов? Кого надлежит обвинить в подобных аморальных комплексах? Крайне важно пресекать ранние браки, так как морально несформированные юные люди, в большинстве случаев создают неблагоприятную почву для деторождения и дальнейшего полноценного развития индивида. Окончив школу и по обязательному методу едва поступив в средне-специальные учреждения, полустуденты-полудети вступают в брак, сами еще не ведая, что это серьезный шаг. Конечно, данная ситуация обходится не без участия родителей. Если выразаться конкретнее, вся инициатива исходит от них. Горько осознавать этот факт, но не следует negliжировать к подобным вещам. Напротив, надо пресекать такие случаи на корню. Малообразованные родители несовершеннолетних детей объаты желанием поскорее увидеть своих чад состоявшимися, счастливыми, а самих себя освободившимися от родительских обязанностей. Умалчивается денежный вопрос. А в итоге, несчастные в браке молодые люди, чувствующие уязвленное самолюбие и неудовлетворенные чаяния, более того, чувство протрации от осознания несбывшихся надежд и ожиданий. Вследствие дальнейшего недопонимания друг друга, несоответствия характеров и неготовности к самостоятельной семейной жизни происходят бракоразводные процессы. Самое ужасное в таких ситуациях — вмешательство свекровей, действующих по принципу если не она — так другая! В начале они изучают любовь и ласку к будущей невесте, играют роль, после свадьбы снимают маску. Становятся нетерпимыми к малейшему недостатку, проявляемому со стороны снохи. Казалось бы, мелочи жизни. Но таких мелочей прибавляется все больше и больше. Рост матерей-одиночек непрерывно растет. Неродившиеся дети

обречены стать сиротами. Немало разведенных молодых людей, ощущая моральную ущемленность и психологическое одиночество, отчаиваются и легко поддаются под влияние чуждых влияний, сродни экстремистским идеологиям, покидают отчий дом, страну, с единственной целью – забыть боль и избавиться от депрессии. Уезжают в Россию, Сирию, Турцию, Дубай и т.п. Испытывают чувство тоски по Родине, родным и близким, решают документальные проблемы с целью легального положения на чужбине, а также воспринимаются как гастарбайтеры. Это тяжело осознавать, но проблема существует. И надо находить наиболее оптимальные решения по этим глобальным вопросам.

Мы предлагаем вводить факультативные конструкции для девушек и юношей (назначается учащимся в колледжах):

- введение курса «Субординация невесток», «Формулы счастливой жизни, или галантность настоящего мужчины»;
- консультация для юных девушек и юношей «Взаимоотношения мужа и жены» «Умение пойти на компромисс»;
- разработка комплексных технологий по ведению домашнего быта, семейного бюджета.

В махаллях нужно проводить лекции-семинары на тему «Педагогика внутрисемейных отношений» для женщин-свекровей и будущих свекровей, с целью обучения взаимоотношениям с невесткой, разъяснить трагичность разводов и глобальные проблемы, связанные с негативными моментами этих процессов.

СОҒЛОМ ОИЛА – ТИНЧЛИК ВА ТАРАҚҚИЁТ ГАРОВИ

Ш. Жумаев.

*Тошкент вилоят ХТХҚТМОИ изжимой-
иқтисодий фанлар кафедраси мудири*

Ҳозирги замонда мафкуравий кураш тобора кескин тус олмоқда. Ёнг даҳшатлиси шундаки, дунёда миллионлаб оилалар мафкуравий хуруж қурбонига айланиб боряпти. Масалан, бугун миллий маънавиятимизга зид бўлган «замонавий» гарбона кадриятлар, чунончи: эркин муҳаббат, бир жинслилар никоҳининг қонунийлаштирилиши, худбинлик, индивидуализм, маънавий қашшоқлик, фарзанд, ота-она, қариндошлик каби бир қатор умуминсоний

кадриятларга зид бўлган иллатлар пайдо бўлмоқда. Маънавий таҳдидлар кириб келиш хавфи кучаймоқда. Бу кадриятлар шу даражада хавфлики, улар ривожланиб, истиқболда умуминсоний кадриятлар даражасига кўтарилиши мумкин ва миллатнинг маънавий жихатдан пароканда бўлишига олиб келади. Бундай таҳдид ва хуружларга факат кучли ғоя, соғлом мафкурага эга бўлган оилагина қарши тура олиши мумкин. Бунинг учун ҳар биримиз фарзандларимизни ўз домига илинтиришга интилаётган бузгунчи ғояларнинг мазмун-моҳиятини чуқур билишимиз ва авлодимиз давомчилари фарзандларимиз онгига сингдиришимиз шарт. Чунки мамлакатимиздаги тинчлик ва барқарорлик кўп жихатдан оилалардаги соғлом маънавий муҳитга боғлиқ. Шу сабабли Юртбошимиз Ислом Каримов: «...оила соғлом экан – жамият мустаҳкам, жамият мустаҳкам экан – мамлакат барқарордир»¹ деб таъкидлайдилар.

Маълумки, биз бугун эркин, демократик жамият қураётимиз. Шу сабабдан ёшларнинг кўзига тўсик қўйиб, уни кўрма, буни ўқима, бунисини эшитма, деб бўлмайди. Бунинг ҳеч иложи ҳам йўқ. Улар аввало радио, телевидение, матбуот ва Интернет орқали бизга нисбатан кўпроқ нарсаларни билишга, кўришга интилади. Афсуски, Интернет тармоғида ўрнашиб олган ёвуз кучларнинг юртимиз ютуқларини кўролмасдан таркатаётган бўҳтон ва тухматдан иборат мамлумотларини айрим ёшлар ўқиб, баъзан уларга ҳамфикр бўлиб, адашиб кетаётганлари ачинарли ҳолдир.

Шундай бир шароитда биз ота-оналар қандай йўл тутишимиз керак? Фарзандларимиз нималардан огоҳ бўлиши зарур? Қайси кадриятларимизни эъзозламоқ керак? Қайси урф-одат ва анъаналаримизни келажак авлодларга мерос қилиб қолдирмоқ лозим? Авлодимиз давомчиларини ёвуз кучлар таъсиридан қандай асрашимиз зарур?

Биз фарзандларимиз тарбиясида шундай йўл тутишимиз лозимки, токи улар ёмондан, ҳаромдан ҳазар қилсин, андишасизликдан уялсин, соткинликни ор деб билсин. Четдан ёпирилиб келаётган «оммавий маданият» гирдобидан узоқ юрсин. Ўз миллий кадриятлари, она халқи ва азиз Ватани билан гурурлансин. Бунинг учун эса энг аввало, ота-оналарда ана шу фазилатлар мужассамлаш-

¹ Ислом Каримов. Юксак маънавият – сиғилмас куч. –Т.: «Маънавият» 2015, 58-бет.

ган бўлиши ва улар бу фазилатларни меҳру муҳаббат, сабру қаноат билан ўз фарзандларига сингдириши керак.

Кўп йиллик педагогик тажрибаларимиздан шунга амин бўладикки, айрим ота-оналар «Фарзандимизнинг таълим-тарбиясида кўпроқ ўқитувчи муҳим роль ўйнайди. Биз боламизни кийим-кечак, озиқ-овқат билан, умуман, моддий жиҳатдан таъминлаб турсак бўлади» деб ўйлашади. Бундай ота-оналардан «Охирги марта қайси китобни ўқидингиз?», «Фарзандингиз нималарни ўқтиради?», «Болангизнинг дўсти ёки дугоналарини биласизми?», «Фарзандингизнинг дарс тайёрлашини назорат қилиб, кўмаклашасизми?», «Унга қандай ибратли ҳикоятларни айтиб берасиз?», «Фарзандингиз учун қандай бадий китоб харид қилдингиз?», «Болангиз қайси телеканалларни томоша қилади?», «Фарзандингиз қўл телефонида нималар борлигини биласизми?», «Болангизга пул бергандан сўнг, назорат қиласизми?», «Болангиз учун қанча вақт ажратасиз?» деб сўраймиз, Афсуски, кўп ҳолларда улардан жўяли жавоб чикмайди.

Мустақиллик йиллари Ўзбекистон тарихида исми кўрилмаган янгиланишлар, ўзгаришлар ва ислохотлар амалга оширилди. Ана шу янгиланишлар, ислохотлар ва туб ўзгаришларнинг замирида шубҳасиз, ҳалқимизнинг дунёқараши ўсганини асосий омиллардан бири, деб айтиш мумкин. Дунёқараш эса ўз-ўзидан шаклланмайди, ўсмайди. Унинг шаклланишида оила ва таълим-тарбия соҳасининг ҳиссаси бекиёс. Биз яшаётган ҳозирги глобаллашув даврида оила ҳамда устоз-мураббийларнинг зиммасига икки баробар масъулият юклатилмоқда. Чунки инсоният яшаган барча даврларга нисбатан ҳозирги таҳликали давр ота-она, устоз-мураббийларнинг тарбия соҳасидаги ишига жиддий зарар етказмоқда. Ахир, биргина Интернет тармоқларида минглаб диний экстремистик, террористик ва ахлоқсизлик каби бузғунчи гоёлар тарқатилаётганининг ўзиёқ ота-она ва муаллимлардан глобаллашув даври боласига қандай таълим ва тарбия бериш кераклигини тубдан қайта кўриб чиқишни тақозо этмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш — энг олми саодатдир» номли китобларидаги мана бу фикр ҳам ҳозирги кунда қандай таҳликали замонда яшаётганимиздан далолатдир: «Агарки биз ХХI асрда, тобора авж олаётган глобаллашув жараёнлари, Интернет ва интеллектуал таракқиёт ҳал қилувчи роль ўйнаётган бир

даврда яшаётганимизни ҳисобга оладиган бўлсак, ҳаётимиз нақадар шиддатли суръатлар билан ўзгариб бораётганини, айниқса, чуқур ҳис қиламиз»¹.

Бугунги кунда мамлакатимизда ўн беш миллион² аҳоли бевосита Интернетдан фойдаланишмоқда. Шу ўн беш миллион аҳолининг саккиз миллиони ёшлар, шу ёшларнинг аксарият кўпчилиги «Одноклассники», «Fasebook», «Twitter» сайтларидан фойдаланишмоқда. Минг афсуски, ижтимоий тармоқларда ҳам одамлар ва айниқса ўқувчи-ёшларнинг тарбиясига салбий таъсир кўрсатаётган индий экстремизм, терроризм, ахлоқсизлик, гиёҳвандлик сингари гоёларни тарғиб этаётган минглаб таҳдидлар бор.

Булардан ташқари, бугун ўқувчи-ёшлар маънавиятига таҳдид солаётган уяли телефон ва аудио-видео диск сингари воситалар ҳам катта хавфга айланиб бормоқда. Айниқса, мобил телефонлар ҳар бир фуқароннинг, жумладан, ўқувчи-ёшларнинг энг асосий алоқа воситасига айланиб улгурди. Аммо, минг афсуски, ўқувчи-ёшлар учун мобил телефонлар фақат алоқа воситасигина эмас, балки турли ёт гоё ва мафкураларнинг ёзиб олинаётган манбаларига ва тарқатиш қуролига айланиб бормоқда. Уларнинг мобил телефонларига ёзиб олаётган аксарият «қизиқарли» маълумотлар асосан Интернетдан олинмоқда. Жойлардаги баъзи Интернет кафелар, Пайнет электрон ўлов шохобчаларининг айрим «жонкуяр» тарғиботчилари ўқувчи-ёшларнинг мобил телефонларига бундай маълумотларни кўчириб беришга катта ҳисса қўшмоқдалар.

Глобаллашув даврида таълим ва тарбия ишига фақат муаллиму мураббийлар олиб бораётган ишнинг ўзи етарли эмас. Бу жабҳада ота-она, маҳалла, турли давлат ва нодавлат ташкилотларининг ҳамкорлиги яхши самара беради. Аммо, масаланинг бошқа бир жиҳати ҳам борки, унга алоҳида эътибор бермоқ лозим. Гап ота-оналарнинг ўзлари глобаллашувнинг салбий таъсирларидан огоҳми ёки йўқми деган масала хусусида бормоқда. Айрим оилаларда ота-оналарнинг ўзлари глобаллашувнинг «фарзанди» бўлган «омманинги маданият»нинг таъсирига аллақачон тушиб улгуришган. Хўш, мана шундай оилалар ўз фарзандларини қайси руҳда тарбиялайди? Ота-она ўзи тарбияланмаган бўлса, боласини қандай тарбиялайди?

¹ Ислам Каримов. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш — энг олми саодатдир. —Т.: «Ўзбекистон». 2015, 44–45-бетлар.

² «Маърифат» газетаси 2016 йил 3 февраль.

Ёки айрим оилаларда бола тарбияси фақат оналарнинг зиммасига юклаб қўйилган. Бизнингча, бундай оилалардаги ота-оналарнинг аввало ўзларини тарбиялаш лозим бўлади. Яна бир муҳим масала, таълим муассасаларида болаларимиз узоғи билан саккиз соат давомида таълим-тарбия олишади. Уларнинг қолган олти соат фаол вақтлари уйда, кўча-кўйда, жамоат жойларида, Интернет кафелар ва турли кўнгилочар жойларда ўтади. Муаммо шундаки, болаларимизнинг мактаб таълимидан кейинги беш-олти соатлик вақтларини тўғри ташкил этишимиз лозим. Тўғри, давлатимиз томонидан болаларимизнинг жисмонан соғлом ва маънан етук бўлиб ўсишлари учун барча шарт-шароитлар яратилган. Жумладан, мамлакатимизнинг кўпгина шаҳар ва қишлоқларида ташкил этилган футбол, спорт майдончалари фаолияти таҳсинга сазовор. Кўпгина болаларимизнинг бўш вақтлари мана шу футбол ва спорт майдончаларида мазмунли ўтмоқда, бу яхши, албатта. Аммо мавжуд шарт-шароитлардан унм-ли фойдаланиш барча жойларда ҳам тўғри йўлга қўйилмаган.

Хулоса қилиб айтганда, болаларимиз таълим ва тарбиясидаги мавжуд нуқсон ва камчиликларнинг олдини олиш, келажак авлодни бузгунчи хуружлардан ҳимоя қилиш мумкинми? Ҳа, мумкин. Бунинг учун Президентимиз Ислам Каримов «Ўзбекистон ўқитувчи ва мураббийларига» байрам табригида таъкидлаганларидек, таълим-тарбия муассасалари, ота-оналар, маҳалла, ёшлар, хотин-қизлар, давлат ва нодавлат ташкилотларининг самарали ҳамкорлигигина бундай нохуш ҳолатларнинг олдини олиш ва бартараф этишда муҳим аҳамиятга эга¹. Шунинг учун аجدодларимиздан бизга етиб келган ўз она Ватанига садоқат, аجدодлар хотирасига ҳурмат, ота-онага ва ёши кексаларга эҳтиром кўрсатиш, уят ва андиша, ор-номус ва ҳаё, сабр-тоқат, вазминлик, меҳр-оқибат, меҳмондўстлик, бағрикенглик, кичикларнинг катталарга салом бериши, эрта туриб уй-ҳовлини супуриб-сидириб қўйиш, кўча ва маҳаллаларни тоза тутиш, бетоб кишилардан хабар олиш, оқар сувни ифлос қилмаслик, чанқаган йўловчига сув бериш, оёқ остида ётган нон ушогини олиш, дарахт экиш, ёрдамга муҳтожларга беминнат кўмаклашиш каби миллий қадрият ва урф-одатларимизни ўқувчи-ёшлар қалби ва онгига сингдириш жамиятимиздаги ҳар бир инсоннинг виждон амрига айланиши лозим.

¹ «Маърифат» газетаси, 2015 йил 1 октябрь.

5- ш у ъ б а.

ЁШЛАР ОНГИДА ЁТ ҒОЯЛАРГА ҚАРШИ ИММУНИТЕТ ВАЗИФАСИНИ БАЖАРИШДА МИЛЛИЙ ҒОЯНИНГ АҲАМИЯТИ

ЁТ ҒОЯЛАРГА ҚАРШИ КУРАШИШДА МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ҒОЯСИНИНГ АҲАМИЯТИ

Б. Широв,

*Фуқаролик жамияти шаклланишини мониторинг
қилиш мустақил институти Тошкент вилояти
ҳудудий бўлинмаси етакчи мутахассиси*

Н. Ахмедов,

*Фуқаролик жамияти шаклланишини мониторинг
қилиш мустақил институти Тошкент вилояти
ҳудудий бўлинмаси катта мутахассиси*

*Миллий ғоя, биринчи навбатда, ёш авлодимизни
ватанпарварлик, эл-юртга садоқат руҳида тарбия-
лаш, уларнинг қалбига инсонпарварлик ва одамийлик
фазилатларини пайванд қилишдек, алийжаноб ишла-
римизда мададкор бўлиши зарур.*

Ислом Каримов

Бугун Марказий Осиё минтақасида турли манфаатлар ва мафку-
раларнинг аёвсиз тўқнашуви кузатилмоқда. Бу ҳудудни ўз геосиёсий
манфаатларига мослаш мақсадида айрим кучлар демократия ва ин-
сон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ниқоби остида кенг кўламдаги маф-
куравий таъйиқларни уюштирмоқда, аксарият ҳолларда ҳали онги
шаклланиб улгурмаган ёшлардан қурол сифатида фойдаланмоқда.

Ўсиб келаётган ёш авлодни ташқи таҳдидлар ва бузғунчи таъ-
сирлардан ҳимоя қилиш мамлакатимиз барқарор тараққиётининг
асосий омили саналади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ис-
лом Каримов ана шундай хавф-хатардан огоҳ этиб, «Бугунги кунда
одамзод маълум бир давлатлар ва сиёсий кучларнинг манфаатла-
ригагина хизмат қиладиган, олис-яқин манбалардан тарқаладиган
турли маъно-мазмундаги мафкуравий ҳамлалар таъсирини доимий

равишда сезиб яшайди. Мана шундай бир вазиятда одам ўз мустақил фикрига, замонлар синовидан ўтган ҳаётий-миллий қадриятларга, соғлом негизда шаклланган дунёқараш ва мустаҳкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли маънавий таҳдидларга, уларнинг гоҳ ошқора, гоҳ пинҳона кўринишдаги таъсирига бардош бериши амримаҳол¹, деб таъкидлагани бежиз эмас.

Мустақилликнинг дастлабки кунлариданоқ ёшларнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва ҳуқуқий соҳалардаги манфаатларини ҳимоя этиш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Йигит-қизларнинг ҳуқуқий онгини ошириш, сиёсий маданияти ҳамда маънавий савиясини юксалтириш, уларни миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида тарбиялаш ва фаол фуқаролик позициясини шакллантириш, миллий истиқлол ғоясини ёшлар онгига сингдириш вазифалари долзарб, деб белгиланди.

Миллий ғоя фикрни – фикрдан, ғояни – ғоядан, маърифатнинг – жаҳолатдан фарқини кўришга, эзгу фикр, ғоя ва амаллар билан бирга ёвуз, тажовузкор фикр, ғоялар борлигидан ҳам огоҳ этади. Миллий ғоя инсонларни, халқни, миллатни эзгу фикр, ғоялар ва амаллар атрофида бирлаштиришга хизмат қилади. Уларда ёвуз ва тажовузкор ғоянинг ҳар қандай кўринишига нисбатан ғоявий иммунитетни мустаҳкамлайди. Эзгу, бунёдкор ғоялар билан яшашга, ўз фаолиятини эркин, фаровон ҳаётга йўналтиришга ҳаракат қилади. Миллий ғоя бу Ўзбекистон жамиятининг, ўзбек халқининг мақсадлари, озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаётга эришиш йўлларини, шарт-шароитларини кўрсатиб берадиган ана шундай эзгу мақсадларга сафарбар этадиган, унга хизмат қилишни ўз олдига улкан вазифа қилиб қўйган ғоялар мажмуидир.

Ҳозирги энг муҳим, энг долзарб вазифамиз – жамиятимиз аъзоларини, авваламбор, вояга етиб келаётган ёш авлодни камол топтириш, уларнинг қалбида миллий ғоя, миллий мафкура, ўз Ватанига меҳр-садоқат туйғусини уйғотиш, ўзлигини англаш, миллий ва умумбашарий қадриятлар руҳида тарбиялашдан иборатдир.

Ғоя – инсон тафаккури маҳсули бўлиб, муайян мақсадни амалга ошириш учун нарса ва ҳодисалар тўғрисида илгари сурилган изчил

¹ Ислам Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Ў.: «Маънавият» 2015. 113-бет.

фikirлар шакли. Ғоя – инсон тафаккурида вужудга келадиган, ижтимоий характерга эга бўлган, руҳиятга кучли таъсир ўтказиб, жамият ва одамларни ҳаракатга чорлайдиган, мақсад-муддао сари етаклайдиган кучли, теран фикр.

Инсон онгининг маҳсули сифатида ғоялар тушунча ва фикрлар ёрдамида ифода этилади. Ғоя – у ёки бу ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётдаги воқеа-ҳодисаларни ё қўллаб-қувватлаб, ҳимоя қилади ёки рад этиб, унга қарши курашишга даъват қилади. Ғоя – объектив воқелик ҳодисаларининг инсон тафаккурида акс этишидир.

Ғоялар дунёни ўрганишга ва амалий ўзгарувига хизмат қилади. Инсон ҳаётида ҳам, жамият тараққиётида ҳам ғоялар муҳим ўрин қўлади, инсоният тарихи – ғоялар тарихидир.

Муайян миллатнинг миллий мафкурасида, миллий урф-одати ва қадриятларида ҳамда динида акс этмаган, менталитетига мос бўлмаган. Ўша миллатнинг тараққиёти учун эмас, балки қайсидир маънодаги инқирозига олиб келиши муқаррар бўлган ғоялар ўзини ана шу миллат вакили, деб ҳисобловчилар учун ёт ғоялар ҳисобланади. Мисол сифатида мустақил Ўзбекистонимизнинг миллий мафкурасини келтирадиган бўлсак, унда бош мақсадимиз – озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этишга хизмат қиладиган асосий ғояларимиз – «Ватан равнақи», «Юрт тинчлиги», «Халқ фаровонлиги», «Комил инсон», «Ижтимоий ҳамкорлик», «Миллатлараро ҳамжиҳатлик», «Диний бағрикенглик» ғоялари келтириб ўтилади. Қолган бунёдкор ғоялар (тинчлик, тенглик, дўстлик, ҳурфикрлик, бағрикенглик, озодлик, ва-парварлик, мустақиллик, адолат, ҳамкорлик, бирдамлик, маърифат-парварлик, халқпарварлик, инсонпарварлик ва бошқалар) эса ана шу асосий ғояларнинг ҳаётда ўз аксини топиши учун хизмат қилади. Умуман, ватанимизнинг равнақ топишига, юртимиз тинчлиги ва халқимиз фаровонлиги учун хизмат қиладиган, инсонларни камолот сари етаклайдиган ҳамда ижтимоий ҳамкорлик, миллатлараро ҳамжиҳатлик ва диний бағрикенгликни тарғиб қиладиган барча бунёдкор ғоялар миллий ғоямиз саналади. Демак, ўз-ўзидан ана шу мақсадлардан бошқасини кўзлаган, биз миллий ғоямиз деб тан олмаган, аниқроғи, уларнинг аксига хизмат қиладиган ғоялар, биз учун бегона бўлган бугунги ғояларни вайронкор ғоялар, ёт ғоялар деб атаймиз.

Бугунги кунда бутун дунё халқларини ташвишга солган терроризм, диний экстремизм ва бошқа глобал хавф-хатарлар орасида яна

бир кўзга ташланмас хавф, ёт гоёларнинг миллатга ва миллийликка таҳдиди ҳам пайдо бўлдики, ўтмиши бакувват, илдизлари чуқур, дунё ҳамжамиятида ўз ўрни ва мавқеига эга бўлган халқлар бу хавфнинг аянчли оқибатлар келтиришини дарҳол англаган ҳолда унга қарши тегишли чоралар кўрмоқда. Маънавий таҳдидларга қарши курашдаги асосий вазифа халқимизнинг онги ва қалбига миллий ғояни сингдириш орқали уларда мафкуравий иммунитетни ҳосил қилиш кераклиги ҳақида биз юқорида таъкидлаб ўтган эдик. Дарҳақиқат, бу вазифани амалга оширишда мафкуравий тарбиянинг ўрни катта. Мафкуравий тарбия эса жамиятда, авваламбор, оила, мактабгача болалар муассасалари, мактаблар, лицей ва коллежлар, олий ўқув юрглари, оммавий ахборот воситалари, жамоат ташкилотларининг биргаликдаги фаолиятини такозо қилади. Шунинг алоҳида таъкидлаш лозимки, мафкуравий тарбия таъсирида шакллантирилган мафкуравий иммунитет маънавий таҳдидларнинг олдини олишда ва ёшларнинг унинг таъсиридан ҳимоя қилишда муҳим омил ҳисобланади.

2006 йилнинг 25 август куни Президентимиз Ислом Каримов томонидан имзоланган «Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида»ги ПҚ-451-сон Қарорининг бош мақсади ҳам асосан ёт гоёларнинг олдини олишга қаратилган бўлиб, унинг миллий кадриятларимизни, урф-одатларимизни сақлаш ва ёшларимизни унинг таъсиридан асраб-авайлашдаги аҳамияти бекиёсдир. Чунки янги аср бошиданок ёшларимиз онгига бегона турмуш тарзини тарғиб этиш орқали уларни миллийлигидан, ўзлигидан бегоналаштирадиган ахборот хуружларига, бизга мутлақо ёт бўлган аксилмафкуравий тарғиботга қарши курашни ташкил қилиш ҳаётий эҳтиёжimizга айланиб бормоқда.

Миллий қонунчилигимизда ёшларни носоглом ахборотлардан ҳимоялаш механизмлари мукаммал тарзда ишлаб чиқилган. Қолаверса, ёшларнинг маънавий-маърифий тарбиясига асосий эътибор қаратиш давлатимиз сиёсатининг энг устувор йўналишларидан ҳисобланади. Жумладан, «Ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги, «Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларида беҳаёлик, шафқатсизлик ва зўравонлик ҳақида ҳикоя қилувчи, инсон қадрқимматини таҳқирловчи, болаларга зарарли таъсир кўрсатувчи ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишига сабаб бўлувчи ада-

биётларни таркатиш, шунга оид фильмларни намойиш этиш қатъий таъқиқ қўйилган. Шунингдек, Президентимиз томонидан имзо-
ланган «Миллий гоё тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар са-
марадорлигини ошириш тўғрисида»ги Қарорнинг бош мақсади ҳам
асосан ёт гоёларнинг олдини олишга қаратилган бўлиб, унинг мил-
лий кадриятларимизни, урф-одатларимизни сақлаш ва ёшларимизни
унинг салбий таъсиридан асраб-авайлашдаги аҳамияти бекиёсдир.

Чунончи, ёшларнинг онгига миллий истиқлол гоёсини сингди-
риш, шу асосда уларда жамиятимиз тараккиётига тўсиқ бўлаётган
мафкуравий таҳдидларга қарши курашиш, турли ёт гоёларга қарши
мафкуравий иммунитетни шакллантириш, ватанпарварлик, миллий
урф-одатлар, кадриятлар, анъаналаримизга, шунингдек, Ўзбекистон
Республикаси ҳудудида истикомат қилувчи барча миллат ва элат-
ларнинг тили, урф-одатлари ва анъаналарига ҳурмат ҳисси билан
қараш, уларни эъзозлаш ҳамда мустақил ва эркин фикрга эга ис-
теъдодли ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш – Қарорнинг
асосий омилidir.

Глобаллашув жараёнида кечаётган воқеа-ҳодисаларни тўғри
таъкил қила олиш, ҳар бир воқеликни миллий манфаатларимиз ва
кадриятларимиз асосида таҳлилдан ўтказиш улкан аҳамият касб
этади. Бунинг учун эса миллий гоё ва мафкурамиз мустаҳкам
бўлмоғи лозим. Юртбошимизнинг 2006 йил 25 августдаги «Мил-
лий гоё тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини
ошириш тўғрисида»ги Қарори ҳам миллий кадриятларимизни янада
ҳурмат қилишга қаратилган ҳужжатлардан бири ҳисобланади. Зеро,
халқимиз, айниқса ёш авлод онги ва тафаккурига сингдирилган мил-
лий гоё ҳар қандай ёт гоёларнинг таъсирига берилиб қолмасликни
таъминлаши билан бирга, уларга муносиб жавоб қайтариш куни-
масини ҳам шакллантиради, миллий кадриятларимизни ҳурмат
қилишга ва уни асраб-авайлашга ундайди.

Шу нуқтан назардан, ёшлар билан боглиқ муаммоларни ҳал
этишда илгор тараккиётга хизмат қилувчи миллий ва диний
кадриятлардан фойдаланиш, уларни замонавий демократик кад-
риятлар билан уйғунлаштирган ҳолда, ёш авлодни ҳар томонлама
сук ва баркамол қилиб тарбиялаш масаласига бугун юртимиз-
да катта аҳамият берилмоқда. Айни пайтда ёшларни маънавий
хизмоялаш тизимининг механизмини ишлаб чиқишга ҳам эътибор

қаратилмоқда. Чунки ҳозирги глобаллашув шароитида, бир томондан, миллий кадриятга, иккинчи томондан, замонавий кадриятларга асосланган маънавий-ҳукукий янгиланиш жараёнларини амалга ошириш алоҳида долзарб бўлиб қолмоқда.

Ўзбек халқининг ибратомуз, айниқса, ёшларни тарбиялашда катта таъсир эта оладиган урф-одатлари, анъаналари, расм-русумлари ва маросимлари борки, буларни ёшлар онгига, кундалик ҳаёт тарзига сингдириш уларнинг маънавий таҳдидлар таъсирига тушиб қолишининг олдини олишдаги муҳим вазифаларимиздан биридир.

Хуллас, токи дунёда тараққиётга интилиш, бунёдкорлик ҳисси бор экан, жамиятда илғор ғоялар тугилаверади. Бузгунчилик ғояларининг вужудга келишига эса вайронкор интилишлар сабаб бўлади. Шундай экан, доимо хушёр ва огоҳ бўлиб яшамок ҳаётнинг асосий зарурати бўлиб қолаверади.

Ёт ғояларга қарши биз ўз олийжаноб ғоямиздан мактабларимизда, академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежларида, олий ўқув юрғларида, меҳнат жамоалари ҳамда жамиятимиздаги барча муассаса ва қатламларда, айниқса, оилаларда бизга мутлақо бегона бўлган зарарли интилишларга, хуруж ва ҳаракатларга қарши чиқишимиз лозим. Бунинг учун эса Президентимиз айтганларидек, фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя ва жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш бугун ҳар қачонгидан ҳам кўра муҳимроқдир.

ЁШЛАРДА МИЛЛИЙ ҒОЯНИ СИНГДИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ-АХЛОҚИЙ ЖИХАТЛАРИ

М. Воҳидова,

*Бухоро муҳандислик-технология
институтининг ижтимоий фанлар
кафедраси доценти, ф.ф.н.*

Ҳозирги даврда Ўзбекистонда жамият ҳаётининг барча соҳаларини демократлаштириш, фуқароларнинг сиёсий ва миллий ўзгалигини англаши, янги демократик кадриятларнинг шаклланиши, очиқ демократик, ҳукукий давлат қурилиши ва фуқаролик жамияти институтларининг шаклланишидек қийин, аммо жўшқин ва изчил жараёнлар кечмоқда. Жамиятнинг либераллаштирилиши мамлакатимизда ижтимоий барқарорлик ва толерантликни мустаҳкамлаш

иймониятларини янада кенгайтиради. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримов Олий Мажлиснинг I сессиясидаги нутқида: «Ҳар қайси ижтимоий тоифа ва қатламнинг ўзига хос ху-сусиятларини инобатга олган ҳолда, умумий гаплар билан эмас, амалий ишлар билан маънавиятни юксалтириш диққатимиз мар-казида бўлиши шарт. Бу ишлардаги пировард мақсадимиз – иймон-этикоди бутун, иродаси бақувват эркин фуқаро маънавиятини шакллантиришдир. Яъни, мустақил дунёқарашга эга аждодлари-мизнинг бебаҳо мероси ва замонавий тафаккурига таяниб яшайди-ган баркамол шахс – комил инсонни тарбиялашдан иборат»¹, – деб таъкидлаган эди.

Мустақилликнинг дастлабки кунлариданок, республика раҳба-рияти мамлакат халқларини ягона давлат таркибига жипслашти-ришга қаратилган стратегиясини ишлаб чиқиш ва изчил сиёсатни амалга оширишга киришди. Зеро, собиқ шўъро ҳокимияти тажриба-си шуни кўрсатадики, миллий ва диний ҳис-ғуйғулар, анъаналар ва маданиятнинг ҳар қандай шаклда инкор этилиши жамиятни паро-ндаликка олиб келади.

Ўзбекистон Республикасида демократия инсон, унинг ҳаёт эркин-лиги, шаъни ва бошқа бўлинмас ҳуқуқлари олий кадриятдир, деган умуминсоний принципларга таянади. Ўзбекистонда мустақиллик тўлон қилинган кундан бошлаб, демократик принципларни шакл-лантириш ўзбек заминиде истиқомат қилаётган миллатларнинг ҳуқуқлари, ҳар бир халқнинг анъана ва удумлари, тилини ривож-лантириш ва уларга бўлган ҳурматни янада мустаҳкамлаш борасида изчил иш олиб борилмоқда².

Ёшларни ижтимоий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш, уларнинг ижтимоий фаоллиги ва толерантлигини шакллантириш ёшларга оид сиёсатнинг муҳим вазифаларидан бири этиб белгиланди. Ушбу қонунга мувофиқ, ёшларга оид сиёсат асосланадиган принциплар-нинг белгиланиши бунинг ёрқин далили бўлиб хизмат қилади. Улар-га мисол қилиб, жумладан, «миллий, ирқий, диний, тил мансубли-ги, ижтимоий аҳволи, жинси, маълумоти ва сиёсий қарашларидан

¹ Ислоҳ Каримов. Оюл ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. 8-жилд. –Т.: «Ўзбекистон», 2000, 341-бет.

² «Мы благодарны тебе, Узбекистан! // Узбекистан – страна толерантности. – Т.: «Ўзбекистон», 2007, 268–275-бетлар.

каъи назар, ёшларга гамхўрлик қилиш», «ёшларни ҳуқуқий ва ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш», «ёшлар ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари доирасида ёшлар томонидан ўз манфаатларини амалга ошириш йўлини танлаш кафолати», «жамиятни, айниқса, республика ёшларининг ҳаётини ривожлантириш дастурлари ва сиёсатини шакллантириш ҳамда амалга оширишда ёшларнинг бевосита иштироки», «ҳуқуқ ва бурч, эркинлик ва фуқаролик масъулиятининг бирлиги» кабиларни кўрсатиш мумкин.

Ўзбекистонда фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий демократик давлат қурилиши, ёшларга оид давлат сиёсати принципларининг изчил амалга оширилиши тез орада Ўзбекистон Республикаси ёшларининг мустақил ижтимоий ҳаракати ҳисобланган «Камолот» ташкilotининг шаклланишига имкон яратди. Ушбу ҳаракат мамлакатда фаолият кўрсатаётган барча сиёсий партиялар, ижтимоий гуруҳлар билан тенг ҳуқуқли ҳамкорликни таъминлаш, ёшларнинг жамият ҳаётида фаол иштирок этишлари ва ўз позициясини онгли равишда танлашларига кўмаклашиш билан боғлиқ дастурий мақсадлардан бирини изчил амалга ошириб келмоқда.

Барча олий таълим муассасаларида фуқаролик жамияти ва демократик ҳуқуқий давлат барпо этиш борасида жаҳонда тўпланган тажрибанинг ўрганилиши талаба-ёшларнинг республика ҳаётида фаол ва онгли равишда иштирок этишларига кўмаклашмоқда. Умуман олганда, Ўзбекистонда амалга оширилаётган ҳар томонлама ислохотчилик сиёсати, фуқаролик жамияти ва демократик давлатнинг босқичма-босқич барпо этилаётгани, ёшларга оид давлат сиёсати принципларининг изчил қўлланиши, сиёсий партиялар, нодавлат-нотижорат ташкилотлар, оммавий ахборот воситаларининг фаолияти ва бошқа ижтимоий-сиёсий омиллар ёшларимиз жадал ижтимоий-сиёсий фаолиятга жалб этилаётганини, жамиятнинг ижтимоий-демографик гуруҳи сифатидаги хусусиятини акс эттирувчи тамоман янги сиёсий маданиятга эга эканини, кўп миллатли ва кўп динли мамлакатимиз шароитида ижтимоий-маънавий ечимларга асосан доимий равишда ривожланиб бораётган толерантликсиз тасаввур қилиб бўлмайдиган амалий сиёсий фаолликни намоён этаётганликларини кўрсатмоқда.

Ўзбекистондаги ижтимоий-маънавий жараёнларнинг изчил демократик йўналиши, ҳозирги замон талабларига жавоб берувчи сайлов жараёнларининг демократик моҳиятга эга экани ушбу ижтимоий ҳолатнинг яна бир тасдиғидир. Президент Ислам Каримов таъкидлаганидек: «...биз ўз олдимизга қўйган мақсадларни, барча эзгу орзу-ниятларимизни амалга оширишда аввало миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбия топган, мамлакатимизни модернизация қилиш ва замонавий демократик жамият қуриш йўлидаги кенг қўламли ва мураккаб вазифаларни ҳал этишга қодир бўлган янги авлод кадрларини тайёрлаш масаласини муҳим принципиал ва ҳал қилувчи даражага кўтарганимиз ҳаммамизга яхши аён»¹.

Маънавий, айниқса ижтимоий-фалсафий мерос Ўзбекистон халқлари маънавий ҳаётининг, ёшларнинг маънавий-ахлоқий шаклланиши ва юксалишининг самарали омилларидан бири ҳисобланади. Бу мерос жуда бой ва серкирра бўлиб, ижтимоий-маънавий жараёнлар чоғида пайдо бўладиган аниқ мақсад ва эҳтиёжлар туфайли у ёки бу шаклда ўзини намоён этади. Ёшларни толерантлик жиҳатидан ижтимоий-ахлоқий юксалтириш муаммосини ҳал этишда ижтимоий-фалсафий мерос алоҳида аҳамият касб этмоқда. Зеро, мустақиллик йилларида олиб борилган тарихий-фалсафий тадқиқотлар, толерантлик муаммосининг турли жиҳатларини илмий ўрганиш бу мероснинг бой анъаналарга эга эканидан далолат бермоқда.

Таъкидлаш жоизки, ижтимоий-фалсафий мероснинг тарбиявий-ахлоқий таъсири самарадорлиги унинг миллий менталитет, миллий он, ёшларнинг фикрлаши билан моҳият жиҳатидан яқинлиги ва ўзаро боғлиқлиги, улар ривожланиши ва ўзаро таъсирининг яқинлиги, маънавий мероснинг ҳозирги замон ижтимоий-маънавий ўзгаришлар жараёнига ҳар томонлама кириб боргани билан белгиланади.

Халқимизнинг ижтимоий-фалсафий мероси жаҳоннинг бошқа халқлари тарихида толерантликни мушоҳада қилиш анъаналари билан бир қаторда ёшларни толерантлик жиҳатидан ижтимоий-ахлоқий

¹ Ислам Каримов. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. 16-жилд. —Т.: «Ўзбекистон», 2008, 162-бет.

юксалтиришда муҳим омиллардан биридир. III.C. Агзамходжаева толерантликнинг тарбиявий аҳамияти ҳақида шундай ёзади: «Ўрта Осиё мутафаккирларининг илгор фалсафий-ахлоқий қарашларида инсон олий мавжудот деб ҳисобланиб, дунё бойликлари ва бошқа барча нарсалар инсонийлик даражаси билан баҳоланади. Ўрта Осиё мутафаккирларининг асарларида инсон, унинг шаъни, бахти, гуманизм, одамийлик, сабр-тоқат асосий масала ҳисобланади»¹.

Тадқиқотчиларнинг таъкидлашларича, Марказий Осиё мутафаккирларининг аксарияти «бағрикенглик» каби анъанавий тушунчага «толерантликнинг» замонавий маъносидаги у ёки бу жиҳатларни киритиб, унинг ҳозирги замонда қўлланилиши имкониятларини кенгайтирганлар. Бу халқимиз ижтимоий-фалсафий фикрининг илк ёдгорликларидан бири бўлган «Авесто»да, айниқса унинг диний-фалсафий қисмида ёрқин ифодасини топган. Унда аждодларимиз «сабр-тоқат», «олийжаноблик»ни пассив ҳолат сифатида қабул қилмагани намоён бўлган. Бу эса зардуштийликнинг «Авесто»да ўз ифодасини топган «эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амални алқайман» деган асосий қондасида аниқ кўринган². Бунда нафақат эзгулик қондалари ва қадриятларига фикран ёки сўзда амал қилиш, балки уни амалда рўёбга чиқаришга интилиш лозимлиги ҳам таъкидланмоқда.

Халқимизнинг ижтимоий-фалсафий меросида толерантлик муаммоси турли жиҳатларининг умумлаштирилишини тарихийлик нуқтаи назаридан таҳлил этганда, ёшларимизни толерантлик билан чамбарчас боғлиқ ижтимоий-ахлоқий юксалтиришда ушбу меросдан унумли фойдаланиш бўйича қуйидаги хулосаларга келиш мумкин.

Биринчидан, зардуштийликда ўз аксини топган маънавий-фалсафий мерос, толерантликнинг бизга маълум бир қатор муаммолари тавсифидаги илк қадамлар билан боғлиқ бўлиб, улардан халқимиз менталитетининг шаклланиши ва ривожланишига генетик жиҳатдан қўшилиб, халқимизнинг толерантлик онги билан боғлиқ бўлган аза-

лий ахлоқий қадриятлари ва қарашлари нуқтаи назаридан ёшларни ижтимоий-ахлоқий юксалтириш жараёнида самарали фойдаланиш мумкин.

Халқларимизнинг Ўрта асрлар ижтимоий-фалсафий қарашларидаги ютуқлари Марказий Осиё Уйғониш даврида, айниқса, Абу Наср Фиробий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али Ибн Сино, Алишер Навоий ва бошқа мутафаккирларнинг асарларида ўзининг ёрқин ифодасини топиб, ўша давр толерантлигининг концептуал-фалсафий ва маънавий-ахлоқий жиҳатларини таҳлил қилиш ёшларни ижтимоий-ахлоқий юксалтириш омили сифатида унинг назарий жиҳатдан чуқур асосланишига хизмат қилади.

Мустақиллик туфайли мамлакатимизда маданий мерос ва ислом динига муносабат тубдан ўзгарди. Шўро замонида ислом дини мафкуравий тушунчаларга кўра, яшириб қўйилган ва бир ёқлама шарҳланган маданий мероснинг бебаҳо ёдгорликлари билан бирга жамиятга қайтарилди. Асрлар давомида маданият, турмуш тарзи, дунёни англаш, мусулмонлар маънавий-ахлоқий шаклланишининг асосий омили бўлган гоёларни илгари сурган инсониятнинг ўткир ақл соҳиблари ўз ижодларида Қуръони карим гоёларидан руҳланиб ва унга асосланиб ижод қилганлар. Зеро, мутафаккирлар қасрда яшаган бўлмасинлар, уларнинг гоёлари бир-биридан қанчалик фарқ қилмасин, моҳияти битта, у ҳам бўлса ер юзида турли миллат, халқлар ва динлар ўртасида умумий толерантлик, бағрикенглик қарор топишига кумаклашишдан иборатдир. Унинг асосида эса, аввало, инсоннинг ахлоқий камолоти ётади.

Юқорида қайд этилганлардан шундай хулоса қилиш мумкинки, булар Ўзбекистон халқларининг маънавий анъаналари ва ҳозирги замон воқелиги тизимини ташкил этиб, толерантлик меъёрлари ва қадриятлари асосига қурилган, ёшларда толерантлик, диний бағрикенглик руҳини шакллантириш ҳамда уларни маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг мустаҳкам асоси бўлиб хизмат қилади.

¹ III.C. Агзамходжаева. Ўрта Осиё фалсафасида бағрикенглик // Ёшларда ижтимоий толерантликни юксалтириш масалалари. —Т.: «Истеъдод», 2006, 131-бет.

² Т. Махмудов. «Авесто» ҳақида / Масъул муҳарр. А. Маҳкам. —Т.: «Шарк», 2000, 63-бет.

ЁШЛАР ОНГИДА ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ ВА АҚИДАПАРАСТЛИККА ҚАРШИ ҚУРАШ ҒОЯЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА УЛАРДА МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ ОШИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ

М. Муталлибжонов,

*Андижон вилояти халқ таълими ходимларини
қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини
ошириш институти ижтимоий-иқтисодий
фанлар кафедраси ўқитувчиси*

Дунё яралибдики, тинчлик-осойишталик инсоният учун тенгсиз неъмат бўлиб келмоқда. Чунки, биринчи галда осуда ҳаёт, яратувчан меҳнат ва фаровонлик, умуман, барча эзгу мақсадларнинг рўёби, энг аввало, шу неъматга боғлиқ. Аммо азалдан яхшилик билан ёмонлик, эзгулик билан ёвузлик каби нисбий кучлар бўлганидек, инсон ҳаётига рахна солувчи офатлар ҳам мавжуд. Улардан бири эса диний ақидапарастлик ва терроризмдир. Бу балою офат ўтган асрнинг сўнгги ўн йиллиги ва XXI асрга келиб, ўзининг жирканч қиёфасини намоён эта бошлади. Айни пайтда диний экстремизм, ақидапарастлик ва терроризм дунё аҳлининг хавфсизлигига жиддий таҳдид солаётгани кўпчиликка сир эмас. Ёвуз ниятли диний экстремистик ва террорчи оқимларнинг тарафдорлари халқимизнинг тинч-тотув ҳаётига рахна солишга, айниқса, келажагимиз эгалари бўлган ёшларимизни йўлдан оздиришга ҳаракат қилмоқдалар.

Мамлакатимизда виждон эркинлигини таъминлаш масаласида барча шароитлар яратиб берилган бир даврда, турли хил қўпурувчи кучлар, диний мутаассиб гуруҳлар ўз қабих режаларини амалга ошириш йўлида халқ ичида бузғунчи ғояларни тарқатишга уринмоқдалар. Тажрибадан маълумки, экстремистлар ўз мақсадлари учун асосан ёш йигит ва қизларни танлайдилар. Нега айнан ёшлар? Президентимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек: «XXI асрда қайси давлат қудратли, қайси давлат кучли бўлади? Бу саволга: аҳолиси интеллектуал нуқтан назардан баркамол, ёшлари билимли, ор-номусли, ватанпарвар бўлиб униб-ўсаётган давлат, деб жавоб қайтариш мумкин». Дарҳақиқат, ушбу ёшлар Ватанимиз келажаги, миллатимизнинг ёртанги кунини ҳамда тараққиётини белгилаб беради. Жаҳонда рўй бераётган зиддиятли муаммолар дунё ҳамжамиятининг аъзоси бўлган

Ўзбекистонга ҳам тегишлидир. Ўзбекистон аҳолисининг 60 фоиздан ортигини ёшлар ташкил этади, шу муносабат билан мамлакатимиз келажаги айнан ёшларга боғлиқ. Яъни, ёшларга эътибор давлатимиз сиёсатининг устувор йўналишларидан ҳисобланади. Глобаллашув даврида дунё таракқиётига тўсқинлик қилаётган салбий кучларнинг нима учун айнан ёшларга алоҳида эътибор бераётганликларини тўла тушуниш ниҳоятда муҳим. «Ёшларимизнинг маънавий оламида ҳаёт тарзи, миллий ва умуммиллий қадриятларга ҳурмат-эҳтиром туйғусини болалик пайтидан бошлаб шакллантиришимиз зарур»¹. Бугунги кундаги гоёвий курашда диний экстремизм ва халқаро терроризм ва бошқа салбий кучлар намояндалари биз юқорида айтиб ўтган ёшларнинг, айнан демографик, психофизиологик хусусиятларига қатъа эътибор берадилар. Ёшлар масаласига илмий равишда ёндашиш ёш авлоднинг фақат демографик хусусиятларинигина эмас, балки жамият ижтимоий ҳаётининг барча қатламлари қатнашиши натижасида вужудга келадиган ахлокий хусусиятларни ҳам ҳисобга олиш талаб қилинади. Ахлокий етуклик, энг аввало, яхши тарбияга, маданият даражасига, инсоннинг ички дунёсига боғлиқ. Умуман олганда, ёшларнинг ҳар қандай жамиятда тутган ўрни, энг аввало, жамият олдида қўйилган вазифалар миқёси ва қўламадан келиб чиқади. Ёшлар онгига ёт мафкура, бузгунчи гоёларни сингдирмаслик муҳим аҳамият касб этади. Мамлакатимизда ёш авлодни жисмонан ва маънан етук инсон қилиб тарбиялаш давлат сиёсати даражасига кўтарилган бир вақтда ёшлар ўз ҳаётини, олдида турган мақсадларини эник тасаввур қилиши, ўз келажаги ҳақида теран фикр юритиши, ҳар доим ўз миллий гоёси ва миллий мафкурасига таянмай туриб амалга ошириб бўлмаслигини теран ҳис қилиши керак. Миллий мафкура ёшларнинг мақсад ва интилишларини ифодалайди, ҳаётий ва маънавий муаммоларга жавоб қидиради ва фаровон ҳаёт кечиришга бўлган орзу-интилишларини таъминлайди. Умуман олганда, ёшлар орасида олиб бориладиган гоёвий-тарбиявий ишларимизда, уларда диний экстремизм, халқаро терроризм каби салбий кучларга қарши курашда гоёвий иммунитетни шакллантиришда, уларнинг юқорида айтиб ўтил-

¹ Истом Каримов. Қисса маънавият — сўнгилмас куч. —Т.: «Маънавият», 2015, 119-бет.

ган социал-демографик, психо-физиологик хусусиятларини ҳисобга олишимиз зарур. XX асрнинг охириларига келиб инсоният тарихида терроризм, диний экстремизм ва ақидапарастлик каби хавф кучайди. Баъзи сиёсий кўзбўямачилар, диний ақидапарастлар, миллатчи-сенаргистлар миллионлаб бегуноҳ кишиларнинг ҳалок бўлишига сабаб бўлмоқда.

Бугунги кунда терроризмга қарши қаратилган 5 та халқаро уюшма мавжуд¹:

1. БМТ ва унинг махсус тармоқлари.
2. Шанхай ҳамкорлик ташкилоти (ШХТ).
3. Европа хавфсизлик ва ҳамкорлик кенгаши (ЕХХТ).
4. Европа кенгаши (ЕК).
5. Америка мамлакатлари Ассоциацияси.

Жамият тараққиётининг барча давларида ҳам ривожланишнинг моҳияти, унинг суръати инсонларнинг маънавий камолоти даражасига боғлиқ бўлган. Қайси ерда маънавий камолот юксак бўлиб, маърифий-тарбиявий тадбирлар оқилона йўлга қўйилган бўлса, шу мамлакатда жамият ижтимоий адолат мезонлари асосида тез ривожлангани тарихдан маълум. Бу давр талаби бўлиб қолаверади. Бу фикрларнинг яққол тасвири сифатида биз оила – маҳалла – таълим муассасаси ҳамкорлиги мисолида олиб борилаётган ишларни айтиб ўтишимиз мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз.

Маҳаллада намунали маънавий-маърифий ишларни йўлга қўйиш орқали ўқувчи-ёшларни огоҳлик руҳида тарбиялаш юзасидан бир нечта ҳулосаларга келиш мумкин. Қадимдан бола тарбияси билан оила, мактаб ва маҳалла ҳамкорлигида иш кўришган. Бундай ҳамкорлик ёшларни тарбиялашда муҳим аҳамият касб этган. Нутқимизда «Бир болага етти маҳалла ота-она» деган мақолнинг борлиги фикримиз далили ҳисобланади.

Ёшлар онги ва қалбига миллий ғояни сингдириш ва уларни турли маънавий таҳдидлардан асраш борасидаги ишларни амалга оширишда қуйидаги тақриф ва мулоҳазаларни баён этамиз:

1. Бугунги кунда ёшлар орасида миллий ғояни тарғиб қилишнинг энг самарали усул ва воситаларини ишлаб чиқиш зарур. Ҳар бир ои-

¹ А. Мухторов. Глобализация паронтида маънавий таҳдидларни бартараф этиш омиллари. –Т.: «Маънавият», 2015, 15-бет.

лада ва ҳар бир маҳаллада кутубхоналарни шакллантириш ва ундан фойдаланишга ўргатиш.

2. Ёшлар онги ва қалбига миллий ғояни сингдиришда нодавлат ташкилотларининг ролини ошириш зарур. Айниқса, «Нуроний» жамғармаси, «Соғлом авлод учун», «Қамолот», «Оила илмий-амалий маркази», «Маҳалла» жамғармаси ва бошқаларнинг фаоллигини ошириш зарур.

3. Айниқса, таълим тизимида жалб этилмаган турли ёшдаги аҳоли қатламлари орасидаги маҳаллаларда, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларида, туман ва шаҳар маданият уйларида, адабиёт ва санъат соҳасида ёшларга ибрат бўладиган қаҳрамонлар тисолини яратиш мақсадга мувофиқдир.

4. Жамиятни янгиланишига олиб келадиган миллий қадриятларимизни ёшлар онги ва қалбига сингдириш муҳим аҳамиятга эга.

5. Маҳаллаларда кексаларнинг панд-насихати, катталарнинг шахсий ибрати, жамоанинг ҳамжиҳатлиги мисолида ёшлар онги ва қалбига эзгулик ғояларини сингдиришни тарғиб қилиш зарур.

6. Ёшларда меҳнатсеварлик, адолатпарварлик, меҳр-оқибат туйғуларини шакллантиришда оила, маҳалла, меҳнат жамоаларининг ролини ошириш зарур.

7. Семинар-тренинглар ва экскурсиялар ташкил этиш орқали ёшларни ўзбек халқининг маънавий мероси ва миллий маданиятининг тикланиши, маънавий мерос, маданий бойликлари ва кўҳна тарихий ёдгорликлари билан таништириш.

8. Ёшларнинг маънавий киёфаси, қобилиятлари ва қизиқишларини ўрганиш бўйича социопсиходиагностик сўровлар ташкил этиш.

9. Ёшларда экологик билим ва маданиятни шакллантириш, соғлом турмуш тарзи, жисмоний ва тиббий маданиятни шакллантириш бўйича тадбирлар уюштириш, танловлар ташкил этиш.

10. Мафкуравий иммунитет ва ғоявий курашчанликни шакллантириш бўйича гуруҳларда давра суҳбатлари ва учрашув-мулоқотлар ўтказиш.

Юқорида таъкидлаб ўтилган таклифларни инобатга олган ҳолда биз мураббий-устозлар ёшларимизда ахлоқий, ҳуқуқий, сиёсий ва эстетик маданиятни шакллантиришимиз бугуннинг энг долзарб вазифаси ҳисобланади.

ЁШЛАР ОНГИДА МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МИЛЛИЙ ҒОЯНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

М. Усмонова, А. Қориев,
*НВХТХҚТУМОИ ижтимоий-иқтисодий
фанлар кафедраси*

Бугунги кунда мамлакатимизда ёшларнинг онги ва тафаккурини юксалтириш, дунёкарашини кенгайтириш борасида олиб борилаётган ишлар ва чора-тадбирлар ўз самарасини бермоқда. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг қайта кўриб чиқилиши ва мукамаллаштирилиши бунга яққол мисол бўлади. Ушбу дастурнинг «Миллий Дастур» дейилишида ҳам чуқур маъно-мазмун мужассам. Таълим-тарбия тизимини миллийлаштириш кенг қамровли тушунча бўлиб, бу масалага ғоят эҳтиёткорлик билан ёндашиш зарур. Чунки бу соҳада йўл қўйилган ҳар қандай хато ва камчиликлар, миллат ва халқ тақдирида оғир асоратларни вужудга келтиради.

Йилдан-йилга мамлакатимизда билим ва тарбия жараёнини ислоҳ қилиш давом этиб келмоқда. Эътиборли жиҳати шундаки, бу жараёнда умумжаҳон таълим-тарбия ютуқлари билан миллий тарбия уйғунлаштирилмоқда. Бу эса таълим-тарбия тизимида амалга оширилаётган ислохотларда ҳал қилувчи омил вазифасини ўтайди.

Шу ўринда Президентимиз Ислом Каримовнинг қуйидаги фикрлари ниҳоятда муҳим аҳамиятга эга: «Миллат бор экан, давлат бор экан, унинг мустақиллиги ва эркинлиги, анъана ва урф-одатларига таҳдид соладиган, уни ўз таъсирига олиш, унинг устидан ҳукмронлик қилиш, унинг бойликларидан ўз манфаати йўлида фойдаланишга қаратилган интилиш ва ҳаракатлар доимий хавф сифатида сақланиб қолиши муқаррардир. Шу маънода, бундай хавф-хатарларга қарши асосий куrol сифатида юртимизда яшаётган ҳар бир инсон, аввало униб-ўсиб келаётган янги авлоднинг ҳар томонлама баркамол, иродаси бақувват, иймони бутун бўлиб вояга етиши учун кенг жамоатчилик ва аҳолимиз ўртасида маънавий-маърифий фаолиятимизни юксак даражага кўтаришининг аҳамияти бекиёсдир»¹.

¹ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. –Т.: «Ўзбекистон», 2003, 3-бет.

«Маълумки, ҳар қандай касалликнинг олдини олиш учун, аввало, киши организмида унга қарши иммунитет ҳосил қилинади. Биз ҳам фарзандларимизни она Ватанга муҳаббат, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига садоқат руҳида тарбиялаш учун, таъбир жоиз бўлса, аввало уларнинг қалби ва онгида мафкуравий иммунитетини кучайтиришимиз зарур»¹, – деб таъкидлаган эди Президентимиз Ислом Каримов ўзининг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида.

Ёшларда ғоявий бўшлиқ ҳосил бўлмаслиги учун, авваламбор, мафкуравий иммунитетни шакллантириш ва унинг мазмун-моҳиятини ёшлар онгига, қалбига сингдиришимиз зарур. Мафкуравий иммунитетни шакллантирувчи омилларга миллий ғоя асосида маърифий тарбия, огоҳлик, билим ва фалсафий тафаккур, жаҳолатга қарши маърифат орқали кураш киради.

Ҳозирги даврда ўқувчи-ёшларимизнинг билим ва тафаккури, дунёқарашининг кенгайиши, давлатимиз равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги учун сув ва ҳаводек зарур. Ёшларимиз четдан суқулиб кираётган ёт ғояларга қарши курашишлари учун уларнинг билим ва тафаккурлари юксак даражада ривожланган, миллий ғоянинг маъно-мазмунини ҳамда моҳиятини чуқур эгаллаган бўлиши керак.

Президентимиз Ислом Каримов томонидан «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида миллий ғоя тушунчасига қуйидаги таъриф берилган: «Миллий ғоя деганда, аجدодлардан авлодларга ўтиб, асрлар давомида эъзозлаб келинаётган, шу юртда яшаётган ҳар бир инсон ва бутун халқнинг қалбида чуқур илдиз отиб, унинг маънавий эҳтиёжи ва ҳаёт талабига айланиб кетган, таъбир жоиз бўлса, ҳар қайси миллатнинг энг эзгу орзу-интилиш ва умид-мақсадларини ўзимизга тасаввур қиладиган бўлсак, ўйлайманки, бундай кенг маъноли тушунчанинг мазмун-моҳиятини ифода қилган бўламиз»².

Миллий истиқлол ғоясини тарихий хотирасиз тасаввур этиб бўлмайди. Зотан, Президентимизнинг «Тарихий хотирасиз халқнинг келажаги йўқ»³, – деган иборалари бугун аини тарих ҳақиқатини

¹ Ислом Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: «Маънавият», 2015, 119-бет.

² Ўша асар, 71-бет.

³ Ислом Каримов. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан курашимиз. 7-жилд. –Т.: «Ўзбекистон», 1999, 132-бет.

тиклаш, тарихни ўрганиш орқали келажакка назар ташлаш, уни фалсафий ва мантикий идрок этишни тақозо этмоқда. Шундай экан, ёшларда шаклланаётган мафкуравий иммунитетни ривожлантириш учун уларга миллий тарихимизни рўйирост, унга танкидий ёндашган ҳолда етказишимиз даркор. Шунингдек, тарихимизнинг асоси бўлган миллий ўзлиқни англаш, миллий қадриятларнинг тикланиши каби маънавий-руҳий жараёнлар кечаётган бир вақтда ёшлар онгига эзгулик, ватанпарварлик каби туйғуларни сингдириш асосий мақсад бўлиб қолмоқда. Уларни ёшлар онгига тезроқ ва самаралироқ етказиш учун, албатта, миллий истиқлол гоёсига суянамиз. Айниқса, бунда миллий истиқлол гоёсининг асосий ва бош гоёлари сув ва ҳаводек асқотмоқда.

Миллий гоё қачон иммунитетга айланади, деган саволга жавоб бериладиган бўлса, ҳар бир юртдошимиз фикрига энг биринчи навбатда, Ватан ва халқ манфаатларини ҳимоя қилиш деган жавоб келса, ажабмас. Ҳамюртларимиз қачон ўз Ватани манфаатларини ҳимоя қилади, албатта туну кун ўз меҳнати, ақли ва виждони билан амалга ошираётган савобли ишлари, ёш авлодни соғлом вояга етказётгани билан дея жавоб берилса нотўғри бўлмайди.

Мухтасар қилиб айтганда, ёшларимизнинг маънавий оламида бўшлиқ вужудга келмаслиги, уларда ёт гоёларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантириш учун миллий истиқлол гоёси ва маънавият асослари бўйича тарбиявий соатлар, тўғарақлар, учрашув, давра суҳбати ва бир қатор тадбирларни ҳаётий ва изчил амалга ошириб боришимиз лозим.

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРДА ЁШЛАРГА МИЛЛИЙ ГОЯНИ СИНГДИРИШНИНГ АЙТИМ ЖИҲАТЛАРИ

Н. Назаров.

сиёсий фанлар доктори.

Қамолитдин Бехзод номидаги

МРДИ профессор

Гоё ҳар бир жамият ижтимоий-сиёсий тараққиётини таъминловчи омил сифатида муҳим аҳамиятга эга. Президентимиз таъбири билан айтганда: «Бизнинг энг улуг мақсадимиз, энг улуг гоёмиз шунки».

Ўзбекистоннинг битта йўли бор: мустақилликни мустаҳкамлаб, мамлакатимизни ҳар томонлама юксалтириб, ёруғ ва эркин ҳаёт сари олга юриш»¹. Демак, миллий тараққиётни таъминлашда гоёвий омиллар гарғиби етакчи ўринни эгаллайди.

Ҳақиқатан ҳам инсоният тарихий тараққиётининг цивилизациялашган даври бирон-бир жамиятнинг эзгу гоёлар ва мафкурасиз ривожлана олмаслигини тасдиқлаб келмоқда. Аждодларимиз ўз этнотарихий тараққиёт босқичларида жамият аъзолари тафаккурига эзгуликка ва бунёдкорликка чорловчи гоёларни сингдириб келганки, буни маънавий мерослар ҳам тасдиқлайди. Эрамиздан олдинги даврада аждодларимиз эътиқод қилиб келган Зардуштийлик динининг «Авесто» китобидаги гоёвий концепция – «Эзгу фикр, эзгу сўз ва эзгу амал» мисолимизнинг ёрқин далилидир. Ундан сўнг ҳам аждодларимиз ўз этнотарихий тараққиётини гоёларсиз тасаввур эта олмай, ўз замондошларини муайян эзгу мақсад атрофида бирлаштириб, келажакка интилиш лозимлигини уқтириб келган. Буни қадимги туркий ёзма манбалар, Ўрхун-Энасой ёзма ёдгорликлари, Кул-тегин ва Билка хоқон битиклари мисолида учратишимиз мумкин. Айниқса, ислом дини шароитида аждодларимиз ўз тафаккур бойликлари, анъана ва урф-одатларидаги ижобий хислатларнинг барисини ушбу тинчликпарвар дин таркибига сингдириб юбордики, бугунги кунда биз эътиқод қиладиган маърифий ислом ўзида кўпроқ халқчил жиҳатларни мужассам этиб, у миллий менталитетимизнинг ижобий кирралари сингдирилгани билан эътиборлидир.

Ўзбекистон ўз миллий мустақиллигини қўлга киритгач, Президентимиз Ислам Каримов ташаббуси билан ўзбек халқи ўз олдига озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиш каби мақсадларни қўйди. Ана шу мақсадни амалга ошириш, юртимизда демократик тамойилларга асосланган жамиятни барпо этиш эътиёжи туғилди. Бунинг учун бизга ёт ва бегона гоё тажовузига қарши тура оладиган, ҳар томонлама баркамол, қомил инсонларни вояга етказиш, бу йўлда гоёвий, мафкуравий бўшлиқ бўлишига йўл қўймаслик, мамлакатимизнинг юксак тараққиётини таъминлаш учун миллий истиқлол мафкурасини шакллантиришни тақозо этди.

¹ Ислам Каримов. Юксак маънавият – снгилмас куч. –Т.: «Маънавият», 2015, 76-бет.

Мустақилликнинг илк йилиданок Ўзбекистон халқи ўз миллий ғояси негизларига таянган ҳолда ривожланиш йўлини танлади. Бунинг ўзига хос сабаблари мавжуд бўлиб, уларни қуйидагилардан изохлаш мумкин:

1. Мустақиллик туфайли мамлакатимиз халқи ўзига хос йўлни танлаш ҳуқуқига эга бўлди. Бу халқимизнинг маънавий мероси, кадриятларини қайта тиклаш имкониятини берди.

2. Ҳар қандай давлат, жамият, халқ мақсадсиз яшай олмайди. У ривожланиш учун маънавий асосларни белгилаб олиши зарур. Бу мақсад халқнинг миллий-маънавий ғояларида акс этган бўлиб, миллий истиқлол ғоясини ўрганиш заруриятга айланди.

3. Кишилиқ жамияти таракқиётида турли хил ғоялар ҳукмронлик қилиб келган бўлиб, ғоявий мақсадлар туфайли ҳар хил салбий оқибатларни юзага келтирган. Афсуски, инсониятнинг бугунги таракқиёти шароитида ҳам эзгу ғоялар билан бир каторда ёвуз ғоялар ҳам ўз жирканч башарасини намоён этишга интилувчи ҳолатлар йўқ эмас. Ана шу ғоя билан ғоянинг, мақсад билан мақсаднинг, фикр билан фикрнинг фарқини билиш учун миллий ғояни ўрганиш лозим.

4. Шахс, инсон, ижтимоий гуруҳ, қатлам, халқ, миллат, давлат мақсади, орзу-интилиши, қарашлари бир-биридан фарқ қилганидек, унинг қандай мақсад ва ғоя эканига қараб баҳо берилади.

5. Айрим зарарли ғоялар маълум бир миллат, халқнинг мақсад, интилишларини ҳисобга олмасдан ўз ғояларини сингдиришга уринади, бундай ёт ёки ёвуз ғоялардан огоҳ бўлиш учун миллий ғояни ўрганиш ҳаётий зарураатга айланмоқда.

6. Бугунги кунда дунёда мафкуравий кураш, инсон онги ва қалби учун кураш кетар экан, айрим ёт ғоялар ёшларни ўзига ром қилиб, ўз шахсий манфаати йўлида фойдаланишга ҳаракат қилаётганликлари боисдан ҳам миллий ғояни ўрганиш заруриятга айланди. «Келажикги буюк давлат»ни барпо этиш миллий ғояни сингдириш орқали амалга оширилади.

Президентимиз Ислам Каримов бу борада: «Олдимизга қўйган олийжаноб мақсад-муддаоларимизга етиш, эски мафкуравий асо-ратлардан батамом халос бўлиш, ғоявий бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик, бегона ва ёт ғоялар хуружидан ҳимояланиш, бундай тажовузларга қарши тура оладиган ҳар томонлама баркамол инсон-ларни вояга етказиш зарурати халқимиз ва жамиятимиз манфаатида»

ринга мос янги мафкурани шакллантиришни тақозо этмоқда»¹, – деган эдилар.

Бевосита ана шу жиҳатлар ижтимоий-гуманитар фанлар тизимида Миллий гоянинг ўрнини белгилашга ҳам алоқадор бўлиб, Миллий гоя ёшларда ватанпарварлик хусусиятларининг ривожини таъминлайдиган асосий омил сифатидаги мавқеини кўрсатмоқда. Шунингдек, ижтимоий-гуманитар фанларда аجدодларимизга хос бўлган мардлик, тантилик, олийжаноблик, садоқат ва муҳаббат хислатларини акс эттириш фуқаролик жамияти асослари шаклланаётган бугунги кунда ҳар қачонгидан ҳам муҳимдир. Илмий ва бадиий асарларда аجدодларимизга хос бўлган мардлик, тантилик ва ватанпарварликни акс эттириш, оқила аёлларимиз образларини бадиий асарлар орқали тарғиб этиш, миллий кадриятларимиз тарғиб, жумладан, миллий кийимлар намоишида этнотарихий тараққиёт жараёнида аجدодларимизнинг (ҳам йигитларнинг, ҳам қизларнинг) ҳар бир тарихий даврга хос бўлган (масалан, эрамиздан олдин, турк ҳоконлиги шароитида, Хоразмшоҳлар ҳукмронлиги шароитида, Темирийлар ҳукмронлиги ва ўтган асрлар шароитида) кийимларини тарғиб этиш миллий ўзлгимизни англаб, аجدодларимиз маданий тарихини ўрганишда ҳам муҳим аҳамиятга эгаки, ушбу жиҳат Миллий гоянинг ҳам таркибий қисмларидан биридир.

Ижтимоий-гуманитар фанларни ўқитишда Миллий гоянинг концептуал асосларига таяниш қуйидаги жиҳатларнинг устувор мавқе касб этишини таъминлайди:

1. Ижтимоий-сиёсий, маданий ҳамда маънавий жараёнларнинг таҳлилида мамлакатимиз ижтимоий ҳаётида тобора мустаҳкам ўрин гутаётган Миллий гоянинг бунёдкорлик мақсади ҳамда миллийлик ва умуминсонийликнинг уйғунлигига таяниш зарурий аҳамиятга эга.
2. Жамият тараққиётининг гоя ва мафкуралар билан узвий алоқадорлиги, бугунги глобаллашув шароитида вайронкор гояларнинг ҳам таҳдиди кўзга ташланаётган бир пайтда, бунёдкор гоялар тарғибининг зарурийлигига урғу бериш муҳимдир.
3. Жамиятда умумий фуқаровий бирлик ва тотувликни, миллий ва диний багрикенгликни таъминлашни тарғиб этишда Миллий

¹ Исмоил Қаримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-жилд. –Т.: «Ўзбекистон», 2001, 220-бет.

гояда белгилаб берилган асосларга таяниш ижобий натижа бериши шубҳасиздир.

4. Ёшларда гоявий иммунитет ривожда, жамиятда хавфсизлик ва барқарорликни таъминлашда, миллий мустақиллик асосларини мустаҳкамлашда, қолаверса озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт қуришда Миллий гоя асосларига таяниш зарурий омилдир.

5. Миллий-маънавий мерос, кадриятлар тарғибида, ёшларда ўзликни англашни ривожлантиришда, уларда миллий гурур, ор-номус, ватанпарварлик ва халқпарварлик жиҳатларининг устуворлигини таъминлашда муҳимдир.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов томонидан илгари сурилган Миллий гоя мустақилликни мустаҳкамлаб, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамияти томонидан эътироф этилишини таъминлади. Умумфуқаролик менталитетини ўстириб, умуммиллий тараққиётни таъминлашда, умумжаҳон илм-фани ютуқларини миллий менталитет ва ўзига хос хусусиятларимизни ҳисобга олган ҳолда ёшлар онгига сингдиришда ижтимоий-гуманитар фанларнинг ҳам ўрни муҳимдир.

YOSHLAR ONGIDA YOT G'OYALARGA QARSHI IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

O. Matkarimova,

*Xorazm viloyati Urganch shahridagi 13-sonli umumiy
o'rta ta'lim maktabining ma'naviy-ma'rifiy
ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari,
Xalq ta'limi a'lochisi,*

*...Bugungi zamon voqelikka ochiq ko'z bilan, real
va hushyor qarashni, jahonda va yon-atrofimizda mavjud
bo'lgan, tobora kuchayib borayotgan ma'naviy tahdid
va xatarlarni to'g'ri baholab, ulardan tegishli xulosa va
saboqlar chiqarib yashashni talab etmoqda.*

Islom Karimov

2001-yil 18-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» o'quv fani bo'yicha ta'lim dasturlarini yaratish va Respublika ta'lim tizimiga joriy etish

to'g'risida»gi F-1331-son Farmoyishi e'lon qilindi. «Respublika ta'lim muassasalarida «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillari» o'quv fanining yoshlar ma'naviy rivojlanishiga ta'siri, namoyon bo'lishi va nazorat qilish mexanizmi to'g'risidagi Nizom» ishlab chiqilib, 2003-yil 3-yanvarda e'lon qilindi.

Hozirgi davrda ta'lim-tarbiya sohasida mutafakkirlarimizning ilmiy merosini o'rganish va uni ta'lim-tarbiya amaliyotiga kiritish zamon talabi hisoblanadi. Ularda insonning kamolga yetishi va insoniy munosabatlarning tarkib topishida ilm-fanning ahamiyati alohida uqtiriladi.

Milliy istiqlol g'oyasi ma'naviy jihatdan komil insonni tarbiyalashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. Aslida komillik tushunchasi tarixiy nuqtayi nazardan ham insondagi barcha oliyjanob fazilatlarni o'z ichiga qamrab oladi. Komil inson g'oyasi – ham milliy ham umumbashariy mohiyatga ega bo'lgan, odamzodga xos yuksak ma'naviy va jismoniy barkamollikni mujassam etgan, insonni hamisha ezgulikka undaydigan oliyjanob g'oyadir.

Misol uchun Kaykovusning «Qobusnoma»sini olaylik «Ey farzand, ogoh bo'lki, hamma mahsulotlardan ko'ra, odam yaxshiroq yaraladi va o'zga jonivorlardan odam o'n darajada ziyodadin», – deya muallif o'g'lini komillik sari qadam tashlashga da'vat etadi.

Muhammad Xorazmiy ilmni o'rganuvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirishlariga e'tibor berishlari kerakligini uqtiradi. Abu Nasr Forobiy esa insonning kamolga yetishida muhim bo'lgan uslublarni yoritib bergan. Inson haqiqiy kamolga yetishi uchun, avvalo, ilmiy bilimlarga ega bo'lishlari zarurligini uqtiradi. Buning uchun inson aqliy xislatlarni egallashi lozim bo'lib, tarbiyachi esa shogirdida ana shu fazilatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Forobiy inson fahm-farosati, fikrlash, mulohaza yuritish qobiliyatini to'g'ri yo'lga qo'yish orqali aqliy va axloqiy kamolotga yetadi, tabiat va jamiyat qonunlarini to'g'ri bilib oladi deb ta'lim beradi.

Buyuk allomalarimiz tomonidan yaratilgan ilmiy merosda turli tabiiy-ilmiy, ijtimoiy-falsafiy qarashlar, inson, uning axloqi haqidagi, uning ilm, hunar, unga erishmoq yo'llari haqidagi qimmatbaho g'oyalar hikmat xazinalaridan bahramand bo'lish, yoshlarni har jihatdan kamolot sari boshlaydi.

Mustaqillik yillarida milliy g'oyaning shakllanishiga, yoshlarni yo't g'oyalarga qarshi kurashishga o'rgatishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu borada ijtimoiy fanlar, ayniqsa tarix fanini alohida ta'kidlash lozim. G'oya, mafkura, mafkuraviy immunitet, mafkuraviy bo'shliq, g'oya va mafkuralar bunyodkor va vayronkor bo'lishi haqida tarixdan aniq misollar keltirish orqali o'quvchilar ongiga singdirish lozim. Milliy g'oya shuurini nafaqat dars jarayonida balki o'quv-tarbiya tadbirlaridan ham foydalangan holda uyg'otish yaxshi samara beradi. Milliy bayramlarimiz bilan birga xalqaro bayramlarning mazmun-mohiyati va tarbiyaviy ahamiyatiga to'g'ri yondashgan holda o'quvchilarni vatanparvarlik ruhida va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalash zarur.

O'zining hayotini, oldiga qo'ygan maqsadlarini aniq tasavvur qila oladigan, o'z kelajagi haqida qayg'uradigan millat hech bir davrda milliy g'oya va milliy mafkurasiz yashamagan va yashay olmaydi. Milliy g'oya va mafkura bo'lmasa, har qaysi davlat va jamiyat, qolaversa, har qaysi inson o'z yo'lini yo'qotishi, kelajak avlodni qo'ldan chiqarishi muqarrar.

G'oya va mafkuralar xalq irodasini, insonparvarlik va taraqqiyot tamoyillarini o'zida ifoda etishi zarur, agar bu narsa kuzatilmasa jamiyatda g'oyaviy bo'shliq paydo bo'lib, uning o'rni zararli g'oya va mafkuralar egallaydi.

Ta'lim va madaniyat muassasalarining milliy g'oyani targ'ib qilish bo'yicha hamkorlik qilishi uchun eng qulay shakllaridan biri mavzuli kechalar, madaniy-ma'rifiy tadbirlar o'tkazishdan iboratdir. Ta'lim muassasalarida o'tkaziladigan kechalarning mavzu yo'nalishlari quyidagicha bo'lishi mumkin: milliy istiqlol g'oyasi va uning hayotdagi in'ikosini targ'ib qilishga bag'ishlangan mavzuli kechalar. Bu mavzu madaniy-ma'rifiy ishlarning asosiy yo'nalishini tashkil etadi. Milliy istiqlol mafkurasining asosiy g'oyalari yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, xalq farovonligi, komil inson, ijtimoiy hamkorlik, millatlararo totuvlik, dinlararo bag'rikenglikka bag'ishlangan mavzuli kechalar yoshlar dunyoqarashini shakllantirish va ularning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim tizimida olib borilayotgan madaniy-ma'rifiy tadbirlarni quyidagi ikki turga bo'lish mumkin:

- bevosita ta'lim jarayonida o'tkaziladigan tadbirlar;
- darsdan tashqari vaqtlarda o'tkaziladigan tadbirlar.

Ta'lim muassasalarida keng qo'llaniladigan madaniy-ma'rifiy tadbirlardan yana biri muzeylarga ekskursiyalar uyushtirishdir. Muzeylar turli xil bo'ladi. Ular jumlasiga san'at muzeylari, tarixiy muzeylar, o'lkani o'rganish muzeylari va boshqalarni kiritish mumkin. Hozirgi kunda yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda muzeylarning roli ortib bormoqda. Muzeylar, faoliyat yo'nalishiga qarab, yoshlarning estetik, axloqiy, mehnat, intellektual tarbiyasiga muayyan ta'sir o'tkazadi. O'lkashunoslik va tarix muzeylari yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda alohida o'rin tutadi. Vatanparvarlik tarbiyasi esa ma'naviy-axloqiy tarbiya yo'nalishlari orasida eng oldingi o'ringa chiqmoqda. Eng muhimi, o'tkaziladigan barcha tadbirlar milliy g'oyamizning asosiy tushuncha va tamoyillari ruhida bo'lib, yoshlarimizda sog'lom dunyoqarash, yuksak vatanparvarlik tuyg'ularini tarbiyalashga, ularning ma'naviy barkamol bo'lib voyaga yetishiga xizmat qilishi, xalqimizning o'z oldiga qo'ygan maqsadlarinig to'g'riligiga ularni ishonitirishi kerak. Faqat shundagina har bir tadbir o'zining ma'naviy-mafkuraviy vazifasini bajargan bo'ladi.

Yoshlarning qalbi va tafakkurida shakllanish jarayoni kechayotgani uchun ularda hali qat'iy e'tiqod va dunyoqarash mustahkamlanib ulgurmagan bo'ladi.

Shu bois yot va begona g'oyalar asosan yoshlarning qalbi va ongi-ga hujum boshlaydi. Bunday tajovuzlarga yo'l qo'ymaslikning eng qulay vositasi yoshlarning qalbi va ongida mafkuraviy immunitetni shakllantirishdir. Har bir kishi o'zi yashayotgan jamiyat yoki davlatning tarixiy maqsadini ifoda etadigan bosh g'oyalarni bilishi, aniq tasavvur etishi kerak. Milliy istiqlol g'oyasi ana shunday ezgu maqsad yo'lida xizmat qiladigan milliy-ma'naviy kuch-qudrat manbayidir. O'zbekiston fuqarolarini mamlakat oldida turgan tarixiy maqsadlar yo'lida jips-lashtiradi. Yosh avlodning dunyoqarashiga yangicha ma'no va mazmun baxsh etish orqali unda faol hayotiy pozitsiyani, milliy g'oyaga ishonch va e'tiqodni shakllantiradi.

Yana bir dolzarb vazifa – o'sib kelayotgan avlodga, uning ma'naviy tarbiyasiga nihoyatda katta javobgarlik hissi bilan yondashish kerak. Nega deganda, yoshlar xalq ma'naviyatining munosib egalaridir. Shuning

uchun har bir o'g'il-qizimiz dastlabki qadamlaridan boshlab madaniy boylıklarimizdan bahramand bo'lishi kerak...

Qayerda hushyorlik va jonkuyarlik, yuksak aql-idrok va tafakkur hukmron bo'lsa, o'sha yerda ma'naviyat qudratli kuchga aylanadi.

Yoshlarimizni ulug'laydigan buyuk fazilatları: or-nomus, uyat va andisha, sharm-u hayo, ibo va iffat kabi yuksak axloqiy tuyg'u va tushunchalar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat-ehtirom tuyg'usi, ruhan poklik, baquvvat iroda, butun iymon, uyg'oq vijdon, ma'naviy barkamollikka intilish, samimiylik va mehnatkashlik komil-likka undaydi.

Agar biz ahil bo'lsak, el-yurt manfaati yo'lida bir tan-u bir jon bo'lib yashasak, o'zimizdan sotqin chiqmasa, o'zbek xalqini hech kim hech qachon yenga olmaydi.

Bashariyat tarixida tinchlik, do'stlik, totuvlik, hamkorlik, o'zaro madaniy muloqot taraqqiyot uchun xizmat qiladigan g'oyalar bo'lib kelgan. Bugungi kunda bu g'oyalarni amalga oshirishning turli vositalari shakllangan. Masalan, jahon miqyosidagi sport musobaqalari, ilmiy madaniy anjumanlar, xayriya tadbirlari, tinchlik yo'lidagi hamkorlik aloqalari shular jumlasidandir.

G'oyaviy tarbiya axloqiy, siyosiy, huquqiy tarbiyaning asosini tashkil etadi. Har qanday axloqiy, siyosiy, huquqiy tarbiya muayyan g'oyani himoya qilish, targ'ib etish va rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi. Xususan, yovuzlik, behayolik, shafqatsizlikni targ'ib etish orqali yoshlarni axloqiy jihatdan buzishga qaratilgan badiiy filmlarda jamiyat barqarorligiga raxna solishdan iborat mafkuraviy maqsad yashiringandir. «Ongi shakllanib ulgurmagan aksariyat yosh tomoshabinlar bunday filmlardan ko'pincha turli yovuzlik, yirtqichlik, shafqatsizliklarni o'r-ganadi, xolos. Natijada, ularning diydasi qotadi, qalbidan toshbag'irlik, zo'ravonlik, axloqsizlik kabi illatlar joy olganini o'zi ham sezmay qoladi. Hatto, shunday tomosha va filmlarning qahramonlariga ko'r-ko'rona taqlid qilishni istaydigan yigit-qizlar ham topiladi». G'oyaviy tarbiya-niing asosiy maqsadi kishilarda hushyorlik, sezgirlik hissini shakllan-tirish, yot va zararli g'oyalarga qarshilik ko'rsatish qobiliyatini shakllanti-rishdan iboratdir.

МУТААССИБЛИККА ҚАРШИ ҚУРАШИШДА МИЛЛИЙ ҒОЯНИ ТАРҒИБ ҚИЛИШНИНГ ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ

Р. Рустамова,

*Республика «Оила» илмий-амалий
маркази катта илмий ходими,
педагогика фанлари номзоди*

Озод ва обод Ватан, бахтли ва фаровон ҳаёт, кучли ҳуқуқий демократик давлат, кучли фуқаролик жамияти қуришнинг муҳим шартларидан бири – барча фуқаролар, айниқса фарзандлар тафаккурини миллий тарбия, хусусан, миллий ғояларга эътиқод асосида шакллантиришдан иборат. Эътиқод психологик ҳодиса бўлиб, моҳиятан у инсон психологиясига мансубдир. Тарбиянинг муҳим жиҳатларидан бири – шахсда муайян ижобий қадриятларга эътиқодни шакллантириш ҳисобланади.

Ҳозирги даврда бутун жаҳон глобаллашув жараёнида халқларнинг тинч ҳаётини таҳликага солаётган энг долзарб муаммолардан бири – диний экстремизм ва ақидапарастлик ҳамда миссионерликнинг авж олаётганидир. Маълумки, бизнинг жамиятимизда ҳам, аҳоли орасида диний экстремизм ва ақидапарастлик, терроризм, радикализм каби кескин чора-тадбирларни амалга оширишга интилишлар ва миссионерлик таъсирларига тушиб қолиш, яъни жаҳон миқёсида қалтис иш олиб бораётган ва ўз гаразли мақсадларини амалга ошириш ниятидаги айрим авантюристлар гуруҳлари томонидан бизнинг халқимизга ҳам, айниқса ёшларимизга миллий ғоя ва мафкурамиз мазмун-моҳиятига зид бўлган ет ғояларни сингдиришга уринишлар ҳамда инсонларни диний эътиқодидан чалғитишга уриниш, ислом динининг асл моҳиятини бузиб тушунтиришлар олиб бориш орқали ислом динидан воз кечишга тарғиб қилиш ҳолатлари учраётгани сир эмас. Бундай гуруҳлар ўз гаразли мақсадларига аҳоли ва ёшлар онгига турли шаклларда психологик таъсирлар ўтказиш орқали эришишни кўзда тутишади. Бундай гуруҳлар инсонларга ва айниқса ёшларга таъсир ўтказишга оид махсус психологик сабоқларни олган ҳолда, тайёр-парликдан ўтиб иш олиб боришади.

Хукуматимиз томонидан терроризм, диний-экстремизм ва миссионерликка қарши кураш масаласига жиддий эътибор қаратишмоқда. Мазкур долзарб масала бўйича алоҳида фикр юритиб, мамлакатимиз Президенти Ислоҳ Каримов ўз асарларида ва нутқларида шундай таъкидлайди: «Қўпчилик давлатлар қаторида Ўзбекистонимизда ҳам айни мана шундай таҳликали вазиятнинг олдини олиш, оstonамизга қўймаслик, юртимизда бугун ҳукм сураётган тинчлик ва барқарорлик, меҳр-оқибат муҳитини асраш, шу билан бирга, кўтарилиши мумкин бўлган ҳар қандай хатарли бурилишларга тайёр бўлиш мақсадида ўзимизнинг қатъий позициямиз ва сиёсатимизни аниқ белгилаб олганмиз»¹. Юртбошимиз бу масалада яна такрор-такрор тўхталиб таъкидлайди: «...жаҳон миқёсида иқтисодий-моделиявий инкироз давом этаётгани, рақобат, қарама-қаршилик тобора бешафқат тус олаётгани, радикализм, терроризм, экстремизм каби таҳдидлар кучайиб бораётгани барчамиздан, аввало, бир ёқадан бош чиқариб, сафарбарлигимизни янада оширишни талаб қилади»². Албатта, бу борада барчамиз – Ватанимиз, халқимиз тинчлигисоёйишталигини турли салбий иллатлар ва таъсирлардан сақлашга ўзимизни масъул деб ҳисоблаган ҳолда, ҳар бир инсон, айниқса, ҳар бир зиёли, олим, мутахассислар, илм аҳли, давлат ва жамоат ташкилотлари, муассасалари масъуллари томонидан имкон даражасида тегишли чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва белгиланган тегишли вазифаларнинг амалга оширилишини таъминлаш давр талабидир.

Диний мутаассиблик билан боглик муаммоларни бартараф этишда – муҳим омиллардан бири ҳисобланадиган миллий ғояларимиз воситасида республикамиз аҳолиси орасида, жумладан, маҳаллаларда, оилаларда, таълим муассасаларида, давлат ва жамоат ташкилотларида маънавий тарбия ишларини самарали олиб бориш, бунда ҳар бир инсоннинг ўз оиласига, Ватанга, миллий ғояларига бўлган эътиқодини шакллантириш, фуқароларни, ёшларни маънавий-маърифий, педагогик, психологик, диний, ҳуқуқий, сиёсий каби йўналишларда тарбиялаш муҳим аҳамиятга эга.

Маънавий тарбия ишлари тўғрисида сўз юритар экан, давлатимиз раҳбари «Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмас-

лиги, фарзандларимизнинг биздан кура кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлиб яшаши учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи, ҳеч шубҳасиз, бекиёс аҳамият касб этади»¹, – деб фикр билдиради.

Айтиш жоизки, маънавий-тарбиявий ишларни ташкил этишда, айниқса, фуқаролик жамияти институтларининг роли асосий ўрин тутди. Мамлакатимиз Президенти мазкур институтларнинг роли нақадар муҳимлиги тўғрисида шундай дейди: «Юртимизда ҳукм сураётган тинчлик ва барқарорлик, миллатлараро ва фуқаролараро ҳамжиҳатлик, ўзаро ҳурмат муҳитини сақлаш, ҳуқуқий саводхонликни, юртдошларимиз, айниқса, ёшларимизнинг сиёсий маданияти ва фаоллигини оширишни таъминлашда фуқаролик жамияти институтларининг ролини янада кучайтириш муҳим вазифа бўлиб қолмоқда»².

Шу нуқтаи назардан, оилалар ва маҳаллалар – фуқаролик жамияти институти, ўз-ўзини бошқариш органи сифатида ватанпарварлик, тинчлик ва барқарорлик, миллатлараро ҳамжиҳатлик, ҳавфсизликни таъминлаш, ўзаро ҳурмат муҳитини сақлаш, ҳуқуқий ва сиёсий маданият, умуминсоний қадриятларни қарор топтириш сингари қатор муҳим вазифаларни амалий фаолиятда бажарувчи ролини ўйнайди.

Оила ва маҳалла институтлари мазкур вазифаларни амалга оширишда самарадорликка эришиш учун аҳоли ва ёшлар онгига турли шаклларда психологик таъсирлар ўтказиш услубиятини қўллаш, муҳим омилларни ҳисобга олиши лозим бўлади.

Маҳаллаларда диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчиларнинг ҳамда отинойиларнинг диний-экстремизм ва миссионерликка қарши кураш бўйича билим ва кўникмаларини кучайтириш борасида ўтказиладиган, мутаассиб диний қарашлар ва хурофотга берилган отинойилар билан яқка тартибда профилактик маънавий-маърифий тадбирлар уюштиришнинг самарали шакллари ишлаб чиқиш зарурияти туғилади. Чунки ҳар бир маҳалладаги отинойилар бевосита оилалар, аёллар ва қизлар

¹ Ислоҳ Каримов. Она юртимиз бахту икболи ва буюк келажаги йулида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. –Т.: «Ўзбекистон», 2015, 273–274-бетлар.

² Ўша асар, 287-бет.

¹ Ислоҳ Каримов. Юксак маънавият – энгилмас куч. –Т.: «Маънавият», 2015, 4-бет.

² Ислоҳ Каримов. Она юртимиз бахту икболи ва буюк келажаги йулида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. –Т.: «Ўзбекистон», 2015, 275-бет.

билан диний-маърифий, тарғибот ишларини олиб боровчи шахслар ҳисобланадиларки, агар отиноийларнинг ўзида диний мутаассибликка берилиб кетиш ҳолати содир бўлса, албатта, бу отиноийнинг оилаларга, аёллар ва қизларга ўтказадиган салбий таъсирини мудҳиш оқибатларга олиб келиши мумкин. Бундай ҳолатга бефарқ қараб бўлмайди ва бундай вазиятларнинг олдини олиш борасида тегишли чора-тадбирларни кўриш лозим бўлади. Бу борада миллий гоё энг асосий ва энг мақбул манба, восита ва омил сифатида хизмат қиладики, энг аввало, маҳалла маслаҳатчилари ва отиноийларни миллий гоё воситасида аҳоли, оилалар билан, шу жумладан, аёллар ва қизлар билан маънавий-тарбиявий ишлар олиб бориш услублари бўйича етарли билимларга эга бўлишларини таъминлаш зарур бўлади.

Миллий истиклол мафкураси халқ фаровонлиги, юрт тинчлиги, Ватан равнақи, ижтимоий ҳамкорлик, миллатлараро тотувлик, динлараро бағрикенглик, комил инсон каби гоёларга таянар экан, маънавий-маърифий тадбирлар воситасида юқорида қайд этилган муаммоларни ижобий ҳал қилиш учун мазкур миллий гоёларни тарғиб қилиш, бу гоёларга фуқароларнинг эътиқодини шакллантириш муҳим аҳамиятга эга бўлиб, миллий гоёларни фуқаролар онги ва шуурига чуқур сингдириш ва уларнинг гоёвий иммунитетини ошириш, мустаҳкамлаш орқали фуқароларни диний-экстремизм, ақидапарастлик ва миссионерликнинг турли салбий таъсирларига тушиб қолишининг олдини олишга эришилади.

Миллий гоё ҳақида фикр юритар экан, Юртбошимиз уни «... аждодлардан авлодларга ўтиб, асрлар давомида эъзозлаб келинаётган, шу юртда яшаётган ҳар бир инсон ва бутун халқнинг қалбида чуқур илдиз отиб, унинг маънавий эҳтиёжи ва ҳаёт талабига айланиб кетган»¹ ҳодиса сифатида таърифлайди. Демак, миллий гоё халқнинг маънавий эҳтиёжи ва ҳаётий талабларидан бири экан, шу маънавий эҳтиёжни етарли даражада кондиришга эътибор қаратиш лозим.

Мамлакатимиз таълим тизимининг турли босқичларида миллий гоё фан сифатида ўқитилмоқда. Барча ижтимоий иллатларга қарши курашишда миллий гоёни нафақат таълим тизимида ёшларга ўқитиш орқали, шунингдек, маҳаллалар, отиноийлар, маслаҳатчиларнинг

¹ Ислам Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: «Маънавият», 2015. 71-бет.

фаол ҳаракати орқали оилалар билан ҳам яқиндан алоқалар урнатиб, уларга миллий ғояни ўқитиш ишларини ташкил қилиш, унинг мазмунидаги миллий-маънавий ва умуминсоний кадриятларни ҳақон томонидан чуқур англаниши ва тўғри тушунчалар ҳосил қилишларига эришиш, бунинг учун эса, миллий ғоя маъно-мазмунини тўғри изоҳлаб талқин қилиш, ҳаётий мисоллар билан тушунтириш ишларини олиб бориш зарур бўлади. Бу борадаги ишларда, албатта, маҳалла, таълим ва илмий муассасалар ҳамкорлигини йўлга қўйиш зарурати тугилади.

Миллий ғоянинг барча фуқаролар, айниқса, фарзандларимизнинг эътиқодига айлантирилиши, уларда миллий ғояларимиз мазмун-моҳиятини чуқур англаган ҳолда юртимиз порлоқ келажагига қатъий ишонч руҳини шакллантириш – улар шу ғоя йўлидаги вазифаларни аниқ бажара олишига, уларнинг ҳаракат дастурига асос бўлади.

Миллий ғояни ўқитишда билим беришдан ташқари, эътиқодни шакллантириш ҳам кўзда тутилади. Эътиқод, яъни қаттиқ ишонч, дилдан эътироф этиш ўзига хос психологик хусусиятларга эга бўлиб, фуқароларда, шу жумладан, оилада фарзандларда миллий ғояга қатъий ишончни шакллантириш учун муайян психологик, педагогик, услубий механизмлардан ва омиллардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ:

- Болаларнинг миллий ғояга эътиқодини шакллантиришда уларнинг ҳар бирининг ақлий, ҳиссий, характер ва ҳуқ-атвор жиҳатларини ҳисобга олиш лозим;
- Болаларнинг ақл-идрок билан фикр юритиши, турли ташқи воқеа-ҳодисалардан таъсирланиши, ҳис қилиши ёки ҳиссиётларга берилиши, характерининг салбий ёки ижобийлигининг даражаси унинг ҳуқ-атворида акс этишига эътибор қаратиш зарур; бундай жиҳатлар шахснинг ўз оиласида олган маънавий-психологик тарбия асосида ёки ижтимоийлашуви жараёнида шаклланади;
- Тарғиботчилар олиб бориладиган тарғибот ишларида қуйидагиларни ҳисобга олишлари керак: ақлий меҳнат билан шуғулланадиган инсонларда интеллектуал жиҳат кўпроқ ўрин эгалласа, бошқаларда эмоционал-ҳиссий жиҳат устуворлик қилиши мумкин; инсон интеллектуал жиҳатдан кучли бўлса, унинг эътиқодининг кучлилиқ даражаси ҳам юқори бўлиши мумкин, яъни бунда эътиқод мустаҳкам билимга асосланиши назарда ту-

тилади. Бунда шахсни интеллектуал жиҳатдан шакллантириш ва ривожлантиришни ижобий билимлар, ижобий дунёқараш, юксак инсоний фазилатлар асосида амалга оширилсагина, унинг эзгу мақсадларга интилиб, маънавий комиллиги таъминланишига эришиш мумкин. Шахснинг миллий ғоя мазмун-моҳияти бўйича мустаҳкам билимларни эгаллай бориши унинг эътиқоди мустаҳкам бўлиб шаклланишига кумаклашади. Лекин, ҳаётда шундай ҳолатлар ҳам учрайдики, кучли билимга эга бўлмаган, ҳатто деярли ҳеч қандай билимга эга бўлмаган одамларда ҳам кучли эътиқод бўлиши мумкин. Бундай ҳолат, кўпинча динга нисбатан эътиқодли муносабатда кўринади. Лекин бундан илмга эътибор бериш шарт эмас, ёшлар эътиқодли бўлса бас, деган хулоса чиқмайди. Инсон юксак фазилатлар соҳиби бўлиб ва шу билан бирга, кенг қамровли билимларга ҳам эга бўлса, албатта бунда шахснинг маънавий комилликка интилиши намоён бўлади:

- миллий ғояга бўлган эътиқодни шакллантиришга киришишдан аввал фуқароларда миллий ғояга нисбатан муносабат, миллий ғоя бўйича билимлар даражаси, шунингдек, уларнинг эмоционаллик ҳолати ва сезги органларидан қай бири устувор экани (аудиаллик, визуаллик) даражасини аниқлаш керак. Бунинг учун махсус психологик таҳлис усулларида ва тестлардан фойдаланилади. Бу борада, оилада болаларнинг миллий ғояга эътиқодини шакллантиришдан аввал, албатта, улар онгига миллий ғояларимиз, яъни халқ фаровонлиги, юрт тинчлиги, Ватан равнақи, ижтимоий ҳамкорлик, миллатлараро тотувлик, динлараро бағрикенглик, комил инсон ғояларини сингдириш, уларга миллий ғоялар тўғрисидаги тушунча ва билимларни бериш керак. Бунинг учун, маънавий-маърифий, услубий ишларни ташкил қилиш зарур. Бу борадаги ишларда мактабгача ёшдаги болалар билан алоҳида ишларни йўлга қўйиш, бунда уларнинг ўзига хос психик, психологик ва ёш хусусиятларини ҳисобга олиш лозим. Бунда педагог ва психолог мутахассисларнинг кўмаги зарур бўладиги, улар томонидан илмий асосларга таянган ҳолда махсус ишланмалар ишлаб чиқиши. оилада ота-оналар ана шу ишланмалардан фойдаланиб, тарбиявий ишларни мунтазам тарзда олиб бориб, миллий ғоя мазмунидаги қадриятларни оиладаги турмуш тарзи, оилавий муносабатлар жараёнида ҳаётий амалиётда кўникма ҳосил қилиш шаклида олиб бориши мақсадга мувофиқ бўлади:

шуни ҳам ёдда тутиш керакки, экспериментал психологияда қўлланган тажрибаларга қўра, қўлчилик фуқаролар миллий ғоя бўйича етарли билимга эга бўлса ҳам, бу билимларни амалиётда қўллаш бўйича етарли қўникмаларга эга эмас экан. Миллий ғояни ҳаётда қўллаш учун инсонда билим ва қўникмаларнинг мавжудлигидан ташқари, улардан фойдаланиш учун хоҳиш ва ирода ҳам бўлиши керак. Бунинг учун эса, фуқароларда миллий ғоянинг инсон фаолиятидаги амалий аҳамиятини, мақсад сари йўналтирувчи ва йўл бошловчи вазифасини бажариши мумкинлиги тўғрисида ижобий тасаввурларни шакллантириш керак. Сунгра эса, шундай тасаввурларнинг ҳар бир шахсда мавжудлик даражасини ва бошқа психологик хусусиятларни илмий тадқиқот методикаларидан фойдаланган ҳолда ташхис қилиш зарур. Бу борада, оилада мактабгача ёшдаги болаларда миллий ғоя моҳиятидаги миллий-маънавий ва умуминсоний қадриятларнинг шаклланаётгани ва улар томонидан ўзлаштирилаётганлик даражасини ҳам болалар учун махсус педагогик ва психологик илмий тадқиқот методикаларидан фойдаланиб ташхис қилиш мумкин;

- психологик ташхис жараёнида миллий ғоя ва қадриятларнинг шахс дунёқарашига ўтказган таъсири, дунёқарашида тутган ўрнини аниқлаш ҳам муҳим; психологик ташхиснинг бу жиҳатини таъкидлашимизга сабаб шуки, киши ўз атрофидаги нарса-ҳодисаларни баҳолашда ўз дунёқараши, қадриятларидан келиб чиқади ва ҳ.к.

ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА ЁШЛАРНИ МИЛЛИЙ ҒОЯ РУҲИДА ТАРБИЯЛАШ МАСАЛАЛАРИ

Ф. Худайбердиев,

*Самарқанд вилояти халқ таълими ходимларини
қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини
ошириш институти ассистенти*

Ёшларни Ватанга садоқат, бегона ва тажовузкор ғояларга қарши қўраш руҳида тарбиялаб, вояга етказиш бугунги куннинг долзарб вазифалардан биридир. Зеро, Президентимиз Ислоҳ Каримов таъдлаганидек: «Биз фарзандларимизнинг нафақат жисмоний ва маънавий соғлом ўсиши, балки уларнинг энг замонавий интеллек-

туал билимларга эга бўлган, уйгун ривожланган инсонлар бўлиб, XXI аср талабларига тўлиқ жавоб берадиган баркамол авлод бўлиб вояга етиши учун барча имконият ва шароитларни яратишни ўз олдидимизга мақсад қилиб қўйганмиз»¹.

Ёшларни миллий ғоя руҳида тарбиялашда тарбиянинг ранг-баранг шакл, восита ва методларидан фойдаланиш зарур.

Бундай ёндашув ёшларнинг дунёқарабини кенгайтириш, уларнинг онгини илмий асосланган билимлар билан бойитиш ҳамда жамият равнақи учун керак бўлган сифатларни камол топтиришга йўналтирилган.

Боланинг ёш хусусиятлари, фикрлаш салоҳияти, руҳий кечинмаларини ҳисобга олиб, миллий ғоя бошланғич синфларда «оддийдан мураккабга» тамойили асосида сингдирилади. Бунда муносабат ва фаолиятнинг мураккаблашиб бориши шахснинг юксакроқ ғоявий-мафкуравий сифатларини шакллантиришга замин яратади. Шу сабабли ўқувчиларда мустақиллик, фаоллик, ғоявий онглилик каби мафкуравий сифатларининг асосларини шакллантириш мумкин. Бунда миллий мафкурани ўқувчиларнинг ёши, руҳий ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, содда шаклларда сингдириб борилиши зарур.

Ўқувчиларга тизимли таъсир этиш усулларидан фойдаланиш ҳам ижобий самара беради. Бундай доирага оиладаги, синфдаги ва мактабдан ташқаридаги тадбирлар, педагогнинг шахсий намунасини айтиб ўтиш лозим. Дарснинг ташкилий қисмидан то дарсдан, мактабдан ташқари ўтказилган тадбирларгача миллий ғоя руҳи билан сугорилган бўлиши лозим. Албатта, ўқувчиларнинг ёш, руҳий ва индивидуал хусусиятларига боғлиқ бўлгани учун бундай сифатлар шахс камолотида бирданига шаклланмайди. Шунинг учун ўқувчиларнинг тарбияланганлик даражаларидан келиб чиқиб, таълим-тарбия жараёнини ташкил қилишни янги босқичга кўтариш зарур. Бунда шахсни ҳар томонлама баркамол бўлиб шаклланишида тўсиқ бўлаётган зиддиятларни бартараф этишда тарбиянинг турли восита, усул ва методларидан фойдаланиб, зарур шароитда индивидуал, дифференциал таъсир кўрсатиш лозим.

¹ Истом Каримов. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. –Т.: «Ўзбекистон», 2010, 74-бет.

Аммо, бу ишларни амалга ошириш ўз-ўзидан бўлмайди. Аввало, ушбу ишларнинг илмий-назарий ва амалий методларини ишлаб чиқиш керак. Шу сабабли бу мавзу нихоятда долзарбдир.

Таълимнинг миллий йўналтирилганлиги мустақиллик йилларида Ўзбекистонда қабул қилинган «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури» тамойилларидан биридир. У таълимнинг миллий тарих, халқ анаъаналари ва урф-одатлари билан узвий уйғунлигини, Ўзбекистон халқларининг маданиятини сақлаб қолиш ва бойитиш, таълимни миллий таракқиётнинг ўта муҳим омили сифатида эътироф этиш, бошқа халқларнинг тарихи ва маданиятини ҳурмат қилишга йўналтирилган янги тарбия тизимини тақозо қилади. Мустақиллигимизнинг илк кунлариданоқ мамлакатимизда таълим ва тарбия ишларига катта эътибор бериб келинмоқда. Келажагимиз бўлган ёшларни ҳар томонлама етук инсонлар қилиб тарбиялаш давлатимиз сиёсатида алоҳида ўрин тутиб келмоқда. Президентимиз миллий тарбиямизнинг ўзига хос хусусиятлари ва унда таълим билан тарбиянинг узвий боғлиқлиги ҳақида гапириб, қуйидаги фикрларни билдириб ўтганлар: «Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди – бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси»¹.

Бу борада ўқувчиларни тарбиялашда мактаб, маҳалла ва оиланинг ҳамжихатлиги катта роль ўйнайди. Асосий миллий тарбия – бу оиладан бошланади.

Миллий тарбиявий кадриятларни тиклаш ва замонавийлаштириш умуминсоний эҳтиёждир. Бугунги кунда юртимизда ёшларга катта эътибор берилмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, ёшларни миллий ғоя руҳида тарбиялаш, биринчидан, Ватанга содиқлик руҳида тарбиялаш, иккинчидан, уларда турли ёт ғояларга қарши иммунитетни шакллантириш, учинчидан, юртимизда амалга оширилаётган ислохотлар ва эришилаётган ютуқларнинг мазмун-моҳиятини тўла англаш имконини беради.

¹ Ислам Каримов. Юксак маънавият – сипилмас куч. –Т.: «Маънавият», 2015, 62-бет.

ЎРТА МАХСУС КАСБ-ҲУНАР ТАЪЛИМИ ТИЗИМИДА МИЛЛИЙ-МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ

Х. Кубаев,

*Самарқанд педагогика коллежи маънавият
ва маърифат ишлари бўйича
директор уринбосари*

Н. Эргашев,

коллеж ўқитувчиси

Инсоният турмуш шароитининг сифат жиҳатидан ўзгариши дунё давлатлари, шу жумладан, мамлакатимиз таълим тизимида ҳам жиддий ўзгаришларни вужудга келтирди. Таълимнинг жадал суръатларда ривожланиши инсон ва жамиятни ривожлантиришнинг муҳим омилларидан бирига айланди. Негаки, бугунги кунда дунё ҳамжамияти жуда тез суръатлар билан ривожланиб бормоқда. Юксак технологиялар замони, тафаккур асри деб изоҳланаётган ушбу давр глобаллашув жараёнлари билан ҳам ўзига хос аҳамият касб этмоқда. Чунки, ҳозирги пайтда Ер юзининг қайсидир чеккасида қандайдир воқеа юз берса, дунёнинг бошқа ҳудуди зудлик билан хабар топади. Глобаллашув жараёни туфайли интеграция ва ҳамкорлик алоқалари кучаймоқда, хорижий инвестициялар, капитал ва товарлар, ишчи кучининг эркин ҳаракати учун қулайликлар вужудга келмоқда. Бу жараённинг яна бир ўзига хос хусусияти борки, у мафкуравий таъсир ўтказишнинг ниҳоятда ўткир куралига айланмоқда.

Ҳозирги замон ёшлари таълим-тарбия жараёнида оладиган маълумотлардан ташқари радио-телевидение, матбуот, Интернет каби воситалар орқали ранг-баранг маълумотларни олаётгани ҳеч кимга сир эмас. Аммо, турли хил оммавий ахборот воситалари орқали тарқатилаётган маълумотларнинг ҳаммаси ҳам эзгуликка хизмат қилмаслиги барчага маълум. Мамлакатимиз мустақилликка эришиб, коммунистик мафкура ва унинг ахлоқ нормаларидан воз кечилгандан сўнг, жамиятда пайдо бўлган гоёвий бўшлиқдан фойдаланиб, четдан бизга мутлақо ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубандлик иллатларини ўз ичига олган «оммавий маданият» кириб келмоқда. Айрим қудратли давлатлар томонидан ғаразли мақсадларни кузлаб олиб борилаётган ана шундай сиёсий мафкура ёшлар онгини

тахарлашда жуда катта хавф ҳисобланади. Ёшларимизнинг маънавий оламида бўшлиқ вужудга келмаслиги учун уларнинг қалби ва онгида соғлом ҳаёт тарзи, умуммиллий қадриятларга ҳурмат-эҳтиром туйғусини шакллантиришда таълим муассасаларида таълим-тарбия уйғунлигига эришиш муҳим роль ўйнайди. Ватан равнақи, аввало, унинг фарзандлари камолига боғлиқ. Бу эса, ҳар бир юртдошимизни ўзининг маънавий камолоти учун юксак масъулиятни ҳис этишга, ўз манфаатларини шу юрт, шу халқ билан уйғунлаштириб яшашга давъат этади.

Республикаимиз Президенти Ислом Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч» номли асарида «Ҳар қайси халқ ёки миллатнинг маънавиятини унинг тарихи, ўзига хос урф-одат ва анъаналари, ҳаётий қадриятларидан айри ҳолда тасаввур этиб бўлмайди. Бу борада, табиийки, маънавий мерос, маданий бойликлар, кўҳна тарихий ёдгорликлар энг муҳим омиллардан бири бўлиб хизмат қилади» деб таъкидлайдилар. Зеро, ёш авлоднинг маънавий-ахлоқий тарбиясида миллий қадриятлар муҳим аҳамият касб этади.

Миллий ва умуминсоний қадриятлардан таълим-тарбия жараёнида тўғри фойдаланишнинг яна бир жиҳати – ёш авлодда миллий гурурни шакллантириш билан боғлиқ масалалар. Ҳар бир ёшга шу Ватанда яшаш туйғусини, она заминни севиш, атроф-олам барчаси инсонга хизмат қилишини ҳис этиш ва бундан гурурланиш туйғуларининг пайдо бўлишига ундайдиган қадриятлар санъат ва тарихий асарлар, халқ оғзаки ижоди, кино, театр ва бошқаларда ўзифодасини топган ҳамда булар ёш авлод онгига бевосита самарали таъсир этади. Шунинг учун таълим даргоҳларида театр, кино санъати усталари, ёзувчилар, шоирлар, меҳнат қаҳрамонлари билан учрашувлар ўтказиш, маданий-маърифий тадбир ва конкурслар ўтказиш, тарихий-меъморий обидаларга саёҳатлар уюштириш ўқувчиларда эстетик онг, дидни шакллантириш билан бирга, мустақил Республикаимиз санъати ва санъаткорлари билан фахрланиш, шунингдек, яратиш, ижодкорлик туйғуларини ривожлантиришга асос бўлади. Ана шундай мақсадли амалий фаолиятлар, биринчидан, миллий онгни ривожлантириш, ёшларимизда миллий ўзлиқни англаш, уларда ифтихор, гурур ва миллатимизга хос бўлган гузал туйғуларни шакллантиради. Иккинчидан, ёшларнинг миллий-ахлоқий қадриятларни қадрлаш ҳисларини мустаҳкамлайди.

Мустақиллик йиллари амалга оширилаётган маънавий соҳа-сидаги ислохотлардан кўзланган асосий мақсад ҳам, аввало, ёш авлодни жисмонан соғлом, ахлоқан етук ва баркамол қилиб вояга етказишдан иборатдир. Ана шу мақсадларни амалга ошириш учун ўрта махсус касб-хунар таълими тизимида ўқувчи-ёшларнинг бўш вақтларини мазмунли ўтказиш, уларнинг онгига миллий истиқлол гоёсини синдириш учун машғулотларни замон талаблари асосида ташкил этиш, мактабдан ва синфдан ташқари ишларни самарали йўлга қўйиш, диёримизнинг бебаҳо маданий ёдгорликлари билан ўқувчи ёшларни таништириш мақсадида санъат ва тарихий музей-ларга саёхатлар уюштириш мақсадга мувофиқдир.

Ўзбекистон замини қадимдан маданият, маърифат ўчоғи ҳисобланиб келган. Бу ерда йиллар давомида ривожланиб келган ажойиб санъат турлари ва намуналари дунё маданияти тараққиётида ҳам ўз ўрнига эга бўлган. Аجدодларимиз яратган тарихий обидалар, меъморий ёдгорликлар юртимизнинг, халқимизнинг фахри ҳисобланади. Ўқувчилар учун ана шундай тарихий ёдгорликларга саёхатлар, очиқ музей машғулотларини ташкил этиш ҳам маданий-маърифий тадбирлар сирасига киради. Ўқувчилар тарихий обидалар, музейлардаги тарихий экспонатлар билан танишиши жараёнида аجدодларимиз яратган улкан маданий мерос намуналари – меъморий ёдгорликлардаги нақшу нигорларнинг гузаллигини ҳис этадилар, санъат асарларидан завқ оладилар, уларда эстетик дид шаклланади, ижодкорлик қobiliятлари ўсади. Музейларга бевосита саёхат уюштиришнинг имконияти бўлмаган ҳолда ҳозирги замон янги ахборот технологияларидан фойдаланиб, видеоёзувларни намоиш этиш орқали республикаимизнинг машҳур музейларидаги осори атикалар ҳақидаги маълумотларни ўқувчилар онгига етказиш мумкин.

Таълим-тарбия олдига қўйилган муҳим мақсад ҳам умуминсоний ва миллий кадриятларга таянган ҳолда таълим-тарбия мазмунини маънавий тамойиллари асосида ташкил этиш ва унинг узвийлиги, изчиллиги, дунёвийлиги асосида ёшларни маънавий-ахлоқий тарбиялашни назарда тутати.

Маънавий-ахлоқий кадриятлар тарихий босқичга эга, ҳаёт синон-видан ўтган, авлоддан-авлодга мерос, тараққиётга хизмат қилувчи ижтимоий ҳодисадир. Шуни таъкидлаб ўтиш керакки, миллий меросимизга, санъатимизга мустақилликка эришгандан кейинги

на шоддий эътибор берила бошланди. Республикамиз ҳудудидаги барча тарихий ёдгорликлар давлат муҳофазасига олиниб, таъмирланиб, қайтадан жило топмоқда. Уларнинг аксарияти халқаро ЮНЕСКО тасарруфида экани бизнинг бой маънавий-маданий меросимизга бўлган эътиромдир. Тошкент, Самарқанд, Бухоро, Хива, Шахрисабз, Қўқон, Термиз, Қарши, Урганч, Навоий, Наманган, Ақдиджон, Маргилон, Гиждувон, Нурота каби шаҳарлардаги, туман ва қишлоқларимиздаги кенг миқёсдаги ободонлаштириш ишлари, тарихий ёдгорликларнинг тикланиши, бу ишларга халқимизнинг хайрихоҳлик, ифтихор билан ўз ҳиссаларини қўшгани ҳақида ҳам ўқувчилар онгига сингдириш — уларда маънавий ҳис-туйғуларни шакллантиришда муҳим омил бўлади.

ЁШЛАРНИНГ МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИНИ ЮКСАЛТИРИШ ВА СИЁСИЙ ЕТУКЛИГИ

Б. Саломова, А. Шомуродов,
*ТВХТХҚТМОИ ижтимоий-иқтисодий фанлар
кафедраси катта ўқитувчилари*

Маълумки, муайян мамлакатнинг куч-қудрати, тараққиёт даражаси шу давлат фуқароларининг интеллектуал қобилиятига, билим ва малакасига боғлиқ бўлади. Ёшлари етук, комил ва баркамол, замон талабларига жавоб берадиган юрғгина ривожланиш сари юз тутadi. Мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданок юксак малакали ва янгича дунёқарашга эга бўлган миллий кадрларни тайёрлашга алоҳида эътибор берила бошланди, ҳаётимизда энг муҳим аҳамиятга эга бўлган масалалар қаторида таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилиш, уни замон талаблари даражасига кўтариш, баркамол авлодни тарбиялаб, вояга етказиш давлатимиз раҳбариятининг диққат марказида бўлди. Чунки Президентимиз Ислom Каримов таъкидлаганидек, «мамлакатимизда ҳаётнинг барча соҳаларида амалга оширилаётган ислохотларнинг тақдирида, одамлар дунёқарашининг ўзгаришида, буюк давлат барпо этишдек олдиндан оқибатда орзуимизнинг рўёбга чиқишида замон талабларига жавоб берадиган кадрлар тайёрлаш муҳим аҳамият касб этади».

Ҳозирги кунда ёшларда «оммавий маданият» никоби остидаги ҳуружлар, диний экстремизм, халқаро терроризм, халқимизга ёт

бўлган гоё ва қадриятларнинг четдан «экспорт» қилинишига қарши қатъий позицияни шакллантириш бўйича ахборот ва педагогик технологияларнинг замонавий, янги шакллари жорий қилинди. Бу борада «оммавий маданият»нинг савияси паст, енгил-елпи намуналарига қарши ҳақиқий санъат асарларининг юксак дурдоналарини кенг тарғиб ва ташвиқ қилиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ҳар бир педагог олдига қўйилган бугунги замоннинг талаби — ёшларнинг маънавий камолотини юксалтириш, уларда диний бағрикенглик (толерантлик), сиёсий-ҳуқуқий, экологик билим ва маданиятни шакллантириш, мафкуравий иммунитет ва гоёвий курашчанлик, соғлом маънавий ва ижтимоий-психологик дунёқарашни яратиш, соғлом турмуш тарзи, жисмоний маданият, одоб-ахлоқ меъёрларини тарғиб қилиш ва сингдириш, уларни юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи, давлатнинг ички ва ташқи сиёсатини тўғри англайдиган, ватанпарвар ва халқпарвар, ташаббускор ва тадбиркор, замонавий билимлар билан қуролланган ҳамда юксак инсоний фазилатларга эга бўлган, иродаси бақувват, иймони бутун ва виждони уйғоқ қилиб тайёрлаш, одам савдоси иллатларидан, бошқа турли ҳалокатли таҳдидлар ҳамда биз учун ёт бўлган диний экстремистик таъсирлардан, тубан «оммавий маданият» хуружларидан ҳимоя қилиш, жамиятда зўравонлик, ҳаёсизлик ва шафқатсизликни тарғиб қилишга қаратилган ҳар қандай ҳатти-ҳаракатларнинг олдини олишдан иборат.

Ўзбекистонда яшаётган ҳар бир ёшни ҳақиқий диний таълимот билан сохта ақидапарастликнинг тафовутини билишга, теварак-атрофда юз бераётган ўзгаришларга ўз фикр-мулоҳазасини, нуқтаи назарини билдиришга ўргатиш шарт. Ёшларнинг дунёда юз бераётган барча сиёсий ҳамда мафкуравий ўзгаришлардан хабардор бўлиши мақсадга мувофиқдир.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита маълумотларига кўра, ҳозир дунё бўйича 500 дан ортиқ террористик ташкилотлар мавжуд. Сохта ақидапарастлар томонидан 2011 йилда дунё бўйича 10000 дан ортиқ террористик-қўпоровчилик ҳаракати амалга оширилган. Бирон-бир динда кишиларга зарар етказиш, жамоага ёмонлик қилиш, бегуноҳ одамларни турли қийноқларга солиш ва ўлдириш ҳаракатлари оқланмаган.

«Ахир, Куръони карим ҳам дўстликка, биродарликка чакиради, иншо чикаришни қоралайди. Жанжал чиққан юртнинг худоси ҳам ундан юз ўгирар экан. Шу сабаб барака ҳам, ризқ-руз ҳам насия бўлиб қоларкан!»¹

Бу борада энг аввало, ёшларга таълим-тарбия бераётган ҳар бир педагогнинг ўзи диний экстремистик ташкилотлар – «Мусулмон биродарлари», «Ҳизбут-таҳрир», «Озодлик партияси», «Жамоат ул-муслимин»нинг мақсад ва вазифаларини англаб етмоқлари зарур. Бу ташкилотлар ўз сафларига жалб қилишда эътиборни асосан гўр ёшларга қаратадилар. Ёшларимизнинг бундай ташкилотлар домига тушиб қолмасликлари учун асосий эътиборни уларнинг мафкуравий иммунитетини шакллантиришга қаратиш лозим.

Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 17 апрелда қабул қилинган «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги Қонуни ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 8 июлдаги «Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори ижросини таъминлаш бўйича қўллаб қўллаб чора-тадбирлар амалга оширилди ва оширилмоқда. Жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш учун ҳуқуқ-тартибот органларига маҳалла фаоллари, ота-оналар, қолаверса, бутун жамоатчилик ёрдам бермоғи лозим.

Ҳозирги кунда мамлакат миқёсида ҳуқуқбузарлик, гиёҳвандлик, диний ақидапарастлик, одам савдоси каби жиноятларнинг олдини олиш борасида кенг қўламли ишлар олиб борилмоқда. ОАВда турли чиқишлар, кўрсатув ва эшиттиришлар, бадий ва ҳужжатли фильмлар тайёрланмоқда. Асосий мақсад – ўз фикри, дунёқараши, мустаҳкам эътиқодига эга бўлган ҳам жисмонан, ҳам ақлан баркамол, турли сиёсий бухронлар ва иллатларга қарши кураша оладиган авлодни тарбиялашдир.

Жамиятнинг ривожланиши, кишиларнинг тинч-фаровон ҳаёт кечиришига, ислохотлар жараёнининг изчил такомилга салбий таъсир кўрсатадиган иллатлардан бири – гиёҳвандликдир. Дунёнинг барча ривожланган мамлакатлари бу иллатга қарши кураш олиб боришига қарамай, гиёҳвандликка берилаётганларнинг сони ортиб бормоқда, гиёҳвандлик ўзи билан бирга тузалмайдиган

¹ Ислоҳ Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. –Т.: «Ўзбекистон», 2011. 20-бет.

касалликларни – ОИТС, ўпка саратони, бепуштликини эргаштириб юриши, энг ёмони, бу иллатлар баркамол, соғлом авлодни дунёга келтириш, тарбиялаш ва вояга етказиш жараёнига ниҳоятда салбий таъсир кўрсатмоқда. Гиёҳвандлик инсоният учун энг хавфли ва оғир оқибатларга олиб келувчи офат сифатида жаҳон халқларини ташвишга солмоқда. унинг оқибатида қотиллик, босқинчилик, талончилик, ўғрилик, фирибгарлик ва бошқа оғир турдаги жиноятларга қўл урилмоқда. Ҳатто, ота-онаси, ака-укаси ва бошқа яқинларининг жонига қасд қилишгача етиб бориш, оиланинг барбод бўлиши, фарзандларнинг майиб-мажруҳ бўлиб тугилишига олиб келиши, ота-онаси, қариндошлари ва дўстларидан юз ўгириши, хотираси йўқолиши, ҳеч нарсага кизикмай қўйиб, беҳаёлик, диёнатсизликка юз тутиши, одам савдоси каби мудҳиш ишларга қўл уриши кузатилмоқда. Гиёҳвандлик яна шуниси билан хавфлики, у ОИТС (орттирилган иммунитет танқислиги синдроми), гепатит, сид, захм каби қўплаб юқумли касалликларнинг кенг тарқалишига омил бўлади. Қолаверса, бевосита наркотик моддаларни истеъмол қилиш оқибатида ҳар йили минг-минглаб одамлар нобуд бўлмоқда. Дунёда энг ривожланган давлатлардан бири бўлган АҚШда ҳар йили заҳри қотилга ружу қўйган шахслардан 14 минг нафардан ортиги ҳалок бўлар экан. Француз олими Демма 28 йил давомида оғу истеъмол қилувчи 10 та оилани кузатган. Афсуски, бу хонадонлардаги болаларнинг 90 фоизи ногирон бўлиб туғилган.

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ) ва БМТнинг ОИВ/ОИТС бўйича бирлашган дастури маълумотларига кўра, айни пайтда дунёда 35 миллион нафардан зиёд инсон иммунитет танқислиги вирусини юқтирган. Ҳар куни қарийб 7 минг киши, жумладан, болалар XXI аср вабоси қурбонига айланмоқда. Бу мазкур касалликка қарши курашиш бўйича амалий чоралар қабул қилиш заруратини англатади.

Мамлакатимиз ОИТСга қарши глобал курашда фаол иштирок этмоқда. Ўзбекистонда БМТнинг Мингйиллик ривожланиш мақсадлари ва ОИВ/ОИТС бўйича декларациясини амалга оширишга оид мажбуриятлар доирасида аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш, юқумли касалликлар бўйича санитария-эпидемиологик вазиятни барқарорлаштириш ва соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш борасида кенг қўламли ишлар ҳаётга татбиқ этилмоқда.

Мамлакатимизда яратилган мустаҳкам меъёрий-ҳукукий база белгиланган мақсадларга эришишга хизмат қилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг 1999 йилда қабул қилинган «Одамнинг иммунитет танқислиги вируси билан касалланишининг (ОИВ касаллигининг) олдини олиш тўғрисида», 2013 йилда қабул қилинган «Одамнинг иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик (ОИВ инфекцияси) тарқалишига қарши курашиш тўғрисида»ги Қонунлари, Президентимизнинг 2008 йил 26 декабрдаги «Ўзбекистон Республикасида ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашнинг самарадорлигини ошириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 5 январдаги «ОИТСга қарши кураш марказларининг ташкилий тузилмасини ва фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори ва бошқа қатор ҳужжатлар бу борада муҳим дастуруламал бўлмоқда.

Ижобий натижага эришиш йўлидаги шундай ҳамжихатликни мамлакатимизда амалга оширилаётган 2013–2017 йилларда ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши кураш бўйича стратегик дастур мисолида кўриш мумкин. Дастурда касалликка чалиниш ҳолатларини қисқартириш ва беморларга кўрсатиладиган тиббий-ижтимоий ёрдам сифатини янада такомиллаштиришга йўналтирилган комплекс тадбирларнинг амалга оширилиши белгиланган.

Келтирилган рақамлар ҳар бир кишини ўйга толдириши табиий. Чунки ҳеч бир инсон онадан гиёҳванд бўлиб туғилмайди. Буни келтириб чиқарадиган бир қатор омиллар мавжуд. Баъзилар тўқликка шўхлик қилса, бошқа бировлар ўзи билмаган ҳолда, алдовлар натижасида шу йўлга кириб қолади. Ҳозирги кунда ўсмирлар, аёллар ўртасида ҳам гиёҳвандликка ружу қўйиш ҳоллари учраётгани ташвишлидир. Бундай ачинарли ҳол бизнинг мамлакатимизда ҳам учраб туради. Оқибатда қўплаб ёшларимиз ҳаётдан бевақт кўз юммоқдалар.

Ҳозирги кунда юртимиздаги барча манфаатдор идора ва ташкилотлар, кенг жамоатчилик дунё бўйича «Аср вабоси» деб тан олинган наркотик моддаларнинг гайриқонуний айланишига қарши курашга кенг жалб этилган. Ўз навбатида республика Ички ишлар вазирлиги ва унинг қуйи тизимлари томонидан ҳар йили «Ёшлар

орасида гиёҳванд воситаларни таркалишига қарши кураш», «Таркибида наркотик воситалар ва психотроп моддалари бўлган доридармонларнинг ноқонуний муомаласига қарши курашиш» ҳамда икки босқичли «Қорадори» кенг камровли тезкор профилактик тадбирлари ўтказилмоқда.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар, турли соҳаларда қўлга киритилаётган ютуқлар, жамиятнинг муҳим бугинги ҳисобланган ёш авлод тарбияси йўлида қилинаётган ишлар бунёдкорлик ишлари баробарида огоҳлик ва ҳушёрликни янада ошириб, биргаликда ҳаракат қилишни талаб этади.

Бугун мамлакат миқёсида ёш авлодни турли сиёсий ва диний оқимларнинг салбий таъсирига тушиб қолишдан асраш, маънавий ва моддий ҳаётимизни соғломлаштириш йўлида Юртбошимиз саяё-ҳаракати билан изчил, ҳар томонлама пухта уйланган тадбирлар амалга оширилмоқда. Юртимизда фаолият юритаётган ҳар бир мураббий-педагог ушбу жараёнда ўзининг ўрни борлигини ва олдидаги фуқаролик масъулияти нақадар юксаклигини ҳис қила билиши лозим.

ҒОЯГА ҚАРШИ ҒОЯ – КУЧЛИ ИСТЕҲКОМ

М. Ёқуббекова,

*Республика «Ошан» илмий-амалий
маркази етакчи илмий ходими,
филология фанлари доктори*

Истиклолимизнинг шонли 25 йиллиги арафасида мустақил юртимизнинг ҳар бир онгли, ватанпарвар, тараққийпарвар фуқароси ўз ҳаёти ва фаолиятини сарҳисоб қилиши табиий. Биз ҳам шу қутлуғ сана арафасида ёшларимизни ёт ғоялардан ҳимоя қилиш борасидаги ҳамкорлик фаолиятимизнинг самарадорлиги ва натижаси борасида фикр алмашмоқдамиз.

Болаларнинг бегонаси бўлмайди. Президентимиз айтганларидай, Ўзбекистоннинг болалари – ҳаммамизнинг болаларимиз. Эртанги кунимизни, «...кељаги буюк давлатни соғлом мафқурали, маънавий баркамол авлод барпо эта олишини назарда тутиб, қомил инсонни тарбиялаш борасидаги ишларни истикболда ҳам давлат

«...сати даражасида кучайтириб бориш ва умумхалқ ҳаракатига айлантириш»¹ барчамиз учун муҳим вазифалар сирасига киради.

Мустақил юртимизда дунёга келиб, камолга етаётган ёшлар салоҳиятли, эркин ва теран фикрлайдиган; халқ ва миллат, жамият, давлат, манфаатларини ўз шахсий манфаатларидан устун қўядиган; ижодкорлик, фидокорлик, тadbиркорлик, ташаббускорлик сифатларига эга бўлган; ҳар қандай салбий тажовуз ва таъсирлардан, онг ва гафаккур қарамлигидан озод шахс бўлмоғи керак.

Ота-оналар, маҳалла, таълим муассасалари, давлат ва нодавлат ташкилотлари ҳамкорликда, бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилгандагина, ёшларни миллий гоя, миллий мафкура руҳида тарбиялашга эриша оламиз.

Миллий гоя – «элим деб, юртим деб ёниб яшаётган» юртдошларимизнинг халқи, Ватани олдидаги бурчи ва масъулиятини қай даражада англаши ҳамда қай тарзда адо этаётганини белгиловчи маънавий мезондир. Элу юрт олдидаги бурч ва масъулиятни англаш миллий гурур ҳиссининг қай даражада ривожланганига боғлиқ бўлади.

Миллий гурур ҳисси: халқ ва миллат сифатида ўз-ўзини англаш; моддий ва маънавий меросни, миллий кадриятларни ардоқлаш; урф-одатлар ва анъаналарга содиқлик; аجدодлари тарихини билиш; она тилига, халқига меҳру муҳаббат; ўз юрти билан фахрланиш каби инсоний туйғу ва ҳислатлардан ташкил топади.

«Бола – бошидан», дейилади халқ ҳикматида. Дунёга янгитдан келган инсон кўнглини Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимов оппоқ дафтарга, инглиз олими Джон Локк эса топ-тоза тахта (ёзув доскаси)га ўхшатади. Унга нима ёзганимизга – қандай маънавий аҳборот битганимизга қараб, фарзандимиз «ё меҳрибон ва раҳмдил, ёки худбин ва бағритош»², ё билимдон ва интилувчан ёки нодон ва лоқайд бўлиб ўсади.

Келажаги буюк давлатимизда яшаб турган ўзбек халқи ўзининг бобомерос миллий маданияти, маънавий кадриятлари билан ҳар қанча фахрланса арзийди. Неча асрлар давомида бунёдкорлик, тур-

¹ Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллар. –Т.: «Ўзбекистон». 2008. 34-бет.

² Истом Каримов. Юсак маънавият – снгилмас куч. –Т.: «Маънавият. 2008. 134-бет.

ли жабҳаларда қўлга киритилган ютуқлар мажмуи асосида юзага келган маданий муносабатлар, хатти-ҳаракатлар мезони ва меъёри кишиларимизнинг кон-кониға, жон-жонига сингиб кетган.

Тарихимизга назар ташласак — барча даврларда ўз соҳасининг етук ва баркамол намояндаси бўлган қатор буюк аждодларимиз қолдирган бебаҳо мероснинг инъикосини кўрамиз. Уларнинг турмуш маданияти, меъморий маданияти ва бошқа жабҳалардаги маданий ютуқлари ўз улугворлиги, мумтозлиги билан жаҳонни ҳайратга солиб келмоқда.

Фарзандларимизнинг хотирасида акс садо бергувчи ана шу мукамалликни уйғота олиш бугунги кунимиз учун ниҳоятда долзарбдир. Уларнинг қудратли таъсири боис, ёшларимизнинг онгу шуурида мафкуравий истеҳком барпо қила олсак, четдан кириб келган ёт гоёлар уларнинг фикрига тазйик ўтказа олмайди.

Ахборотлар оқими хуруж қилган ҳозирги даврда алдамчи шиорлар остида турли номлар билан келаётган ёт гоёларга фарзандларимиз онгида мустаҳкам ўрнашган, дилларига жо бўлган миллий гоё билан қарши туришимиз мумкин.

Президентимиз «Юксак маънавият — енгилмас куч» асарида: «Агарки биз бундай хатарларга қарши ўз вақтида қатъият ва изчиллик билан кураш олиб бормасак, турли зарарли оқимлар бизнинг юртимизга ҳам шиддат билан ёпирилиб кириши, ёшларимизни ўз гирдобига тортиб кетишини, оқибатда, уларнинг ота-она, оила, эл-юрт олдидagi бурчи ва масъулиятини ўйламайдиган, фақат бир кунлик ҳаёт билан яшайдиган худписанд кимсаларга айланиб қолиши мумкинлигини тасаввур қилиш қийин эмас. Мана шу аччиқ ҳақиқатни юртимиздаги ҳар бир инсон, ҳар қайси ота-она, энг муҳими, ҳар қайси йигит-киз чуқур англаб олишини истардим. Такрор айтишга тўғри келади — ота-оналар, устоз-мураббийлар бу масалада ҳушёрликни йўқотмаслигимиз, ёшлар тарбиясида асло бепарво бўлмаслигимиз зарур», — дея огоҳлантирадилар.

Ёшларга оид давлат сиёсати фарзандлар камолотини таъминлаш учун улкан имкониятлар, кенг уфқлар очиб қўйган ҳозирги даврда болаларимизни илм-фан, ҳунар, санъат, спорт каби соҳаларга йўналтириш билан камолотга етаклаймиз. Ташаббус ва тadbирлилик билан фарзандимиз лаёқати ва имкониятларига мос тўғарақлар, машғулоти турларини топсак, ҳунар ёки фан соҳаси бўйича устоз-

ларга бириктирсак, қатор танлов, мусобақа, фестиваль, кўрик ва намоёнликларда қатнашишга рағбатлантирсак, соғлом мафкуралар, ижодкор ва бунёдкор инсонни вояга етказамиз.

Фарзандларимиздаги қизиқувчанлик, изланувчанлик, жўшиб турган куч-гайратни эзгу, ижобий ва фойдали томонга йўналтирсак, болажонларимиз шитоби тез ҳаёт оқидамидаги машъум гирдоблар домига тушиб қолишлари ҳеч гап эмас.

Агар фарзандларимизнинг маънавий ҳаётини, интилиш ва қизиқишларини биз бошқармасак, унда бу вазифани бизнинг ўрнимизга бетайин хурофотчи кимсалар, глобал ижтимоий тармоққа қора ният билан ин қуриб олган бузғунчи «етакчи»лар, қаллоб сафситабозлар бажарадилар.

Кайковус таъбири билан айтганда: «...ота-она тарбияламаса, кеча ва кундуз уни тарбиялайдур»¹.

Ёшларни миллий ғоя ва миллий қадриятлар руҳида тарбиялашда:

- юриш-туриши, истак-интилиши, қизиқишлари доирасини ўрганиш;

- белгилаб қўйилган ҳуқуқ ва бурчларини англатиш;
- мақсадли суҳбатлар асносида ўғит-насихатлар бериш;
- Ватан тарихи, обидалари ва қадриятлари билан таништириш;
- бунёдкорлик, ижод ва спортга қизиқтириш;
- эзгу ўй, эзгу сўз, эзгу амалга йўналтириш;
- салбий таъсир ва тазйиқларга муросасизликка ундаш каби чоралар жуда муҳим.

MADANIY UNIVERSALLASHUV VA GLOBALLASHUV JARAYONLARINING BIR-BIRIGA TA'SIRI

M. Sodirjonov,

O'ZDSMI 2-hosqich magistranti

Инсоният XX аср охирига келиб бир қатор чегара билмайдиган муаммоларга дуч келди. Уруш ва tinchlik, ekologik falokatlar, ma'naviy qashshoqlik, narkobiznes, terrorizm kabi muammolar ana shular jumlasidandir. Shu bilan birga, dunyoda globallashuv, axborot oqimining tezlashuvi va intensivlashuvi, universal texnologiyalar bilan bog'liq umumbashariy jarayonlar ham bormoqda.

¹ Кайковус. Қобуснома. —Т: «Ўқитувчи», 2006. 85-б

Kishilik jamiyati tarixi insonda oliyanob fazilatlarining shakllanishi va rivojlanishiga ham ayni paytda g'ayriinsoniylikning xilma-xil ko'rinishlari ildiz otib o'zining mudhish qiyofasini namoyon qilishga ham ko'p guvoh bo'lgan. Afsuski, insoniyatning butun tarixi davomida bunday illatlar unga hamrohlik qilib keldi, turli davrlarda yangi shakl shamoyil, xususiyat kasb etdi. Bugungi kunda ularning eng yovuzlari yer yuzidagi tinchlik va totuvlik, hamkorlik hamda hamjihatlikka va oxir-oqibatda insoniyatning yagona birlik sifatida erkin taraqqiy qilishiga katta xavf tug'dirmoqda.

Madaniyat sohasidagi universallashtiruvning mohiyati. Globallashtiruvning madaniyat sohasidagi ko'rinishidan ma'lum bo'ladiki, bu sohada, birinchidan, texnologik munosabatlar tobora ko'zga tashlanmoqda, ikkinchidan, kichik madaniyatchilik (multikulturalizm) yuzaga kelib «individual madaniyat»ni voqelashtirmoqda; uchinchidan, madaniyatning axloqiy, diniy va etnik boshqaruvchilari kabi muhim qadriyatlarining ahamiyati pasaymoqda; to'rtinchidan, ommaviy madaniyat va maishiy industriya keng tarqalmoqda. Bularning bari ko'rsatadiki, globallashtiruv jarayoni hozirgi jamiyatda jipslashuvga olib kelmaydi, balki shaxslararo an'anaviy aloqalarning yo'qolib borishi, begonalashuvni, berilgan imkoniyatlardan qoniqmaslikni keltirib chiqaradi.

Globallashtiruv jarayonining madaniyat sohasidagi ijobiy va salbiy ta'sirini xorijiy mamlakat olimlari madaniy universallashtiruv jarayoni deb mulohazalar, tadqiqotlar o'tkazib kelishmoqda¹.

Madaniy universallashtiruv — madaniy qadriyatlarning qorishish jarayoni hisoblanib ijobiy va salbiy ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Birinchi navbatda turli xalqlarning bir-birlarining uzoq o'tmish tarixi, avloddan avlodga o'tib kelinayotgan urf-odatlar, qadriyatlari, milliy mentaliteti haqida o'rganishadi. Tadqiqotlar va ilmiy izlanishlar natijasida universallashtiruv jarayonlariga xizmat qilishadi. Ikkinchi tomondan esa, turli xalqlarning qo'shtiruv ichidagi madaniyatini ko'r-ko'rona o'z-

¹ Огурцов Александр Павлович — (р. 14.09.1936) спец. по методол. и филос. науки, истории науки, теории познания; д-р филос. наук, проф. Род. в Москве. Окончил филос. ф-т МГУ (1958). Работал в ИИЕТ АН СССР (1971-1988). С 1988 в ИФ АН СССР (РАН): ст., затем вед. н.с., с 1992 зав. ...Большая биографическая энциклопедия. Универсалии и судьба европейской цивилизации. От порядка к хаосу. С. Г. Иванов. «Универсалии». В этом слове в неявной форме выражается судьба европейской цивилизации, заключены причины ее невероятного подъема и столь же невероятного нравственного падения.

lashtirish jarayoni hisoblanadi. Xalqning milliy madaniyatiga, fan-texnologiyaning rivojlanishiga xizmat qiladi va aksincha, vayronkor g'oyalar, «ommaviy madaniyat» ta'sirida universallashtiruv xarakterga ega bo'ladi.

O'tgan asrning 80-yillaridan boshlab madaniy universallashtiruv jarayoni tobora rivojlanib bordi. Madaniy universallashtiruv jarayoni xorijiy olimlar tomonidan madaniy globallashtiruv jarayonlari deb ham talqin etiladi.

Madaniy globallashtiruv jarayonining ikki asosiy qiymati mavjud.

Birinchi holat – ilg'or mamlakatlar (ta'lim, fan, ishlab chiqarish, madaniy-ma'rifiy tadbirlar va bosh.) madaniyatini o'zlashtirish, andoza sifatida foydalanish va amal qilish tushuniladi.

Ikkinchi holat – milliy madaniyatlarning kosmopolit (asosan Amerika) madaniyati standartiga bo'ysunish yoki xalqlar tomonidan G'arb mamlakatlarining madaniyatsizlik jarayonlarini, boshqa xalqlar tomonidan eng yaxshisi deb qabul qilish «ga'rblashish» jarayoni sifatida yuzaga keladi¹.

Madaniy globallashtiruv – fan-texnika rivojlanishi, iqtisodiy integratsiya va modernizatsiya, innovatsion islohotlar orqali kirib kelib alohida etnik madaniyatlar integratsiyasini yuzaga keltiradi.

Bugungi kunda madaniy universallashtiruv jadallik bilan hayotimizning barcha sohalariga kirib kelmoqda. Insonlarning intellektual salohiyati, ijtimoiy hayotdagi funksiyasi mobillashdi. Jahon bozoridagi mafkuraviy manzara va media mahsulotlarga bo'lgan talab keskin oshmoqda. Xususan, migratsiya oqimi natijasida turli mamlakatlar, muassasalar, ijtimoiy guruhlar va shaxslar o'rtasida to'g'ridan to'g'ri aloqalarning tezlashishi madaniy almashinuv jarayonlarining tez o'sishiga olib keldi. Masalan, turli festival («Sharq taronalari», deylik o'tgan tadbirga kelgan mehmon san'atkorlar tadbirdan tashqari joylarda o'zlarining san'atlarini targ'ib qilishdi yoki bir-birlarining kuy-qo'shiqlarini ijro etishib o'zlashtirishga harakat qilishdi) va karnavallar, jahon mamlakatlari o'rtasidagi sport musobaqalari (yozgi va qishki olimpiadalar, Universiadalar), «Biznes forum»lar, ilmiy-amaliy konferensiyalarni olishimiz mumkin. Bu albatta madaniy universallashtiruv jarayonining ijobiy ko'rinishi desak, xato bo'lmaydi.

¹ Е.Н. Устинова. Глобализация и культура: исторический контекст // Философские науки. 2005. 12-son. 55-bet.

Shuningdek, ayni paytda globallashuv jarayoni madaniyat va turmush tarzining yangi shakllari paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. E'tibor beradigan bo'lsak, bu holat nafaqat yakka shaxsda balki butun bir guruhlarda, jamoalarda nafaqat kuzatildi, balki bir xususiyat bo'lib hisoblanmoqda.

Tarixiy tajribada madaniyatni yoki ayrim an'anaviy tamoyillarni, qadriyatlarni o'zgartirish yoki ulardan voz kechish davrlari ham bo'lgan. Bunday davrda turli jamiyatlar har qanday madaniyatga ijtimoiy muhit, mamlakatni rivojlanish darajasi, insonlarning yashash sifatidan kelib chiqib turlicha munosabatda bo'lishgan, tarqatishgan va qabul qilishgan, yoki muxolifat sifatida boshqa madaniy qadriyatlarga birlashishgan yoki inkor etishgan.

Olimlar tomonidan madaniy universallashtirish – ijtimoiy hayotning turli sohalarida rivojlangan mamlakatlarning ustunlik qilishlari, G'arb qadriyatlarining tarqalishi ba'zi holatlarda madaniy mustamlakachilik holatiga kelib qolishi ham mumkinligini prognoz qilishmoqda. Madaniy universallashtirish insonlar hayotida, iqtisodiyot, siyosat, ilm-fan, san'at, sport, sayyohlik va shaxsiy aloqalarda amalga oshirilmoqda. Hech qaysi mamlakat, ijtimoiy guruh yoki etnik jamiyat bu jarayondan chetda qolmaydi.

Eng muhim o'zgarishlar, inson faoliyatining uchta muhim qismida bo'lib o'tmoqda:

- yangi texnologiyalar va axborot tizimlari va kommunikatsiyalar sohasida;

- etnik munosabatlar sohasida;

- jahon iqtisodiy tizimining rivojlanishi jarayonida;

Zamonaviy texnologik yutuqlar yangi transport vositalari va yangi aloqa shakllarini sezilarli darajada kengaytirdi. Birgina sun'iy yo'ldosh va rivojlangan transport-kommunikatsiya orqali odamlar dunyoning barcha hududlaridan kelgan ma'lumotlarni olish imkoniga ega bo'ldi. Bu albatta insoniyat tarixidagi katta yutuqdir. So'nggi bir necha yil davomida dunyo bo'yicha 100 dan ortiq mamlakatda Internet tizimidan foydalanuvchilar soni uch martaga oshdi.

Bugungi kunda hech bir mamlakat va hech bir kompaniya ijtimoiy guruhlar va shaxslar, yopiq va mustaqil hodisalar sifatida qabul qilinmaydi. Ular umumiy munosabatlarda va o'zaro bog'liqlikda.

Globallashuv – zamonaviy sivilizatsiya yo'ldosh hodisa bo'lib, davlatlar, jamoat birlashmalari, milliy va etnik birlik, madaniy, mafkuraviy va iqtisodiy integratsiya o'rtasidagi universal va ko'p qirrali jarayondir. Madaniy globallashuvda dunyo mamlakatlari va xalqlarining sivilizatsiyasi va tarixiy jarayonlarni rivojlantirishning o'zaro ta'siri mavjud.

Har bir inson, xalqlar va davlatlar o'zaro hamkorlikda zarur va chuqur o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Jahon mamlakatlari mahalliy, mintaqaviy muammolarni hal qilish uchun birlashadilar.

Madaniy universallashtirish dunyo bo'ylab muayyan turdagi milliy madaniyatni ommalashtirishga olib keladi. XX asrning oxiriga kelib madaniy universalizatsiyalash tobora globallashuv bilan xarakterlanadi. Aslida, G'arb mamlakatlari globallashuvni milliy madaniyatdan boshqa bir madaniyatga o'tish deb biladi. («McDonald» ning ishlab chiqarishi odatiy oziq-ovqat o'rniga o'tadi, ingliz madaniy elitasi kundalik hayotning bir qismi hisoblanadi.) Globallashuv bir ibtidoiy darajada, qoida tariqasida, oddiy, madaniy va til birlashtirish istagida bo'lmoqda¹.

Yoshlarning badiiy ehtiyojlarini qondirish, ular o'rtasida «ommaviy madaniyat» mahsulotlarining tarqalmasligi uchun muayyan ishlar amalga oshirilayotir, albatta ularning san'atga, adabiyotga va boshqa ma'naviy mahsulotlarga bo'lgan ehtiyojlarini o'rganib borish hozir izchil olib borilmoqda.

Madaniy universallashtirish masalasida, fikrlarni o'rganish jarayonida ayrim salbiy jihatlarni ko'rsatib o'tish mumkin:

- madaniy universallashtirishning davriyligi;
- madaniy universallashtirishning gegemon xalqlar tomonidan qaram xalqlarga singdirilishi;
- ayrim xalqlar tomonidan o'zini ma'nan qoloq madaniyatini ko'z-ko'z qilayotgan mamlakatlardagi guruhlar madaniyatiga ko'r-ko'rona taqlid qilish va ergashish jarayoni ko'zga tashlanishi;
- ma'nan qoloq madaniyatning xalqlar tomonidan qoralanishi va unga nisbatan kurash jarayoni kechishi².

¹ В.Ф. Титов. Глобализация и культура // Социально-гуманитарные знания. 2-сон, 2001. 319-бет.

² О.К. Чубосев. Маънавий маданият масаласида мулохазалар. Наманган. Салоҳият мезони. Илмий амалий семинар материаллари.

«Biz hayot hech qachon bir joyda to'xtab turmasligini, albatta, yaxshi anglaymiz», deydi Islom Karimov. «Agarki biz XXI asrda, tobora avj olayotgan globallashuv jarayonlari, Internet va intellektual taraqqiyot hal qiluvchi rol o'ynayotgan bir davrda yashayotganimizni hisobga oladigan bo'lsak, hayotimiz naqadar shiddatli sur'atlar bilan o'zgarib borayotganini, ayniqsa chuqur his qilamiz»¹. Jamiyatimizda barqarorlik, tinchlik, osoyishtalik, millatlararo totuvlikni saqlab qolishda mintaqamizda sodir bo'layotgan turli xil mojarolarning mohiyatini chuqur anglab yetish, ularni keltirib chiqarayotgan muammolarni o'z vaqtida hal etish muhim ahamiyat kasb etadi.

SHARQ MUTAFAKKIRLARI, BUYUK ALLOMALARIMIZ ASARLARIDA VA TASAVVUF ADABIYOTIDA ESTETIK IDEAL VA MA'NAVIY BARKAMOLLIK G'OYALARI

M. Sharipova,
BuxMTI o'qituvchisi

Insoniyat yaralibdiki, uni boshqa jonzoatlardan ajratib turuvchi ta'lim-tarbiyasi, ma'naviyati tobora takomillashib bormoqda. Estetik ideal (ya'ni biz quyida komil inson tushunchasi deb yuritamiz), ma'naviy barkamollik insoniyatning eng oliy tushunchalaridandir. Komil inson odamzod orzu qilgan jamiki ezgu xislatlarning ifodachisi. Komil inson biz uchun mukammal namuna, idealdir. Komil inson tushunchasi doimo sharqona tarbiya ko'rgan, ma'naviy barkamol inson tushunchasi bilan hamohang bo'lib kelgan. U barcha dunyoviy va ilohiy bilimlarni egallagan, ruhi mutlaq ruhga tutash, fayz-u karomati serob, qalbi ezgu tuyg'u-larga limmo-lim to'la pokiza zot. Ma'naviy barkamollikka erishmay komil inson darajasiga yetish mumkin emas. Demak, ma'naviy barkamollikka intilish – bu komil inson darajasiga erishish uchun intilishdir. Komil inson iymon va e'tiqodlilik, halollik va poklikning oliy timsoli. Biz hammamiz shunga intilib yashamog'imiz lozim. Mustaqil O'zbekistonning bozor munosabatlariga o'tish sharoitida iymonli bo'lish, halollik va poklik, vijdonli va diyonatli bo'lish nechog'liq zarur ekan hammamizga ayon. Mana shuning uchun ham Prezidentimiz ma'naviy

barkamol inson tarbiyasida yoshlarimizni elini, Vatanini sevuvchi komil inson qilib tarbiyalash ishiga alohida ahamiyat berib kelayotir. Komillikka inson butun umri davomida erishib boradi. Uchala tushuncha: sog'lom avlod, ma'naviy barkamol, komil inson – darajama-daraja chuqur ma'no kasb etadi. Shundan kelib chiqadigan bo'lsak, komil inson bo'lishning aniq cheki va chegarasi yo'q. Bizning ko'hna tariximizda yuzaga kelgan, xalq mamlakat tarixida katta ma'naviy-axloqiy tarbiya rolini o'ynagan tasavvuf – komil inson nazariyasi haqidagi, uni tarbiyalash, voyaga yetkazish haqidagi ta'limot va amaliyot sanaladi.

Komil insonlarning af'olu a'moli insonlar diliga quvvat, ko'ziga nur bag'ishlagan. Komil insonlar jamiyatning tirik vijdonlaridir. Kishilar ularga qarab hushyor tortadilar, dunyo behudaligidan o'zlariga kelib, o'z qalblariga, o'z qilayotgan ishlariga razm soladilar, tavba-tazarru qiladilar. Komil inson haqida tasavvuf adabiyotida ko'p asarlar bitilgan. Ana shunday kishilardan biri XIII asrda yashagan Aziziddin Nasafiy bo'lib, «Insoni komil» nomli risolasida komil insonga ta'rif berib shunday vozadi: «Bilgilki, komil inson deb shariat va tariqat va haqiqatda yetuk bo'lgan odamga aytadilar va agar bu iborani tushunmasang, boshqa ibora bilan aytayin: bilgilki, komil inson shunday insondirkim, unda quyidagi to'rt narsa kamolotga yetgan bo'lsin: yaxshi so'z, yaxshi fe'l, yaxshi axloq va maorif». Bu sifatlar bilan ziynatlangan odam yolg'on, riyo va badkirdorlikdan chekinadi, hamma vaqt ezgu niyat bilan yashab, ezgu ishlarga tayyor turadi. Yaxshi sifatlarni egallab borgan odam komil inson martabasiga ko'tarila oladi. Komil inson – insonlarning eng mukammali, eng oqili va donosi. Komil inson insonlar jamiyati ichidan yetishib chiqadigan mo'tabar zotdir. Insonlar komillikka axloqiy-ma'naviy poklanish jarayonida erishadilar. Komillikning belgisi haq yo'lidan borib, xalqqa foyda keltirishdir. Kishi o'z so'zi, amaliy ishlari, niyati bilan qanchalik odamlarga foyda keltirsa, yomonlarni to'g'ri yo'lga solsa, haq yo'lida fido bo'lsa, u shuncha komil bo'ladi.

Komil, barkamol insonni tarbiyalash, voyaga yetkazish haqida musulmon Sharqi axloqi tarixida inson hayoti uchun dasturulamal, qo'llanma vazifasini o'tagan ko'p pandnomalar, xalq kitoblari mavjud bo'lgan. Shulardan ba'zilarini sanab o'tamiz. Chunonchi, Kaykovusning «Qobusnoma», Sa'diyning «Guliston», «Bo'ston», Amir Temurning «Temur tuzuklari», Abdurahmon Jomiyning «Bahoriston», Alisher

¹ Islom Karimov. Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. –T.: «O'zbekiston», 2015, 14-bet.

Navoiyning «Mahbubul-qulub», Xusayn Voiz Koshifiyning «Axloq muhsiniy» va boshqalarni ko'rsatishimiz mumkin. Bu asarlarning ko'pchiligida odil shoh va adolat, halollik, soflik, poklik, to'g'rilik, rostgo'ylik, insonparvarlik, ma'rifatli bo'lish kabi insonning sharqona fazilatlarini yoritilgan.

Alisher Navoiyning «Nasoyim-ul muhabbat» asarida komil insonga xos xususiyatlar, uning sharqona fazilatlarini sanab o'tilgan. Bular qatoriga ulug' mutafakkir quyidagilarni kiritadi: tavba, halol luqma bilan qanoatlanish, o'z kasbidan topib kun o'tkazish, shariatga rioya etish, barchadan o'zini kam deb bilish, hatto farzandlari, xizmatkorlariga qo'pollik qilmaslik, chuchuk, yaxshi, muloyim tilli bo'lish, rahmdil bo'lish, saxiy bo'lish, mard bo'lish, halimlik, xushxulq bo'lish, rizo-rozilik bilan kun o'tkazish, sabrli bo'lish, sadoqatli, vafoli bo'lish, riyozat chekishdan qo'rqqmaslik va hokazolar.

Shu tariqa o'tmishda, komil insonning o'ziga xos axloq kodeksi ishlab chiqilgan bo'lib, bu sifatlarga ega bo'lish har bir odamning orzu-ammoni deb qaralgan. Komil inson haqidagi g'oyalar katta ijtimoiy-axloqiy ahamiyatga ega bo'lgan. U insonni sharafligi, ezigulik va buyuk xayr ruhida tarbiyalash, mehr-u muhabbat, vafo va sadoqatni kuchaytirishga xizmat qilib keldi. Har zamon, har lahzada insonlarga ularning insonligini eslatib, yovuz, qabih ishlar, nojo'ya xatti-harakat va qiliqlardan saqlanishga ko'maklashadi, ularda iymon va vijdon binosining paydo bo'lishini ta'minlaydi. Prezidentimizning quyidagi ta'rifida komil insonning asosiy xususiyatlari har taraflama chuqur va teranlik bilan bayon qilib berilgani diqqatga sazovordir: «Komil inson deganda, — deb yozadilar Prezidentimiz Islom Karimov, — biz avvalo, ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan, bilimli, ma'rifatli kishilarni tushunamiz». Uning shakllanganligi darajasini xarakterlovchi eng muhim fazilatlar esa quyidagilardir: aqliy zukkolik, huquqiy komillik, axloqiy yetuklik, siyosiy teranlik, mehnatga halol munosabat, yuksak madaniy, ma'naviy saviya, professional iftixor, milliy va umuminsoniy g'urur va boshqalar.

Yuqoridagilarni hozirgi mustaqil hayotimiz, turmush tarzimiz, kishilarning, ayniqsa, yoshlarning intilishlari bilan bog'lab komil inson chizgilariga quyidagi xislat va fazilatlar kirishini umumiy tarzda bayon etishimiz mumkin: komil insonning umumiy xislatlari: yoqimlilik.

ko'rkamlik, jozibadorlik, salobatlilik, hurmatga sazovorlik, shoironalik, ulug'sifatlik, o'ziga xoslik, yetuklik, jiddiylik, madaniyatlilik, tarbiyalanganlik va boshqalar.

Komil insonning axloqiy fazilatlari: insonparvarlik, do'stlik, g'am-xo'rlik, jonkuyarlik, samimiylik, odamiylik, bolajonlik, iymonlilik, fidokorlik, xushmuomalalik, boadablik, iltifotlilik, kechirimlilik, mehmondo'stlik, halollik, to'g'rilik, diyonatlilik, haromdan hazar etish, mehnatsevarlik, vatanparvarlik va hokazolar.

Ishbilarmonlik xislatlari: ishchanlik, tirishqoqlik, serharakatlilik, mas'uliyatlilik, insofilik, halollik, malakalilik, epchillik, uddaburonlik, saranjom-sarishtalik, tadbirkorlik, aniqlik, tejamkorlik, barkamollik, ta'masizlik, tavakkalchilik va boshqalar.

Zukkolik, idroklilik fazilatlari: zehnlilik, bama'nilik, xotirjamlik, sog'lom fikrlilik, donishmandlik, sezgirlik, zakovatlilik, topqirlik, notiqlik, tanqidiylik, dadillik, omilkorlik, savodxonlik, qiziquvchanlik, ishqibozlik kabilar.

Sobitlik xislatlari: faollik, qat'iyatlilik, tezkorlik, jo'shqinlik, sabotlilik, bir so'zda turishlik, barqarorlik, botirlik, dovyuraklik, intizomlilik, jiddiylik, nafsni tiyishlik, o'zini yo'qotmaslik, sovuqqonlik, o'ziga talabchanlik, kamsuqumlik, o'zini o'zi idora eta bilish va boshqalar.

Ehtiroslilik xislatlari: ko'tarinkilik, tantanavorlik, kulib turuvchanlik, hazinlik, kelajakka ishonch, ezgulik, kek saqlamaslik, oliyjanoblik, otashinlik, nozik tabiatlilik, hayolilik, xijolatpazlik, iffatlilik va hokazolar.

Ana shunday xislat va fazilatlarni yoshlarimiz ongiga singdira borilishi ularni har tomonlama barkamol, sog'lom va komil inson ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etishi shubhasiz. Mustaqillik ruhida yangicha fikrlaydigan, fozil, komil inson, eng avvalo, fuqarolik burchini a lo darajada his etadigan shaxs bo'lishi darkor. Shunday farovon, tincho-suda diyorda yasharkanmiz, har qaysi komil inson, har birimiz: «Shu davlat, shu jamiyat menga nima berdi?» deb emas, balki: «Men o'zim Vatanimga, el-u yurtimga nima berdim?» deb fikr yuritishimiz va har dam shu aqida bilan, shukrona aylab yashamog'imiz lozim.

ЁШЛАР ОНГИДА ЁТ ҒОЯЛАРГА ҚАРШИ ИММУНИТЕТ ВАЗИФАСИНИ БАЖАРИШДА МИЛЛИЙ ҒОЯНИНГ АҲАМИЯТИ

О. Аллаберганова,

*Хоразм вилояти Хонқа тумани 38-сон умумий
ўрта таълим мактаби маънавий-маърифий ва
тарбиявий ишлар бўйича директор ўринбосари*

*Муқаддас ислом динимизни пок сақлаш, уни тур-
ли хил ғаразли хуруж ва ҳамчалардан, тўҳмат ва
буҳтонлардан ҳимоя қилиш, унинг асл моҳиятини
униб-усиб келаётган ёш авлодимизга тўғри тушуни-
риш, ислом маданиятининг ёш ғояларини кенг тарғиб
этиш вазифаси ҳамон долзарб бўлиб қолмоқда.*

Ислом Каримов

Мустақиллигимиз шарофати билан юртимизда диний ва миллий кадриятларимиз қайта тикланди. Халқимизнинг асрлар давомидаги орзу-умидлари рўёбга чиқа бошлади. Конституциямизда инсонларнинг виждон эркинлиги кафолатланди. Муқаддас динимизга, диний китобларимизнинг нашрига катта эътибор берилди. Бироқ, бу неъматлардан фойдалана туриб, ношукурлик қиладиган, ганимларимиз ногорасига ўйнайдиган, ўз юртига қарата тош отадиган нобакор шахслар ҳам йўқ эмас. Дунёнинг турли давлатларида бўлгани каби бизнинг юртимизда ҳам турли экстремистик, ақидапараст ва мутаассиб оқимларнинг ақидаларига эргашиб, залолат ботқоғига ботиб қолган кимсаларнинг борлиги, албатта, ачинарли ҳолат. Тарихимизни, ўзлигимизни, миллий маданиятимизни, динимизни яхши биллиб, таҳлил қила оладиган ҳар бир инсон ҳозирги асримизда пайдо бўлаётган янги оқимларнинг илдизлари, асослари ва ғоялари тарихда бир вақт чиқиб, кейин саробдек сўниб, йўқ бўлиб кетган фиркалар билан ҳамоҳанг эканини идрок этади. XXI асрда мафкураний курашларнинг ақл бовар қилмайдиган турлари пайдо бўлмоқда.

Шу ўринда Президентимизнинг «Табиийки «оммавий маданият» деган ниқоб остида ахлоқий бузуқлик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва кадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига бе-

инсандлик, уларни кўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одам-
ни ташвишга солмай қўймайди», деган сўзларини эслаб қўйишимиз
возим.

Гоявий тузоқларнинг айримлари кўринишидан гўёки асримиз-
нинг янгилигига ёки «маданият»ига ўхшаса ҳам, улар кишиларга,
айниқса, ёшларимизга жуда ёкиши билан ўта хатарлидир. Унинг ҳеч
бир халқнинг миллий-маънавий анъаналарига асосланмаган, фақат
ишхаватга, инсоний ахлоққа терс ҳаёт тарзига чақирувчи «оммавий
маданият» ёки салбий жихатини ҳисобга олиб айтганда, «оломон-
ча маданият»нинг ана шу жихатлари жуда кўп. Энг ачинарлиси,
одамлар шу «маданият»нинг таъсирига берилиб қолганини ёки
унинг қурбонига айланаётганини ҳам сезмай қолмоқдалар. Сўнгги
пайтларда ҳар хил ғаразли кучларнинг маънавиятимизга зид бўл-
ган ва «оммавий маданият» ниқоби остида хатарли иллатлар билан
йўғрилган гояларни ёшларимиз онгига сингдиришга уринишлари
кучаймоқда. Бундай жирканч «маданият» таъсирига тушган ўсмир
лоқайд, енгил-елпи ҳаётга ошно, юрт равнақи ва халқ тинчлигига
бефарқ кимса бўлиб вояга етади. Бундан ташқари «оммавий мада-
ният» жамиятда бузғунчилик ва зўравонликни тарғиб этиш ҳамда
болаларга гўё истаган ишини қилиш, яъни «эркинлик бериш» каби
бемаъни одатларни ёйиш билан уларни манкуртга айлантириб, маъ-
навий ҳаётни оғир инкирозга дучор қилади. Ҳозирги кунда, ер юзида
мафкуравий курашлар, маънавий зиддиятлар ва зўравон гояларнинг
турли «ўйин»лари авж олган бир пайтда, халқимиз бундай шароит-
дан ҳар қачонгидан ҳам ҳушёр ва огоҳ бўлиши, албатта, дўст билан
душманни ажрата билиши, ганимлар фитнасига учмаслиги, ёвуз
кучлар қўлида қўғирчоқ бўлмаслиги зарур. Ҳар биримиз бундай фа-
сод иш ортида разил мақсадлар, манфаатдор кимсалар турганини,
албатта билишимиз ва сезишимиз керак. Бир нарсани билишимиз
керакки, АҚШда жиноятга қўл урадиганларнинг кўпчилиги бузи-
лган ёки нотинч оилаларнинг фарзандлари экани аниқланган. Унинг
таъсири барча ёшда ҳам сезилиб турган. Шунинг учун ҳам бизнинг
юртимизда оила мустаҳкамлигига, фарзандлар тарбиясига алоҳида
эътибор берилмоқда. Давлатимиз томонидан «Оила – маҳалла – таъ-
лим муассасаси» концепцияси бежиз ишлаб чиқилмаган. «Юксак
маънавият – енгилмас куч» асарида Президентимиз таъкидлагани-
дек, «Агарки, биз бундай хатарларга қарши ўз вақтида қатъият ва

изчиллик билан кураш олиб бормасак, турли зарарли оқимлар бизнинг юртимизга ҳам шиддат билан ёпирилиб кириши, ёшларимизни ўз гирдобига тортиб кетишини, оқибатда, уларнинг ота-она, эл-юрт олдидagi бурчи ва масъулиятини ўйламайдиган, фақат бир кунлик ҳаёт билан яшайдиган худписанд кимсаларга айланиб қолиши мумкинлигини тасаввур қилиш қийин эмас». Ахир одоб-ахлоқ, ҳаё-ибот, ор-номус ва диёнат каби фазилатлар азалдан халқимизнинг маънавий оламининг ажралмас қисмига айланган-ку. Бироқ қабих ният-ли кимсалар бугунги глобаллашув шароитида «оммавий маданият» никоби остида ёшларимизга турли ёт гоёларни, маънавий тубанликларни тарғиб этиши ана шундай кадриятларимизга болта уришга уринаётганидан далолатдир. Халқимизнинг, айниқса, ёшларнинг ахлоқи ва маънавиятига салбий таъсир кўрсатаётган «оммавий маданият»нинг баъзи кўринишлари қуйидагилар:

1. Жаҳон медиа бозорининг тўртдан уч қисмини ғарб телевидион дастурлари эгаллаган. Уларнинг тумтароқ муסיқалари, маъносиз ва ғайритабiiй қўшиқларига бутун дунё тақлид қилаётгани ачинарли ҳол, албатта. Бундай кўринишлар ёшларни маҳдиё қилиб, ўз домига тортмоқда. Оқибатда, айрим ўсмирлар уйда, мактабда ва ҳатто йўлда ҳам ана шундай зарарли нарсалар билан банд бўлишяпти. Асосий вазифа бўлган ўқиш, илм-маърифат олиш ва касб-хунар эгаллашга рағбатлари суст бўлмоқда.

2. Бугунги кунда Ғарбда аксарият ёшларнинг маънавияти таназзулга учраётгани аниқ. Бироқ айрим оммавий ахборот воситаларида уларнинг турмуш тарзи тарғиб этилаётгани ажабланарли. Ғарчи бундай вазият мамлакатимизда кузатилмаса-да, хотиржам бўлишга асос йўқ. Ёшлар қалбида бундай хунук ҳолатларга вақтида нафрат туйғусини уйғотиш лозим.

3. Хорижда ишлаб чиқарилаётган андозасиз кийимлар ва уларда акс эттирилган маъносиз сўзлар ёки ёвузликка чорловчи суратлар ёшлар онги ва феълига билмаган ҳолда салбий таъсир ўтказади. Масалан: «киллер» (қотил), «дангер» (даҳшат) каби сўзлар ва ҳаёсизлик ёки ёвузликни ифода этувчи манзараларнинг туб моҳиятига эътибор қаратишимиз керак. Акс ҳолда, фарзандларда зулм, зўравонлик ва жонга қасд қилиш каби иллатлар оддий ҳолатга айланиб қолиши мумкин. Бундан ташқари, чет эл жангари фильмларидаги шафқатсизликлар, ваҳшийликлар акс эттирилган лавҳалар

ски котиллик туширилган видеотасмаларни болалар кўриши, улар онгига ноҳўя таъсир қилиб, уларда муаммоларни шундай аянчли ҳал этиш ҳисси уйғонади.

4. Ғарб ёшларида уюшган жиноятчилик ва зўравонликка берилиш ҳолатлари анча юқори. Бунга сабаб — болаларга меъёридан ортиқ эркинлик берилганидир. Бунинг устига, «оломонча маданият» эр-хотин ва болаларни оиладаги вазифалари, бурч ва масъулиятларида «озод» этиб, оилавий бирлик, меҳр-мурувватни йўққа чиқаряпти, оилани таназзулга олиб келмоқда.

5. Ғарб турмуш тарзида гурур-ор, эркаклик шаъни, аёллик ифпати деган нозик тушунчалар емирила бошлаганига анча бўлган. «Эркин ҳаёт тарзи» сифатида тарғиб қилинаётган ахлоқсизлик, ҳаёсизлик, тажовузкорлик ва бошқа иллатлар инсон ҳаёти, оила муштаҳкамлиги ва ёшлар тарбиясига улкан хавф солаётгани барчамизни огоҳ этиши керак. Бундай хатарларга қарши тинмай курашишимиз кераклигини ҳамманинг онгига сингдиришимиз лозим.

«Оммавий маданият» маҳсулотлари ёшлардан фикр юритишни талаб этмайди, аксинча, уларни ҳар хил ҳаёт ташвишларидан, турмуш муаммоларидан гўё «халос» этади. Ўқишга, билим олишга эмас, балки бир марта бериладиган ҳаётда «яйраб қолиш»га чакиради. Бунинг салбий натижасида эса меҳр-оқибат, одоб-ахлоқ мезонларига пугур етаётгани, беҳаёлик ва зўравонликнинг авж олаётгани бутун дунё аҳлини ташвишга солмоқда.

Халқимизнинг миллий маънавияти, оилаларимизда амал қилинадиган тартиб-қоидалар ёшлар тарбиясида муҳим аҳамиятга эгадир. Улар оила муштаҳкамлигини таъминлашда улкан пойдевор вазифасини ўтайди. Диёримизда миллий қадриятлар ва муборак динимизнинг эзгу таълимотлари асосида оилага доир қонун-қоидалар янада мукаммал тарзда қайта ишланди. Мамлакатимизда юксак маънавиятли, мустақил ва эркин фикрлайдиган, замонавий илм-фан ютуқларини пухта ўзлаштирган ҳар томонлама соғлом ва баркамол авлодни вояга етказишга қаратилган ёшларга оид давлат сиёсатини изчил амалга ошириш ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 6 февралдаги «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-2124-сон қарори ҳамда Халқ таълими вазирлигининг 2014 йил 10 февралдаги 33-сон қарорининг ижроси-

ни таъминлаш бу, албатта, юксак маънавиятли, мустакил ва эркин фикрлайдиган, замонавий илм-фан ютуқларини пухта ўзлаштирган ҳар томонлама соғлом ва баркамол авлодни вояга етказишга замин яратади.

ЁШЛАРДА МАЪНАВИЙ-МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИНИНГ ЎРНИ

Р. Боймирзаева, М. Тўхтасинов,

*Наманган вилоят халқ таълими ходимларини
қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини
ошириш институти ижтимоий-иқтисодий
фанлар кафедраси ўқитувчилари*

Мустакилликнинг тақдири, Ўзбекистоннинг келажаги, биринчи навбатда, ёшларга, уларнинг амалий фаолиятига, ахлокий баркамоллигига, ғоявий-сиёсий етуклик даражасига, миллий ўзлигини қанчалик чуқур ва мукамал англаб олишларига бевосита боғлиқ. Жамият тараққиётини, мустакиллик билан боғлиқ бўлган улкан вазифаларни бажаришга оммани сафарбар этишни мафкурасиз тасаввур этиш мумкин эмас.

Ўзбекистон мустакилликка эришган дастлабки кунларданок, яъни 1991 йилнинг 20 ноябрида собиқ Иттифок республикалари ичида биринчилардан бўлиб, «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилинганини алоҳида қайд этиб ўтиш жоиз.

Таъкидлаш лозимки, сўнгги йилларда ёшларнинг ижтимоий фаоллиги ўсиб бораётганини кузатиш мумкин. Бу борада, уларда шаклланаётган ижтимоий ва мафкуравий тушунча ҳамда ғояларнинг аҳамияти каттадир. Ёшлар тафаккурида миллий истиқлол мафкурасини шакллантириш, ёш авлодни Ватанга муҳаббат, аجدодларимиз меросига, истиқлол ғояларига садоқат руҳида тарбиялаш муҳим аҳамиятга эга. «Ҳаммамиз яхши биламиз, — дейди Президент Ислам Каримов, — 15 дан то 18 ёшгача бўлган давр — инсон умрида энг нозик, энг мураккаб даврдир. Шу ёшда инсон онги, хулки ва ахлоки, маънавий кифоаси тугал шаклланади. Ҳали суяғи қотмаган фарзандларимизни ўз ҳолига ташлаб қўйсак, тарбияси, илми ва маънавияти

билан шугулланмасак, келажакда уларнинг комил инсонлар бўлиб етишмоғига ким кафолат бера олади? Биз жамиятимиз, давлатимиз келажagini кимларнинг қўлига топшираимиз?»¹

Миллий мафкурамизнинг асосий максадларидан бири – халкимизни, ёшларимизни меҳнатсеварликка даъват этиш. Фақат меҳнат туфайли, жамиятимиз тараққиётини таъминлайдиган иқтисод соҳасини ривожлантириш, моддий неъматлар яратиш туфайлигина биз ривожланган мамлакатлар қаторига қўшилишимиз мумкин бўлади. Негаки, ҳар қандай ғоя амалиётга асосланмаса ва меҳнат билан боғланмаса, ўз сиёсий кучини йўқотади ва аксинча, меҳнат билан уйғунлашиб кетадиган ғоя халқнинг эътиқодига айланиб қўлади. Умуминсоний кадриятлар устуворлигини тан олган ҳолда миллий кадриятларимиз, тарихимиз, тилимиз, ахлоқ-одобимиз, динимизни тиклаш, уларни янги босқичга кўтариш; Ўзбекистонда яшайтган барча миллат ва элатларнинг тили, маданияти, урф-одати ва анъаналарини ривожлантириш, уларга яратиб берилган имкониёт ва шарт-шароитларни янада кенгайтириш; юрт тинчлиги, Ватан раънақи, халқ манфаати учун қайғурадиган, янгича фикрлайдиган, имон-эътиқоди бутун, иродаси бақувват эркин фуқаро маънавиятини шакллантириш; фан, таълим-тарбия, маданият ва санъат, тиббий хизмат, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, жисмонан ва маънан соғлом бўлган авлодни тарбиялаш соҳаларида ижобий натижаларга эришиш; ижоднинг барча турларини ривожлантириш, одамларнинг истеъдод ва қобилиятларини намоён этиши учун шарт-шароитларни яратиш, маънавий мулкни ҳимоя қилиш лозим.

Ҳар қандай суверен давлат сиёсатининг марказида ўз хавфсизлигини таъминлаш масаласи туради. Ўзбекистон миллий хавфсизлиги нафақат давлат суверенитети ва ҳудудий яхлитлигини қурол билан ҳимоя қилишни, балки урушнинг олдини олиш, давлатнинг иқтисодий ва технологик хавфсизлиги, ички барқарорлиги ва тинч ҳаёт кечириши, фуқароларнинг ҳуқуқий, маданий-маърифий ютуқларини ҳимоя қилиш бўйича фаол сиёсий ва дипломатик чоралар кўришни ҳам ўз ичига олади.

Давлат барқарорлиги, тинч-тотув ҳаёти, тараққиёти ва келажакги ана шу давлатда катта хавф тугдириши мумкин бўлган барча

¹ Ислам Каримов. Янгича тафаккурга кенг йўл // Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. 6-жилд. –Т.: «Ўзбекистон», 1998. 11-бет.

тахдидларнинг моҳиятини тушуниб етишга, уларнинг олдини олиш ва бартараф этиш халқимизнинг салоҳиятига боғлиқдир. Таҳдидга нисбатан хотиржамлик, мудроклик ёки уни бутунлай сезмаслик жиддий оқибатларга олиб келиши муқаррар.

Демак, ҳозирги кунда давлатимиз келажаги ҳақида қайгураётган ҳар бир инсон чет элдан келтириляётган моддий ва маънавий афюн билан халқларимизни, айниқса, ёшларимизни жисмоний ва руҳий жиҳатдан заҳарлантиришга бефарқ қарамаслиги лозим. Бунинг учун нима қилиш керак? Демак, биз бегона, бекарорлаштирувчи мафкурага – миллий истиқлол мафкурамизни, жисмоний азоб ва қон тўкилишларга – меҳр-мурувват, диёнатсизликка – руҳий поклик, беҳаёликка – камтаринлик, бемаъниликка – маънавий бойлик, бошқача айтганда, халқимизнинг кўп асрлик тараққиёти давомида яратилган шарқона ахлоқ-одоб қоидаларини, юксак маънавият ва бой маданиятимизни, қадриятларимизни қалқон қилиб қўйишимиз керак. Биз маънавий хавфсизлик ҳақида қайғулар эканмиз, энг аввало, фуқароларда юксак маънавиятни шакллантиришнинг аҳамияти қанчалик баланд эканини тушуниш муҳим аҳамиятга эга.

Юртбошимиз Ислом Каримов айтганидек: «Биз ҳам фарзандларимиз юрагида она Ватанга, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига соғлом муносабатни қарор топтиришимиз, таъбир жоиз бўлса, уларнинг мафкуравий иммунитетини кучайтиришимиз зарур. Токи, улар миллий илдизлари бақувват, дунёни чуқур англайдиган, замон тараққиёти билан баробар қадам ташлайдиган инсон бўлиб етишсин»¹.

Негаки, маънавияти юксак даражада ривожланган халқ, миллат тараққий этади, келажакка қараб дадил, изчиллик билан қадам босади ва аксинча, маънавий жиҳатдан қашшоқ бўлган мамлакат ёки давлат таназзулга учрайди. Дунёда кечаётган ижтимоий-сиёсий, маданий-мафкуравий жараёнларни теран ҳис этиб таҳлил қилиш, миллий ғоя ва мафкуравий иммунитетни шакллантириш механизмлари ва технологияларини пухта ўзлаштириш лозим бўлади.

«Агарки биз бундай хатарларга қарши ўз вақтида қатъият ва изчиллик билан кураш олиб бормасак, турли зарарли оқимлар биз-

¹ Ислом Каримов. Миллий истиқлол мафкураси – халқ этиқоли ва буюк келажакка ишончдир // Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. 8-жилд. –Т.: «Ўзбекистон», 2000. 494–495-бетлар.

нинг юртимизга ҳам шиддат билан ёпирилиб кириши, ёшларимизни ўз гирдобига тортиб кетишини, оқибатда уларнинг ота-она, она, эл-юрт олдидаги бурчи ва масъулиятини ўйламайдиган, фақат бир кунлик ҳаёт билан яшайдиган худписанд кимсаларга айланиб қолиши мумкинлигини тасаввур қилиш кийин эмас. Мана шу аччиқ ҳақиқатни юртимиздаги ҳар бир инсон, ҳар қайси ота-она, энг муҳими, ҳар қайси йигит-қиз чуқур англаб олишини истардим. Такрор айтишга тўғри келади – ота-оналар, устоз-мураббийлар бу масалада ҳушёрликни йўқотмаслигимиз, ёшлар тарбиясида асло бепарво бўлмаслигимиз зарур»¹.

Ўзбекистонда туғилиб, униб-ўсиб келаётган ҳар бир ёш авлод онгига ана шу мақсадимизни сингдириб борсак, уларга замонавий билимлар бериб, миллий ғоямиз руҳида тарбиялаб, юксак маънавият уругини қалб кўрига тикиб қўйсак, эртага уни турли маънавий тўқидлардан асрашимиз керак, деган муаммодан қутулган бўламиз. Чунки ёш авлоднинг ўзи нима яхши-ю нима ёмонлигини, кимга эргашиб, кимдан қочиш кераклигини англаб етади. Мустақил фикр ва қатъий эътиқодга эга бўлади. Қисқаси, оқ ва қорани бир-биридан ўзи ажратиб олади.

Ҳуш, бунинг учун нима қилиш керак?

Бунинг учун ҳар бир ота-она ўз фарзандини ҳар куни тонгда уйвотаётиб:

«Болам! Сен бугун Ўзбекистоннинг фаровон келажаги учун, ~~қин~~нинг фаровонлиги учун, юртнинг тинчлиги учун меҳнат қилмогинг, курашмогинг керак!» – дейиши;

ҳар бир ўқитувчи болаларни ҳар куни кутиб олганда, ҳар бир нарсни бошлаганда:

«Ўқувчилар! Бугун сизлар мамлакатимизни янада раванқ топиши, ривожланган давлатга айланиши учун, ота-онангиз ва оилангизнинг тинчлиги-ю юртнинг юксак истиқболи учун таълим-тарбия олмогингиз керак!» – дейиши;

ҳар бир фуқаро, хусусан, ҳар бир ёш кечкурун ўзига ўзи:

«Мен бугун мамлакатнинг ривожланиши учун, юртнинг тинчлиги-ю халқнинг фаровонлиги учун, комилликка етишиш учун нима

¹ Ислам Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: «Маънавият», 2015, 13-бет.

иш қилдим ва эртага нима қилишим керак?» — деган савол бериши ва унга тайинли жавоб бера оладиган бўлиши;

хар бир ота-она, педагог, тарбиячи ходим:

«Бугун боламга, ўқувчимга, кўл остимда тарбия топаётган болага миллий мафкуранинг қайси ғоясини сингдирдим, миллий маънавиятимиз даргаларидан қай бирининг ибратини кўрсатиб бердим, уни қандай мақсад сари йўналтира олдим?» — деган жиддий саволлар билан ўз фаолиятини таҳлил этмоғи даркор.

АЖДОДЛАРИМИЗ МЕРОСИ ВОСИТАСИДА ТАЛАБАЛАРДА «ОММАВИЙ МАДАНИЯТ»ГА ҚАРШИ КУРАШЧАНЛИК КЎНИКМАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Д. Миралиева

Ўтган XX асрнинг 60–70-йилларида пайдо бўлган глобллашув атамаси қатор сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий фан соҳаларининг предметиға айланиб бормоқда ва ҳар бир соҳа вакиллари унга ўз нуқтаи назаридан туриб ёндашмоқдалар.

Глобллашувнинг бу қадар шиддат билан ривожланишига ўтган асрнинг 90-йилларига келиб «Совуқ уруш»нинг барҳам топиши, унинг оқибатида халқаро муносабатларда кучлар нисбатининг бутунлай ўзгариши, аввалги «икки қутбли дунё»дан иборат жаҳон сиёсий харитаси аста-секинлик билан «кўп қутбли дунё»га айлана бошлагани фаол таъсир кўрсатди. Бу даврга келиб мутахассислар «кўп қутбли дунё»нинг турли моделларини ишлаб чиқишга киришдилар. Жумладан, «Ўзаро курашаётган етти цивилизация» модели. «Концентратикайланалар» модели кабилар бунга мисол бўла олади. Натижада жаҳоннинг янги геосиёсий харитаси ўзининг бир қатор хусусиятларини намоён эта бошлади. Масалан, халқаро муносабатлар тизимида ҳукуматлараро ташкилотлар билан бир қаторда ноҳукумат ташкилотлар, трансмиллий корпорацияларнинг сони ва аҳамияти ортиб бормоқда. Бундай ташкилотлар, ҳатто, давлатлараро муносабатларда ҳам фаол иштирок этмоқда. Шунингдек, жаҳоннинг турли минтақаларида янги куч марказлари ташкил топди, улар ўз нуфузлари ва мавқеларини мустаҳкамлаш учун муттасил ҳаракат қилмоқдалар.

Бугунги кунда турли куч марказлари томонидан муттасил кўмак олиб турувчи «гайриқонуний» ташкилотлар фаолият кўрсатмоқда. Муайян давлатда вужудга келаётган ички зиддиятлар, давлатлараро, давлатлараро ҳамда минтақавий можаролар баъзан ўз-ўзидан халқаро ҳавфсизликка таҳдид солувчи манбага айланиб кетса, баъзан сунъий равишда шундай манбага «айлантирилмоқда». Буларнинг барчаси глобаллашувнинг кенгроқ қамровга эга бўлиши учун ҳал қилувчи аҳамият касб этаётганини тушуниш унчалик қийин эмас.

Ўзбекистон Республикаси ҳам глобаллашув жараёнида муайян ўрин эгалламоқда. Халқаро муносабатлар тизимида маълум ўрин ва овозга эга бўлмоқда. Демократик бозор муносабатлари тобора ривожланаётган жамиятда иқтисодий либераллаштириш ҳаракатлари кенгроқ кўламга эга бўлмоқда. Бунинг натижасида халқаро ҳамжамятга интеграциялашиш жараёни жадаллашмоқда. Кучли фуқаролик жамияти барпо этиш йўлидан бораётган Ўзбекистон учун глобаллашув жараёни бир қатор имкониятларни вужудга келтирмоқда. Бироқ, мазкур жараённинг салбий оқибатлари ҳам мавжуд. Айниқса, жаҳонда кучлар нисбатини қайта кўриб чиқишга бўлган уринишлар тобора кучайиб бораётган бир шароитда, стихияли ривожланиб бораётган глобаллашув жараёни унинг ташаббускорлари ва ҳомийлари қўлида таққослаб бўлмайдиган кучли қурол вазифасини бажаряпти. Бу ҳақда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримов ўзининг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида қуйидаги фикрларни баён қилади: «Глобаллашув жараёнининг яна бир ўзига хос жиҳати шундан иборатки, ҳозирги шароитда у мафкуравий таъсир ўтказишнинг ниҳоятда ўткир қуролига айланиб, ҳар хил сиёсий кучлар ва марказларнинг манфаатларига хизмат қилаётганини соғлом фикрлайдиган ҳар қандай одам, албатта, қузатиши муқаррар»¹.

Бу каби салбий ҳолатларнинг бош омили эса, айрим куч марказлари томонидан шарқона одамийлик фалсафасига ҳам, гарбнинг демократик қарашларига ҳам мутлақо зид равишда «мақсад воқитани оқлайди» қабилида фаолият юритилаётганидир. Улар оммавий маданият ниқоби остида ахлоқсизлик, дидсизлик, буз-

¹ Ислоҳ Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: «Маънавият». 2015, 113-бет.

гунчиликни тарғиб қилиб ўзбек халқини ўзининг миллий илди-ларидан узоқлаштиришни мақсад қилиб қўймоқдалар. Бундай мақсадга эришиш учун эса, авваламбор, ёшлар онгини забт этишни қўзламоқдалар.

Шу нарса аёнки, барча миллат ва элатлар маданиятларининг қоришмаси бўлиши ва барча томонидан бирдек қабул қилиниши лозим бўлган «оммавий маданият» қисқа вақт ичида кишилик жа-миятини ичидан емиришга қодир кучга айланиб улгурди. Асрлар оша етиб келаётган миллий ва умумбашарий кадриятларни менси-маслик, ахлоқ-одоб ва инсон ҳуқуқлари меъёрларига нисбатан бе-писандлик, кишини ўз оиласи, давлати, халқи, жамияти, ўзлигидан мутлақо бегоналашиб кетишига олиб келадиган индивидуализм, эгоцентризм гоялари, илм-фан, маданият ютуқларидан воз кечиш, фақат бугунги кун билан яшашга ўрганиш оммавий маданиятнинг шиори ҳисобланади.

Аждодларимиз ўзларининг бутун онгли фаолиятлари давомида ёш авлодни эзгулик, юксак маданиятлик руҳида тарбиялаб, омма-вий маданиятга қарши курашганлар.

Собик совет ҳокимияти йилларида халқимиз ўзлигидан бир қадар узоқлашиб, уларнинг руҳияти оммавий, айниқса, Европа ма-даниятини қабул қилишга муайян даражада мойил бўлиб қолди. Маълумки, оммавий маданият деганда маданиятнинг мураккаб, ҳамма вақт бир хил талқин қилинмайдиган ўзига хос шакли ту-шунилади¹. Оммавий маданиятни Ғарб маданияти билан боғлиқ ходиса деб тушуниш, шунингдек, уни ғоясизлик, сифатсизлик ва дидсизлик намунаси сифатида баҳолашга оид ёндашувлар мавжуд. Бироқ аждодларимизнинг бебаҳо мероси, ўзбек халқ оғзаки ижоди намуналари, халқ педагогикасига оид ғоялар ҳам халқнинг умумий маданиятини ривожлантириш воситаси сифатида намоён бўлади. Шу маънода оммавий маданият ҳар томонлама чуқур ижтимоий-маданий асосларга эга.

Оммавий маданиятнинг пайдо бўлиши улкан саноат ва ишлаб чиқариш қувватларининг вужудга келиши билан боғлиқ. Чунки саноатнинг ривожланиши ишчи кучига нисбатан эҳтиёжни вужуд-

¹ Маънавият: асосий тушунчалар изохли лугати. — Т.: Гафур Гулом номидаги таъри-рий-матбаа ижодий уйи, 2010. 460-бет.

га келтириб, худди шундай кучларни ёллаш, сафарбар қилишни тақозо этади. Натижада, феодал тузум емирилиб, меҳнат ресурс-ларини саноат ривожига йўналтириш эҳтиёжини қондирди. Бу ҳолат оммавий маданиятнинг шаклланишига туртки бўлди. Маз-кур маданият янги ижтимоий қатлам ҳисобланган ишчи-хизмат-чиларнинг интилишлари маҳсули эди. Ўша даврда оммавий мада-ниятнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши ижтимоий кадриятларни пайдо қилди, барча учун тушунарли бўлган тилга кўчириш, оммавий са-воҳонликнинг ривожланиши, нашр маҳсулотларининг вужудга келиши маҳсули эди.

Асрлар давомида ижтимоий дунёқараш ва хулқ меъёрлари бир авлоддан иккинчисига устоз-шогирд муносабатлари асосида якка тартибда ўтган. Узоқ асрлик тарихий-маданий тараққиёт, халқнинг ижтимоий тажрибаси ва ғояларнинг бир авлоддан иккинчисига уза-рилиши оммавий маданият қамровининг кенгайишига сабаб бўлди. Бу жараён социалистик тузум даврида янада жадаллашди. Жумла-дан, собик совет Иттифоқи таркибига кирган барча иттифокдош республикаларда болалар боғчалари, мактаблар, техникумлар ва олий ўқув юртларида ягона андозага асосланган универсал харак-тердаги «типовой» дастурлар, ягона таълим мазмуни ва дарсликлар жорий этилган. Бу, ўз навбатида, миллий кадриятларни йўқотиш, ягона универсал маданиятни ёйишнинг энг қулай усули сифатида намоён бўлган эди. Ўқувчи ва талабалар орасида ягона оммавий ха-рактердаги универсал маданият тарғиб қилина бошланди.

XX асрда радио, кино, телевидение, видео, компьютерлар тизи-мининг пайдо бўлиши натижасида оммавий маданият кенг қўлам-да янгича тусда намоён бўла бошлади, унинг тараққиёт даражаси ва ёйилиши жадаллашди. Бу давр оммавий характерга эга бўлган қарашлар ва кадриятларни шакллантириш учун қулай шарт-ша-роитларни вужудга келтирди. Шунинг учун ҳам мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб, Ўзбекистон Республикаси Прези-денти Ислам Каримов аждодларимиз меросини чуқур ўрганиш, кадриятлар ва урф-одатларни тарғиб қилиш, миллий маънавият ва маданиятни юксалтириш, авлоднинг жисмоний-маънавий саломат-лигини таъминлашга хизмат қиладиган жисмоний тарбия ва спорт-ни тарғиб қилиш, оммалаштириш орқали баркамол шахсни шакл-

лантиришга алоҳида эътибор қаратди. Жумладан, Ислоҳ Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида қуйидагиларни алоҳида таъкидлаган эди: «... ёшларимизнинг маънавий оламида бўшлиқ вужудга келмаслиги учун уларнинг қалби ва онгида соғлом ҳаёт тарзи, миллий ва умуммиллий қадриятларга хурмат-эҳтиром туйғусини болалик пайтидан бошлаб шакллантиришимиз зарур»¹.

Оммавий маданият халқ маданиятидан фарқли тарзда миллатлараро, байналмилал характер касб этади. Аксарият ҳолларда оммавий маданият намуналарининг мансублигини тили ёки ижрочисига қараб ажратиш мумкин. Элитар маданият кўпчилликка мўлжалланмагани, тушунарсиз бўлгани билан ажралиб турар экан, бу унинг ташувчилари бўлган халқларнинг жамиятда алоҳида мавқега эга бўлишларига хизмат қилган. Оммавий маданият эса кенг халқ ўртасида машхур бўлган ўзининг аниқ муаллифлари билан ажралиб туради. Халқ маданияти ҳам доим муайян макон билан боғланган. Оммавий маданият эса муайян макон билан боғланмаган бўлади. У ҳар доим кенг истеъмолчилар оммасига мўлжалланади. Оммавий маданиятда инсонга хос бўлган ҳиссиётлар – муҳаббат, кўркув, муваффақиятга эришишга бўлган интилиш, гаройиботларга ишонч устувор ўрин эгаллайди. Шу маънода оммавий маданият реал ҳаётга қайсибир жиҳатлари билан ўхшаш, аммо ундан бирмунча узок бўлган ҳаёт манзарасини яратади, қарашлар ва қадриятлар тизими, хулқ моделини шакллантиришга хизмат қилади. Оммавий маданият ўзининг юқорида кўрсатиб ўтилган хусусиятлари билан инсоннинг табиий эҳтиёжларини қондиришга хизмат қилади.

Бугунги кунда мутахассислар оммавий маданият тушунчасига турлича нуқтан назардан ёндашмоқдалар. Оммавий маданият ҳақидаги қарашларни умумлаштирган ҳолда қуйидаги йўналишларда ифодалаш мумкин:

1. Оммавий маданият – халқ маданияти, урф-одатлари, санъат маросимларини ифодаловчи тушунча.

2. Оммавий маданият – оммавий ахборот воситаларининг ривожланиши билан боғлиқ бўлган ҳодиса.

3. Оммавий маданият – кўнгилочар маданиятни ўзида мужас

¹ Ислоҳ Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: «Маънавият», 2015. 115-бет.

самлаштирган, омма истеъмолига мўлжалланган беҳаёликни тарғиб қилувчи маданият намуналаридан иборат салбий ҳодиса.

Ҳозирги глобаллашув шароитида оммавий маданият жамият аъзолари, айниқса, ёшлар онгига маданий-мафкуравий тазйиқ ўтатишининг самарали воситасига айланмоқда. Оммавий маданият инсоний маданиятга зид бўлиб, унинг асосини истеъмолчилик қайфияти ташкил этади. Оммавий маданият кишилиқ маданиятини поймол этадиган, унинг моҳиятини бузадиган, натижада, инсонни жон саклаш учун талвасага туширадиган ҳайвон даражасидаги жонзот, халқни оломонга айлантирадиган ҳодиса ҳисобланади.

Бугунги кунга келиб оммавий маданият оммавий ахборот воситалари, телевидение маданиятни оммалаштиришнинг асосий воситаси ва манбаи сифатида хизмат қилмоқда. Бу ҳолат одамларнинг қайгулари ва хурсандчилигини ифодалаган, уларни қизиқтирган ҳар қандай муаммони товарга, бир қолипга солинган кўнгилхушлиққа айлантирилишида намоён бўлади. Глобаллашув жараёнининг маҳсули бўлган оммавий маданиятнинг жадал тарқалиши таъсирида қадриятлар тизимида содир бўладиган туб ўзгаришлар «ижтимоий мавжудот» бўлган инсон онги ва фаолиятида муайян ўзгаришлар содир бўлишига олиб келади. Бунинг натижасида инсон ва жамият ўзининг маънавий-ахлоқий бойликларидан узоқлашади, охир-оқибатда маҳрум бўлади. Шунинг учун ҳам оммавий маданиятнинг мазмун-моҳияти, оқибатлари ҳамда унга қарши курашиш йўллари, воситалари, усул ва методларини яратиш талаб этилади. Чунки оммавий маданиятнинг ахлоқсизлик манбаи эканидан ўқувчи ва талабаларни ўз вақтида хабардор қилиш узлуксиз педагогик жараённинг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Тезкор ахборот ва коммуникация технологияларининг ривожланиши натижасида дунёдаги турли халқ ва элатлар орасида глобаллашув жараёнлари содир бўлаётган вақтда бутун инсоният, жумладан ўзбек халқи, айниқса, ёшларнинг маънавиятига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган турли мафкуравий таҳдидлардан огоҳ бўлишлари керак. Бугунги кунда фан, маданият, таълим ва ахлоқ соҳасидаги жараёнларни ифодаловчи ижтимоий-маданий глобаллашув содир бўлмоқда. Худди мана шу жараёнга ўз муносабатини билдириб, Ўзбекистон Республикаси Президенти Илҳом Қариёв ўзининг «Юсак маънавият – енгилмас куч» асарида қуйидаги

фикрларни таъкидлаган эди: «Мана шундай вазиятда одам ўз мустакил фикрига, замонлар синовидан ўтган ўз халкининг ҳаётий-миллий кадриятларга, соғлом негизда шаклланган дунёқараш ва мустаҳкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли маънавий таҳдидларга, уларнинг гоҳ ошқора, гоҳ пинҳона кўринишдаги таъсирига бардош бериши амримаҳол»¹. Шундай экан, оммавий маданиятнинг таъсирини бартараф этиш, ўқувчи ҳамда талаба-ёшлар руҳиятида миллий маънавий-мафкуравий иммунитетни кучайтириш педагогларнинг муҳим вазифалардан биридир.

Бугунги кунда оммавий маданиятнинг ёшлар онгига кўрсатадиган таъсири тобора кучайиб бормоқда. Бу таъсирни кучайтирувчи воситалар кўлами ҳам кенгаймоқда. Турли клиплар, кинофильмлар, ижтимоий сайтлар, ранг-баранг русумдаги кийим-бошлар ёшлар онги ва хулқ-атворида у ёки бу даражада салбий таъсир кўрсатмоқда. Чунки ушбу воситалар орқали четдан халқимизнинг турмуш тарзи ва маданиятига тамоман ёт бўлган маънавий-ахлоқий иллатлар кириб келмоқда. Президентимиз Ислам Каримов таъбири билан айтганда, «Табиийки, «оммавий маданият» деган ниқоб остида ахлоқий бузуклик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм гоёларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва кадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни қўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди»².

Мутахассислар оммавий маданиятнинг асосини тижорат, моддий манфаатдорлик ва сиёсий мақсадлар ташкил этишини таъкидламоқдалар. Азал-азалдан турли маҳсулотлар ва тижорат мақсадлари билан бир қаторда мафкуравий мақсадларга эришиш ҳам назарда тутилган ва тарихий тажрибалар аксарият ҳолларда бундай мақсадларга эришилганини кўрсатади. Ўтмишда тижорат аҳли нафақат маҳсулотлар, балки янгиликлар, диний гоёлар, мафкуравий қарашлар, маданият ва маънавиятни ҳам тарқатганлар, кадриятларини ёйганлар. Ана шу усул бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ ва ҳозир ҳам савдогарлар халқлар орасида маданиятларини

¹ Ислам Каримов. Юксак маънавият — енгилмас куч. —Т.: «Маънавият», 2015. 113-бет.

² Ўша асар, 117-бет.

тарқатишда фаоллик кўрсатмоқдалар. Хавфли жиҳати шундаки, ўтмишда бу йўл билан халқлар бир-бирларининг маданиятлари, урф-одатлари билан танишган бўлсалар, бугунги кунда «оммавий маданият» орқали ёшларнинг онги ва қалби забт этилмоқда. Уларни ўз миллий қадриятлари, урф-одатлари, маданиятлари ва маънавиятларидан узоқлаштириш мақсадида маҳсулотнинг ўзи орқали «оммавий маданият»ни тарқатиш ҳаракатлари амалга оширилмоқда. Чунки бундай маҳсулотлар ёшларнинг эътиборини жалб қилмоқда. Натижада, улар ўзлари билмаган ҳолда ўзга халқ маданиятининг йўл-йўлига айланмоқдалар. Шу йўл билан эса уларни ўз маданиятидан узоқлаштириш миссияси амалга оширилмоқда. Бундай зарарли ҳолатларни бартараф этиш учун аجدодларимиз мероси ва халқ оғзаки ижоди намуналаридан фойдаланган ҳолда талаба-ёшларда «оммавий маданият»га қарши курашчанлик кўникмаларини шакллантириш ижтимоий педагогик заруриятга айланмоқда.

ЁШЛАР ОНГИДА ЖАҲОЛАТГА ҚАРШИ МАЪРИФАТ ТАМОЙИЛИНИ СИНГДИРИШДА МИЛЛИЙ ҒОЯНИНГ АҲАМИЯТИ

М. Воҳидова,
БухМТИ доценти.

Ф. Яминов,
КТ факультети талабаси

*Ғоля қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат
фикр, жаҳолатга қарши фақат маърифат билан
баҳсга киришиш, олишиш мумкин.*

Ислом Каримов

Президентимиз Ислом Каримовнинг таъкидлашларича, «Ўзбекистон келажаги ёшлар қўлида», демак бу сўзга амал қилиб ёшларимизни комиллик даражасида, яъни ҳам маънан, ҳам жисмонан етук, ғарбдор, иймон-инсофли, камтар, хушмуомала, меҳнаткаш, меҳр-оқибатли, эл-юрт хизматида ҳаминиш камарбаста, Ватанга содик ва фидойий қилиб гарбиялашимиз зарур.

Биз биламизки, бир ижтимоий тузумдан иккинчисига ўтишда ғамият ҳаётининг барча соҳаларида, айниқса, ёшларда ижтимоий онгни шакллантириш борасида кўпгина муаммоларни ҳал этиш

зарурияти юзага келади. Уни эътиборга олмаслик, ёшлар онгида содир этилиши мумкин бўлган ноҳолис ҳолатларга нисбатан им-мунитетни шакллантирмаслик жамиятда гоёвий бўшлиқ пайдо бўлишига олиб келади. Ёшлар онгидаги бундай бўшлиқ зарур бўлган гоёлар билан тўлдирилмаса, уни ёт мафкуравий таъсирлар эгаллаб олиши ва бу жамият учун хавф туғдириши мумкин. Бугунги кунда инсон онги ва қалби учун кураш кескин тус олаётган экан, хилма-хил қарашларнинг мафкура майдонида ҳукмронлик қилиши табиий, албатта. Бунга эътиқод умумийлигига асосланган якка мафкура ҳукмронлигини таъминлаш орқали жаҳон майдонларини мафкуравий жиҳатдан ўзига қарам қилишга уринаётган бузгунчи хатти-ҳаракатларни мисол келтириш мумкин. Диний ақидапарастлик шулар жумласидан. Масалан, ислом динидаги ҳозирги ақидапарастлик ижтимоий миллий хусусияти, қайси давлатга мансублигидан қатъи назар, барча мусулмонларнинг маънавий бирлиги ҳақидаги тасаввурларга таяниб, уларнинг ягона халифалик остида сиёсий бирлашуви гоёсини асослашга ҳаракат қилади. Кўриниб турибдики, бу идеология диний асосда бирлашув гоёсини биринчи ўринга қўяди. У «диний-маънавий заминдаги уйғунлик мамлакатларнинг иқтисодий, маданий-маърифий, илмий-техник соҳалардаги ҳамкорлигига, улар салоҳиятининг бирлашишига халқлар тараққиётига йўл очса, бунинг нимаси ёмон?» — деган саволни ўртага ташлайди. Бундай мафкура тарафдорлари ўз қарашларини аксарият ҳолларда ана шундай «беозор» шаклда тақдим этишга ҳаракат қиладилар. Жиддий эътибор берадиган бўлсак, биринчидан, улар миллий суверенитетдан воз кечиш ҳисобига ягона давлат тузишни кўзлаётганлари маълум. Иккинчидан, халифаликни тиклашга, унинг тўғри эканини асослашга уринувчилар, бу ҳол айнан миллат сифатида ўзлигимизни англашга йўл қўймаслигини яширадилар. Бу гоёни тикиштиришда бизнинг ислом динига эътиқод қилишимизга алоҳида ургу берадилар. Тўғри, биз мусулмон халқмиз. Масаланинг нозик жиҳати шундаки, бундай кучлар ана шу реалликни тан оладилару, ўз тарихимиз, тилимиз, бетакрор маданиятимиз, жаҳон халқлари ўртасидаги ўзига хос ўрнимиз, ўз тараққиёт йўлимиз борлигини инкор этишга ҳаракат қиладилар. Албатта, бу ҳақиқатни тан олиш, олмаслик уларнинг иши. Аммо ўзларининг бундай гайриилмий қарашларини

кишилариимиз, айникса, ёшлариимиз онгига сингдиришга ҳаракат қилаётганликларига бефарқ қараб бўлмайди. Бундан ташқари, бу оқим тарафдорлари халифалик байроғи остида бирлашишни но-исломий дунёга қарши туриш мақсади билан боғлашларини ҳам тикидлаш зарур. Бундай ёндашув ўта хавфли экани ҳеч кимга сир эмас. Зеро, у инсониятнинг диний асосда қарама-қарши қутбларга бўлиниб кетишига, баъзан цивилизация тўқнашуви, деб аталадиган ҳодисанинг юзага келишига сабаб бўлиши мумкин.

Дин, шу жумладан, ислом дини ҳам минг йиллар давомида барқарор мавжуд бўлиб келганининг ўзиёқ у инсон табиатида чуқур илдиз отганидан, унинг ўзига хос бўлган бир қанча вазифаларни адо этишидан далолат беради. У маънавий ҳаётнинг муайян соҳаси бўлган умуминсоний ахлоқ меъёрларини ўзига сингдириб олган, уларни жонлантирган, ҳамма учун мажбурий ҳуқ-атвор қоидаларига шакллантирган, маданиятга қатъи таъсир кўрсатган, инсоннинг одамлар билан баҳамжиҳат яшашига кўмаклашган ва кўмаклашмоқда.

Биобарин, дин одамларда ишонч ҳиссини мустаҳкамлаган. Уларни поклаб, юксалтирган. Ҳаёт синовлари, муаммо ва қийинчиликларни енгиб ўтишларида куч бағишлаган. Умуминсоний ва маънавий қадриятларни сақлаб қолиш ҳамда авлоддан-авлодга таълимга ёрдам бериб келган. Бундай ҳулосалар чиқаришга, ота-боболариимизнинг дини бўлмиш ислом дини мисолида айтиш учун ҳамма асосларга эгамиз. Шунинг учун ҳам дин инсоннинг ишончли камроҳи, одамзод ҳаётининг бир қисми бўлиб келмоқда.

Афсуски, инсоният тарихида диний онгнинг ажралмас қисми бўлган одамлардаги эътиқоддан фақат бунёдкор куч сифатида эмас, балки вайрон қилувчи куч, ҳатто фанатизм сифатида фойдаланилганини кўрсатувчи мисоллар кўп. Фанатизмнинг ўзига хос хусусияти ва кўринишлари, авваламбор, ўз динининг ҳақиқийлигига ўта қаттиқ ишониш, бошқа диний эътиқодларга муросасиз муносабатда бўлишдан иборатдир.

Ислом экстремизми ва фундаментализмнинг хавфи ҳақида фикр юритар эканмиз, нафақат унинг ислом дини ичидаги сабабларига, балки уни келтириб чиқараётган, рағбатлантираётган жиҳатларига ҳам доимо мурожаат қилишга мажбурмиз. Бу сабаблар ҳаммага маълум — мустамлакачилик ва янги мустамлакачилик, буюк давлатчилик шовинизми ва халқаро муносабатларда мусулмонларга

қарши зўравонлик, парчалаб ташла ва ҳукмронлик қил, қабилидаги сиёсатдир. Ғоявий, мафкуравий таҳдид кучайган жойда аҳоли кенг қатламлари, хусусан, ёшларнинг қалби ва онгини эгаллашга қаратилган уринишлар ҳам кучайиб боради. Айнан мана шу даврда мафкуравий тарбияга эътиборни оширишимиз лозим.

Ислом фалсафасининг инсонни маърифат ва камолотга етаклаш йўлидаги буюк инсонпарварлик моҳиятини ёшлар қалби ва онгига сингдириш жамиятда инсоний фазилатларнинг камол топтиришининг қудратли воситаси эканини ҳамиша ёдда тутмоғимиз лозим. Биламизки, таълимнинг ўзбек моделига хос хусусиятларидан бири – инсонни интеллектуал, маънавий ва ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш билан боғлиқ бўлган узлуксиз таълим тизими орқали баркамол шахсни шакллантиришни назарда тутди. Ёшларнинг интеллектуал ривожланиши, уларнинг ҳар бирини ўзининг шахсий нуқтаи назарига эга бўлиши, эркин фикр юрита билиши биз учун биринчи даражали масала. Ҳар қандай воқеа-ҳодисаларга, жумладан, қуроли хуруж ва тажовузларга ўзининг қараши, маслаҳи билан ёндаша оладиган жамиятнинг онгли, баркамол аъзосини, мамлакат тақдири учун масъул шахсни вояга етказишда муҳим урин тутди.

Президентимиз Ислом Каримовнинг «Она юртимиз бахту ихболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир» китобида «Чет давлатларда сиёсий вазият шундай қалтис бўлиб турган бир пайтда, болаларимизни йўлдан уриб, хорижий мамлакатларга олиб чиқиш учун ҳаракатлар бўлиши – биз учун жуда катта хавф. Бундай маккор ишларнинг ҳам ташкилотчилари бор. Уларнинг турли алдовлар, ёлгон ваъдалар билан болаларимизни чалғитишларига ҳеч қачон йўл қўймаслигимиз керак.

Бугунги кунда инсон, давлат ва жамият ҳаётига энг катта зиён етказадиган нарсаси бу – сохта ва ёлгон информация. Бу – одамларни йўлдан уришнинг энг хавфли усули. Айниқса, ёшларни чалғитиш, керак бўлса, оёғини ердан узиб, турли чўпчак ва афсона гапларни уларнинг онгига қуйишда бу усул кенг қўлланмоқда»¹, деган фикрлари биз ёшларни Ватанга меҳр ва садоқат, аввало, ўзимиз таълим олган замонавий олийгоҳлар, лицей ва коллежларда ўқиб, чуқур би-

¹ Ислом Каримов. Она юртимиз бахту ихболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. – Т.: «Ўзбекистон», 2015, 251-бет.

им олиб, бир эмас, уч касбни пухта эгаллаб, ҳаётга ҳар томонлама
йўр бўлиб, юксак чуққиларни кўзлаб яшашимиз, илм-фан, касб-
унар, спорт ва санъатга муҳаббатимиз, шу йўлдаги ютуқларимизда
намоён бўлади.

МИЛЛИЙ ГОЯ – МИЛЛИЙ ҒУРУР

Ш. Адамова,

*Хоразм вилояти Янгибозор туманидаги 15-сон
умумий ўрта таълим мактабининг 1-тоифали
она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси,
Халқ таълими аълочиси*

Илм-фанимизнинг ҳозирги замондаги долзарб вазифаларидан бири — ёшларни маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш, миллий ғоямизни назарий жиҳатдан янада такомиллаштиришдан иборат. Ўқувчилар онгига миллий ғояни сингдириш орқали уларнинг дунёқарабини, шахсиятини шакллантириш бугуннинг долзарб вазифасидир. Маданий-маърифий тадбирлар ёшларни маънавий-ахлоқий, миллий-маънавий руҳда тарбиялашда катта ўрин тутади. Маданий-маърифий тадбирнинг ўзига хос томонларини ҳисобга олиб ўтказиш орқали ёшларни миллий маънавий-ахлоқий кадриятлар руҳида тарбиялаш, улар онгига миллий истиклол ғоясини сингдириш борасидаги фаолиятимизда юкори самарадорликка эришиш мумкин. Ўқув муассасаларида ҳам дарс жадвали асосида ижтимоий-гуманитар фанлар бўйича ўтилаётган машғулотлар, маъруза, семинар каби шакллар билан чегараланиб қолмасдан, дарс жараёнидан ўтилаётган мавзуларга оид маданий тадбирларнинг бошқа шакллари ҳам фойдаланиб, масалан, мавзули кечалар, ўткир зехнлилар баҳслашувлари, илмий баҳслар, мунозара, ижодий учрашув, кўвноклар ва зукколар танловлари каби шаклларини айнан ўтилаётган мавзуларга боғлаб ўтказилса, машғулотларнинг қизиқарлилиги ортадари билан бирга уларнинг тарбиявий самарадорлиги ҳам кескин ошади. Бу усул ўқувчиларнинг мавзуга қизиқишларини сезиларли қилиш билан бирга машғулотларнинг интерфаол бўлишини таъминлайди. Машғулотларнинг асосий қисмини шундай усул билан ўтказиш педагогдан илмий-ижодий ёндашув, талабчанлик, ижодкор-

лик, ташкилотчилик, жонкуярлик талаб этади. Шунингдек, ўқувчи, ёшларда ҳам ташаббускорлик, ижодкорлик, масъулият, ташкилотчилик каби фазилатлар шакллана боради.

Маданий ва маърифий тадбирлар деганда, аҳолини маънавий ва ахлокий жиҳатдан тарбиялаш, уларнинг маданий савиясини ошириш, билимини ўстириш ижобий қобилиятини, бўш вақтини, дам олишни кўнгилли ўтказиш, ижтимоий ва маданий эҳтиёжларни қондиришда хизмат қилувчи тадбирлар тушунилади. Ҳозирги кунда барча маданий-маърифий ишларнинг йўналиши ҳар бир кишига миллий истиқлол гоёсини, баркамол инсонни вояга етказиш, ватанпарварлик, меҳр-оқибат, имону эътиқодини тарбиялашга қаратилган. Маданий ва маърифий тадбирларни интерактив тарзда ўтказиш билан бирга, бу тадбирларнинг миллий руҳда бўлишига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Шундай қилинганда, ўқувчиларни миллий руҳда тарбиялашга хизмат қилади. Зеро, миллатни миллий тарбия шакллантиради.

Миллий маънавият ва унинг таркибий қисми бўлган миллий кадриятларга барча замонларда ҳам таҳдидлар бўлган. Лекин бу таҳдидлар XX аср ўрталарига келиб жуда кучайиб кетди. Чунки худди шу даврда жаҳонда юз бераётган глобаллашув жараёнлари тезлашди. Аср сўнгида бу жараёнлар яна ҳам шиддатли тус олди.

Бугунги кунда дунёда содир бўлаётган воқеаларни ҳолисона баҳолар эканмиз, кескинлик, хавф-хатарларнинг тобора ўсиб, геосиёсий қарама-қаршилиқлар таъсир доираси кенгайишига қаратилган курашнинг радикализм, терроризм, экстремизм таҳдидларининг кучайиб борётгани барчамизни ташвиш ва хавотирга солмасдан қўймайди, албатта. Агар тинчлик-осойишталик бўлмаса, меҳр-оқибат бўлмаса, биз орзу қилган ва интилаётган эркин ва фаровон ҳаётни қуриб бўлмайди. Ҳеч шубҳасиз, юртимизда эркин, адолатли ва фаровон ҳаёт қуриш жараёнида ижтимоий-сиёсий муносабатларда одамларнинг онги ва тафаккури ҳам мутлақо янгича маъно касб этиб бормоқда. Фақат ана шундай асосда ёшларни ўз фикрига эга, турли маънавий хуружларга қарши собит тура олишга қодир бўлган, иродали, фидоий ва ватанпарвар инсонлар этиб тарбиялашга эришиш мумкин. Бу борада маънавий-маърифий тарғибот ишларининг таъсирчанлигини таъминлайдиган замонавий информацион ва компьютер технологияларини кенг жорий этиш жамиятимизнинг

мафкуравий иммунитетини кучайтиришга қаратилган самарали услубларини ишлаб чиқиш бугунги кунда муҳим вазифамизга айланиб бораётганини чуқур тушуниб олишимиз зарур.

Биздан озод ва обод ватан қолсин. Шу биргина сўз замирида инсонийликнинг бутун мазмун-моҳияти, инсон кадр-қимматининг мезони мужассам. Ана шу биргина сўзда безовта қалбнинг киндик қони тўкилган тупрокка муҳаббати, она юртига, она халқига муносабати жамулжам. Биз қандай жамиятда яшаяпмиз? Шу аҳволда қайққа бориб қолишимиз мумкин? Эртанги кунимиз қандай бўлади? Бундай саволлар ҳар бир фуқаро ҳаёлидан ўтиши, уни турлитуман ташвишга солиши табиий. Агар биз давлат раҳбарининг сиёсий йўлини қанчалик чуқур ва адолат юзасидан таҳлил этсак, юқоридаги саволларимизга шунчалик аниқроқ жавоб топамиз. Муҳимизда тозариш, янгиланиш юз беради. Эртанги кунга ишончимиз мустаҳкамланади. Ҳаётга муҳаббат туйғулари билан яшай бошаймиз. Зотан, ҳазрат Алишер Навоий: Эурсан шоҳ – агар огоҳ сен сен. Агар огоҳсен, шоҳсен сен, деган эдилар.

6-ш ў б а

**«ОИЛА – МАҲАЛЛА – ТАЪЛИМ
МУАССАСАСИ» ҲАМКОРЛИГИНИ ЯНАДА
КУЧАЙТИРИШГА ДОИР УСЛУБИЙ
АСОСЛАРНИ ЯРАТИШГА ОИД МАСАЛАЛАР**

**СОҒЛОМ АВЛОД ТАРБИЯСИДА, ОИЛА-
МАҲАЛЛА – ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЎЗARO
ҲАМКОРЛИГИНИ ЯНАДА КУЧАЙТИРИШ МАСАЛАЛАРИ**

Ф. Акрамова,

*Республика «Оила» илмий-амалий маркази
етакчи илмий ходими, психология
фанлари номзоди, доцент*

Инсон табиатидаги энг яхши фазилатлар, дунёкарашини бел-гилайдиган маънавий мезонлар, аввало оила, маҳалла, қолаверса, мактаб бағрида куртак ёзади. Ҳар бир боланинг эртага қандай инсон бўлиб вояга етиши, иқтидорининг шаклланиши мана шу уч муҳим бўгин ҳамкорлиги ва таълим-тарбиясига боғлиқ. Барчамизга яхши маълум, таълимни тарбиядан, тарбияни таълимдан айро ҳолда тасаввур қилиш мумкин эмас. Эртанги кунимиз эгалари бўлган ёш авлоднинг ҳар томонлама баркамол инсонлар бўлиб вояга етишида нафакат ота-она ёки ўқитувчи, балки кўни-қўшни, маҳалла-кўй ҳам бирдек жавобгар. Шу маънода, ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятида йўлга қўйилган «Оила – маҳалла – мактаб ҳамкорлиги» таълим ва тарбия самарадорлигини оширишда муҳим омилдир.

Мамлакатимизда оила ва оилавий муносабатлар масаласига умумдавлат миқёсида эътибор қаратилаётгани унинг ижтимоий-иқтисодий ва маданий-маънавий вазифалар тизимидаги ўрни ва улкан аҳамиятини яққол кўрсатиб турибди.

Оила – инсоният тарихининг ҳамма даврларида жамиятнинг негизи бўлиб келаётган муқаддас даргоҳдир. Ўзбекистонда оила – юк-

сак қадрият, тарбия маскани бўлиб, шахснинг келажаги шу масканда тарбиянинг қандай амалга оширилишига, тарбиячи ҳисобланмиш бўлишига, онанинг ўз бурч ва вазифаларига қандай муносабатда бўлишига боғлиқдир. Оиладаги ҳар бир кишининг ўз бурч ва вазифаларига масъулият билан ёндашиши оила мустаҳкамлиги, жамият фаровонлигига эришишнинг омилидир.

Оила фаровонлиги маҳаллада ижтимоий муҳит барқарорлигини таъминлашда ва жамият тараққиётида муҳим омил ҳисобланади. Қолаверса, минг йиллар давомида маҳаллаларда ўзаро меҳр-оқибат, ширлик ва тотувлик, кам таъминланган, эҳтиёжманд кишилар ҳалидан хабар олиш, тўй-томоша, ҳашар ва маъракаларни кўпчилик билан бамаслаҳат ўтказиш, яхши кунда ҳам, ёмон кунда ҳам елкадош бўлишдек халқимизга хос урф-одат ва анъаналар шаклланган ва ривожланган. Бир сўз билан айтганда, маҳалла оиланинг асосий таянчи ва суянчи бўлиб келган.

Жамиятнинг муҳим бўғини бўлган оилани мустаҳкамлаш, юртимиздаги маънавий ўзгаришлар асосида ривожлантириш, нуфузини оширишга доир режалаштирилган дастурларни бажаришда жамиятнинг барча институтлари, айниқса, ўзини ўзи бошқариш органлари — маҳаллалар ҳам ўз имкониятларидан кенг фойдаланган ҳолда фаол иштирок этмоқда.

Ҳақиқатан ҳам, бундай ноёб тузилма ҳозирги кунда «Маҳалла — халқ виждони» деган юксак таърифга ҳар тарафлама муносиб бўлиб бормоқда. Айниқса, ёш оилани ҳаётнинг турли тўфонларидан асраш, унинг мустаҳкам оёққа туриб олиши учун елкадош бўлиш, бу борадаги зарур кўмак, маслаҳат кўрсатишда маҳалланинг роли ва жамиятини ҳеч нарса билан қиёслаб бўлмайди.

Республикамиздаги ўн мингга яқин ўзини ўзи бошқариш органларида фаолият юритиб келаётган диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчилар зиммасига маҳаллалардаги ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш, оила аъзоларининг бандлигига кўмаклашиш, оилада соғлом муҳитни қарор топтиришда зарур маслаҳат ва аниқ йўл-йўриқлар кўрсатишдек долзарб вазифалар бириктирилган.

Оила қуришнинг асосий мақсади соғлом фарзанд кўриш, уни ҳар томонлама тарбиялаб, етук инсон қилиб вояга етказиш ва соғлом

насл-насабни давом эттиришдир. Бўлажак фарзандларимизнинг соғлом, бақувват бўлишига оилавий муҳит, ота-онанинг саломатлиги, оиланинг соғлом турмуш тарзи, репродуктив саломатлиги, тиббий маданияти энг асосий таъсир этувчи омиллардан ҳисобланади. Репродуктив жараён инсоннинг генофонд хусусиятларидан бири бўлиб, бу ҳар бир янги авлод умумий генофондга яшаш муҳити таъсирида ўзи билан яхши ёки ёмон ҳиссасини қўшишидир. Репродуктив жараённинг биологик мазмуни – ўзидан кейин соғлом зурриёт қолдира оладиган авлодни дунёга келтириш ва шу билан генофондни бутунлигича сақлаб қолиш.

Инсоннинг генофонд хусусиятларидан яна бири – бу сифат тузилиши. Бугунги кунда давлат томонидан амалга оширилаётган ижтимоий, иқтисодий ўзгаришлар барчаси аҳолининг сифат кўрсаткичларини кўтаришга қаратилган. Республика аҳолисининг қарийб 95 фоизи оилаларда истиқомат қилар экан, бу ерда оиланинг сифати ҳақида гапириш мақсадга мувофиқдир, бу, биринчи навбатда, оиланинг соғлиғи масаласи. Оилада ушбу оила аъзоларининг физиологияси ҳамда ижтимоий, иқтисодий аҳволи яхши бўлсагина унинг соғлиғи яхши бўлади.

Иккинчидан, оиланинг таълим ва маданият даражаси. Бугунги кунда сифат ҳақида гап кетганда фарзандларга бериладиган таълим-тарбия даражалари жуда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Учинчидан, оиланинг катта аъзолари, яъни ота-онанинг бирор касб эгаси бўлиши, нафақат оддий касб эгаси, балки ушбу касбнинг моҳир устаси бўлиши лозим, бозор иқтисодиёти шароитида унинг меҳнати рақобатбардош, касб эгаси сифатида меҳнат бозори талабига жавоб бера оладиган бўлиши керак.

Олимларнинг таъкидлашича, дунёда оила ижтимоий институти мавжуд экан, бирор-бир давлатда болалар бир хил маълумот олиш даражасидаги идеал ҳолат бўлмас экан. Нега деганда, ҳар битта оила имконияти бўлса, боласига мактабдан ташқари яна қўшимча маълумот беришга ва фарзандини бошқа оила фарзандидан билимдонроқ қилиб тарбиялашга ҳаракат қилар экан.

Оилаларнинг турмуш фаровонлигини яхшилаш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, ўсиб келаётган авлодни уйғун камол топтириш, соғлом оилани шакллантириб ҳаётнинг фаол даврини узай-

тириш ва шу ишларни амалга оширишда оила — маҳалла — таълим муассасасининг ҳамкорлигини йўлга қўйиш долзарб вазифалардандир. Шунинг учун:

1) жисмонан соғлом, маънавий етук ва ҳар томонлама ривожланган баркамол авлодни тарбиялашда оиланинг ролини кучайтириш ва шу мақсадда оила институтининг таълим ва тарбия муассасалари билан ўзаро ҳамжиҳатлиги механизмини мустаҳкамлаш, уларнинг яқин ва самарали ҳамкорлигини таъминлаш;

2) оила, оналик ва болаликни ижтимоий муҳофаза қилиш бўйича давлат дастурларининг, ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларнинг ҳамда амалга оширилаётган муҳим чора-тадбирларнинг мақсад ва вазифалари, моҳияти юзасидан кенг ахборот — тушунтириш ишларини кучайтириш;

3) касб-хунар таълими маркази ўзига тегишли ўқув юртларида ота-оналар учун ўтказиладиган тарбиявий тадбирларда бола тарбиясига оид педагогик, психологик, ҳуқуқий билим ва кўникмаларни оширишга оид масалаларнинг доимий муҳокамасини амалга ошириш, таълим муассасаларининг тегишли мутахассисларга бўлган талабини қондириш чораларини белгилаш;

4) оила, оналик ва болалик масалалари бўйича илмий тадқиқот ишларини олиб бориш, ушбу масаланинг илмий-методик базасини яратиш ва такомиллаштириш;

5) оилада ота-оналарнинг педагогик маданиятини ривожлантиришга йўналтирилган чора-тадбирларни йўлга қўйиш;

6) оилада тиббий маданиятни шакллантиришда ота-оналар масъулиятини ошириш;

7) ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, уларни хатарларга қарши ўз вақтида қатъият ва изчиллик билан кураша олишга тайёрлаш, ота-онанинг эл-юрт олдидаги бурчи ва масъулияти, ушбу вазифаларнинг ҳушёрлигини ошириш, ёшларда юқубий фазилатларни таркиб топтиришда оила, ўқув муассасаси, маҳалланинг роли, Ҷамиятда лоқайдлик ва бепарволикнинг олдини олиш борасида амалга оширилаётган илмий тадқиқот ишларининг кўламини кенгайтириш ва шу вазифаларни амалга ошириш оила, маҳалла ва таълим масканларида ҳамкорлик асосида олиб боришни талаб этади.

Ҳар бир оиладаги хотиржамлик, руҳий тетиклик, оилани фаровонликка олиб чиқиш психологиясининг шаклланиши бу оиланинг ҳар бир аъзосига, оиладаги вояга етаётган фарзандга, маҳаллага, таълим маскани ва жамиятга таъсир этмай қолмайди. Зеро, Президентимиз Илом Каримов айтганларидек, «оилаларимизда соғлом маънавий муҳитни ташкил қилиш — бу юртимиздаги тинчлик-осойишталик ва аҳилликни янада мустаҳкамлашнинг энг муҳим шарти эканини доимо эсда тутишимизни истардим».

ЁШЛАР МУАММОСИ ВА УНИ БАРТАРАФ ЭТИШДА ПСИХОЛОГИЯ ФАНИНИНГ ЎРНИ

Х. Ражабова,

Навоий вилояти ХТХҚТМОИ

катта ўқитувчиси

Бугунги эркин демократик жамиятимизнинг шаклланиши ва ривожланишида ёшлар масаласи доимо долзарб ва устувор вазифалардан бири бўлиб келмоқда. Бу масалада мамлакатимиз раҳбари Илом Каримов: «Келажак авлод ҳақида қайғуриш соғлом, баркамол авлодни тарбиялаб етиштиришга интилиш бизнинг миллий хусусиятимиздир», — деб эътироф этганидек, юртимиз жаҳоннинг энг ривожланган мамлакатлари қаторида тура олиши ўсиб келаётган ёш авлодга, уларнинг билим ва салоҳияти ҳамда маънавий баркамоллигига боғлиқ. Бу билим, салоҳият ва маънавий баркамоллик эса шахс ривожланишининг руҳий фаолияти билан чамбарчас боғлиқдир. Руҳий фаолиятни ўрганиш масаласи эса психология фани вазифаси эканини биламиз. Инсон дунёни англаши, албатта, билиш жараёниларисиз кечмайди. Психолог олимлар Э. Ғозиев ва Б. Ҳасановларнинг «Психология муаммолари» номли ўқув қўлланмасида билишнинг психологик тавсифи юзасидан шундай фикр билдирилади: объектив дунёни акс эттиришнинг юксак босқичи тушуниш ва англаш даражалари билан ифодаланган бўлиб, улар қуйидаги таркиблардан тузилгандир:

I. Тушуниш: а) фикрий, б) мантикий, в) интеллектуал, г) креатив.

II. Англаш: а) мавҳумни мавҳумлаштириш, б) умумлашмани умумлаштириш, в) антиципация (ақл-идрок майдонидаги нарсалар

моделлини яратиш) г) рефлексия (ҳаёт ва фаолият жабҳаларини онг-равишда бошқариш имконияти ва бошқалар).

III. Ўз-ўзини англаш: а) ўтмишдаги «Мен» (ўзлик), б) ҳозирги «Мен» (ўзлик) в) бўлгуси «Мен» (ўзлик), г) идеал «Мен» (ўзлик), д) динамик «Мен» (ўзлик) каби таркибий қисмлардан ташкил топади.

Юкорида айтилган объектив дунёни акс эттиришнинг юксак босқичи тушуниш ва англаш даражалари ҳозирги ёшларимиз онгидан қандай кечяпти, уларга берилаётган таълим-тарбия, психологик, маънавий-маърифий тарғибот ва ташвиқот қандай таъсир қияпти еки ҳар томондан шиддат билан оқиб келаётган улар учун турли «қизиқарли» ахборотларнинг таъсири кучли бўляптими? Бу саволга аниқ жавоб бериш мушкул. Чунки реал ҳаётнинг ўзи буни кўз унгимизда кўрсатиб турибди. Тобора тараккий этиб, ривожланиб бораётган жамиятимизни кўролмаётган айрим сиёсий гуруҳлар ахборот мафкуравий хуружини кўллаш орқали ва давлатимиз қонунчилигини айблаб, ўзига бўйсундириш мақсадида давлатимиз фуқаролари ва аввало оқ билан қорани ажратиш палласида турган ёшларимиз онгини бузишга интилиб, ёш йигит-қизларни ўзининг «оммавий маданият» ниқоби домига тортишга ҳаракат қилмоқда. «Оммавий маданият»га кўр-кўрона эргашаётган ёшлар эса ўзлимизга, яъни умуминсоний ва миллий қадриятларимизга паст нафар билан қарашига олиб келади. Маълумотларга қараганда, дунё ОАВда тарқатилаётган ахборотларнинг 8 фоизи ҳолис бўлса, 92 фоизи манипуляцияга қаратилган. Бу ҳақда Президентимиз: «Бугунги кунда ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки радио-телевидение, матбуот, Интернет каби воситалар орқали ҳам ранг-баранг ахборот ва маълумотларни олмоқда. Жаҳон ахборот майдони тобора кенгайиб бораётган шундай бир шароитда болаларимизнинг онгини фақат ўраб-чирмаб, уни ўқима, буни кўрма, деб бир томонлама тарбия бериш, уларнинг атрофини темир девор билан ўраб олиш, ҳеч шубҳасиз, замоннинг талабига ҳам, бизнинг эзгу муддаоларимизга ҳам тўғри келмайди. Нега деганда, биз юртимизда очиқ ва эркин демократик жамият қуриш вазифасини ўз олдимизга қатъий мақсад қилиб қўйганмиз ва бу йўлдан ҳеч қачон қайтмаймиз», деганларидек, ёшларимизни бундай ахборотлардан чеклаб бўлмайди. Лекин, уларнинг онгини, фикри ва дунёқарашини шундай шакл-

лантириб бориш керакки, бунга кучли психологик таъсир оркали эришишимиз мумкин. Бунинг учун ижтимоий ва шахс психологияси фани ҳамда психологик хизмат роли ва аҳамиятини ошириш бугунги кун вазифасига айланмоғи лозим. Шахс ва унинг индивидуаллигини тадқиқ қилишни психология фани ўрганар экан, шахснинг айни ижтимоийлашув жараёнида таъсир қилиши осон бўлиб, шу вақтда ташқи таъсир механик тарзда эмас, балки ҳар бир ўспириннинг ички кечинмалари, руҳиятидан келиб чиқиб, оламни акс эттириш субъектив тарзда идрок этилади. Шунинг учун ёшларни ижтимоийлашув жараёнида шахс фаолиятини йўналтириб турадиган ва реал вазиятларга нисбатан турғун, мустаҳкам ва барқарор мотивларини, яъни масъулият, мақсад ва идеаллар, қизиқиш ва дунёқарашларини шакллантириш муҳим ва зарур. Инсоннинг руҳий дунёси, шаклланган йўналгани унинг ҳаётини белгилаб беради.

Инсонни англамоқ учун унинг қалбига қулоқ солиш керак, деган ибора бежиз айтилмаган. Психология фани ва психологик хизмат ролини ошириш учун бизнинг фикримизча, юртимизнинг барча вилоят ва туманларининг тегишли жойларида «Психологик марказ» фаолияти йўлга қўйилиб, у ерда «Психологик ташвиқот ва тарғибот» гуруҳлари ташкил этилиб малакали психолог мутахассислар жалб этилса, бу гуруҳ нафақат таълим муассасаларида, балки жамиятнинг барча аъзолари фаолият олиб борадиган ташкилот ва корхоналарда, айниқса, ёшларга эътибор қаратган ҳолда («Маънавий-маърифий» ўқишлар бундан мустасно) психологик тарғибот ва ташвиқотнинг (муаммоли вазиятга ўзини қўйиб кўриш, бошидан ўтказиш, ўша жараёнга ўзини тасаввур ва ҳис қилиб кўриш каби) замонавий усул ва услубларни қўллаш асосида олиб борилса мақсадга мувофиқ бўларди. Бундан ташқари, бу гуруҳ оила, ота-она, эр-хотин, ёшларни мустақил ҳаётга тайёрлаш, шахслараро муносабатлар ва ҳоказо мавзуларда доимий маъруза ва тренинглари олиб бориши катта аҳамият касб этади. Ҳаётий тажрибаларимиздан бизга маълумки, инсонларга психологик ёндашув кучли таъсир қилади. «Чумчуқ сўйса ҳам, қассоб сўйсин» деган макол бу жараёнда айни муддао бўлади. Нимага деганда, ўз касбининг устаси бўлган мутахассис психолог шахснинг психик жараёнлари (билиш) ва психологик хусусиятларини, муомала ва мулоқотда ҳар

бир одамнинг онги ва онг ости хусусиятларини, ўзига хос индивидуалиги ҳамда ҳолатини кўра олади ва тасаввур қила олади. Шунингдек, ким қандай қабул қилишига қараб хоҳиш-истакларини позитив томонга йўналтира олади. Мактаб, коллеж ва лицейларда фаолият олиб бораётган амалиётчи психологлар касбга йўналтириш ишлари ва ҳужжат тайёрлаш билан ўралашиб асосий фаолияти иккинчи даражали бўлиб қолаётгани бизга сир эмас. Шунинг учун бугунги шиддат билан ривожланиб тараққий этаётган жамиятимизда турли томондан ахборотларнинг оқиб келиши ҳамда мамон рельефининг тезлашиши одамларнинг психологиясига ҳам таъсир қилаётган экан, жамиятимизда ривожланган мамон катлар каби «Психология ва психологик хизмат» ролини ошириб «Психологик Марказ» фаолиятини ташкил этиш ва йўлга қўйиш юқорида айтилган муаммоларни бартараф этишга, ўсиб келаётган келажагимиз ворислари бўлган ёшларимизнинг ёрқин келажагини таъминлаш ҳамда жамият аъзоларининг психологик билимдонлигини оширишга ёрдам бериб, уларнинг ижтимоий ҳаётдаги муаммоларини оқилона бартараф этишга хизмат қилади.

ЁШЛАРНИНГ МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ ТАРБИЯ ИШЛАРИДА МАҲАЛЛАНИНГ ЎРНИ

А. Абатов,

*Фуқаролик жамияти шаклланишини
мониторинг қилиш мустақил институти
Қорақалпоғистон Республикаси ҳудудий
булиммаси етакчи мутахассиси*

Маҳалла азалдан миллий давлатчилигимизнинг асоси бўлиб келган. Халқ орасида обрўйи баланд бўлган оксоқоллар, туй-марака маросимлари, ҳашарларни ташкиллаштириш, онладаги нотинчликни бартараф этиш ишларига бошчилик қилган. Айниқса, ёшлар тарбиясида маҳалланинг ўрни бекиёс. Халқимизнинг «Маҳалла ота-онам», «Бир болага етти маҳалла ота-она» каби мақоллар бекорга пайдо бўлмаган.

Навқирон авлод тарбиясида зарур бўлган азалий қадриятлар, бебаҳо урф-одатларимизга амал қилмаслик, «оммавий маданият»

таъсирига берилиш маънавий меросимизга болта уриш билан тенг. Энг ачинарлиси, бугунги кунда кўп қаватли уйларда яшовчи айрим кўшнилари бир-бирларини танимайди. Зарарли иш қилган болага танбех берган одамга айрим ота-оналар «менинг ўғлим билан ишинг бўлмасин», – деб уришади.

«Мен яна бир бор маҳаллалар фаолиятига аҳамият беришга, уларнинг даражасини оширишга даъват қиламан. Зеро, барчамиз маҳаллада ўсганмиз. Унинг нуфузини кўтариш, билингки нафақат иқтисодий, нафақат ижтимоий, балки бу – сиёсий, тарбиявий, улкан маънавий масаладир. Биз маҳаллаларга шу нуқтаи назардан қарашимиз лозим. Маҳалланинг ҳар қандай масалани ечишга қурби етади. Нега деганда, энг адолатли муҳит, энг адолатли ижтимоий шароит, вазият фақат маҳаллада бўлиши мумкин». Муҳтарам Президентимизнинг бу сўзларида ҳам маҳалланинг «ҳаёт мактаби» экани ўз тасдиғини топади.

Айнан маҳаллаларда шаклланган миллий ва маънавий қадриятларни эъзозлаш ва изчил тарғиб қилиш, халқимизнинг энг яхши удум ва анъаналарини кенг оммалаштириш, республика маҳаллалари ўртасида маданий ва маърифий ишларни кенг йўлга қўйиш мақсадида мамлакатимиз мустақил ривожланишининг дастлабки кунлариданок фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг жамиятимиз ҳаётидаги роли ва аҳамиятини оширишга катта эътибор қаратилди.

Ҳеч қачон бир ёки бир неча киши ёки oilалар урф-одатлар, меросимларни ярата олмайди. Таъкидлаш жоизки, анъаналар ибтидоий маданият давридан буён давом этиб келаётган ижтимоий ҳодиса бўлиб, жамият тақдирига бевосита таъсир кўрсатади. Бугунги кунда маҳаллалар олиб бораётган тадбирлар орасида кизларимиз – бўлғуси оналар тарбиясида устувор аҳамият касб этиб бормоқда. Эътибор берганмисиз, аҳил, намунали маҳаллаларда хулқи ёмон, тарбияси оғир кизлар умуман учрамайди. Чунки уни нафақат ота-онаси, балки бутун маҳалла бўлиб тарбиялайди. Келин қилмоқчи бўлган кизнинг уйига келишдан олдин, энг аввало кўшнилardan киз ҳақида суриштиради. Бу эса тарбиянинг тўғридан-тўғри инсон тақдирига боғлиқлигини кўрсатади. Агар фарзанди бирор ютуққа эришса ота-она «бошимни баланд кўтариб юраман», агарда фарзанд қандайдир ҳуқуқбузарлик қилса «маҳаллада юролмай қолдим» деб афсус би-

дан айтган гапларни эшитамиз. Маҳалла оқсоқолинини ота-онага «фарзандингизнинг бу иши чакки бўлибди», — деган танбеҳи ҳатто худнинг энг юқори жазосидан ҳам оғирроқ боғиши мумкин. Бу ҳам «маҳалла — таълим мактаби» эканини яна бир бор исботлайди.

Президентимизнинг «Юксак маънавият — енгилмас куч» асарида маънавий ҳаётимизни юксалтиришда маҳалланинг ўрни ва роли ҳақида қуйидаги фикрлар баён қилинган: «Маҳалланинг халқ маънавияти билан боғлиқ жиҳатлари ҳақида сўз юритиб, уларни кўз ўнгимиздан ўтказиб атрофлича таҳлил қилар эканмиз, ҳеч иккиланмасдан айтиш керакки, биз ҳар қайси хонадон, бутун эл-юртимиздаги маънавий иқлим ва вазиятни англамоқчи бўлсак, бу борадаги ҳақиқий манзаранинг ёрқин ифодасини, аввало маҳалла ҳаётида худди ойнадек яққол кўриш имкониятига эга бўламиз. Шу сабабли биз маънавий ҳаётимизни миллий онг ва қадриятларимиз, эътиқод ва тафаккуримиз, урф-одат ва анъаналаримизни асраб-авайлаш, маънавий оламимизни юксалтиришга интилар эканмиз, буларнинг барчаси маҳалла идорасига янада кўпроқ имконият бериш, унинг ҳуқуқий ва амалий ваколатларини кенгайтириш билан бевосита алоқадор эканини ўзимизга яхши тасаввур қиламиз».

Маълумки, миллий менталитетимизда бува, буви, ота-она, ўғил-қиз фарзандлар аҳил, тинч яшаётган оила мукамал оила ҳисобланади. Афсуски, кундалик турмушимизда нафақат нотўлиқ ва нотинч, ёлғиз онали, балки тўлиқ оилаларда ҳам ёшларнинг қаровсизлиги ва ҳуқуқбузарлиги кўп учрайди.

Маҳалла жойлашган ҳудуд шарт-шароитларини мазкур муаммо шуктан назаридан аниқ ҳисобга олиш ҳам муҳимдир. Маҳаллалар ҳовли уйлар, кўп қаватли бинолар ёки улар аралаш бўлган мажмуалар, қишлоқ, овуллардан иборат бўлади. Ҳовлилардан иборат маҳаллаларда миллий анъаналаримиз кучли бўлгани учун болалар тарбиясини маҳалла миқёсида кузатиш, улар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳам анча енгил. Аммо афсуски, кўп қаватли биноларда баъзан қўшнисининг кимлигини билмайди. Одамлар қўшни болаларнинг кўчада нималар қилаётгани билан қизиқмайди ҳам.

Бизга маълумки, бугунги кунда мамлакатимизда ўн мингдан ортиқ, Қорақалпоғистон Республикасида 400 дан ортиқ ўзини ўзи бошқариш органлари иш олиб бормоқда, улар ишида юз мингдан ортиқ киши фаол катнашмоқдалар. Қонун доирасидан келиб чиққан

ҳолда аҳолини ижтимоий-сиёсий ҳаётга кенг жалб этиш, маънавий-маърифий ишни кучайтириш, оилаларда осойишталик ва фаровонликни сақлаш, кам таъминланган оилаларга ҳамда ногиронларга моддий ёрдам кўрсатиш, ҳудудларни ободонлаштиришда уларга янада кўпроқ ваколатлар бериш зарур.

Хулоса қилиб айтганда, маҳалла институти мустақиллик йилларида Президентимизнинг сўзи билан айтганда «ҳақиқий демократик ўқув маркази»га айланди. «Халқ виждони» деб номланган бу макон озод ва обод Ватан қуриш, турмуш ободончилигини таъминлашга йўналтирилган демократик ислохотларни амалга оширишда мустаҳкам таянч бўлмоқда.

BOLA TARBIYASIDA OILA – MAKTAB – MAHALLA HAMKORLIGINING AHAMIYATI

Z. Qorayev,

Navoiy VXTXQTMOI katta o'qituvchisi

L. Qorayeva,

*Navoiy VXTXQTMOI pedagogika
fani o'qituvchisi*

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 62-moddasida «Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega»ligi uqtirib o'tilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi qonunning 30-moddasida ham «voyaga yetmagan bolalarning ota-onalari yoki qonuniy vakillari bolaning qonuniy huquqlari va manfaatlarini himoya qilishlari shart hamda ularning tarbiyasi, maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini olishlari uchun javobgardirlar» deb ta'kidlanadi. Bu masalalarning dolzarb muammolardan biri ekani haqida Prezidentimiz Islom Karimov ham «Biz farzandlarimizning nafaqat jismoniy va ma'naviy sog'lom o'sishi, balki ularning eng zamonaviy intellektual bilimlarga ega bo'lgan uyg'un rivojlangan insonlar bo'lib XXI asr talablariga to'liq javob beradigan, barkamol avlod bo'lib o'sishi uchun zarur barcha imkoniyat va sharoitlarni yaratishni o'z oldimizga maqsad qilib qo'yganmiz».

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach, o'z oldiga ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot barpo etish, rivojlangan mamlakatlar qatoridan o'rin egallash, demokratik jamiyat qurishni o'z oldiga asosiy

ezgu maqsadlari ekanini belgilab qo'ydi. Ushbu maqsadlar farovon kelajagimizni aniq ravon tasavvur etish, jamiyatimizning ma'naviy-moddiy poydevorini mustahkamlash, yot mafkuralar tajovuziga qarshi tura oladigan, har tomonlama tarbiyalangan barkamol avlodni voyaga yetkazish, g'oyaviy bo'shliqqa yo'l qo'ymaslik va yurtning yuqori taraqqiy etishini ta'minlash ulug' maqsad qilib belgilandi.

Har bir jamiyat doimo muayyan manfaatlar, maqsadlar asosida rivojlanib boradi. Mana shu ezgu niyatlarni amalga oshirishga kelajagimiz asoschilari bo'lgan yoshlarni Vatanga sadoqat, mehr-muhabbatli, halol, insofli va diyonatli fazilatlariga ega yetuk shaxs sifatida tarbiyalash lozim. Yosh avlodni buzg'unchi yot g'oyalar ta'siridan himoya qilish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Jamiyat a'zolarining yangicha dunyoqarashini shakllantirish avvalo mafkuraviy kurashlar avj olayotgan davrda ularda mafkuraviy immunitetni kuchaytirish yo'lida muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun har bir shaxsda mana shu e'tiqodni kuchaytirish yo'lida avvalo, oila, maktab, mahalla, do'stlar munosabatlarini mustahkamlash hamda doimiy tarzda ular ongiga singdirib borish lozim. Tarbiya milliy ong, milliy an'analar, urf-odatlar va oiladagi turmush tarzi asosida shakllanib boradi.

Yoshlar bilan bo'lgan muloqot paytida ularning ruhiy fe'l-atvori, kayfiyat va intilishlarini, qiziqishlarini payqash milliy g'oyaviy tarbiya maradorigini belgilab beradi, ulardagi tashabbuskorlik, kuch-g'ayratni to'g'ri yo'naltira olish tarbiyaga bog'liqdir. Yoshlarni to'g'ri yo'lida tarbiyalashimiz uchun bizda barcha imkoniyatlar mavjud. Mana shu tarbiya jarayonini kuchaytirishda mahallalarda ota-onalar uchun tashkil etilgan turli kurslar orqali oila pedagogikasi va bola shaxsi psixologiyasi vazifalarini tushuntirishga erishish samarali natija beradi. Ushbu kurslarda o'qitish qator vazifalarni bajarishga qaratilgan bo'lib, insonlarning dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi. Bunday tarbiya usuli orqali dunyoqarash shakllantiriladi. Mamlakat taraqqiyotiga bo'lgan ishonch mustahkamlanadi. Bola shaxsi hayotida oilaning ahamiyati to'g'risida bobokalonlarimiz Bahouddin Naqshbandiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr Forobiy, Ahmad Donish, Alisher Navoiy, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur singari donishmandlar yaratgan asarlarida ham o'z aksini topgan.

Bolani risoladagidek tarbiyalash oilaning baxt-saodatiga, jamiyatning baxtli rivojiga xizmat qiladi. Buning uchun esa oila boshliqlari

o'z navbatida farzandlar tarbiyasiga juda katta ahamiyat berishlari talab etiladi. Bolalarni jismonan, ma'nan sog'lom, aqlli, jamiyatga, odamlarga xizmat qilishdan quvonadigan qilib tarbiyalashga ota-onalarning o'zaro nizolari, kelisha olmasliklari, bolalar ishtirokidagi janjallar bir-biriga bo'lgan hurmatsizliklar, munosabatlarini xunuklashtirib borishi bola tarbiyasiga salbiy ta'sir etadi, uning ruhi sinadi, hayotga nisbatan befarq, qaysar, dag'al, xudbin, o'jar bo'lib boradi. Natijada, ota-onaning o'zaro munosabatlari bolani e'tiborsiz, qarovsiz qolishiga olib keladi, bola nazoratdan chetda qoladi. Bunday holatlar bolalarda salbiy illatlarning paydo bo'lishiga qulay sharoit yaratib beradi.

Agar ota-onaning xatosini jamiyat, qo'ni-qo'shni, mahalla o'z vaqtida tuzatmas ekan, tarbiyasida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan mas'ul tarbiyaviy muassasalar hamda mas'ul shaxslar shug'ullanmasalar, jamiyat katta moddiy va ma'naviy ziyon ko'radi.

Islom ilmida ota-onalar qo'lida bolalar aziz va omonatdirlar, shuning uchun ularni go'zal tarbiya etmoq, yaxshi xulqlarga o'rgatmoq va ko'rkam odatlarni tushuntirmoq lozimligi ta'kidlangan.

Muhammad alayhissalom «bolalaringiz bilan birga bo'ling va ularning odobini yaxshilanglar» deya marhamat qilganlarida, bolalarning tarbiyasiga qiziqmaslik va shug'ullanmaslik turli xil noxushliklarni keltirib chiqarishini nazarda tutganlar. Hazrati Umarning «Bola otadan qancha uzoqlashsa, yomon ishlarga shunchalik moyil bo'laveradi. U o'ziga hamrohni oiladan tashqaridan izlaydi va bu ko'pgina yomon oqibatlariga olib keladi» deb ta'kidlashlari ham aynan bola qarovsizligiga va uning oqibatlariga kelib taqaladi. XII asrning buyuk mutafakkiri va shoiri Yusuf Xos Xojib «Qutadg'u bilig» («Saodatga boshlovchi bilim») kitobida va o'zining boshqa qator asarlarida etika va oilaviy hayot haqidagi qarashlarini bayon etadi. Allomaning fikricha farzand ko'rish va unga tarbiya berish har bir inson uchun buyuk baxtdir, ularsiz hayotning ma'nosi yo'q. Lekin bu narsa ota-onaga juda katta mas'uliyat yuklaydiki, uning uddasidan chiqmoq, har bir ota-ona uchun ham farz, ham qarzdir. U oilaviy muhitni shaxs axloqiy taraqqiyotining asosi deb hisoblagan. Agar bolaning xulqi yomon bo'lsa, bunda bolaning aybi yo'q, hamma ayb otasida. Buyuk mutafakkir Abdulla Avloniy bola shaxsi sifatlariga to'xtalib unda oilaning rolini ta'kidlar ekan «qush uyasida ko'rganini qiladur» deydi. «Inson javhari qobildir, agar yaxshi tarbiya topib, buzul

xulqlardan saqlanib, go'zal xulqlarga odatlanib katta bo'lsa, har kim qoshida maqbul, baxtiyor bir inson bo'lib chiqar». Alloma oilaning bola tarbiyasidagi rolini birlamchi ekanini ta'kidlab, tarbiyani tug'ilgan kundan boshlamoq lozimdir deydi.

Ushbu keltirilgan fikrlar va islom dinidagi boshqa ko'pgina dalillar oilada bola tarbiyasiga bag'ishlangan bo'lib, bola tarbiyasi oilaning eng muhim majburiyatlaridan biri ekaniga shak-shubha qoldirmaydi. Ayni paytda yosh avlod tarbiyalashga ixtisoslashtirilgan tarbiya muassasalarida barcha sharoitlarning yaratilgani ham oila zimmasidan bu majburiyatni soqit qila olmaydi. Chunki bunday muassasalar bolaning his-tuyg'ulari va ruhiy kechinmalarini qondirishda oilaning o'rmini bosa olmaydi. Ota-onalar zurriyotlari tarbiyasidek ulug' ishni bekam-ko'st ado etishlari ham farz, ham qarzdir.

ЁШ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШДА ОИЛА ВА МАҲАЛЛАНИНГ ҲАМКОРЛИГИ

Қ. Зулунов,

*Андижон вилояти халқ таълими ходимларини
қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини
ошириш институти ижтимоий-иқтисодий
фанлар кафедраси катта ўқитувчиси*

Мустақиллик йилларда Юртбошимиз бошчилигида демократик ҳуқуқий давлат ва фукаролик жамиятини барпо этиш йўлини танлаган Ўзбекистон умумжаҳон андоза ва нормаларини инобатга олган ҳолда, миллий давлатчилик пойдеворини яратишга киришди.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган барча тарғибот-ташвиқот ишлари, маънавий муҳит барқарорлигини, миллатлараро дўстлик ва ҳамжиҳатликни мустаҳкамлаш, ёшларни Ватанга ва миллий мафкурамизга садоқат руҳида тарбиялаш борасидаги ишларнинг самарадорлигини янада оширишга қаратилган чора-тадбирлар билан иш курмоқда.

Ҳуқуқий давлат ва фукаролик жамиятининг асосий пойдевори бўлган ёш авлодни тарбиялашда оила муҳим ўрин тутadi. Чунки оилада жамият аъзолари уни нурли келажак сари олиб борувчи фукаролар камол топади.

Давлатимиз келажаги бўлган ёш авлод, бевосита биринчи тарбияни оиладан, маҳалладан олади.

Оилада ота-она қанчалик тиришқоқ, жамоат ишларига фаол қатнашадиган, оилада ватанпарварликни биргаликда ҳал этадиган бўлса, бола ҳам буни шунчалик ўзлаштириб боради.

Боланинг ота-онаси улуғлигини, улар олдида ҳамиша, ҳар қандай шароитда одоб сақлаши, ҳурмат-эътиборини жойига қўйиши, ўз ишига иштиёқ билан ёндашиб уни ўз вақтида бекаму кўст бажаришга одатланиши оилада, қолаверса, маҳаллада шаклланиб боради.

Ёшлар тарбияси Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 64-моддасида мустаҳкамланиб қўйилган:

«Ота-оналар ўз фарзандларини вояга етгунларига қадар боқиш ва тарбиялашга мажбурдирлар. Давлат ва жамият болаларни ва ота-оналарнинг васийлигидан маҳрум бўлган болаларни боқиш, тарбиялаш ва ўқишини таъминлаши, боларга бағишланган хайрия фаолиятларини рағбатлантиради».

Она Ватанга муҳаббат, Ватан туйғуси каби илк тушунчалар ҳам аввало, оила муҳотида шаклланади.

Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, азалдан ўзбек маҳаллалари чинакам миллий кадриятлар маскани бўлиб келган. Ўзаро меҳр-оқибат, аҳиллик ва тотувлик, эҳтиёжманд, ёрдамга муҳтож одамлар ҳолидан хабар олиш, етим-есирларнинг бошини силаш: тўй-томоша, ҳашар-маросимларни кўпчилик билан бамаслаҳат ўтказиш яхши кунда ҳам, ёмон кунда ҳам бирга бўлиш каби халқимизга хос урф-одат ва анъаналар, авваламбор, маҳалла муҳотида шаклланган ҳамда ривожланган.

Оила ва маҳалла ҳар бир халқнинг, миллатнинг давомийлигини сақловчи, миллий кадриятларнинг ривожини таъминловчи, маънавий ва жисмоний баркамол авлодни дунёга келтириб, ватанпарварлик руҳида тарбияловчи мукаддас макондир.

Ёшларда юксак маънавий фазилатлар, шу жумладан, катталарга ҳурмат, ёшларга гамхўрлик, эзгулик ва инсонийлик, меҳрибонлик ва бағрикенглик, Ватан ва халққа садоқат туйғуларини шакллантириш мақсадида маҳаллаларда «Оталар мактаби», «Оилалар мактаби», семинар ва тренинглар ташкил этиш, маҳаллаларда ёш ота-оналарнинг ўзлари ҳам, аввало, яхши тарбияланган бўлишлари зарур.

Халқимизда шундай гап бор: «Бир болага етти маҳалла ота-она». Фарзандларимизнинг ҳар томонлама баркамол, етук бўлиб тарбия топишида маҳалла жамоатчилигининг ҳам ўрни муҳим ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатимизда фаолият олиб бораётган фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари – маҳалла институти, маънавий муҳит барқарорлигини ҳамда миллатлараро дўстлик ва ҳамжиҳатликни мустаҳкамлаш, ёшларни она Ватанга ва миллий мафкурамизга садоқат руҳида тарбиялашда етук ўринга эга бўлиб бормоқда.

TA'LIM MUASSASALARIDA OILA, MAKTAB VA MAHALLA BILAN HAMKORLIKNI YO'LGA QO'YISH

N. Akbarov,

*Namangan VTXQTMOI amaliy
fanlar va maktabdan tashqari
ta'lim kafedrası mudiri*

Ma'lumki, o'zbek xalqi o'zining bolajonligi, oilaparvarligi bilan ajralib turadi. Oilada paydo bo'ladigan ota-onaga hurmat, ularning oldidagi umrbod qarzdorlik burchini chuqur anglash har qaysi insonga xos bo'lgan odamiylik fazilatları va oilaviy munosabatlarning negizini, oilaning ma'naviy olamini tashkil etadi.

Mamlakatimizda keyingi yillarda qabul qilingan ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qaror va me'yoriy hujjatlar, jumladan, O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» bozor iqtisodiyoti sharoitlarida muvaffaqiyatli ishlay oladigan mustaqil fikrlovchi kadrlarni tayyorlashda oila, mahalla va maktab nufuzini yanada yuqori pog'onaga ko'tarishni taqozo etadi. Zero, ta'lim-tarbiyani takomillashtirishda ham davlat bosh islohotchidir.

Prezidentimiz ta'kidlaganidek: birinchidan, yosh avlodga o'zligimizni, muqaddas an'analarimizni anglash tuyg'ularini, xalqimizning ko'p asrlar davomida shakllangan ezgu orzularini, jamiyatimiz oldiga bugun qo'yilgan oliy maqsad va vazifalarni singdirish.

Ikkinchidan, jamiyatimizda bugun mavjud bo'lgan hurfikrlikdan qat'iy nazar, jipslashtiradigan, xalqimiz va davlatimiz daxlsizligini

asraydigan, el-yurtimizni eng yuksak maqsadlar sari chorlaydigan yagona g'oya – milliy mafkuraga sadoqat ruhida tarbiyalash.

Uchinchidan, yoshlarni jahon hamjamiyatida va xalqaro maydonda O'zbekistonga munosib hurmat tug'dirish uchun intilish ruhida tarbiyalash.

To'rtinchidan, yosh avlodni vatanparvarlik, el-yurtga sadoqat, yuksak odamiylik va insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalash.

Beshinchidan, yosh avlodni ulug' ajdodlarimizning munosib vorislari ekanliklari, ayni vaqtda jahon va zamonning umumbashariy yutuqlarini egallash ruhida tarbiyalash O'zbekiston o'quvchi-yoshlarini tarbiyalashning eng dolzarb masalasidir.

Davlatimiz rahbari ko'rsatib berganidek, ta'lim-tarbiya sohasidagi islohotlar, ijtimoiy, siyosiy iqlimga ijobiy ta'sir ko'rsatishga, umuman, mamlakatdagi mavjud muhitni butunlay o'zgartirishga, ikkinchidan, hayotda o'z o'rmini topishni tezlashtirishga, uchinchidan, jamiyatda mustaqil fikrlovchi erkin shaxsni shakllantirishga, to'rtinchidan, insondagi mavjud salohiyatni to'la ro'yobga chiqarishga, beshinchidan, umumiy va maxsus bilimlarga ega, ongi, tafakkuri ozod, zamonaviy dunyoqarash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga voris bo'lgan kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etadigan komil insonlarni tarbiyalashga qaratilgan.

Milliy tarbiya yo'nalishi orqali yoshlarda o'zlikni anglash, vatanparvarlik, milliy g'urur, millatlararo muloqot madaniyati, milliy-mafkuraviy onglilik fazilatlarini shakllantiriladi. Umuminsoniy yo'nalishda huquqiy, iqtisodiy, jismoniy, aqliy, estetik, ekologik va boshqa tarbiya yo'nalishlari amalga oshiriladi.

O'zbekistonda 1998-yil «Oila yili» deb e'lon qilinishi oilaning tarbiyaviy rolini yanada kuchaytirdi. Oila va mahalla jamiyatning asosiy bo'g'inidir. Oila, maktab va mahalla hamkorligini amalga oshirish jarayonida oilaning vazifalari, oilada sog'lom muhit yaratish, milliy va turmush tarzini hisobga olish, farzandlar uchun ota-ona har tomonlama o'rnak bo'lishi, farzandlarning ota-onasiga, Vatanga muhabbat tuyg'usini shakllantirish, o'zaro g'amxo'r bo'lishni ta'minlash, oilada huquqni, tarbiyani yaxshilash, o'z huquq va burchlarini anglab yetishlari va ularga rioya qilishlarini ta'minlash, kasb-hunar o'rgatish, iqtisodiy tushunchalarni farzandlar ongiga singdirishdir.

O'z-o'zidan ma'lumki, bola tarbiyasida sog'lom nasl masalasi ham muhim ro'l o'ynashini inkor etib bo'lmaydi. «Aqli raso har qaysi inson yaxshi anglaydiki, bu yorug' dunyoda hayot bor ekan, oila bor. Oila bor ekan, farzand deb atalmish bebaho ne'mat bor. Farzand bor ekan, odamzod hamisha ezgu orzu va intilishlar bilan yashaydi».

Bolalarga ta'lim-tarbiya berishda maktab hamkorligi jarayonida pedagoglarning asosiy vazifalari O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan qabul qilingan «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi», Respublika rahbariyatining dasturiy fikrlari mazmunidan kelib chiqqan bo'lishi kerak. Maktabda bolaga biror bir kasbni egallashi uchun mustahkam poydevor yaratish, o'quvchi-yoshlarni sport turlari bilan shug'ullanishiga yordam berish, ularning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil qilish, ularga ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalar, zamonaviy o'quv-uslubiy dasturlar asosida tashkil qilish, o'quv-tarbiya jarayonlarini jahon andozalariga mos ravishda ta'minlash, o'quvchilarni tarbiyalashda oila – mahalla – maktab hamkorligini amalga oshirish tamoyillari va bosqichlari, yosh avlodni yaxshi xulqli, davlat ramzlariga sadoqatli qilib tarbiyalashda ularning yosh jihatlariga, harakatlariga alohida e'tibor berish lozim. Chunki, bularsiz tarbiyadan ko'zlangan maqsadga erishib bo'lmaydi.

Oila – maktab – mahalla hamkorligida quyidagi tamoyillar amal qilinganda samaradorlik yanada yuqori bo'ladi: ta'lim va tarbiya sohasidagi hamkorlik jarayoni ishtirokchilari harakatlarining ish birligi, tarbiyalanuvchilarga hurmat, hamkorlikning ilmiy asoslangani birinchi bosqich: yosh oilalar bilan ishlash, yosh ota-onalarga farzand va uning tarbiyasi haqida tushunchalar berish va bu masalalarga tibbiyot xodimlari, xotin-qizlarni, ota-onalarni jalb qilib «Yosh onalar va otalar» maktablari faoliyatini yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-ona o'zaro munosabatlarida o'zlaridan tashqari farzandini ham ko'rishi, uni hisobga olib, ehtiyot bo'lishi kerak.

Yurtboshimiz sog'lom bolaning dunyoga kelishi, baquvvat bo'lib o'sib ulg'ayishida oilani birinchi o'rindagi hal qiluvchi mezon deb hisoblab, sog'lom bola – avvalo sog'lom va ahil oilaning mevasidir, deb ta'kidlaydi.

ОИЛА – МАҲАЛЛА – ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ҲАМКОРЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ЎҚИТУВЧИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ

Н. Қосимова,

*Андижон вилояти халқ таълими ходимларини
қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш
иснититутти педагогика, психология ва
таълим менежменти кафедраси
мудир, пс.ф.и*

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов таъкидлаганидек: «...ҳаётимизнинг тараққиёти ва истиқболи амалга ошираётган ислохотларимиз, режаларимизнинг самараси, тақдири буларнинг барчаси, авваламбор, замон талабларига жавоб берадиган юқори малакали, онгли мутахассис кадрлар тайёрлаш муаммоси билан чамбарчас боғлиқлигини барчамиз англаб этмоқдамиз».

«Таълим тўғрисида»ги Қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» таълим соҳасида амалга ошириладиган ишларнинг мақсади, вазифалари ва йўналишларини белгилаб берди. Бу вазифаларни амалга ошириш, аввало ўқитувчига, унинг билими ва касб маҳоратининг шаклланганлик даражасига боғлиқ. Зеро, ўқитувчи зиммасига юклатилган вазифаларни нечоғлиқ виждон, ақл ва педагогик маҳорат билан бажарилиши жамият келажагини таъминловчи муҳим омилдир.

Ўқитувчилик касби улуг ва шарафли, мураккаб, ўз ўрнида масъулиятли касблардан биридир. Ўқитувчилик касбини эгаллашга интилаётган ҳар бир инсон ўзида аввало ирода, сабр-матонат, педагогик маҳоратни, ўқитувчилик ихтисослигига хос билим, малака, кўникмаларни эгаллаши лозимдир.

Маҳоратли ўқитувчи ўзини маҳорат эгаси санаса, у қуйидаги билим, кўникма, малакаларни эгаллаган бўлиши зарурдир. Ўқитувчи дунёқараши кенг, ҳамма воқеа-ҳодиса устида эркин фикр юрита олиши зарурдир.

Мустақил Ўзбекистонимиз ўқитувчиси биринчи галда ўзи ўқитиб келган фанни чуқур эгаллагандагина ўқувчиларда умумий ва касбий таълим сифатини ошира олади ва уларда фан-техника ҳамда маънавий фаолиятга кизиқиш ва истак ҳосил қила олади.

Ўқитувчи ҳозирги замон фан-техника талабига мувофиқ яхши дарс бериши ва ҳар бир дақиқадан унумли фойдаланиши зарур.

Ўқитувчи яхши ўқитувчи бўлиши учун педагогика, психологияга қўшиб, ўз фанининг методикасини яхши билмоғи лозим.

Ўқитувчининг умумий маданияти юқори бўлиши билан бирга, бу касб адабиёт ва санъат соҳасидаги билимларга эга бўлишни талаб қилади.

Ўқитувчи педагог одобига риоя қилиши керак. Педагоглик одоби ўқитувчилик касбига хос фазилатлардан бўлиб, ўқитувчининг тажрибаси, маҳорати болалар билан ишлаши жараёнида ошади.

Ўқитувчи педагоглик маҳоратига ва ҳар томонлама билимга эга бўлиши керак, чунки унга ўқувчилар ҳар соҳада мурожаат қилишлари мумкин.

Ўқитувчида ўқувчига хос бўлган қобилиятлар мужассам этган бўлиши лозим — ўқитувчи шахсий ва касбий сифатларининг ойнаси бўлиб, унинг педагогик-психологик билимларининг йигиндисидир. Юксак педагог маҳорат эгаси бўлиши учун:

А) ихтисослик бўйича ўқув предметини, замон, илм-фан, техника тараққиёти даражасида мукаммал билиши, унинг кесишадиган ўқув фанлари билан боғлиқлигини таъминлаш малакасига эга бўлиши;

Б) ўқув-тарбия жараёнини аниқ ташкил қилиш учун асослик педагогик-психологик, методик маълумотга эга бўлиши;

В) ўқувчини, жамоани «кўра билиш», болалар кизиқиши, интиқилишлари, уларда учрайдиган қийинчиликларни тушунтириш ва ўз вақтида англай олиши, зукколик билан ҳар бир боланинг характер, хусусияти, қобилияти, иродасини тушуна билиш ҳамда уларга таъсир қўйишнинг шакл, метод, воситаларидан фойдаланиш билан бардор бўлиш;

Г) ўз шахсий сифатлари (товуши, ташкилотчилик қобилияти, бадний эҳтиёжи, диди ва ҳ.к.)ни такомиллаштириш малакасига эга бўлиши лозим.

Педагогик мақсаднинг ўзига хослигини қуйидагиларда билиш мумкин:

Педагогик фаолиятнинг мақсади жамият томонидан белгиланади, яъни педагог фаолиятининг натижаси жамият манфаатлари билан боғлиқдир. Унинг меҳнати ёшлар шахсини ҳар томонлама камол топтиришга йўналтирилган. Педагогик фаолият авлоднинг ижтимоий узвийлиги (кетма-кетлиги)ни таъминлайди. Бир авлод тажрибасини иккинчи авлодга ўтказди, ижтимоий тажриба орттириш учун инсондаги табиий имкониятларни рўёбга чиқаради.

Педагог фаолияти доимо шахс фаолиятини бошқариш билан боғлиқ. Бунда педагогик мақсад ўқувчи мақсадига айланиши муҳимдир. Педагог ўз фаолияти мақсадини ва унга эришиш йўллари аниқ тасаввур қилиши ва бу мақсадга эришиш ўқувчилар учун ҳам аҳамиятли эканини уларга англата олиши зарур. Гёте таъкидлаганидек: «Ишонч билан гапир, ана шунда сўз ҳам, тингловчиларни маҳлиё қилиш ҳам ўз-ўзидан келаверади».

Педагогик (таълим-тарбия) жараёнида ўқувчи фаолиятини бошқариш шунинг учун ҳам мураккабки, педагог мақсади доимо ўқувчи келажаги томон йўналтирилган бўлади. Буни англаган ҳолда, моҳир педагоглар ўз фаолияти мантигини ўқувчилар эҳтиёжларига мувофиқ ҳолда лойиҳалайдилар. Ҳамкорлик педагогикасининг туб моҳияти ҳам ана шундан иборат.

Шундай қилиб, педагогик фаолият мақсадининг ўзига хослиги ўқитувчидан қуйидагиларни талаб қилади:

- жамиятнинг ижтимоий вазифаларини тўла англаб, ўз шахсига қабул қилиши. Жамият мақсадларини «ўсиб» унинг педагогик нуқтан назарига айланиши;

- муайян ҳаракат ва вазифаларга ижодий ёндашиши;

- ўқувчилар кизиқишларини эътиборга олиш, уларни педагогик фаолиятнинг белгиланган мақсадларига айлантириш.

Педагогик фаолиятнинг ўзига хослиги қуйидагиларда намоён бўлади:

- инсон табиатнинг жонсиз моддаси эмас, балки ўзининг алоҳида хусусиятлари, рўй бераётган воқеаларнинг идрок қилиши ва уларга ўзича баҳо берадиган такрорланмайдиган фаол мавжудотдир. Психологияда таъкидланганидек, ҳар бир шахс такрорланмасдир. У

педагогик жараённинг ўз мақсади, иштиёқи ва шахсий хулққа эга бўлган иштирокчиси ҳамдир;

– педагог доимо ўсиб-ўзгариб борадиган инсон билан ишлайди. Уларга ёндашишда бир хил қолип, шаклланиб қолган хатти-ҳаракатлардан фойдаланиш мумкин эмас. Бу эса педагогдан доимо ижодий изланиб туришни талаб қилади;

– ўқувчиларга педагогдан ташқари. атроф муҳит, ота-она, бошқа фан ўқитувчилари, оммавий ахборот воситалари ижтимоий ҳаёт ҳам таъсир этади. Шунинг учун ҳам педагог меҳнати бир вақтнинг ўзида жамики таъсирларга ва ўқувчиларнинг ўзида пайдо бўлган фикрларга тузатишлар киритиб боришни назарда тутати.

**«ОИЛА – МАҲАЛЛА – ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ»
ҲАМКОРЛИГИ МЕХАНИЗМИНИ КУЧАЙТИРИШ
БЎЙИЧА ЧОРА-ТАДБИРЛАР МАЖМУАСИНИ АМАЛГА
ОШИРИШДА ФУҚАРОЛАР ЙИГИНЛАРИНИНГ ДИНИЙ
МАЪРИФАТ ВА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАРБИЯ
МАСАЛАЛАРИ БЎЙИЧА МАСЛАҲАТЧИЛАРИ
ОЛДИДА ТУРГАН ДОЛЗАРБ ВАЗИФАЛАР**

Р. Боймирзаева, М. Тўхтасинов,

*Наманган вилоят халқ таълими ходимларини
қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини
ошириш институти ижтимоий-иқтисодий
фанлар кафедраси ўқитувчилари*

Ҳеч иккилаямай айтиш мумкинки, дунёдаги бирорта давлат эртанги кун эгалари бўлган ёш авлоднинг маънавий ва жисмоний камолоти учун қайгуриш, уларнинг замон талабларига мос билим олиши, касб-хунар танлаши, қобилияти ва иқтидорини эркин намойён қилиши ва янада ривожланиши учун зарур шарт-шароитларни яратишда Ўзбекистонга тенглаша олмайди. Бу ҳақиқатни бугунги кунда жаҳон ҳамжамияти ҳам чуқур эътироф этганини таъкидлаш ўринлидир.

Айни пайтда дунёда кечаётган глобаллашув жараёнлари барча-ҳар бирга янги вазифалар юкламоқда. Шундай вазифалардан бири – ёш авлодни ватанпарварлик, инсонпарварлик каби хислатлар билан

бирга юксак маънавият эгаси бўлиш ҳамда бошқа миллатларга нисбатан ҳурмат билан қарайдиган, инсоний қадр-қимматни эъзозлайдиган шахслар килиб тарбиялашдир.

Бугунги кунда рўй бераётган муҳим ижтимоий, иқтисодий ва сиссий ўзгаришлар ёшлар онгига таъсир қилмасдан қолмаслиги ҳамда ҳозирги мактаб ўриндиқларида ўтирган ёш авлод эртага бизнинг ишимизни қўлимиздан оладиган, ҳаётимизни давом эттириб, ўзидан кейинги авлодга етказувчи ворислар экани айни ҳақиқатдир.

Шундай экан, ёш авлод тарбияси билан шуғулланадиган инсонлар, яъни оилада – ота-оналар, маҳаллада – қўни-қўшни ва кенг жамоатчилик, таълим муассасасида эса ўқитувчи ва мураббийлар келгуси авлод баркамоллиги йўлида ўғил-қизларимизнинг улуг аждодларимизга муносиб бўлишлари учун масъулдирлар.

Ушбу шарафли ва масъулиятли ишларни амалга оширишда ўзаро чамбарчас боғлиқ уч омил – оила, маҳалла ва таълим муассасалари ҳамкорлиги муҳим аҳамиятга эгадир. Бу борада, баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш, мустаҳкамлаш ва самарадорлигини ошириш, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Мустаҳкам оила йили» Давлат дастури тўғрисида» 2012 йил 27 февралдаги ПҚ-1717-сон Қарорининг 69-банди ижроси мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 19 июндаги 175-сон Қарори билан «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлик механизмини кучайтириш бўйича чора-тадбирлар мажмуаси тасдиқланди ва Халқ таълими вазирлиги ҳузурида Оила – маҳалла – таълим муассасаси ҳамкорлиги Жамоат кенгашининг фаолияти йўлга қўйилди.

Шунингдек, Халқ таълими вазирлиги ҳузуридаги Оила – маҳалла – таълим муассасаси ҳамкорлиги Жамоат кенгашининг Низомини кўп йиллар давомида тўпланган тажриба асосида ишлаб чиқилган бўлиб, фикримизча, ёшлар тарбияси ва маънавиятини шакллантириш билан шуғулланувчи мутахассислар фаолияти учун фойдали бўлади, деб ҳисоблаймиз.

Баркамол авлодни тарбиялашда оила – маҳалла – таълим муассасалари ҳамкорлик механизмини шакллантириш ва унинг тўлақонли

фаолиятига эришиш бўйича ишлаб чиқилган чора-тадбирлар мажмуасида оила, маҳалла ва таълим муассасаларининг ҳар бирининг белгиланган вазифалари, ёшларни тарбиялашда уларнинг ўзаро шерикчилиги ва ҳамкорлигини тўлиқ амалга ошириш кўзда тутилган. Шунингдек, бу механизмни ишлатиш тамойиллари, босқичлари, ҳамкорлик ишларини йўлга қўйиш тизими ифодалаб берилган. Жамоат Кенгашининг Низоми, таркибий тузилмаси, ишлаш тартиби, уни ҳаётга татбиқ этиш йўллари кўрсатиб ўтилган.

Асосий масала энди юқорида кўрсатилган дастурий ҳужжатларни ҳаётга татбиқ этиш, уларнинг жойлардаги ижросига масъулият билан ёндашиш, барча масъул субъектлар — аввало оила, маҳалла, таълим муассасаларининг, шунингдек, тегишли давлат органлари, жамоат ташкилотлари, нодавлат ташкилотлар, оммавий ахборот воситаларининг биргаликдаги ишини йўлга қўйиш ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

Президентимиз Ислом Каримов кўп бора, «Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлишлари шарт», деб таъкидлайди. Табиийки, инсон ҳаёти ва унинг маънавиятини йўғри шакллантиришга бевосита таъсир қиладиган муҳим ҳаётий омил — бу таълим-тарбия тизимидир. Айнан бебаҳо бойлик бўлмиш илму-маърифат, таълим ва тарбия инсон камолотининг, миллат равнақининг энг асосий шарт ва гаровидир. Албатта, таълим-тарбия — онг маҳсули, айни вақтда, онг даражаси ва унинг ривожини ҳам белгилайдиган, яъни халқ маънавиятини шакллантирадиган ва бойитадиган энг муҳим омилдир.

Мактаб, умуман таълим-тарбия масаласи давлат ва жамият назоратида бўлиши асосий қонунимиз — Ўзбекистон Республикаси Конституциясида (41-модда) белгилаб қўйилган. Шу билан бирга, ушбу соҳа кенг жамоатчилик, бутун халқимизнинг иштироки ва қўллаб-қувватлашини талаб қиладиган умуммиллий масаладир. Шунини унутмаслигимиз керакки, келажагимиз пойдевори айнан билим даргоҳларида, аниқроғи мактаб дарсхоналарида яратилади. Бошқача айтганда, халқимизнинг эртанги кунини қандай бўлиши фарзандларимизнинг бугун қандай таълим ва тарбия олишига боғлиқ.

Маълумки, мамлакатимизда таълим ва тарбияга ўзаро узвий боғлиқ шарқона тушунчалар сифатида қаралади. Таълимни тарбиядан, тарбияни таълимдан ажратиб бўлмаслиги давлатимизнинг таълим соҳасидаги сиёсатида ҳам устувор тамойил ҳисобланади.

Юқорида баён қилинганлар асосида баркамол авлодни тарбиялашда қуйидаги йўналишлар таълим муассасаси билан ҳамкорликда олиб борилиши муҳим аҳамият касб этади деб ҳисоблаймиз:

- таълим муассасаларида аҳиллик, ижодий муҳит, миллатлараро тотувликни мустаҳкамлаш, бу мақсадга эришиш учун зарурий шарт-шароит ва имконият яратиш;

- таълим муассасаларида «Ички тартиб қоидалар» ва «Одоб-ахлоқ қоидалари» талабларига тўлиқ риоя этилишига эришиш;

- таълим муассасалари негизида педагогик, ҳуқуқий, психологик, маънавий ва маърифий билимлар берувчи «Ота-оналар университетлари» ташкил қилиш ва машғулотларни замонавий шакл ва усулларда ташкил этиш;

- тарбия жараёнининг барча иштирокчилари орасида миллий мафқурани тарғиб қилиш, ақидапарастлик, диний экстремизм ва миллий тараққиётимизга зарарли бошқа гояларнинг кириб келишига қарши муросасиз курашишни ташкил этиш;

- таълим-тарбия жараёнида турли хил чалғитувчи воситалар (қўл телефонлари, видеотасмалар, Интернет тармоғидаги маълумотлар, компьютердаги ўйинлар)нинг зарарли оқибатлари ҳақида доимий ва кенг тарғибот-ташвиқот ишларини олиб бориш;

- ҳозирги мураккаб шароитда ёш авлод онги ва шуурига таъсир этиш учун бўлаётган маънавий таҳдидларга нисбатан мунтазам тарбия ва тегишли машғулотлар ёрдамида мафқуравий иммунитет ҳосил қилиш;

- ёшларни мустақил фикрлашга ўргатиш, уларни ватанпарварлик, истиқлол гояларига садоқат руҳида тарбиялаш;

- ўқувчи-ёшларда китобхонлик, мутолаа маданияти, бадий адабиётга муҳаббатни замон талабларини эътиборга олган ҳолда шакллантириш;

- ўқувчиларнинг имкониятлари ва қизиқишларини инобатга олиб, уларни турли соҳалар бўйича касб-ҳунарга йўналтириш. уларнинг бирор-бир аниқ касб-ҳунарни эгаллаши учун пойдевор яратиш, бунда оталарнинг ролини кучайтириш мақсадида «Оталар мажлиси»ни ўтказиб бориш ҳамда узлуксиз ва тизимли ёндашишни ташкил этиш (мактабгача таълим – умумий ўрта таълим – ўрта махсус касб-ҳунар таълими – олий таълим);

– мактабга (касб-ҳунар коллежлари ва лицейларга) сурункали қолмайдиган ўқувчи-ёшларни таълим муассасалари ва маҳалла фаоллари ҳамда ҳамкорлик кенгаши ёрдамида ўқишга жалб этиш;

– ўқишни ва ишлашни хоҳламайдиган, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил вояга етмаганларни рўйхатга олиб, уларга тегишли ташкилотлар билан биргаликда зарур чоралар кўриш;

– тарбияси оғир ёшлар, фарзандлар тарбиясига безътибор ота-оналар билан сурункали ва алоҳида ишлаш, уларга педагогик маслаҳатлар бериб боришни тизимли ташкил этиш;

– болаларнинг ўз ўқув муассасаси ҳудудини тоза, озода сақлаш ва ободонлаштириш (таълим муассасалари атрофидаги қаровсиз ётган ерларда мевали боғлар яратиш) ишларига жалб этиш, шанба-ликлар ташкил этиш;

– ҳамкорликда олиб борилган ижобий ишларни оммавий ахборот воситалари орқали кенг ёритиб бориш ва бошқалар.

Шундай қилиб, айтилган фикрлар шуни кўрсатадики, бунинг учун ҳар қайси ота-она, устоз ва мураббий ҳар бир фарзанд тим-солида аввало, бола шахсини кўриши зарур. Демак, фарзандларимизни эркин, мустақил ва кенг фикрлаш қобилиятига аста-секин, аммо муттасил эга бўлиб борадиган, онгли яшайдиган, воқеа ва ҳодисаларга нисбатан дахлдорлик туйғуси билан қарайдиган, ҳар томонлама комил инсонлар этиб вояга етказиш – таълим-тарбия соҳасининг асосий мақсади ва вазифасидир.

БАРКАМОЛ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШДА ОИЛА, МАҲАЛЛА, ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ҲАМКОРЛИГИ

Р. Ҳамраева, Л. Суярова, М. Мирсаидова,
*Самарқанд педагогика коллежи
ўқитувчилари*

Бугунги кунда баркамол авлодни тарбиялашда уч асосий омил: оила, маҳалла, таълим муассасалари ҳамкорлиги муҳим аҳамият касб этади.

Президентимиз Ислоҳ Каримов таъкидлаганидек, «Оила соғлом экан, жамият мустаҳкам, жамият мустаҳкам экан – мамлакат

барқарордир». Дарҳақиқат, ҳар қайси миллатнинг ўзига хос маънавиятини шакллантириш ва юксалтиришда шубҳасиз, оила, маҳалла ва таълим муассасаларининг ўзаро ҳамкорлигини тўғри йўлга қўйиш шу куннинг долзарб вазифаларидан биридир. Чунки инсоннинг энг соф ва покиза туйғулари, илк ҳаётӣ тушунча ва тасаввурлари аввало, оила бағрида, сўнгра маҳаллада шаклланади. Боланинг характери, табиати ва дунёқарашини белгилайдиган маънавий мезон ва қарашлар – яхшилик ва эзгулик, олийжаноблик, меҳр-оқибат, ор-номус ва андиша каби муқаддас тушунчаларнинг пойдевори ҳам оила шароитида қарор топиши табиӣдир. Кўриниб турибдики, оилавий тарбия масаласида жиддий ҳатоликка йўл қўймаслик учун ҳар қайси хонадондаги маънавий муҳитни ўзаро ҳурмат, одоб-ахлоқ, инсоний муносабатлар асосида қуриш лозимдир.

Фарзандга меҳр қўйиш, қорнини тўқ қилиш, устини бут қилиш билан бирга уларнинг ёшлик чоғидан бошлаб, миллий тарбия, ахлоқ-одоб, юксак маънавият неғизида парваришлаш, ўз иқтидори, қобилияти, қизиқишлари асосида бўлғуси касб-ҳунарга тўғри йўналтириш оилада ота-онанинг, маҳалла ва таълим муассасаларида жамоатчиликнинг муҳим бурчи ҳисобланади.

Фарзанд тарбияси оила олдида турган улкан вазифа, айни пайтда жамиятдаги ҳар бир фуқаронинг бурчидир. Шу боис, ҳалқимизнинг азалий анъаналаридан, миллий руҳиятдан келиб чиққан ҳолда тарбиянинг «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» тамойилини ҳаётга татбиқ этиш юзасидан республика миқёсида кенг саъй-ҳаракатлар олиб борилмоқда. Чунки бола оилада камол топади, маҳалла бағрида ўсиб-улғаяди, мактабда таълим-тарбия олади. Бола оилада тўғри тарбия олса, мактабда намунали ўқувчига айланади, маҳаллада бошқаларга ибрат бўлади. Бу жараёнда ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданият ҳам шаклланиб боради.

Уч томонлама ҳамкорликда ҳар бир бўғиннинг ўзига хос масъулияти бор. Ҳалқимиз орасида азалдан «Отанг – маҳалла, онанг – маҳалла», «Бир болага етти қўшни ота-она» деган иборалар бекорга пайдо бўлмаган. Бизнинг жамиятимизда маҳалланинг фуқароларини, биринчи навбатда, ёшларни одоб-ахлоқ, ор-номус, биродарлик, умуман, миллий истиқлол мафкураси руҳида тарбиялашнинг ҳақиқий таъсирчан ўчоғига айланишига замин ва асос бор. Оилаларни бир

жамоага, тенгликка асосланган ижтимоий гуруҳга айнан маҳалла бирлаштиради, оила аъзоларини жипслаштиради, уларда аҳиллик, ҳамжиҳатлик, ҳамкорлик, ҳамдардлик ҳис-туйғуларини шакллантиради. Маҳалла жамиятнинг кўзгуси ҳисобланади, шунинг учун ҳам фуқаролар йиғинларининг шу бугунги кундаги долзарб вазифалари республикамиз ҳукуматининг доимо диққат-этиборида бўлиб, бу ҳақда қарор ва қонунларда яққол кўрсатиб берилган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 19 июндаги 175-сон қарори ҳамда Халқ таълими вазирлиги ҳузуридаги «Оила – маҳалла – таълим муассасалари ҳамкорлиги» жамоат Кенгашининг 2015 йилга мўлжалланган чора-тадбирлари режасига кўра, таълим муассасалари, маҳалла, ички ишлар ходимлари, «Камолот» ЁИХ вакиллари ҳамкорликда маънавий-ахлоқий мезонларга мос келмайдиган, зўравонликни тарғиб қиладиган, ёшлар онгини захарлайдиган, ахлоқсизлик сифатларини шакллантирадиган аудио-видео маҳсулотлари, компьютер ўйинларини тарғиб қилиш, қонун бузилишига йўл қўйган Интернет кафе ва компьютер клублари фаолияти, диний экстремистик оқимлар ҳақидаги, ижтимоий ҳаракатлар содир этганлар тўғрисидаги видеофильмларни намойиш этиш қатъиян тақиқланади. Ана шундай мақсадларда таълим муассасалари ўқитувчи-мураббийлари ўқувчи талабаларни кўча-кўйда, ўқиш жараёнида кийиниш маданияти, ўқувчиларнинг кунлик даволатини назорат қилиш, машғулотларга сабабсиз ва мунтазам келмаётганлар билан кенг жамоатчиликни жалб қилган ҳолда таълимга қайтариш чораларини кўриш, ҳукук-тартибот ва диний идоралар, тиббиёт муассасалари, маҳалла фаоллари иштирокида «Дин ва маданият», «Хурофотга қарши курашда аёлларнинг ўрни», «Инсон ва саломатлик», «Одоб ва ахлоқ», «Гийҳвандлик моддаларининг зарарли оқибатлари», «Оилада шарқона маданият» мавзуларида давра суҳбатлари ўтказиш катта аҳамиятга эга.

Ўқувчи ва талабаларнинг бўш вақтларини мазмунли ўтказиш мақсадида таълим муассасаларида «Қизлар клуби», «Ораста қизлар клуби», спорт секциялари, фан тўғаракларини ташкил этиш, ўқувчилар ижодидан кўرғазмалар ташкил этиш, кўрик-танловлар ва спорт мусобақалари уюштириш ҳам ёшларнинг баркамол бўлиб ўқишларида муҳим воситалар ҳисобланади. Таълим муассасаларида ота-оналарни тарбиявий ишларга жалб этиш, оилавий тарбия

бўйича тажриба алмашиш борасида ишларни амалга ошириш, таълим муассасаларида «Ота-оналар университети», «Оила – маҳалла – таълим муассасаси ҳамкорлиги маркази»ни ташкил этиш кутилаётган самараларни бериши табиийдир.

Хулоса қилиб айтганда, баркамол авлодни тарбиялашда бутун эътиборни оила – маҳалла – таълим муассасаси ҳамкорлиги самарадорлигига қаратиш лозим.

**«ОИЛА – МАҲАЛЛА – ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ»
ҲАМКОРЛИК МЕХАНИЗМИНИНГ САМАРАЛИ
ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ:
ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА**

Х. Ғаниев,

*ФЖШМКМИ Фарғона вилояти ҳудудий
булинмаси катта мутахассиси*

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2012 йил 27 февралда тасдиқланган «Мустаҳкам оила йили» Давлат дастури 8 йўналиш, 87 банддан иборат бўлиб, унинг VII йўналиш 69-бандида «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлик механизмини кучайтириш бўйича чора-тадбирлар комплексини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш белгилаб қўйилди.

Бундан кўзланган мақсад эса ўсиб келаётган ёш авлодга таълим-тарбия бериш жараёнида таълим муассасасининг оила, маҳаллалар билан ҳамкорлигини мустаҳкамлаш, болаларнинг маънавий-ахлоқий тарбиясида ота-оналар, маҳалла ва таълим муассасалари масъулиятини ошириш этиб белгиланди.

Мамлакатимиз Президенти Ислом Каримовнинг ушбу қарори ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 175-сон қарори қабул қилинди.

Унга кўра, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳузурида «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги Жамоат кенгаши, ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоятлар халқ таълими бошқармалари

хузурида «Оила — маҳалла — таълим муассасаси» ҳамкорлиги ҳудудий жамоат кенгашлари тузилди.

Жамоат кенгашларининг вазифалари сифатида:

— оила, умумтаълим мактаблари, ўрта махсус касб-хунар таълими муассасалари ва маҳалла ҳамкорлигининг самарадорлиги ҳамда натижадорлигини таъминлаш;

— оила, маҳалла, таълим муассасалари ҳамкорлигини янада қучайтиришга доир услубий асосларни яратишни ташкил этиш;

— ота-оналарнинг фарзандлар тарбиясидаги ўрни, мажбурияти, масъулияти ва фарзандлар билан ўзаро муносабатларини мустаҳкамлашга қўмаклашиш;

— таълим муассасаларидаги таълим-тарбия сифатини ўрганиш ва уларни янада такомиллаштиришга оид тадбирларни амалга ошириш;

— қонунчилик талабларидан келиб чиқиб, таълим муассасаларига яқин ҳудудларда алкоғолли ва тамаки маҳсулотлари сотилишига йўл қўймаслик бўйича жамоатчилик назоратини ўрнатиш;

— таълим тизимидаги ислохотлар ҳақида ота-оналар ва кенг жамоатчиликнинг узвий маълумотга эга бўлишларини таъминлаш;

— ўқувчи-ёшларнинг зарарли одатлар йўлига киришига сабаб бўлаётган омилларга қарши манзилли профилактик тадбирларни амалга ошириш;

— таълим-тарбия жараёнини ҳамда ушбу соҳага оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш юзасидан таклифларни белгиланган тартибда тегишли давлат органларига киритиш белгиланди¹.

Халқ таълими вазирлигининг маълумотига кўра, айни кунда, Халқ таълими вазирлиги ҳузурида 14 та вазирлик ва идоралардан таркиб топган Жамоат кенгаши, шу билан бирга 14 та ҳудудий халқ таълими бошқармалари, 193 та ХТМФМТТЭ гўман (шаҳар) бўлимлари ва 9692 та умумтаълим мактаблари ҳузурида «Оила — маҳалла — таълим муассасаси» ҳамкорлиги ҳудудий Жамоат кенгашлари фаолият кўрсатмоқда.

¹«Баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорининг 2-банди. 2012 йил 19 июнь, 175-сон.

Шу билан бирга, ҳудудий Жамоат кенгашлари жойлардаги 14 та вазирлик ва идораларнинг қуйи бўғинлари ҳамда республикадаги жами 1556 та ўрта махсус касб-хунар таълими муассасалари (143 та академик лицей, 1413 та КХК) ва 9764 та фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорлик қилмоқда.

Бугунги кунда Фарғона вилоятида 916 та умумтаълим мактабида 494649 нафар, 157 та ўрта махсус касб-хунар таълими муассасаларида 172207 нафар ўқувчи таҳсил оломоқда. Вилоятнинг 15 та туман, 4 шаҳрида 1040 фуқаролар йиғинлари фаолият юритмоқда. Республикамизнинг барча ҳудудларида бўлгани каби, Фарғона вилоятида ҳам бундай жамоат кенгашлари фаолияти йўлга қўйилган. Жумладан, вилоятдаги 19 та туман (шаҳар) ХТМФМТГЭ бўлимлари ҳузурида ҳамда вилоятдаги 916 та мактабда «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари ташкил этилган.

Жамоат кенгашларининг ишларини самарали ташкил этишга услубий ёрдам кўрсатиш мақсадида Халқ таълими вазирлиги, вилоят халқ таълими бошқармаси томонидан ўқув семинарларининг ташкил этилиши кенгашларнинг ўз фаолиятларини норматив ҳужжатларда белгиланган тартибда тўғри йўлга қўйишларига ижобий таъсир кўрсатди.

Аммо, айрим таълим муассасаларида тузилган «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари фаолияти қониқарсиз даражада экани ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан ўтказилган рейд тадбирлари давомида аниқланмоқда.

Фарғона вилояти Ўзбекистон туманида чоп этиладиган «Қилич ва қалқон» газетасининг 2016 йил 20 май кунги 10(0270)-сонида Ўзбекистон туман ИИБ ВЕО ҲООБ инспектори, капитан Г. Мамадиева муаллифлиги остида чоп этилган «Вояга етмаганлар қаровсизлиги ва назоратсизлигининг олдини олиш» номли мақоласида 2016 йилнинг дастлабки тўрт ойи давомида туман ИИБ томонидан ўтказилган тезкор рейд тадбирлари натижасида биргина Ўзбекистон туманида 46 ота-онага нисбатан «Ўзбекистон Республикасининг маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекси»нинг 47-молдаси («Болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик») билан маъмурий жавобгарлик белгилангани қайд этилган.

Муаллифнинг таъкидлашича, туман чорва, буюм ва деҳқон бозорларида ташкил этилаётган рейдларда вояга етмаганларнинг дарс

соатларини колдириб, бозорда турли-туман ишлар билан банд бўлиш ҳолатлари тез-тез аниқланмоқда.

Бундай ҳолатларни бошқа туманларда ҳам кузатиш мумкин. Экспертларнинг маълумотига кўра, бундай ҳолатларнинг сабабларидан бири, айрим фуқаролар йиғинлари масъуллари ҳамда ота-оналар ота-оналарнинг фарзандлари олдидаги бурчлари ва мажбуриятлари ҳамда ушбу мажбуриятларни бажармаганлик учун норматив ҳужжатларда белгиланадиган жавобгарликлар тўғрисида хабардор эмаслигидир.

Бу эса, «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашларининг асосий вазифалари ҳисобланган оила, умумтаълим мактаблари, ўрта махсус касб-ҳунар таълими муассасалари ва маҳалла ҳамкорлигининг самарадорлиги ва натижадорлигини таъминлаш; ота-оналарнинг фарзандлар тарбиясидаги ўрни, мажбурияти, масъулияти ва фарзандлар билан ўзаро муносабатларини мустаҳкамлашга кўмаклашиш ҳамда таълим тизимидаги ислохотлар ҳақида ота-оналар ва кенг жамоатчиликнинг узвий маълумотга эга булишларини таъминлашда суствашиликка йўл қўйилаётганидан далолат беради.

Халқ таълими соҳасидаги мутахассисларнинг таъкидлашича, айрим умумтаълим мактабларида Жамоат кенгашлари таркиби ҳамда ҳамкорлик фаолияти тўғри ташкил этилмагани аниқланмоқда. Натижада, ҳамкорлик ишларида узилиш ёки ўз ҳолига ташлаб қўйиш, раисларда ташаббускорлик, етакчиликнинг етишмаслиги, белгиланган вазифалар ижросига масъулиятсизлик билан ёндашиш ёки малакасизлик, шунингдек, белгиланган тадбирларни «хўжакўрсинга», «ўтказилди, бўлди-да» таъбирида ўтказиш, самарадорлиги ва натижадорлигини таҳлил қилмаслик каби ҳолатларнинг мавжудлиги пировард натижага эришишга салбий таъсир қилмоқда. Энг асосийси, бундай ҳолатлар баркамол авлодни тарбиялашда бўшлиқларнинг пайдо бўлишига олиб келмоқда.

Бундай бўшлиқларни бартараф этиш, «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлик механизмининг самарали фаолиятини ташкил этишда қуйидагиларни амалга ошириш кўзланган мақсадга эришишга амалий кўмак беради:

1. Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоятлар халқ таълими бошқармалари томонидан туман (шаҳар) ХТМФМТТЭ бўлимлари ҳузуридаги «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари фаолиятини, ўз навбатида туман (шаҳар) ХТМФМТТЭ бўлимлари таълим муассасаларидаги «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари фаолиятини доимий мониторинг қилиб бориши, бу борада ФЖШМҚМИ ҳудудий бўлинмалари билан ҳамкорликни ташкил этиши зарур.

2. Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоятлар халқ таълими бошқармалари томонидан ҳар бир туман (шаҳар) ХТМФМТТЭ бўлимлари ҳузуридаги «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари ва ҳудуддаги таълим муассасалари ҳузуридаги «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари аъзолари учун ўқув-амалий семинарлар сонини ошириш, ушбу семинарларда жамоат кенгашлари фаолиятига асосан танқидий ёндашиш, бу борада ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар (ИИБ, прокуратура)нинг маълумотларидан кенг фойдаланиш керак.

3. Туман (шаҳар) ХТМФМТТЭ бўлимлари ҳузуридаги «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари ва ҳудуддаги таълим муассасалари ҳузуридаги «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари томонидан ташкил этиладиган тадбирларнинг аксарият қисмини фуқаролар йиғинларида ташкил этиш ва бу тадбирларга нотинч ҳамда ДЭО оилалар вакилларини жалб этиш зарур.

4. Туман (шаҳар) ХТМФМТТЭ бўлимлари ҳузуридаги ҳамда ҳудуддаги таълим муассасалари ҳузуридаги «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари аъзолари, ҳамда соҳага боғлиқ бўлган ҳамкор ташкилотлари ўртасида маълумот алмашинувининг самарали йўллари тўғрисида тавсиялар ишлаб чиқиш, бунда ушбу соҳадаги экспертлар салоҳиятидан фойдаланиш керак.

Шунингдек, жамоат кенгашлари аъзоларининг сиёсий, ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, ўз фаолиятини амалга оширишда, вояга етмаганлар билан ишлашда бугунги кун талабларидан келиб чи-

қилиш, ҳозирги замон глобал таҳдидлари, чақирувларга қарши кураш бўйича ғоявий, сиёсий билимларга эга бўлиши фаолият самдорлигини оширади.

Ушбу амалий ишларни ташкил этиш «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлигини янада кучайтиришга, соҳада дуч келинётган муаммоларни бартараф этишга кўмак беради.

МАҲАЛЛА ФАОЛИЯТИДА ЁШЛАР МАСАЛАСИ

Б. Турсунов,

*ФЖШМҚМИ Самарқанд ҳудудий
бўлинмаси етакчи мутахассиси*

Ўзбекистон Республикасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш тизимини кенг ривожлантириш учун зарурий ҳуқуқий асослар яратилган, бинобарин ҳукуматимиз томонидан «маҳалла» институтини янада ривожлантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Жумладан, Фуқаролик жамияти шаклланишини мониторинг қилиш мустақил институти (ФЖШМҚМИ) Самарқанд ҳудудий бўлинмаси масъул ҳодимлари томонидан вилоятнинг 4 та шаҳар ва туманларида жойлашган 12 та фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларида «Фуқаролар йиғинининг ёшларни юксак маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш, соғлом ва баркамол этиб вояга етказиш бўйича ҳамкор ташкилотлар билан олиб бораётган фаолиятини ўрганишга доир саволнома» асосида социологик тадқиқот ўтказилди.

Тадқиқот ўтказилган маҳаллаларда 30 минг нафарга яқин фуқаролар истиқомат қилади, уларнинг 9 минг нафарга яқинини вояга етмаганлар ташкил этади. Фуқаролар йиғинлари қошида ташкил этилган 8 та доимий комиссия фаолият кўрсатиб келмоқда. Тадқиқот натижалари ушбу комиссиялар, шу жумладан, «Вояга етмаганлар, ёшлар ва спорт масалалари бўйича комиссия» фаолияти самарадорлигини янада кучайтиришга қаратилган бир қатор чора-гадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқлигини кўрсатди. Хусусан, соҳа мутахассислари иштирокида фуқаролар йиғинлари ҳодимлари ва фаолларининг ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар билан ишлаш бора-

сидаги малака ва кўникмаларини оширишга йўналтирилган семинар-тренинглار, давра суҳбатларини доимий равишда ташкил этиш лозим бўлади. Бунда асосий эътиборни ушбу комиссия таркибинини шакллантиришга доир Низом талабларини, шунингдек, комиссиянинг мақсад ва вазифаларини атрофлича тушунтириш масалаларига қарагиш керак бўлади. Комиссиялар таркибига «Камолот» ЁИХ соғлиқни сақлаш, спорт-соғломлаштириш муассасаларининг ва бошқа ҳамкор ташкилотлар вакилларининг киритилиши улар фаолияти самарадорлигини оширишга хизмат қилиши алоҳида қайд этилиши ўринлидир.

Комиссиянинг вазифаларидан келиб чиққан ҳолда иш режаларини тўғри тузиш, аъзолар ўртасида ушбу вазифаларни тақсимлаш ва улар ижросига доир маълумотларни расмийлаштиришга оид билим ва кўникмаларни шакллантириш ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Фуқаролар йиғинларида «Ота-оналар университети», «Оила – маҳалла – мактаб» жамоат кенгаши механизмлари фаолияти ҳам маълум даражада йўлга қўйилган. Низомда ушбу жамоат кенгаши фаолиятини йўлга қўйиш масалаларига алоҳида ўрин ажратилган.

Қонунчиликда «Вояга етмаганлар, ёшлар ва спорт масалалари бўйича комиссия», «Ота-оналар университети», «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» жамоат кенгашига кенг ваколатлар берилган. Жумладан, ушбу кенгаш фуқаролар йиғини, йиғин кенгашига, шунингдек ваколатли давлат органларига соҳани ривожлантиришга доир таклиф ва тавсиялар бериш масаласи кўзда тутилган. Бироқ ўрганилган фуқаролар йиғинларининг жамоат кенгашлари томонидан бундай таклифлар тегишли органларга тақдим этилмаган.

Вояга етмаганлар ва ёшлар таълим-тарбияси борасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари жойлардаги таълим муассасалари ва ИИБ билан ўзаро ҳамкорлик алоқалари муайян даражада йўлга қўйилган, бироқ бошқа давлат ташкилотлари шунингдек, нодавлат-нотижорат ташкилотлари, сиёсий партиялар. «Камолот» ЁИХ билан ижтимоий шериклик муносабатларини ривожлантириш мақсадга мувофиқ.

Фуқаролар йиғинлари ҳудудида «Интернет – кафе», «Компьютер клуб»лари, умумтаълим мактаблари ва касб-ҳунар коллежларининг фуқаролар йиғинлари ходимлари, давлат ва нодавлат ташкилотларнинг масъуллари ҳамкорлигида «Ўқувчи», «Давомат» каби профи-

тактик рейдларни мунтазам ташкил этиш ҳам самарали натижалар беради.

Саволнома ўтказилган фуқаролар йиғинлари ходимлари вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида маънавий-маърифий йўналишда ўтказилган тадбирлар сифатида асосан («Янги йил», «Халқаро хотин-қизлар куни», «Наврўз», «Хотира ва қадрлаш куни» каби) байрам тадбирларини қайд этиш билан чекланишган. Аслида эса тинчлик ва дўстликни мустаҳкамлаш, ватанпарварликни кучайтиришга қаратилган маънавий-маърифий тадбирлар кўзда тутилган бўлиб, бунда асосий эътиборни ёшларнинг бадий-ижодий чиқишларига қаратиш лозим бўлади. Ёшларни спорт тадбирларига, спорт тўғрисидаги жалб этиш, уларни тадбиркорлик фаолияти субъектларига, уста-хунармандларга бириктириш, ёшлар учун бўш иш ўринлари ташкил этиш масалалари ҳам долзарб аҳамият касб этади.

Хулоса қилганда, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятининг асосий масалалари бўйича доимий комиссиялар, шу жумладан ёшларга доир комиссия фаолиятини янада яхшилаш учун юқорида келтирилган чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир. Фуқаролар йиғинлари ходимларининг ҳуқуқий ва сиёсий саводхонлигини янада ошириш, ушбу соҳада фаолият кўрсатиб келаётган тажрибали амалиётчи мутахассислар ва намунали фуқаролар йиғинлари ходимлари иштирокида семинар-тренинглар ташкил этиш орқали эришилган ютуқ ва тажрибаларни оммалаштириш, ёшларга доир комиссиялар фаолиятини жойлардаги Халқ депутатлари Кенгашлари сессиясида муҳокама қилиш орқали мавжуд камчиликларни бартараф этишга қаратилган аниқ чора-тадбирларни ишлаб чиқиш шулар жумласидандир.

сидаги малака ва кўникмаларини оширишга йўналтирилган семинар-тренинглар, давра суҳбатларини доимий равишда ташкил этиш лозим бўлади. Бунда асосий эътиборни ушбу комиссия таркибини шакллантиришга доир Низом талабларини, шунингдек, комиссиянинг мақсад ва вазифаларини атрофлича тушунтириш масалаларига қаратиш керак бўлади. Комиссиялар таркибига «Камолот» ЁИХ соғлиқни сақлаш, спорт-соғломлаштириш муассасаларининг ва бошқа ҳамкор ташкилотлар вакиллариининг киритилиши улар фаолияти самарадорлигини оширишга хизмат қилиши алоҳида қайд этилиши ўринлидир.

Комиссиянинг вазифаларидан келиб чиққан ҳолда иш режаларини тўғри тузиш, аъзолар ўртасида ушбу вазифаларни тақсимлаш ва улар ижросига доир маълумотларни расмийлаштиришга оид билим ва кўникмаларни шакллантириш ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Фуқаролар йиғинларида «Ота-оналар университети», «Оила – маҳалла – мактаб» жамоат кенгаши механизмлари фаолияти ҳам маълум даражада йўлга қўйилган. Низомда ушбу жамоат кенгаши фаолиятини йўлга қўйиш масалаларига алоҳида ўрин ажратилган.

Қонунчиликда «Вояга етмаганлар, ёшлар ва спорт масалалари бўйича комиссия», «Ота-оналар университети», «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» жамоат кенгашига кенг ваколатлар берилган. Жумладан, ушбу кенгаш фуқаролар йиғини, йиғин кенгашига, шунингдек ваколатли давлат органларига соҳани ривожлантиришга доир таклиф ва тавсиялар бериш масаласи кўзда тутилган. Бирок ўрганилган фуқаролар йиғинларининг жамоат кенгашлари томонидан бундай таклифлар тегишли органларга тақдим этилмаган.

Вояга етмаганлар ва ёшлар таълим-тарбияси борасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари жойлардаги таълим муассасалари ва ИИБ билан ўзаро ҳамкорлик алоқалари муайян даражада йўлга қўйилган, бироқ бошқа давлат ташкилотлари шунингдек, нодавлат-нотижорат ташкилотлари, сиёсий партиялар, «Камолот» ЁИХ билан ижтимоий шериклик муносабатларини ривожлантириш мақсадга мувофиқ.

Фуқаролар йиғинлари ҳудудида «Интернет – кафе», «Компьютер клуб»лари, умумтаълим мактаблари ва касб-ҳунар коллежларида фуқаролар йиғинлари ходимлари, давлат ва нодавлат ташкилотларнинг масъуллари ҳамкорлигида «Ўқувчи», «Давомат» каби профи-

дактик рейдларни мунтазам ташкил этиш ҳам самарали нагижалар беради.

Саволнома ўтказилган фуқаролар йиғинлари ходимлари вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида маънавий-маърифий йўналишда ўтказилган тадбирлар сифатида асосан («Янги йил», «Халқаро хотин-қизлар куни», «Наврўз», «Хотира ва қадрлаш куни» каби) байрам тадбирларини қайд этиш билан чекланишган. Аслида эса тинчлик ва дўстликни мустаҳкамлаш, ватанпарварликни кучайтиришга қаратилган маънавий-маърифий тадбирлар кўзда тутилган бўлиб, бунда асосий эътиборни ёшларнинг бадий-ижодий чиқишларига қаратиш лозим бўлади. Ёшларни спорт тадбирларига, спорт тўғрақларига жалб этиш, уларни тадбиркорлик фаолияти субъектларига, уста-хунармандларга бириктириш, ёшлар учун бўш иш ўринлари ташкил этиш масалалари ҳам долзарб аҳамият касб этади.

Хулоса қилганда, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятининг асосий масалалари бўйича доимий комиссиялар, шу жумладан ёшларга доир комиссия фаолиятини янада яхшилаш учун юқорида келтирилган чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир. Фуқаролар йиғинлари ходимларининг ҳуқуқий ва сиёсий саводхонлигини янада ошириш, ушбу соҳада фаолият кўрсатиб келаётган тажрибали амалиётчи мутахассислар ва намунали фуқаролар йиғинлари ходимлари иштирокида семинар-тренинглар ташкил этиш орқали эришилган ютуқ ва тажрибаларни оммалаштириш, ёшларга доир комиссиялар фаолиятини жойлардаги Халқ депутатлари Кенгашлари сессиясида муҳокама қилиш орқали мавжуд камчиликларни бартараф этишга қаратилган аниқ чора-тадбирларни ишлаб чиқиш шулар жумласидандир.

YOSHLAR TARBIYASIDA O'ZARO HAMKORLIKNING AHAMIYATI

Z. Rahmatullayeva, S. Orifova,
*NVXTXQTMOI pedagogika, psixologiya va ta'lim
menejmenti kafedrası o'qituvchilari*

O'zbekiston mustaqilligi tufayli mamlakatimiz hayotida katta o'zgarishlar ro'y bermoqda. Mamlakatimiz kelajak ravnaqi ko'p jihatdan bugungi yosh avlod tarbiyasining qanday bo'lishiga bog'liqdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov Oliy majlisning XIV sessiyasidagi nutqida shunday deydi: «Erkin fuqaro ma'naviyatini, ozod shaxsni shakllantirish masalasi oldimizda turgan eng dolzarb vazifadir». Boshqacha aytganda biz o'z haq-huquqlarimizni taniydigan, o'z kuchi va imkoniyatlariga tayanadigan, atrofida sodir bo'layotgan voqea-hodisalarga mustaqil munosabat bilan yondashadigan, ayni zamonda shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlari bilan uyg'un holda ko'radigan erkin, har jihatdan barkamol insonlarni tarbiyalashimiz kerak.

Biz farzandimizning barkamol ruhiy dunyosi uchun ularning ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk, jismonan sog'lom bo'lishi uchun doimo qayg'urishimiz, kurashmog'imiz zarur. Bu so'zlarning mag'zini chaqadigan bo'lsak, mustaqil mamlakatimiz kelajagi jamiyat uchun mustahkam e'tiqodli, dili pok, ruhi komil insonlar tomonidan ko'riladi. Chinakam sharqona odob-axloq va tarbiyaning barcha qirralarini o'zida mujassamlashtirgan, xalq an'analariга tayangan murabbiy va otalarning hamkorligi bilan uzviy bog'langan pedagogik jarayongina yuqorida ko'zlangan ezgu maqsadni amalga oshirishi mumkin.

«Ona va bola» davlat dasturida belgilangan maqsadlarga ko'ra, eng yaxshi an'analimiz va urf-odatlarimiz asosida bolani Vatanga va xalqqa muhabbat, sadoqat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalash otalari, ta'lim muassasalari va mahallalarning rolini kuchaytirish, mustahkam va sog'lom oilani shakllantirish uchun esa zarur sharoitlar yaratish, bolani tarbiyalash jismoniy va ma'naviy rivojlantirishda ona va bolaning rolini kuchaytirish kabi vazifalarni to'liq amalga oshirish ko'zda tutilgan.

Bola tarbiyasini amalga oshirish jarayonida maktab jamoatchilik bilan bir qatorda oila ham alohida, hal qiluvchi o'rinni egallaydi.

Oilaning asosiy ijtimoiy, ma'naviy, axloqiy vazifalarini qisqacha tahlil qilib ko'rsak, bolada shakllanadigan barcha hissiy, ruhiy tuyg'ular: mehribonlik, oqibatlilik, o'ziga va atrof tabiatga nisbatan mas'uliyatlilik kurtaklari oilada namoyon bo'la boshlaydi. Prezidentimiz Islom Karimov: «Bola tug'ilgan kundan boshlab oila muhitida yashaydi. Oilaga xos an'analar, qadriyatlar, urf-odatlar bola zuvalasini shakllantiradi. Eng muhimi, farzandlar oilaviy hayot maktabi orqali jamiyat talablarini anglaydi, his etadi», – deb uqtiradi. Oila o'z vazifasini lozim darajada amalga oshirishi uchun unga tegishli ma'rifiy-metodik qurollantirish, ijtimoiy, ma'naviy, tadbirlarni o'tkazish yo'li bilan unga yordam berib borish zarur. Bu esa oila, mahalla, maktab hamkorligi ishlarini yanada takomillashtirishni taqozo etadi.

O'qituvchi va ota-onalar bolalarning asosiy tarbiyachilari hisoblanadi. Shu sababli tarbiya ishlarining samaradorligi ko'p jihatdan pedagogning ota-onalar bilan ishlash ko'nikmalari, ular bilan umumiy til topa bilishi, ularning yordami va qo'llab -quvvatlashiga bog'liqdir.

O'qituvchining ota-onalar bilan ishlash usullari va shakllari xilma-xildir. Bular ota-onalar umumiy yig'ilishlarini o'tkazish, ota-onalar guruhida va individual suhbatlar tashkil etish, ota-onalarni bolalar bilan bevosita ishlashga jalb qilish, ota-onalar orasida pedagogik bilimlarni keng targ'ib qilish va boshqalar.

O'qituvchi shuni bilishi kerakki, bu ko'p usul va shakllar hamma vaqt muvaffaqiyatlarga olib kelavermaydi. Tarbiyaviy faoliyatning mazmuni va usullari qanday bo'lishidan qat'iy nazar, ota-onalar va o'qituvchi o'rtasida o'rnatiladigan munosabat usuli asosan yetakchi hisoblanadi.

O'qituvchi mahoratining nozik tomonlaridan biri ota-onalar va jamoatchilikning yoshlar tarbiyasiga ta'sirini kuchaytirish hisoblanadi.

Jamoatchilik yoshlarning tarbiyasiga turlicha ta'sir etishi mumkin. Agar jamoat joylarida, ota-ona va maktab o'qituvchisining nazoratidan boshqarida bo'lgan bolaga atrof-muhitdagilar befarq qarasa, ularda ayrim salbiy odatlar paydo bo'lishi kuzatiladi. Ayniqsa, boshqarilmaydigan, noformal jamoat to'planmalarida yoshlarda turli odob-axloq qoidalarining buzilish hollari kuzatiladi. Chekish, ichish, giyohvandlik, o'g'rilik va boshqa illatlarga duch keladilar. Ba'zan beixtiyor ularga qo'shib qolish hollari uchraydi.

Shunday ekan ta'lim-tarbiya sohasiga e'tiborni kuchaytirish, bu borada hukumatimiz tomonidan qabul qilingan qonun va hujjatlarni, direktiv ko'rsatmalarni samarali bajarish uchun oila – mahalla – maktab hamkorligi faoliyati o'ziga hos pedagogik tizim, uslub va shakllarga ega bo'lishi zarur.

ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР ТАФАККУРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАҲАЛЛАНИНГ РОЛИ ВА АҲАМИЯТИ

М. Файзуллохўжа,
ФЖШМКМИ ХБ катта мутахассиси

Ўзбекистон мустақилликка эришгач, ижтимоий, тарихий кадрлар сифатида маҳаллага бўлган муносабат тубдан ўзгарди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 105-моддасига ва 1993 йил сентябрда қабул қилинган фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисидаги қонунга биноан, маҳаллалар ўз ҳуқуқий мақомига эга бўлди.

Бу ҳуқуққа асосан, ҳар бир маҳалла ўз ҳудудида ишлаб чиқаришни ташкил этиши, кичик корхоналар очиши, ўзи ишлаб чиқарган маҳсулотларни сотиши, унинг бир қисми маҳалладаги эҳтиёжманд оилаларга бепул тарқатиши, ўз ҳудудидаги аҳолини иш билан таъминлаши, аҳолига маданий, маиший хизмат кўрсатиши мумкин. Ушбу жиҳатлар маҳалла ҳудудида ободончилик, ўзаро ижтимоий қўллаб-қувватлаш каби хусусиятлар ривожини таъминлаш билан бир қаторда ёшлар дунёқарашининг ўсишида ҳам муҳим роль ўйнайди.

Жамият ижтимоий таркибида ёшлар тафаккурини шакллантириш бугунги куннинг долзарб масалаларидан биридир. Маҳалла ижтимоий институт сифатида ёшлар дунёқарашининг ўсишида, уларни миллий ғоя руҳида тарбиялашда ҳам етакчи мавқега эга. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримов: «Маълумки, азалдан ўзбек маҳаллалари чинакам миллий кадриятлар маскани бўлиб келади. Ўзаро меҳр-оқибат, аҳиллик ва тотувлик, эҳтиёжманд, ёрдамга муҳтож кексалар ҳолидан хабар олиш, етим-есирларнинг бошини силаш, тўй-томоша, ҳашар ва маъракаларни кўпчилик билан бамаслаҳат ўтказиш, яхши кунда ҳам, ёмон кунда

ҳам бирга бўлишдек халқимизга хос урф-одат ва анъаналар, авваламбор маҳалла муҳитида шаклланган ва ривожланган»¹, — деган эди. Демак, маҳалла миллий кадриятларимизни асраб-авайлаб, ривожлантириш билан бир қаторда маҳалла аъзолари, шунингдек, ёшлар тафаккури ривожига ҳам муҳим аҳамият касб этиб келаётгани эътиборлидир.

Маълумки, «маҳалла» атамаси арабча бўлиб, «ўрин-жой» деган маънони англатади. У турли минтақаларда маҳаллот (жой), гузар, жамоа, элат номларда аталиб келинган. Илмий ҳамда тарихий адабиётларда маҳаллаларнинг кўп минг йиллик тарихга эга экани ҳақида маълумотлар учрайди. Масалан, Наршахий ўзининг «Бухоро тарихи» асарида Бухорода бундан 1100 йил илгари бир қанча маҳаллалар бўлганини қайд этиб ўтган. Алишер Навоий ўзининг «Ҳайрат-ул аброр» асарида маҳаллани «маҳалла шаҳар ичидаги шаҳарча»дир, деб таърифлаб, Ҳирот шаҳри юз шаҳарча аҳамиятига эга бўлган маҳаллалардан ташкил топганини эслатиб ўтган. Маҳаллалар, айниқса, Амир Темури даврида раванг топганини алоҳида таъкидлаш мумкин. Ижтимоий-тарихий тараққиёт даврида маҳаллалар фуқароларининг касб-кори асосида шаклланган ва шунга қараб номланган. Масалан, заргарлик, мискарлик, кўнчилик, пичокчилик, қошиқчилик, темирчи, эгарчи, такачи ва ҳоказо қабилар. Маҳалланинг асосий вазифалари: маросимларни биргаликда ўтказиш, ўз ҳудудини батариб сақлаш ва ободонлаштириш асосида ёш авлодни тарбиялаш, жамият ҳаётида тартиб сақланишини таъминлаш, барча анъанавий меъёрларнинг бажарилиши устидан назорат ўрнатиш, урф-одатларга риоя қилмаган ҳамда уларни бузган жамоат мажбуриятларидан бўйин товлаганларни жазолашдан иборат бўлган. Маҳалла раҳбарлари ариқ-ҳовузларни тозалаш, кўчалар, йўл қурилиши, маҳалла ободончилиги билан боғлиқ барча жамоат ишларини уюштирганлар.

Маҳалла инсоният цивилизацияси тараққиётининг турли ривожланиш босқичларида мавжуд миллий-маданий шарт-шароитларда демократик институт сифатида мослаша борган. Ҳар бир давлатда, миллатда ўзига хос кадрият, менталитет, анъаналар мав-

¹ Ислоҳ Каримов. Юксак маънавият — енгилмас куч. —Т.: «Маънавият», 2015, 58-бет.

жудки, улар демократик маданиятни аҳоли тафаккурида юксалтиради. Маҳаллада инсон манфааги, кадр-қиммати, ҳаёти ҳар нарсадан юқори туриши, ижтимоий муаммолар ўзаро биргаликда ҳал этилиши, маҳалладошлар ўртасида миллий-этниқ маросимчиликнинг умумийлиги ҳам демократик бошқарувнинг миллий-сиёсий шаклидир. Бундай институт ўзини-ўзи бошқариш, айнаи вақтда, ўзаро бир-бирига ижтимоий масъуллиги, оилаларнинг хилма-хиллиги шароитида ижтимоий фаровонлик учун бирлашуви ўзига хосдир. Маҳалла ёшларда сиёсий маданиятнинг ажралмас қисми – интизом, қонунларни ҳурмат қилиш, бошқаларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш каби сиёсий-ҳуқуқий маданият остида ўзининг демократик тафаккурини юксалтиради.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг ташаббуси билан 2003 йил Ўзбекистонда «Обод маҳалла йили» деб эълон қилинди. Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 2003 йил 7 февралда қабул қилинган «Обод маҳалла йили» дастурига биноан, маҳалла нуфузини кўтаришга қаратилган муҳим вазифалар амалга оширилди.

Ҳозирги пайтда маҳалланинг бозор иқтисодиёти қонунлари асосида ўз фаолиятини ташкил этиб, мустақил юрт фарзандлари тафаккурида ижобий кирраларни шакллантириш борасида барча имкониятнинг яратилаётгани қувонарлидир. Чунончи, маҳаллалар тўй-маърака маросимларини ўтказиш, ҳашарлар уюштириш, оилавий низоларни бартараф этиш, беморлар ҳолидан хабар олиш каби тадбирларни бажаришда етакчилик қилмоқда, бу эса ёшлар тафаккури ривожига ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда.

Юртимиз ижтимоий-сиёсий, маданий ҳаётида маҳалланинг ўрни катта бўлиб, у тадбирларни ҳаётга жорий этиш, одамларга етказиш, уларни бошқариш, уюштиришда ўзаро ҳамкорликни ташкил этишда алоҳида ўрин тутди. Ҳозирда маҳалла – жамият ҳаётининг кўзгуси, унинг демократлашув даражасини кўтарувчи ўзига хос мезон сифатида эътибор қозонмоқда. Бугунги кунда юртимизда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш институти – маҳалла фаолиятининг ташкилий асосларини янада такомиллаштириш, унинг вазифалари қўламини кенгайтириш асосида, ёшларимиз тафаккурининг ривожига эътибор қаратиш масалалари алоҳида аҳамиятга эга.

Давлатимиз томонидан ижтимоий институт сифатида маҳалла ободончилигига, унинг тарбиявий маскан сифатидаги ривожига эътибор қаратилиши миллий менталитетимизда маҳалла тизимининг ғоят муҳимлигини кўрсатади. Юртимиз сиёсатида маҳаллага эътибор ўз-ўзини бошқарувчи маҳалла тизимида ижтимоий-сиёсий, иқтисодий жараёнларнинг интенсивлашишида намоён бўлди¹.

Бугун маҳаллаларда маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш борасида ҳам кўплаб ижобий ишлар амалга оширилмоқдаки, булар ёшлар тафаккури ривожига ўзига хос ўрин тутди. Маҳаллаларда ёшларни турли мафкуравий хуружлардан ҳимоя қилиш мақсадида, мамлакатимиз мустақиллиги ва ҳаётимизга хавф туғдириши мумкин бўлган жирканч ҳаракатларга қарши тарғибот-ташвиқот ишлари олиб борилмоқда. Маҳаллаларда миллий қадрият ва урф-одатларнинг ёшлар тарбиясидаги ўрни, ёшларда ватанпарварлик, она Ватанга меҳр-муҳаббат ва садоқатни кучайтириш мақсадида турли тадбирлар мунтазам ўтказилмоқда. Бугун маҳалла аниқ йўналтирилган асосда аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш, хусусий тадбиркорлик ва оилавий бизнесни ривожлантириш марказига, айланмоқдаки, ушбу жиҳатлар ёшлар тафаккурининг шаклланишида ҳам муҳим роль ўйнамоқда.

Юртимизда ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига асосланган ҳуқуқий демократик давлат қуриш, инсон, унинг манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликлари энг олий қадрият ҳисобланадиган фуқаролик жамиятини шакллантириш, шунингдек ёшлар дунёқарашини ривожлантиришда маҳалланинг ўрни бекиёсдир. Бугунги кунда фуқаролик жамиятини барпо этишда маҳалла тизимида барча давлат, нодавлат ва жамоат ташкилотлари жалб этилгани бу борада амалга оширилаётган чора-тадбирларнинг изчиллигини таъминламоқда. Президентимиз Ислом Каримов таъкидлаганларидек, «... одамларнинг сиёсий онги, сиёсий маданияти, сиёсий фаоллиги юксалиб борган сари, давлат вазифаларини нодавлат тизимда ва фуқароларнинг ўз-ўзини бошқариш органларига босқичма-босқич ўтказиб бориш зарур. Бу борада ўзини ўзи бошқарадиган идораларнинг, маҳаллаларнинг нуфузини ва

¹ Ш.О. Мадаева. Миллий менталитет ва демократик тафаккур. –Т.: Фалсафа-ҳуқуқ институти нашриёти, 2007. 92-бет.

мавқеини ошириш, уларга кўпроқ ҳуқуқлар бериш катта аҳамият касб этади»¹.

Хулоса қилиб айтганда, Юртбошимиз томонидан илгари сурилган концепция мамлакатимизда фуқаролик жамиятининг, хусусан, маҳаллалар ривожининг янги босқичини бошлаб бериши, миллий давлатчилигимиз тараққиётида тарихий бурилиш яшаш билан бирга ёшларимизда юрт равнаки ва фаровонлигига дахлдорлик хиссини кучайтиради ҳамда уларнинг сиёсий-ижтимоий фаоллигини оширади.

РОЛЬ СЕМЬИ – МАХАЛЛИ – ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ

Н. Сандова,
*старший специалист Ферганского
РО НИМФОГО*

После обретения независимости под руководством Президента Республики Узбекистан отдельное внимание уделяется воспитанию и всестороннему развитию молодежи, и проводятся поэтапные реформы в сфере воспитания молодежи, её духовному развитию, формированию самостоятельного мышления и правильного мировоззрения. В связи с этим в Узбекистане реализуется широкомасштабная молодежная политика. В частности, в законе «Об основах государственной молодежной политики в Республике Узбекистан» от 20 ноября 1991 года разъясняется суть закона и обозначены основные направления молодежной политики. Далее постановление Президента Республики Узбекистан «О дополнительных мерах, направленных на осуществление в Республике Узбекистан государственной молодежной политики» от 6 февраля 2014 года. Здесь также необходимо упомянуть и о постановлении Кабинета Министров Республики Узбекистан от 19 июня 2012 года «О мерах по дальнейшему укреплению взаимодействия института семьи и органов самоуправления граждан с образовательными учреждениями в воспитании гармонично развитого поколения».

¹ «Халқ сўзи» газетаси. 2001 йил, 20 июнь.

В духовно-нравственном воспитании молодежи большое значение имеет сотрудничество семья-махалля-образовательное учреждение. Следует отметить, что целью данного сотрудничества является систематизация деятельности органов самоуправления махаллян и образовательных учреждений в воспитании молодого поколения.

Данное сотрудничество подразумевает защиту молодежи с трех сторон, то есть создание своеобразного «защитного механизма» вокруг молодежи. В свою очередь, эффективное сотрудничество данных структур будет способствовать предотвращению совершения правонарушений и преступлений среди подростков, а также наркомании, религиозного экстремизма, распространения «массовой культуры», привлечению подростков к занятиям спортом, организации свободного времени детей.

Основными задачами данного механизма является трехстороннее сотрудничество: семья-махалля-образовательное учреждение.

1. В рамках сотрудничества махалля-образовательное учреждение:

- * разработка предложений по совершенствованию нормативно-правовых документов, касающиеся процессов воспитания,
- * формирования у молодежи коммуникативных навыков в махалле и обществе, подготовка к семейной жизни,
- * формирование у молодежи патриотического духа, идей гуманизма и создание защитного иммунитета,
- * осуществление общественного надзора над продажей алкогольных напитков и табачных продуктов несовершеннолетним, и проведение разъяснительных работ о негативных последствиях наркомании.
- * информирование родителей о проводимых реформах в махаллях.

2. В рамках сотрудничества махалли и родительских университетов:

- * проведение пропагандистских работ среди молодежи и их родителями,
- * проведение профилактических работ исходя из проблем в махаллях,
- * улучшение отношений между детьми и родителями,

Незаменима роль механизма сотрудничества семья-махалля-образовательное учреждение в воспитании молодежи в духе патриотизма, пропаганды здорового образа жизни, повышение правовых знаний. В частности, в целях развития спорта и вовлечения молодежи проходят в махаллях спортивные соревнования как «Будущее нашего футбола», «Пахлаваны махалли», «Папа, мама и я – спортивная семья», а также состязания по шахматам и шашкам «Мы – умная семья». По данным благотворительного общественного фонда «Махалла» за прошедший период года в 9 тысячах сходах граждан проводились соревнования «Пахлаваны махалли», которыми были охвачены более 160 тысяч детей в возрасте 13-14 лет, соревнования по шахматам и шашкам «Мы – умная семья», в которых приняли участие члены 230 тысяч семей и «Папа, мама и я – спортивная семья», в которых участвовали около 250 семей, участниками республиканского турнира «Будущее нашего футбола» стали 1 млн. 260 тысяч детей.¹

На сегодняшний день, несмотря на принимаемые нормативно-правовые акты, механизмы сотрудничества махалли с образовательными учреждениями работают (семья – махалла – образовательное учреждение) на низком уровне. В частности, наблюдаются случаи совершения правонарушений, вовлечение в экстремистские группировки, совершение самоубийства среди несовершеннолетних. Кроме того, основная часть преступлений среди молодежи совершается вне учебное и ночное время, что говорит о необходимости обеспечения содержательного досуга и осуществления надзора со стороны родителей и махалли.

Наибольшую опасность для узбекской молодежи представляют русскоязычные Интернет-ресурсы, вовлекающие молодежь в экстремистскую и террористическую деятельность, в том числе популяризирующие образ «террориста-героя». Нацеленность таких ресурсов направлена в первую очередь на молодежь тех республик, в которых традиционной религией является ислам, а также регионов с компактным проживанием мусульманского населения.

¹ Пресс-служба республиканского правления Благотворительного общественного фонда «Махалла» http://www.mahallafond.uz/ru/news/novosti_fonda/semya-makhallya-obrazovatelnoe-uchrezhdenie-dostignutyie-rezultaty/

В некоторых махаллях, механизм сотрудничества практически не работает. К примеру, мониторинг информированности населения о механизме сотрудничества махалли – семьи – образовательных учреждений показал, что обычные семьи не знают о проводимых работах в рамках сотрудничества. А также сейчас, после окончания учебного года необходимо усилить контроль над несовершеннолетними в каникулярное время.

Для повышения роли махалли в профилактике нужно повысить ответственность сотрудников и членов комиссии сходов граждан по «Вопросам молодежи, несовершеннолетних и спорта» путем улучшения их правовой грамотности.

Целесообразно обеспечить содействие председателей и сотрудников махалли правоохранительным органам в проведении мониторинга и различных мероприятий по проверке посещения молодежью и несовершеннолетних интернет-кафе, ночных клубов и других общественных мест и увеселительных заведений.

Кроме этого, для повышения эффективности пропагандистских мероприятий, целесообразно разработать единый план мероприятий ОСГ и правоохранительных органов и обеспечить его исполнение.

При этом, очень важным является, охват неорганизованной молодежи на данных мероприятиях. Подобные мероприятия нужно проводить не только в образовательных учреждениях, но и собрав в сходах граждан (здание, гузар) неорганизованную молодежь. Следует отметить, что в сходах граждан, нет как таковых мест, где может собираться молодежь, обсуждать повседневные вопросы, проводить молодежные мероприятия.

Предложения:

Во-первых, в качестве предложения в образовательных учреждениях необходимо внедрить уроки по религиоведению несколько интерактивных занятий о негативных последствиях экстремизма, а также приглашать на данные занятия советники по религиозно-духовным работам при махаллях и имамов.

Во-вторых, в целях укрепления сотрудничества семьи-махалли-образовательных учреждений необходимо проводить семинар-тренинги по проблемам молодежи с участием каждого представителя данного механизма, то есть при проведении мероприятий по про-

блемам несовершеннолетних в рамках сотрудничества необходимо обеспечивать участие родителей-представителей махалли-учителей.

В-третьих, в целях профилактики совершения преступлений со стороны несовершеннолетних в данное сотрудничество возможно целесообразным является включение и правоохранительных органов, что будет способствовать своеобразной систематизации сотрудничества.

В-четвертых, целесообразным является совершенствование спортивных кружков и кружков для умелых рук при махаллах. В каждой махалле проживают швеи, которые могут проводить занятия три раза в неделю.

В-пятых, необходимо изучать проблемы молодежи путем проведения социологических опросов с участием родителей, которые должны принимать участие при обсуждении проблем.

В-шестых, в целях расширения кругозора и повышения информированности неорганизованной молодежи по проводимым реформам целесообразным является создание «молодежных клубов» при ОСГ. Как известно, в каждой махалле существуют клубы (чайханы) для старшего поколения, однако нет подобных клубов для молодежи. В сотрудничестве с ОДМ «Камолот» возможно проводить и кинофестивали в каждом ОСГ для молодых людей.

В-седьмых, целесообразным является проведение разъяснительных работ среди несовершеннолетних, проживающих в неспокойных семьях, обеспечивать участие и их родителей.

«ОИЛА – МАҲАЛЛА – ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ» ҲАМКОРЛИГИ БАРКАМОЛ АВЛОД ТАРБИЯСИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ

М. Назарова,

*Урганч туманидаги 1-сон умумий ўрта таълим
мактабининг маънавий-маърифий ишлар
бўйича директор ўринбосари.
Халқ таълими аълочиси*

Миллатнинг келажаги, баркамол, ёш авлоднинг тарбияси, ёшларда ўз она юртига бўлган гурурни шакллантириш бугунги кунда нафақат таълим тизими ходимлари, балки кенг жамоатчилик олдида

турган муҳим вазифалардан ҳисобланади. Таълим муассасаларида таълим-тарбия жараёнини гашкил қилишда ота-оналар, маҳалла ҳўлини кенг жалб қилиш муҳим аҳамият касб этади. Бу эса оила, маҳалла, таълим муассасалари ҳамкорлигининг самарадорлигини ошириш, оила ва маҳаллада ёшларга тарбия бериш маданиятини кучайтириш, таълим муассасалари фаолиятини оила, маҳалла ҳамкорлигида мувофиқлаштириш орқали уларга яқиндан ва амалий ёрдам кўрсатиш механизмини такомиллаштиради.

Ёшлар тарбияси ҳамда маънавий ҳаётимизни юксалтиришда маҳалланинг роли ва таъсири ҳақида давлатимиз раҳбари ўзининг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида ҳам тўхталиб ўтган: «Маълумки, азалдан ўзбек маҳаллалари чинакам миллий адриятлар маскани бўлиб келади. Ўзаро меҳр-оқибат, аҳиллик ва эртувлик, эҳтиёжманд, ёрдамга муҳтож кимсалар ҳолидан хабар олиш, етим-есирларнинг бошини силаш, тўй-томоша, ҳашар ва маъракаларни кўпчилик билан бамаслаҳат ўтказиш, яхши кунда ҳам, ёмон кунда ҳам бирга бўлиш каби халқимизга хос урф-одат ва анъаналар, авваламбор маҳалла муҳитида шаклланган ва ривожланган... Мустақиллик йилларида маҳалла ҳаёти билан боғлиқ кўплаб адриятлар, удум ва анъаналаримиз қайта тикланиб, замон талаблари асосида бойиб бормоқда». Шу билан бирга, маҳалланинг ҳуқуқ ва ваколатлари кенгайтирилмоқда. Улар бугун ўзини ўзи бошқариш дораси, ҳақиқий демократия дарсхонаси сифатида кенг кўламли фаолият олиб бормоқда. Ота-боболаримиз қадимдан бебаҳо бойлик бўлмиш илму маърифат, таълим ва тарбияни инсон камолоти ва миллат равнақининг энг асосий шарти ва гарови, деб билганлар.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 19 июндаги «Баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва шукароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 175-сон қарори билан белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш юзасидан таълим муассасалари ҳузурида «Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги Жамоат Кенгашлари ташкил қилинди ҳамда жамиятнинг 3 та бўғини олдига қўйилган вазифалар аниқ белгилаб берилди. Жумладан, ўқувчи ёшларни бўш вақтларини ташкил қилиш таълим муассасасининг вазифаларидан бири ҳисобланади.

Ахлокий тарбия шахсининг шаклланишида жуда катта роль ўйнайди. Ўқувчилар ахлокий тарбиясини янада такомиллаштиришда уларни ўқиш ва ўқишдан ташқари вақтдан унумли фойдаланиш малакасига ўргатиш катта аҳамиятга эгадир. Ҳозирги давр мактаб ўқувчиларининг кундалик вақт бюджети икки асосий қисмга бўлинади: 1. Ўқиш вақти. 2. Ўқишдан ташқари вақт.

Ўқиш вақти — кундалик вақт бюджетининг бир қисми бўлиб, бунда ўқувчиларнинг зарурий меҳнати (ўқиш) бажарилади ва унда қуйидаги педагогик талаблар асосида иш кўрилади: а) қатъий жадвал асосида дарс ўтилади; б) амалий машғулотлар ўтказилади, в) уй вазифасини бажариш учун йўлланмалар берилади.

Ўқишдан ташқари вақт ҳажми жиҳатидан ўқиш вақтидан кўпроқдир. Иккинчи ўзига хос хусусият шуки, ўқувчилар дарсдан кейинги вақтда ўз хоҳиш ва майллари билан иш кўришга ҳаракат қиладилар. Бўш вақт педагогик раҳбарлик асосида тўғри тақсимланиб, тўғри уюштирилгандагина қизиқиш, талаб ва эҳтиёжларни қондириши мумкин. Мактаб маъмурияти, синф раҳбари, педагоглар ва ота-оналар ёшларнинг бўш вақтларини уюштиришда ўқувчи уни кўпроқ нималарга сарф қиляпти деган савол билан чекланиб қолмай, балки нима учун у бўш вақтини фаолиятнинг маълум бир турига бағишлаётганини, ўз бўш вақтини нима учун бир хилда ўтказаяётганини билишлари лозим. Бўш вақтдан самарали фойдаланиш йўли ва воситаларини ўқувчиларга ўргатишда, биринчи навбатда, ота-оналар, ўқитувчилар ибрат кўрсатишлари керак. Ўқувчиларни намунали кун тартиби тузишга ва унга қатъий амал қилишга ўргатиш лозим. Ўқувчи ёшлар орасида: «Менинг кун тартибим», «Ўқувчи, сенинг бўш вақтинг», «Вақтни қандай тежаш керак?», «Бир минутнинг кадри», «Вақтинг кетди — нақдинг кетди», «Вақтингни ва ёшлигингни кадрла» каби мавзуларда бўш вақтдан фойдаланишга доир суҳбат ва мунозаралар уюштириш жуда фойдалидир.

ЎЗАРО ҲАМКОРЛИК МУВАФФАҚИЯТ ГАРОВИДИР

С. Орифова, Д. Эргашева,
Наманган ВХТХҚТМОИ ўқитувчилари

Маълумки, ҳозирги кунда давлатимиз томонидан келажагимиз эгалари бўлмиш ўқувчи ёшларнинг билим олишлари уларнинг қобилияти ва истеъдодини ривожлантириш, аниқ мақсадни кўзлаган ҳолда улар билан ишлаш тизимини такомиллаштириш, ушбу йўналишда оила, маҳалла ва жамоатчилик ҳамкорлигини кучайтириш, жамоатчилик эътиборини ўқув-тарбия жараёнига, тарбияланувчи, ўқувчи ёшлар шахсини ривожлантиришга жалб этиш йўналишидаги ишлар кучайтирилмоқда.

Бу борада мактаб, оила, маҳалла ва жамоатчилик ҳамкорлиги масаласи ҳар доим ҳам энг долзарб ва муҳим масала бўлиб келган. Бугунги кунгача олиб борилаётган ишлар ва изланишлар ўз самарасини бериб келмоқда. Яъни, таълим муассасаларида ота-оналар билан ишлаш ва уларга маслаҳатлар бериб бориш учун алоҳида иш режа тузилиб ва шу режа асосида фаолият олиб борилади:

– мактабларда ота-оналарга фарзанд тарбиясидаги муаммоларни бартараф этишда психологик маслаҳат бериш учун «Ота-оналар мактаби» бурчаги ташкил этилган;

– мактабда таълим олаётган ижтимоий ҳимояга муҳтож, онлавий шароити огир бўлган болалар ҳақида маълумотлар олиниб, уларга керакли ёрдам кўрсатишда мактаб маъмурияти ва синф раҳбарлари яқиндан ёрдам беради;

– давомати, ўзлаштириши паст ўқувчилар ва уларнинг ота-оналари билан ишлаш бўйича ҳам ўқув ишлари ва маънавий-маърифий ишлар бўйича директор ўринбосарлари, синф раҳбарлари мактаб амалиётчи психологлари ўзаро ҳамкорликда ишлашади;

– ота-оналар йигилишларида фарзанд таълим-тарбиясига оид турли мавзуларда маъруза ва суҳбатлар ўтказиб борилади;

– нотинч оилалардаги низоларни психологик илдизини ўрганиб, фарзанд тарбиясида юзага келадиган муаммолар бўйича мактаб маъмурияти ва амалиётчи психологлар томонидан ота-оналар билан яқинка тартибда суҳбат ва маслаҳатлар бериб борилади.

Албатта, ҳар бир ота-она фарзандини етук шахс бўлиб камол топишини хоҳлайди. Бироқ, бола тарбияси жуда мураккаб бўлиб, кўпинча ота-оналар ўз фарзандларига эътиборсизлиги, баъзи ота-оналарнинг фарзанд тарбияси бўйича етарли билим ва малакасининг етишмагани сабабли турли муаммоларга дуч келишади. Бу муаммоларни ҳал қилишда ёрдам берувчи энг самарали йўл – ота-оналарга ўз вақтида керакли маслаҳатлар бериш ва ўзаро ҳамкорлик ва ҳамжиҳатлик ишларини янада такомиллаштириш масаласидир. Гарчи бу эски мавзу бўлса-да, барибир долзарблигича қолмоқда. Чунки, шиддат билан ривожланаётган бугунги кун ўқувчи ёшларимиз таълим-тарбиясида ютуқлар билан бирга бир қанча муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқда. Айниқса, оммавий ахборот воситаларининг ёшлар онгига салбий таъсири бу ҳозирги куннинг энг оғриқли масаласидир.

Жамият ривожланиб, фан-техника тараққий этиб, имкониятларимиз кенгайган сари инсонлар онги ва руҳиятида турли хил моддий ва маънавий эҳтиёжларга бўлган талаблар янада ортиб бормоқда. Тарбияланувчи ёшларимиз ҳам ана шундай таъсирлардан холи эмас.

Ёшлар орасида бу борада юзага келаётган муаммолар ва уларни бартараф этиш учун педагоглар ҳам, ота-оналар ҳам ўзаро ҳамкорлик ва ҳамжиҳатликнинг қандайдир такомиллашган, замонавий йўл-йўриқларини топиши ва қўллаши зарур.

Жумладан, таълим муассасаларида ўтказиладиган ота-оналар мажлисини шундай ташкил этиш керакки, бунда ота-оналар билан ҳал қилиниши лозим бўлган масалалар билан бирга улар учун қизиқарли маълумотлар берилсин. Яъни, тажрибали психологлар бола психологиясига оид қизиқарли маълумотлар бериши, масалан, «Темперамент нима ва бу болаларда қандай намоён бўлади, қайси темпераментли болага қандай ёндашиш мумкин» ёки «Ўсмирлик даври муаммолари, бу муаммоли ёшда ота-она нималарга эътибор беришлари лозим», «Оиладаги руҳий муҳит ва уни яхшилаш йўллари», «Оммавий ахборот воситаларининг салбий таъсирлари» каби ота-оналар билиши лозим бўлган энг муҳим маълумотларнинг берилиши. Бундан ташқари, тиббиёт ходимларини таклиф этиб, «Болаларда кўп учрайдиган касалликлар ва бунинг олдини олиш чоралари, ўсмирлардаги гинекологик ўзгаришлар даврида олиб бо-

риладиган профилактик ишлар» каби мавзуларда маърузалар ва амалий тавсиялар бериб боришлари фикримизча ота-оналарни бефарк қолдирмайди. Ота-она кейинги мажлисга муҳим маълумотлардан қолиб кетмаслик учун ҳам вақт топиб келади.

Шунингдек, ота-оналар мажлисларида фақат маъруза қилиб, муаммолар ҳақида гапиравермасдан, бу муаммоларни ҳал қилиш борасида турли хил қизиқарли мусобақалар, баҳс-мунозарали тренинг машғулотилари ҳам ташкил этиш лозимки, ота-оналарнинг ўзлари ҳам бу муаммоларни бартараф этиш бўйича шахсий фикрлари билан иштирок этсин. Яъни, нафақат дарсларда ноанъанавий усуллардан фойдаланиш, балки, ота-оналар мажлисларининг ноанъанавий усулларда ташкил этилиши ҳам таълим муассасаси ва ота-она ўртасидаги ҳамкорликни самарали ташкил этиш учун яхши ҳисса қўшади, деб ўйлаймиз.

Тажрибамизга кўра, вилоят миқёсида ташкил этилган илмий-амалий анжуманлар ва семинар-тренингларимизнинг турли хил ноанъанавий, қизиқарли, мусобақа шаклида ташкил этилиши жуда яхши самара берди. Бунда нафақат педагоглар, балки ота-оналар ҳам баҳс-мунозарага киришиб кетиб, муаммоларни ўрганиш ва уларни бартараф этиш бўйича ўз тажрибалари билан ўртоқлашдилар.

Хулоса қилиб айтиш жонзки, ёшлар билан ишлаш борасида, уларнинг онги ва руҳиятида ижобий ўзгаришлар қилиш учун мактаб, оила ва жамоатчиликнинг ўзаро ҳамкорлиги ва ҳамжиҳатлигининг янги такомиллашган воситаларини топиш ва изланишлар қилиш керак деб ўйлаймиз.

ЁШЛАР ТАРБИЯСИДА ОИЛА, МАҲАЛЛА ВА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЎРНИ

Х. Матякубова,

*Шовот туман ХТМФМТТБ қарашли 4-сон умумий
ўрта таълим мактаби маънавий-маърифий
ишлар бўйича директор ўринбосари*

Ёш авлодни ватанпарварлик, инсонпарварлик каби хислатлар билан бирга диний ва миллий бағрикенглик, юксак маънавият эгаси бўлиш, бошқа миллатларга нисбатан ҳурмат билан қарайдиган, инсоний қадр-қимматни эъзозлайдиган қилиб тарбиялашда бир-би-

рига ўзаро боғлиқ бўлган уч омил – оила, маҳалла ва таълим муассасаси ҳамкорлиги муҳим аҳамиятга эга.

Ушбу ҳамкорликнинг самарали йўлга қўйилиши ўсмирлар орасида турли ҳуқубузарлик ва жиноятлар содир этилишининг, шунингдек, гиёҳвандлик, диний экстремизм, «оммавий маданият» ва шунга ўхшаш иллатларнинг олдини олишда, ёшларни спортга жалб этиш, бўш вақтларини мазмунли ўтказишда қўл келмоқда. Асосийси, бу ҳамкорлик ёшларни ҳар томонлама баркамол, ҳам жисмонан, ҳам маънавий етук қилиб тарбиялашда, уларнинг бўш вақтини мазмунли ўтказишда ҳал қилувчи кучга айланган.

Фарзанд тарбиясини қачондан бошламоқ керак, деган савол кўпчиликни ўйлантиради. Фарзанд тарбиясига аجدодларимиз катта эътибор қаратган. Ибн Сино бола тарбияси билан унинг туғилишидан аввалроқ, она қорнидан бошлабоқ шуғулланиш лозим, деб билган. Соҳибқирон Амир Темуր келин танлашни давлат аҳамияти даражасига кўтарган.

Оила, одоб-ахлоқ ва таълим-тарбияга эътибор қон-қонимизга сингиб кетган бурчларимиздандир. «Бир болага етти қўшни ота-она» деган ибратли мақол ҳам айнан ҳалқимизга хос. Мана шу мақолнинг ўзи ҳам фарзанд тарбияси, оилапарварлик биз учун нечоғлиқ муҳим эканини билдиради. Маҳалла аҳли, айниқса, кексалар кўчада нобониш қилаётган бола олдидан ҳеч қачон бепарво ўтиб кетмаган, шу заҳотиёқ танбех бериб тўғри йўлга чакирган.

Оиладаги муҳит ота-она ўз масъулиятларини ҳис қилиши билан барқарор бўлади. Болаларнинг одобли бўлиб улғайиши учун ота-она билан бир қаторда маҳалла-қўй ҳам катта ибрат мактабидир. «Қуш уясида кўрганини қилади», деб бежиз айтмаган ҳалқимиз. Фарзанд тарбиялаётган ота-она ҳар бир ҳаракати, юриш туриши, муомаласи, бошқалар билан ўзаро муносабатида олийжаноб фазилатларни намоён эта билиши керак. Чунки бола табиатан ниҳоятда тақлидчан ва кузатувчан бўлади. Шунинг учун унинг атрофдагилари ўз одатлари билан баъзан ўзлари сезмаган ҳолда уларга таъсир қилади. Оиладаги кўпол муносабатлар, кўп ёлгон гапириш, ёқимсиз хатти-ҳаракат бола тарбиясига салбий таъсир қиладиган носоғлом муҳитни келтириб чиқаради.

Фарзанд тарбиясида ота-онанинг муомаласи муҳим ўрин тутadi. Бола ота-она томонидан кўпол, дағал сўзлар эшитиб, калтак еб

катга бўлса, бу унинг табиатига салбий таъсир қилади. Оиладаги носоглом муҳитда тарбияланаётган боладан «маънавий касал» инсонлар шаклланади. Улар эса жамият маънавиятига ҳам салбий таъсир кўрсатади.

Инсон ҳаёти давомида бирор шахсни ўзига ўрнак деб билади, бундан инсон у каби ҳаёт кечиришни, у эришган ютуқлар каби муваффақиятларга эришишни, юксак чўққиларга чиқишни кўзлайди. Бугун жамиятнинг ёш аъзолари ўз ҳаётлари учун бошқа маданият вакилларининг фикрлаш ва ҳаёт тарзини ўрнак қилиб олишлари кўп муаммоларни келтириб чиқармоқда.

Маънавий озуқа олишнинг, чин инсон бўлиб етишишнинг бирдан-бир йўли — бу китоб мутолааси бўлиб, мутолаа маданияти ўз навбатида, китобга қизиқиш, одамларнинг адабиётлар билан кенг-роқ танишиш, китоб ва у билан ишлаш ҳақидаги махсус билимларга эга бўлишни, шунингдек, ахборот манбаларидан тўлиқ ва тўғри фойдаланишда кўникма ва малакага эга бўлишни тақозо этади.

Давлатимиз раҳбари «Она юртимиз бахту икболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш — энг олий саодатдир» номли китобида ёшларни ҳар томонлама соғлом ва баркамол этиб вояга етказишда олдимизда турган устувор вазифалар ҳақида тўхталиб: «Бугунги кунда фарзандларимизнинг маънавий оламини юксалтириш, уларни миллий ва умуминсоний кадриятлар руҳида тарбиялаш масаласи биз учун энг долзарб вазифа бўлиб қолмоқда.

Айниқса, ҳозирги мураккаб ва таҳликали замонда миллий ўзлигимиз, азалий кадриятларимизга ёт ва бегона бўлган турли хил хуружлар, ёшларимизнинг онги ва қалбини эгаллашга қаратилган гаразли интилишлар тобора кучайиб бораётгани барчамизни янада хушёр ва огоҳ бўлишга даъваг этиши табиийдир. Шу сабабли ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзи тамойилларини қарор топтириш, уларни гиёҳвандлик, ахлоқсизлик, четдан кириб келаётган ҳар хил зарарли таъсирлардан, «оммавий маданият» ниқоби остидаги таҳдид ва ҳатарлардан асраш масалалари бир зум ҳам эътиборимиздан четда қолмаслиги даркор», деб таъкидлаган.

Бола тарбияси учун асосий масъул ким: мактабми, маҳаллами ёки оила, деган ҳақли савол тугилади?

Барчанинг вазифаси аниқ-равшан белгилаб қўйилган. Мактаб ўқувчига кўпроқ илм-маърифат бериши, ота-она, жамоатчилик эса

унинг тарбияси билан жиддий шугулланиши мақсадга мувофиқ. Тарбия бобида асосий жавобгар шахс, барибир, ота-онадир.

Маданиятли, гузал ахлокли, сабр ва шукур билан зийнатланган меҳнат – бахт мезонига айланган оилада камол топган болалар ўсиб-улгайгач, ўз маҳалласи, қон-қариндошларидан ташқари жамият учун ҳам кўп фойда келтиради.

Албатта, бола тарбияси ўта мураккаб ва масъулиятлидир. Бу ҳар бир ота-онадан ўз устида мунтазам ишлашни, болалар тарбиясига оид барча маълумотлардан бохабар бўлиб боришни талаб этади. Фарзанд тарбияси бу шунчаки тажриба, оддий кўрсатма ва билимлар жамланмаси эмас, балки ўз ичига диний-ахлокий билимлар, тиббиёт, этика, психология, педагогика каби соҳаларга оид билимларни ҳам қамраб оладиган мураккаб жараёндир.

Бугунги кунда оилавий тарбиянинг кийинлашуви шундаки, биринчидан, жамият таракқий этиб боргани сари ҳар томонлама етук инсонни шакллантириш талаблари ортиб бораверади. Бу эса оилада болага эстетик, жинсий тарбия, ахлокий тарбия бериш сифати ва кўламини ошириш талабини кўяди.

Инсон ёши бир жойга бориб, кексаликка юз бурганида қадди эгилмаслиги учун ҳам бола тарбиясида доимо ҳушёр турмоғи лозим. Зеро, ҳар ким экканини ўради. Гузал фазилатли фарзанд мисли юракка малҳам, гофил фарзанд эса умрга заволдир. Темирчи пулатдан килич ҳам, ўрок ҳам ясаши мумкин. Бири бугдой ўриб, хирмонни тўлдиради, иккинчиси бошга кулфат ёғдиради. Мурғак гўдақдан қандай фарзанд тарбиялаш, табиийки, ота-онанинг ўзига, унинг ақл-заковати, сабр-қаноати, эзгу-мақсади ва ибратли амалига боғлиқдир. Сочган зиё уруғларимизни йиллар давомида фарзандлар қамолида кўриш барчамизга насиб қилсин.

ЁШЛАР ТАРБИЯСИДА ИЖТИМОЙ ИНСТИТУТЛАРНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ

Ш. Парманова,
*ФЖШМҚМИ Самарқанд ҳудудий
буликмаси катта мутахассиси*

Давлатимиз сиёсатининг устувор йўналишларидан бири бўлган ёш авлодни жисмонан ва руҳан соғлом, Ватанга садоқат руҳида тарбиялаш, уларни келажагимизнинг муносиб ворислари этиб вояга етказишга қўмаклашишдан иборат экан, бу борада юртимизда ҳам муайян ишлар амалга оширилмоқда. Айниқса, ёшларнинг билим олиши ва касб танлаш борасидаги ҳуқуқ ва имкониятларини кенгайтириш мақсадида олий ўқув юртлари, касб-ҳунар коллежлари, мактаб ва мактабгача таълим муассасалари, спорт иншоотлари замон талаблари даражасида бунёд этилиб, старли шарт-шаронтлар билан тўлиқ таъминланмоқда. Фахр билан айтиш жоизки, кўплаб ёшларимиз ўзларининг интеллектуал салоҳияти билан халқаро олимпиадалар, спорт мусобақалари, қолаверса, барча соҳаларда катта муваффақиятларга эришиб, юртимиз байроғини, Ватанимиз шарафини ҳимоя қилиб келаётгани барчамизни дилдан қувонтиради. Лекин, ютуқларимиз билан бир қаторда, айрим ёшлар ўртасида зарарли одатларга ружу қўйиш ҳолатлари учраб турганини инкор қилиб бўлмайди. Ана шундай салбий ҳолатларнинг олдини олиш, оила, мактаб ва таълим муассасаларида соғлом муҳитни шакллантириш масалаларига бугун барчамиз жиддий ёндашмоғимиз лозим.

Келажагимизнинг қандай бўлиши ҳозирги кунда биз тарбиялаётган ёшларга боғлиқ. Бу қонуният оиланинг тарбия борасидаги фаолиятига ҳам боғлиқ. Оилавий тарбиянинг мураккаблиги шундаки, ҳар бир оила ўзига хос бир олам, у тарбия ишида ҳам ўзига хос хусусиятларини намоён қилади. Оила тарбияси ота-оналарнинг педагогик билимлар савиясига боғлиқ.

Ҳар бир ота-она ўз фарзандларини тарбиялаш борасидаги бурч ва масъулиятларини чуқур англашлари лозим. Бундан ташқари, нормал оилавий муҳит, тўғри кундалик режа, боланинг китоб ўқишига, меҳнат қилишига ўз вақтида жалб қилинишлари ҳам муваффақият гаровидир.

Оилада ёшларга ҳуқуқий тарбия бериш таълим тизимининг бошланғич нуктаси ҳисобланади. Оиладаги муҳит фарзанднинг тарбиясига катта таъсир кўрсатади. Унинг бошқа шахслар билан муносабатга киришиши оилада қандай тарбия олгани билан белгиланади. Ота-оналар ўртасидаги ўзаро муносабат шаклланган тарбия тизими болаларда ҳуқуққа бўлган дастлабки қарашларни шакллантиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

Давлатимиз сиёсати даражасига кўтарилган эркин демократик фуқаролик жамиятини шакллантириш ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини, ҳуқуқий онгини юксалтириш нафакат давлат органлари зиммасига, балки оилага, кенг жамоатчиликка ҳам ушбу масъулиятли вазифани юклайди. Ёшларнинг нодавлат тузилмаларида фаол иштирокини таъминлаш, ўз навбатида, уларнинг ҳуқуқий маданияти даражасини ҳам муттасил ошириб боришни зарурият қилиб кўяди.

Фуқаролик жамиятини шакллантириш жараёнида ҳуқуқий тарбиянинг зарурлиги ўта аҳамиятлидир. Демак, ёшларда ҳуқуқий маданиятни оширишда оиланинг, маҳалланинг, оммавий ахборот воситаларининг, давлат ва нодавлат жамоат ташкилотларининг ўрни бекиёсдир. Ота-оналарнинг маҳалла фаоллари, таълим муассасалари билан тарбия соҳасида ҳамкорлик қилишлари зарур. Бу ишлар оила тарбиясига салмоқли ҳисса қўшади.

Мамлакатимизда ёшлар масалалари бўйича олиб борилаётган ислохотлар ҳаётимизнинг бошқа соҳалари билан ўзаро чамбарчас боғланган ҳолда, тизимли, босқичма-босқич амалга ошириладиган ишлар стратегияси белгилаб олинди. Натижада, бугун амалга оширилаётган ислохотлар ҳар томонлама муносиб, баркамол авлодни камол топтириш ва вояга етказишда ўзининг самарасини бермоқда.

МУНДАРИЖА

1-ш ўзб а.

МАМЛАКАТИМИЗДА ҲУКМ СУРАЁТГАН ТИНЧЛИК ВА ОСОЙИШТАЛИКНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ

Ислом – бағрикенглик дини (У. Алимов)	3
Тинчлик ва осойишталик – олий неъмат (А. Мансур)	6
Миллий тараққиёт – маданий тараққиёт (Х. Мусурмонов)	11
Sog'lom ona va bola – tinch va osuda mamlakatda shakllanadi (N. Mamatova)	15
O'zbekiston Respublikasi siyosatida tinchlikni saqlash eng ustuvor vazifa (S. Matkarimova)	17
Mamlakatimizda hukm surayotgan tinchlik va osoyishtalikning mazmun-mohiyati (N. Mamatova, Z. Kabilova, D. Fatidinova)	21
Davlatimiz va xalqimiz hayotida tinchlik va osoyishtalikni ta'minlashning zarurati va dolzarbligi (J. Oripov)	25
Глобаллашув даврида ёшлар камолоти ва ахлокий-эстетик тарбия (М. Шарипова)	28

2-ш ўзб а.

ДУНЁДА СОДИР БУЛАЁТГАН НОХУШ ВОҚЕАЛАР, АЙНИҚСА, МУСУЛМОН ДУНЁСИДАГИ ҚАРАМА-ҚАРШИЛИКЛАРНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ САБАБЛАРИНИ ЁШЛАРГА ТУШУНТИРИШ МАСАЛАСИ

Ёшларга таълим-тарбия бериш жараёнида юртимиздаги тинчликнинг қадрига етиш тушунчаларини сингдириш зарурияти (У. Ҳамидов)	33
Диний мутаассиблик ва унинг ёшлар маънавиятига салбий таъсири (Б. Султанов)	37
«Болта» фалсафаси ёки миссионерликнинг асл мақсад-мудлолари (Ж. Шухратов)	42
Диний экстремизм ва терроризмга қарши курашда ёшларда мафкурaviй иммунитетни шакллантириш (Н. Джанибекова)	45

Ёшлар орасида мутаассибликни келтириб чиқарувчи ижтимоий омилларга қарши кураш – бугунги куннинг долзарб масаласи (С. Саидқодиров)	49
Диний экстремизм ва терроризм – тараққиёт душмани (Ш. Ҳамроев)	53
Dunyoda sodir bo'layotgan noxush voqealar, ayniqsa musulmon dunyosidagi qarama-qarshiliklarning kelib chiqish sabablarini yoshlarga tushuntirish masalasi (D. Egamov)	57
Дунёда болам, деб яшайди ўзбек (И. Бобажонова)	60
Диний экстремизм – тараққиёт душмани (С. Бахритдинов)	65
Internetdagi mafkuraviy tahdidlar xavfi (X. Shahobiddinova)	69
Глобаллашув шароитида маънавий-ахлоқий таҳдидлар (Я. Турдимуратов)	71

3-ш ў ў б а.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ, ТЕРРОРИЗМ ВА АҚИДАПАРАСТЛИК КАБИ ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ ОЛИБ БОРИШ, УЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МАСАЛАСИ.

Бугунги глобаллашув жараёнида оммавий маданиятнинг турли зарарли ғояларига қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришнинг психологик ва педагогик вазифалари (У. Қосимов)	75
Маънавий таълим-тарбия – ёшлар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш гаровидир (Б. Абдусамодов)	77
Диний экстремизм, терроризм ва ақидапарастликнинг олдини олишга қаратилган ишларни тизимли ташкил этиш (Р. Боймирзаева, М. Тухтасинов)	81
Огоҳлик ва ҳушёрлик – хавфсизлигимиз гарови (Т. Тоғайқулов)	85
Диний экстремизм ва терроризмга қарши курашда маънавий ва мафкуравий тарбия усулларида фойдаланишдаги асосий вазифалар (Х. Эгамберганова)	90
Диний экстремизмнинг Интернет орқали ахборот хуружидан ҳимояланиш хусусида (Я. Турдимуратов)	95
Ёшлар онгида ахлоқий ёт ғояларнинг ортиб боришида Интернетнинг ўрни (А. Холмахматова)	99
Ёшларни мафкуравий таҳдидлардан ҳимоя қилиш (М. Мўминов)	102
Диний экстремизм, терроризм ва ақидапарастлик каби таҳдидларга қарши курашиш – маънавий юксаклик намунаси (О. Уразметов)	107

Диний ақидапарастлик ва диний экстремистик гояларга қарши курашда оммавий ахборот воситаларининг роли (У. Ҳамидов)	109
Борьба против идеологии терроризма в социальных сетях (У. Акбаров)	113
Огоҳлик – давр талаби (Ш. Адамова)	118

4-ш ў ў б а.

ДИНИЙ МУТААССИБЛИКНИНГ ОИЛАЛАРГА ТАЪСИРИ ВА УНИНГ ОҚИБАТЛАРИ НИМАЛАРДА ЭКАНИ ҲАМДА ОИЛАВИЙ ҲАЁТДА АХЛОҚИЙЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ

Oilada yoshlarni yot g'oyalardan himoyalashning ijtimoiy-psixologik jihatlari (D. Safarov)	123
Исломда кийиниш одоби – инсон ички маънавий дунёсининг сиртда акс этишидир (Қ. Салихова)	126
Взаимосвязь образовательных учреждений и общественных предприятий по подготовке молодых людей к семейной жизни в плане государственной программы «Здоровая мать и ребенок» (Д. Улжаева)	132
Соғлом оила – тинчлик ва тараққиёт гарови (Ш. Жумаев)	136

5-ш ў ў б а.

ЁШЛАР ОНГИДА ЁТ ГОЯЛАРГА ҚАРШИ ИММУНИТЕТ ВАЗИФАСИНИ БАЖАРИШДА МИЛЛИЙ ГОЯНИНГ АҲАМИЯТИ

Ёт гояларга қарши курашишда миллий истиқлол гоясининг аҳамияти (Б. Широв, Н. Аҳмедов)	141
Ёшларда миллий гояни сингдиришнинг ижтимоий-ахлоқий жиҳатлари (М. Воҳидова)	146
Ёшлар онгида диний экстремизм ва ақидапарастликка қарши кураш гояларини шакллантириш ва уларда мафкуравий иммунитетни оширишнинг аҳамияти (М. Муталлибжонов)	152
Ёшлар онгида мафкуравий иммунитетни шакллантиришда миллий гоянинг ўрни ва аҳамияти (М. Усмонова, А. Қориев)	156
Ижтимоий-гуманитар фанларда ёшларга миллий гояни сингдиришнинг айрим жиҳатлари (Н. Назаров)	158
Yoshlar ongida yot g'oyalarga qarshi immunitetni shakllantirish omillari (O. Matkarimova)	162
Мутаассибликка қарши курашишда миллий гояни тарғиб қилишнинг педагогик ва психологик масалалари (Р. Рустамова)	167

Глобаллашув жараёнида ёшларни миллий ғоя руҳида тарбиялаш масалалари (Ф. Худайбердиев)	173
Ўрта махсус касб-ҳунар таълими тизимида миллий-маънавий кадриятларни шакллантириш омиллари (Х. Кубаев, Н. Эргашев)	176
Ёшларнинг маънавий камолотини юксалтириш ва сиёсий етуклиги (Б. Саломова, А. Шомуродов)	179
Ғояга қарши ғоя – кучли истехком (М. Ёқуббекова)	184
Madaniy universallashuv va globallashuv jarayonlarining bir-biriga ta'siri (M. Sodirjonov)	187
Sharq mutafakkirlari, buyuk allomalarimiz asarlarida va tasavvuf adabiyotida estetik ideal va ma'naviy barkamollik g'oyalari (M. Sharipova)	192
Ёшлар онгида ёт ғояларга қарши иммунитет вазифасини бажаришда миллий ғоянинг аҳамияти (О. Аллаберганова)	196
Ёшларда маънавий-мафкуравий иммунитетни шакллантиришда жамоатчилик назоратининг ўрни (Р. Боймирзаева, М. Тухтасинов)	200
Аждодларимиз мероси воситасида талабаларда «оммавий маданият»га қарши курашчанлик кўникмасини шакллантириш (Д. Миратиева)	204
Ёшлар онгида жаҳолатга қарши маърифат тамойилини сингдиришда миллий ғоянинг аҳамияти (М. Воҳидова, Ф. Яминов)	211
Миллий ғоя – миллий гурур (Ш. Адамова)	215

6-ш ў ў б а.

«ОИЛА – МАҲАЛЛА – ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ» ҲАМКОРЛИГИНИ ЯНАДА КУЧАЙТИРИШГА ДОИР УСЛУБИЙ АСОСЛАРНИ ЯРАТИШГА ОИД МАСАЛАЛАР

Соғлом авлод тарбиясида, оила – маҳалла – таълим муассасаларининг ўзаро ҳамкорлигини янада кучайтириш масалалари (Ф. Акрамова)	218
Ёшлар муаммоси ва уни бартараф этишда психология фанининг ўрни (Х. Ражабова)	222
Ёшларнинг маънавий-маърифий тарбия ишларида маҳалланинг ўрни (А. Абатов)	225
Bola tarbiyasida oila – maktab – mahalla hamkorligining ahamiyati (Z. Qorayev, L. Qorayeva)	228

Ёш авлодни тарбиялашда оила ва маҳалланинг ҳамкорлиги (<i>К. Зултунов</i>)	231
Ta'lim muassasalarida oila, maktab va mahalla bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish (<i>N. Akbarov</i>)	233
Оила – маҳалла – таълим муассасаси ҳамкорлигини такомиллаштиришда ўқитувчи фаолиятининг ўзига хослиги (<i>Н. Қосимова</i>)	236
«Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги механизмини кучайтириш бўйича чора-тадбирлар мажмуасини амалга оширишда фуқаролар йиғинларининг диний маърифат ва маънавий-ахлокий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчилари олдида турган долзарб вазифалар (<i>Р. Боймирзаева, М. Тухтасинов</i>)	239
Баркамол авлодни тарбиялашда оила, маҳалла, таълим муассасаси ҳамкорлиги (<i>Р. Ҳамраева, Л. Суярова, М. Мирсаидова</i>)	243
«Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлик механизмининг самарали фаолиятини ташкил этиш йўллари Фарғона вилояти мисолида (<i>Ҳ. Ғаниев</i>)	246
Маҳалла фаолиятида ёшлар масаласи (<i>Б. Турсунов</i>)	251
Yoshlar tarbiyasida o'zaro hamkorlikning ahamiyati (<i>Z. Rahmatullayeva, S. Orifova</i>)	254
Ўзбекистонда ёшлар тафаккурини шакллантиришда маҳалланинг роли ва аҳамияти (<i>М. Файзуллохужа</i>)	256
Роль семьи -- махалли -- образовательных учреждений в воспитании молодого поколения (<i>Н. Саидова</i>)	260
«Оила – маҳалла – таълим муассасаси» ҳамкорлиги баркамол авлод тарбиясининг муҳим омили (<i>М. Назарова</i>)	264
Ўзаро ҳамкорлик муваффақият гаровидир (<i>С. Орифова, Д. Эргашева</i>)	271
Ёшлар тарбиясида оила, маҳалла ва таълим муассасаларининг ўрни (<i>Х. Матяқубова</i>)	269
Ёшлар тарбиясида ижтимоий институтларнинг ўрни ва роли (<i>Ш. Парманова</i>)	273

**МУТААССИБЛИКНИ КЕЛТИРИБ ЧИҚАРУВЧИ
ИЖТИМОЙ ОМИЛЛАР ҲАМДА МАҲАЛЛА, ТАЪЛИМ
МУАССАСАСИ ВА ОИЛА ҲАМКОРЛИГИ ТАҲЛИЛИ
МАСАЛАЛАРИ**

*республика илмий-амалий
конференцияси*

Тошкент «Маънавият» 2016

Мухаррирлар: *Д. Исмоилова, С. Тошқулова*
Мусаввир *Ш. Соҳибов*
Мусаҳҳих *О. Бозорова*
Компьютерда тайёрловчи *И. Аҳмедов*

Лицензия АІ №189, 10.05.2011 йилда берилган.
Босишга 25.08.2016 йилда рухсат этилди. Бичими 60x84 $\frac{1}{16}$.
Таймс гарнитураси. Офсет босма усулида босилди. Шартли б. т. 16,27.
Нашр т. 15,02. Адади 150. Буюртма № 16-42. Нархи шартнома асосида.

«Маънавият» нашриётида чоп этилди. 100047. Тошкент.
Тараққиёт 2-бەрккуча, 2-уй. Шартнома № 40-16.

Manavijal

ISBN 978-9943-04-308-4

9 789943 043084